

ROMINEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R.P.R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

10

OCTOMBRIE - 1958 - ANUL XI

Director: MIHAIL RALEA

Redactor sef: Ov. S. CROHMĂLNICEANU

Colegiul redacțional: Acad. TUDOR ARGHEZI; Acad. MIHAI BENIUC;
Acad. GEO BOGZA; DEMOSTENE BOTEZ; LUCIA DEMETRIUS;
Acad. IORGU IORDAN, Acad. ATHANASIE JOJA, REMUS LUCA;
AUREL MIHALE; AL. PHILIPPIDE, membru corespondent al Academiei R.P.R.;
MARIN PREDĂ (*redactor-sef adjunct*); Acad. MIHAIL SADOVEANU;
Acad. ZAHARIA STANCU; D. I. SUCHIANU; VICTOR TULBURE (*redac-
tor-sef adjunct*); Acad. TUDOR VIANU.

CUPRINSUL

Pag.

1917—1958

MIHAI BENIUC: Prag	5
CONSTANTIN NISIPEANU: Primăvara lui Lenin	7
H. GRĂMESCU: De patruzeci de ani și încă unul	9
AUREL STORIN: Trei scrisori de la Moscova	41

POEZII SOVIETICI CÎNTĂ REVOLUȚIA

VLADIMIR MAIACOVSKI: Fragment din „Poemul lui Octombrie“; Te-ndopi cu ananas (<i>în romînește de Cicerone Theodorescu</i>)	43
SERGHEI ESENIN: Cantata (<i>în romînește de Vladimir Colin</i>)	47
VALERII BRIUSOV: *** (<i>în romînește de Ion Brad</i>)	47
STEPAN SCIPACIOV: 1917—1942 (<i>în romînește de Aurel Storin</i>)	48
EVGHENII DOLMATOVSKI: Pămîntul va rodi (<i>în romînește de Vl. Colin</i>)	49
NIKOLAI GRIBACIOV: Cînd salva detunînd măreață (<i>în romînește de Vl. Colin</i>)	49
SERGHEI SMIRNOV: In ajun (<i>în romînește de Vl. Colin</i>)	20

*

NICOLAE ȚIC: Șantier	24
--------------------------------	----

9 ANI DE LA ELIBERAREA CHINEI

ALFRED-MARGUL SPERBER: Unui poet chinez din veacul al VIII-lea (<i>în romi- nește de Ion Horea</i>)	81
AL. ANDRIȚOIU: Trei oaspeți neașteptați	82
ILIE CONSTANTIN: Înalt e malul depărtatei Chine	84
VLAICU BIRNA: Nu veți răzbi!	84
ION BRAD: China	84
EUSEBIU CAMILAR: Despre poezia chineză	96

*

VICTOR TULBURE: Cuvîntul pescarilor japonezi	98
--	----

ION HOREA: Nu moartea	99
FLORENȚA ALBU: Noapte la Bicăz; Moment; Sub semnul Revoluției	100
*	
MARIA BANUȘ: Scrisoare d-lui Pierre Gaxotte de la Academia Franceză	103
50 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI ALEXANDRU SAHIA	
RADU POPESCU: Alexandru Sahia și ultimele numere ale „Bluzelor Albastre“	106
CRONICA IDEILOR	
N. TERTULIAN: Tratatul de „Istoria Psihologiei“	126
CRONICA FILMULUI	
D. COSTIN: Insemnări despre filmul și eroul revoluționar	132
TEORIE ȘI CRITICĂ	
M. GUS: Partinitatea leninistă și criticii ei (II)	138
AUREL MARTIN: Nuvele și schițe în publicațiile noastre	151
AL. POPOVICI: Tinerețea mesajului	158
EUGENIA TUDOR: Dramatismul autentic și efectele „tari“	166
CARTEA SOVIETICĂ	
B. ELVIN: Nil și ceilalți	173
E. ANTON: Sensurile revoluției și opera lui Șolohov	175
F. BRUNEA-FOX: Boris Polevoi: „Impresii din America“	179
STEFAN CAZIMIR: Pe baricadele Revoluției	181
GEO ȘERBAN: Lirica Verei Inber	183
CARNET	
* * * La aniversarea lui IORGU IORDAN	186
* * * La al 100-lea număr al revistei „Steaua“	188
MISCELLANEA	189
NOTE DE LECTOR	
M. BUCUR: M. Sadoveanu: „Frații Jderi“	203
DAN GRIGORESCU: Eugen Frunză: „Liberi și stăpâni“	205
Z. ORNEA: Ion Istrati: „Din neagra țărănie“	207
PETRE PASCU: G. Ciprian: „Măscărici și Mizgălici“	209
TEODOR VIRGOLICI: Valeriu Ripeanu: „George-Mihail Zamfirescu“	210
REVISTA REVISTELOR	21

P R A G

Am bucurat pe mulți, dar nu destui,
Am supărat, dar nu atît cît trebe,
Iar zilele-mi, cămile mari cu ghebe,
Din cînd în cînd pieriră prin deșert
Și niciodată nu pot să mi-o iert
Că n-a fost în folosul nimănu.

Sînt comunist și n-o spun doar de fală,
Muștrare e cînd mie mi-o repet,
O voce din adînc îmi spune-ncet :
Nu uiți ce ești, așa, din timp în timp ?
Nu simți în suflet al trufiei ghimp ?
Nu-ți scapă vr-un dușman ca din greșală ?

Hei ! soare trist al recelui brumar,
Eu știu că tu ești poarta dinspre iarnă
Și că vecia epoci o s-aștearnă
Și după mine ca naintea mea —
Puținul mușchi ce-o crește pe subt nea
L-or paște reni din evul proletar.

Căci n-am pretenții să-mi răsune versul
Pe cosmicele unde ce-or transmite
În graiuri noi cîntările iwite,
Slăvind astronautii temerari
Prietenii cu ceilalți buni planetari
Ce negreșit îi are Universul.

Eu pe pămînt, aici, o să rămîn
Luptînd pîn' la sfîrșit pe metereze,
Planeta mea să n-o desfigureze
Vr-un Hitler nou cu focul din atom
Visîndu-se de veci stăpîn pe om,
Pe soarta și pe munca lui stăpîn.

*Sînt comunist, o spun cu-un pic de fală,
Căci noi sîntem acei ce n-o să lase
Învîlvorări de flăcări peste case
Și razele ce-i scurmă vieții miezul
Răpindu-i frumuseța și-ntelesul,
Tot noi le vom opri, fără-ndoială !*

*Iar dacă am pretenții, e doar una :
Cînd voi cădea, tîrziu ori mai devreme,
Sărînd mărețe trepte de poeme
Și-nsîngerînd cu fruntea-mi spartă pragul
Acestor timpuri, să-mi ridice steagul
Un altul, înfruntînd semet furtuna !*

14.8.58

PRIMĂVARA LUI LENIN

Mi s-a părut că trece
o flacără pe-aproape.
Era un om care privea lumea
cu niște ochi nemaiîntâlniți,
care simțeau cum te pătrund
luminându-ți adîncul întunecat.
Iar vorba lui te atrăgea
ca prima zi de vară
după o iarnă grea și lungă.
Cînd oamenii se strîngeau
în preajma lui
își deschideau inima
ca să-i prindă cuvintele.

Lumea spunea că omul acela
avea în glasul lui
o bucată de soare
pentru că ascultîndu-l simțeau
că se aprinde ceva în tine
care te face să crești,
să depășești înălțimile obișnuite
și vedeai cum din fruntea ta
se revarsă lumină...

El adusese omului
însăși primăvara lumii!
Unii, au primit-o de la început
cu dușmănie de moarte:
i-au răsturnat în cale pădurile
ca să nu poată trece,
dar a trecut!
și atunci au răsturnat munții...

Și totuși a trecut!
Au revărsat oceanele
și au stîrnit furtuni
peste cireșii înfloriți,

*dar cireșii nu s-au scuturat,
iar apele s-au scurs
și e plină grădina
de cireșe roșii și cărnoase.*

*Primăvara astăzi calcă sigură
pe glob, înlăturînd obstacole,
curățînd grădina
de frunze uscate și de omizi,
smulgînd buruienile din rădăcini
și îngrășînd pămîntul,
și pe unde trece
înfloresc trandafirii
și miroase a belșug.*

DE PATRUZECI DE ANI ȘI ÎNCĂ UNUL

Un zid desparte omenirea-n două :
O lume veche și o lume nouă !

Deasupra cerul, sumbru sau albastru,
Privește fericire și dezastru
Îndepărtat, nepăsător, adînc,
Cu stelele de aur la oblînc.

Dar inimile nu sînt ceruri goale
Pe care joacă zboruri siderale ;
Nici viața mea nu-i steaua ce se pierde
În spații infinite și deșerte.

Fînta mea, care-o născu pămîntul,
Iubește ploaia, soarele și vîntul,
Și, mai presus de toate, fericirea
Spre care năzuiește omenirea.

În pieptul meu rămîne viu și bate
Nestăvilitul vînt de libertate,
Aprinsul vînt prin care viitorul
Își desfăcu peste pămînt izvorul,
Și apăru din apele-n viltoare
Înaltul soare-al clasei proletare.

Tot putregaiul lumii la un loc
Stîrni în jurul nostru zid de foc ;
Un zid de foc înalt pînă la stele,
Împrejmuit cu lanțuri și zăbrele.
Și-a mai trimis din hăul lui încoace
Armatele engleze ori prusace ;
Și-ncearcă pururi să ne mai trimită.

Americă, oprește-te-o clipită
Și-ascultă glasul preriilor tale !
Privește fumul marilor furnale !

*Întoarce-te la cîntecele sfinte
Pe care Witman le-a cîntat 'nainte!*

*Ce vâl cernit ți-acopere privirea?
Cu ce otrăvuri te îmbată oare?
„Trezește-te!“ îți strigă omenirea,
Cu glas viuind ca o furtună mare.*

*Ea știe bine cine-i cel mai tare
Nu-i de ajuns să dea puteri atomul
Acolo unde e în lanțuri omul!*

*Un zid de foc desparte lumea-n două:
O lume veche și o lume nouă.
De patruzeci de ani și încă unul
A răsunit pe Aurora tunul
Care vesti-nceputul noii ere.
Din inimi de eroi luă putere
Această nouă lume îndrăzneată
Flămîndă de lumină și de viață.*

*De la Berlin pînă la marea Chină
Aceleași steaguri roșii se ridică.
Dușmanii vor cu foc spre noi să vină?
Nouă de foc nicicînd nu ne-a fost frică!*

TREI SCRISORI DE LA MOSCOVA

I

INAINTEA PRIMĂVERII

*Un bărbat cumpăra liliac
cu gesturi timide, de școlar,
și florile albe, sfios tremurau
pe sticla severilor lui ochelari.*

*Lângă Moscova, iarna scria pe pământ
cu caligrafia de-argint a zăpezii,
cuvinte pe care numai mestecenii
le silabiseau la ceasul alb al amiezii.
Grîul dormea în propria lui rădăcină,
greierilor le-nghetase glasul,
pînă — în ziua aceea de-aprilie
iarna-n timp își prelungise pasul.
Și nopțile încă erau friguroase,
și soarele, încă destul de posac.*

*Dar pe-o stradă din Moscova, cu gesturi duioase,
un bărbat cumpăra liliac.*

II.

LA TEATRUL MARE

*Lebedele, curcubeie albe,
au arcuit liniștea, au îmblinzit undele,
au fermecat noaptea, și au oprit
timpul, adormindu-i secundele.*

*Printul, vai, printul nu va veni.
Astă seară mirajele l-au rătăcit
și lebăda neagră, în brațele lui,
amăgește un om fericit.*

*Lîngă lacul pustiu, pînă și vrăjile dorm.
Numai razele lunii sînt triste și dalbe.
...Și cortina se lasă încet ca o lebădă
peste nefericirea lebedei albe...*

*Cît ești tu acum de departe, și cum
mai aștepti melodia pașilor mei!
Și poate-ndoiala, amarnicul fum,
îți întunecă-o clipă încrederea-n ei...*

*O, nici pentru cheia minunilor, toate,
nici pentru soarta de-a fi neînvins,
nici de-aș vedea într-o palmă-adunate
toate zăpezile care au nins,
nici pentru înțelepciunea cu care
graiul păsărilor l-aș desluși,
nici pentru gloria nemuritoare,
nici pentru cinstea eternă de-a fi,
eu nu te-aș trăda, eu nu te-aș trăda,
lebădă albă, lebăda mea.*

III.

IN MAUZOLEU

*Nedespărțiți au fost, Lenin și primăvara ;
ea l-a adus pe lume, el a adus-o lumii,
au crescut împreună, și cu același pas au înscris
omenia, pe-ntinderea humii.*

*Nedespărțiți au fost, Lenin și primăvara ;
ea adormise-ntr-un colț al cîmpiei,
dar el a trezit-o-ntr-o zi de octombrie
și-a trecut-o-n istoria Rusiei.*

*Nedespărțiți au fost, Lenin și Primăvara ;
Dar într-o zi, tăcută și amară,
el a intrat aci-n mauzoleu...*

Și primăvara, a lăsat-o afară.

POEȚII SOVIETICI CÎNTĂ REVOLUȚIA

VLADIMIR MALACOVSKI

FRAGMENT DIN „POEMUL LUI OCTOMBRIE“

Bîntuie
vînturi
de-octombrie,
despoaie
cum se despoaie în capitalism.
Pe podul Troițki
trec
mașini și tramvaie,
trec șenile,
șerpi
licărinzi.

Muncitorii
matrozii
sărăcimea
vîrtejul,
iată-i
sclipind baionetele lor,
ca niște brațe
încleștează
gîtlejul
palatului strălucitor.

În palatul de iarnă,
pe canapele
cu-ornamente de bronz,
șed
trufași,
miniștri
pe piepturi cu tinichele,
bine-mirositori,
proaspăt-rași.

Nimenea
 nici o atenție
 nu le dă.
 Îi înconjură
 baionete-păduri.
 Ei vor cădea
 ca o pară,
 de putredă,
 la primele scuturături.

Vorbesc rar
 numa-n șoapte
 și semne.
 — Și Kerenski-așadar ?
 — La cazaci e,
 pesemne.

Tăcere. Stupoare.
 Pe seară,
 nu știu cine-o-ntrebare
 a mai pus
 nu știu cui :
 — Une-i Procopovici ?
 — Procopovici nu-i.

Bubuitu-Aurorei,
 ne împăcat,
 nu-și risipise
 ultimul val,
 și-un felinar
 peste Petropavlovsk
 s-a-nălțat —
 al răscoalei
 semnal.

La asalt !
 Înainte !
 Jos !
 La asalt !
 Sub platformele-n aur
 năvăliră pe rînd,
 scară de scară,
 salt după salt,
 peste iuncheri
 călcînd.

S-a găsit și-un netrebnic,
dar e prins,
scuturat
și mîhnit i se-aude
muncitorului
glasul :
„Măi flăcăule măi,
scoate ceasul furat
că-i al nostru
acuma
și ceasul !“

Tropotul trece
peste cei treisprezece.
Na !
Striviți,
năuciți,
măturați
— și mai na !
Sub cravate
pitiți,
nădușeala îi trece,
parc-o secure
peste cefi
le-ătîrna.

La o sută de pași sînt...
la treizeci...
sînt la ușe...

Un iuncăr
dă buzna :
— Să te bați ! Vorbă goală !
— Ne predăm ! Ne predăm !...
toți
guiță
din gușe.

Și
scurte,
cojoace,
mantăi,
dau năvală.

În tăcerea
de panică,
a pocnit ca un bici
o voce de bas
zuruind în fereastră :

VLADIMIR MAIACOVSKI

„Care-s, mă, provizorii-aici ?
De-acu

s-a zis

cu vremea voastră“.

Iar la Smolnîi

mulțimea,

de veștile mii

ca de focuri bengale-nteruptă,
prima oară acum

în loc de „va fi“

cînta

„este“

ultima luptă...

Pînă-n zori

a rămas

doar un pas.

Brațele

razelor

se-ntinseră volnic.

Tovarășul Podvoiski

în mașină retras,

a spus obosit :

„Gata...“

La Smolnîi“.

Mitraliera tăcu.

Muncise cu sete.

Tăcu

stupul gloanțelor

zumzuitor.

Ca stelele,

ard

baionete.

De gardă,

stelele mor.

Bîntuie

vînturi

de-octombrie,

te taie...

Pe podul Troițki,

ca un seism,

șerpi zgîlțîiți,

trec șine,

tramvaie,

de-aici înainte

în socialism.

În romînește de Cicerone Theodorescu

TE=NDOPÍ CU=ANANAS

Rumegi sitari, burjuuile
 și te-ndopi cu-ananas ?
 Ți se-apropie ziua,
 o să-ți iasă prin nas !

1917

În românește de Cicerone Theodorescu

SERGHEI ESENIN

CANTATA

Dormiți, frații mei, somnul veșnic !
 Din nou strămoșescul pământ
 Spre Kremlin, în piața cea veche,
 Trimite oștiri de ne-nfrînt.
 Ard focuri cu fulgere roșii
 În lumea ce merge-nainte...
 Dormiți, frații mei, somnul veșnic,
 În lumea mormintelor sfinte.
 Stă soarele roșu de veghe,
 Pecete de aur la porți...
 Dormiți, frații mei, somnul veșnic !
 Cștirea acestui popor
 Se-ndreaptă, călită, spre zori.

1919

În românește de Vladimir Colin

VALERII BRIUSOV

*
* * *

Eu am crescut în vremea-aceea surdă
 Cînd omenirea împietrise-n mers,
 Cînd viața, sub poveri, părea absurdă,
 Și-absurd părea să mai dorești un vers.

Dar, vag, prin bezne, deslușeam pornite
 Mari vuete, svîcnind departe, rar,
 Și tropăit de fier și de copite
 Și ghețurile-n troznet milenar.

*Și mă-ntrebam : o să ajung eu oare
Să văd azurul nou, topit pe cer,
Al libertății vînt să mă-nfășoare
Și-al asprelor furtuni, în primăveri ?*

*Zile-au trecut, decenii se pierdură.
Vedeam surghiunul destrămat în vînt.
Și-au răsărit pe lumea asta sură
Tușina-n foc și Mukdenul arzînd.*

*Și anul cinci trăsni în depărtare,
Tăind spre libertate zări mai noi.
Octombrie l-a schimbat pe februarie
După furtuni și crîncenul război.*

*Să n-ajung, mi-a fost mie soarta, poate,
Sfîrșitul care-n slăvi își ia avînt,
Cî-s fericit că am trăit, din toate,
Cea mai solemnă zi de pe pămînt.*

1920

În romînește de Ion Brad

STEPAN SCIPACIOV

1917-1942

*Ă-mbătrînit și veacul cu înc-un sfert de veac,
dar n-am uitat noi zilele-n octombrie trăite,
nici Neva, nici zăpada cu scutul ei opac,
nici geamurile sparte, nici casele rănite.*

*Placardele, și piatra, și sîngele pe-asfalt,
ne oțeau credința în vremurile noi,
și steagul roșu flutura înalt
și Lenin, de pe steag, privea spre noi.*

*E țara în primejdie. E toamnă grea, și luptă.
Și flăcările schimbă orașele în scrum
de parcă bătălia nici n-a fost întreruptă
de-atuncea, din octombrie, pîn-acum.*

*Ca și atunci, pămîntul cu sînge-l apărăm,
ca și atunci fi-vor dușmanii biruiți,
pentru ca niciodată să nu ne rușinăm
cînd ne-or privi copiii, în față, fericiți.*

1942

În romînește de Aurel Storin

EVGHENII DOLMATOVSKI**PĂMÎNTUL VA RODI**

Canaluri, uzine, furnale, păduri.
 Orașe și mări viitoare...
 Da, treabă destulă avem, pot să jur!
 Octombrie-i era cea mare.
 Dogoarea cumplită va da îndărăt,
 Rodi-vor întinderi uituce.
 Pustiul de-oi vrea unor ținci să-l arăt.
 Doar peste-ocean îi voi duce!
 Zidim cum pe vremuri luptam în război.
 Cu-asprime și dragoste caldă.
 Vor ști cum am fost, cei ce vin după noi,
 Văzînd ce-am nălțat laolaltă.
 Că nu piramide funebre și reci
 Durăm, cînd se scurge betonul,
 Ci noi temelii tinereții, pe veci,
 Turbinele, vieții-i duc zvonul.
 Iar voi, ce-ați rîvnit să priviți nu de mult
 Orașele noastre-n ruină,
 Opritu-s-a-al inimii voastre tumult
 Și ochii cei lacomi vi-s tină.
 Barajele noastre pe solul străbun
 Nu țin doar curenții-n zăbale:
 Giganții aceștia noi stavile pun
 În neagra războiului cale.

.....*

Pe fundul de mare un ultim dragon
 Al arșiței, sare la trîntă.
 Pe zi, șase mii metri cubi de beton
 La Don, în baraj se implintă.

1951

În rominește de Vladimir Colin

NIKOLAI GRIBACIOV**CÎND SALVA DETUNÎND MĂREAȚĂ...**

Cînd salva detunînd măreață
 Va crește-al flăcărilor val,
 Nu seara, ci o dimineață
 Scâlda-va țara, triumfal.
 Va lumina furnale, griie,
 Păduri sub cer de peruzea
 Și, unduind ca niște brîie
 De-argint, Angara și Timga.

*Pe mări de cântece și jocuri
Victoria pornind în zbor
Va-ncinge cu mărețe focuri
Trecutul, mîndrul viitor.
Și, cerul nopții fulgerindu-l
Prin depărtări și peste ani,
Va lumina întreg pămîntul,
Din China pînă în Balcani.*

1952

În rominește de Vladimir Colin

SERGHEI SMIRNOV

ÎN AJUN

*Vitrine ard. Ghirlânzi pe lampadare
Și steaguri, ca la marile parăzi...
Nu pierde-acest ajun de sărbătoare!
Pornește-n seară, plimbă-te pe străzi.
Pornește c-un prieten; toate cele
Te cheamă mai frumos decît un vers,
De la orașul roșilor stele,
Pîn'la taxiul nou, cu faruri verzi.
Ca un magnet e-acuma piața veche.
Pe lângă brazi, bătaia de argint
A ceasului îți sună la ureche
Și vezi Mausoleul strălucind.
Respiră vîntul albăstrimea largă
Și boarea oceanului natal,
În cele patru vînturi cînd aleargă,
Străluminînd, un pașnic foc bengal.
Te uită la cordonul de lumină
Ca-n strălucirea lui să deslușești
Sclipind Yangteul, Dunărea senină
Și, lângă Pol, aprinsele ferești.
Revarsă-te, lumină, peste țară
Și steaguri, voi, vestiți în orice loc
Pămîntul că așteaptă-n astă seară
Sosirea lui Octombrie de foc.*

1955

În rominește de Vladimir Colin

ȘANTIER (ZILE ȘI NOPTI)

În dimineța umedă de mai, munții se ascundeau hoștește sub imense văluri de ceață. Soarele clipea sfielnic la orizont — îl usturau ochii de nesomn — și chibzuind îndelung, adunându-și puterile, se pregătea să urce biruitor spre cumpăna amiezii.

Mirosea violent a rășină.

Munții erau undeva, pe-aproape — unde ?

Prin ceața lăptoasă, alene plutind, stăruind, Ilie Cernat deslușea, cu greu, doar locul unde avea să fie tabăra — o pajiște cu iarbă mărunță, vineție, tăiată în două de apa strălimpede a unui pârâiaș. „O să fim aici ca într-un cazan! — și flăcăul rîse: îi bine, că n-o să ne bată vîntul!“... Într-o margine a pajiștei, în apropierea drumeagului de munte, rar umblat, încît îl năpădiseră buruienile, se ridica o baracă destul de arătoasă, proaspăt vopsită în verde, cu ferestre mari și acoperișul țuguiat. Alături, scînduri, stîlpi, căldări de apă umplute cu var nestins... Erau doar primele semne ale viitoarei tabere. Și Ilie Cernat hotărî : încă patru barăci mari — le găsi și locul, de îndată — o cantină, club... Peste o săptămînă, o să avem aici un mic orașel. Vru să mai plănuiască ceva, cam pe unde s-ar putea amenaja un teren de volei, dar cineva îl trase ușor de mînecă :

— Să nu răcești dumneata.

— Eu ? Nu-i frig... Ilie Cernat se răsuci leneș spre cel care-i vorbise. Era un bărbat slăbănog — te mirai cum de nu se destramă ! — trecut de cincizeci de ani, chel, strîmb, cu pungi gălbui de grăsime sub bărbia ascuțită. — Nu-i frig, nu...

— Stai de jumătate de ceas aici, în pijama.

— Aștept să văd munții.

Bătrînul ridică din umeri — (ce să-ți fac eu dacă ești într-o ureche !) — se depărtă doi pași, se întoarse iar, clipi obosit din ochii spălăciți și zise :

— Ceața-i periculoasă și dacă trece prin dumneata...

— Atîta-i trebuie, să treacă ! — și flăcăul rîse, zvicnindu-și brațele, boxînd în gol ; parcă ar fi vrut să-i arate celuiilalt cît e de voinic. Dar nu era prea voinic, se fudulea de pomană. Potrivit de statură, osos, cu fața suptă și ochii blinzi, ușor alunecați în orbite, nu da de bănuir că ar sălășlui în el cine știe ce putere... Nici ager din cale afară nu se trăda după înfățișare. Un flăcău, printre atîția alții. Dar cîteodată, în glumă și în lipsă de altceva se lua la trîntă cu flăcăi de două ori mai puternici decît el. Ajungea repede dedesubt și-atunci striga, rîzînd : Luați-l de pe mine, că-l omor ! Odată, din greșeală, își măsurase

puterile cu un gălățean, o haimana, care uitînd de glumă îl cotonogise urît... Ilie Cernat plătise cam prea scump gluma, dar se mîngîiase cu gîndul că se mai întîmplă și dintr-astea.

Văzînd că bătrînul încă se mai învîrte pe lingă el, întrebă :

— În care parte-s ?

— Ce să fie ?

— Munții !

— Ești glumeț.

— Am venit azi noapte, insistă flăcăul, nu i-am văzut... Apoi se apropie de bătrîn — ceva îl îndemna să-i pipăie fața, hainele, prea semăna cu o arătare de pe alte tărîmuri ! — și zise : — Nu vreți să-mi arătați în care parte-s ? Bătrînul pufăi scurt, nu vroia, făcu un gest de lehamite. — Dumneavoastră nu vă plac munții ?! se miră Cernat. Îmi pare rău... eu aș fi vrut să ajung aici în plină zi... Niciodată n-am văzut munții de-aproape...

— Ești cam simpluț, dumneata.

Observația îl irită pe Cernat. Ei da, simpluț ! Ce ți-o fi dînd dreptul să te socotești mai altfel ? gîndi el. Bătrînul se strîmba, ținîndu-se cu mîinile de burtă — pe semne, nu-i căzuse bine mîncarea de dimineață, „Eu sînt simpluț, gîndi flăcăul, ațîtat, adică un ăla, de corvoadă — și dumneata ? Ai noroc că ești cu un picior în groapă !“ Își netezi pijamaua cu palma, încet, chibzuit, se uită lung la bătrîn, așteptînd ca acesta să mai spună ceva — și fiindcă n-avea de gînd, întrebă, sever :

— Cum, adică — simpluț ?

— Ia-ți ceva în spate, zise bătrînul și se duse. Călca ciudat, mai mult topăia, parcă ar fi călcat pe jar. Ilie Cernat simți cum se agită curiozitatea din el — trebuia să afle neapărat cine-i bătrînul și cum de-a nimerit pe melea-gurile astea. „Te pomenești — se amuză el, că a venit să lucreze pe șantier ! Asta, vînjos cum e, sapă zece metri cubi de pămînt într-o zi...“ Dar cînd îl văzu intrînd în baracă principală, unde erau birourile, lui Cernat îi pieri veselia. „O fi administrator, contabil, sau așa ceva — asta-i culmea“. Bătrînul scoase capul pe fereastra barăcii, sorbi apă dintr-o cană, își clăti gura îndelung — apoi îi strigă lui Ilie Cernat, în batjocură : — În partea aceea-s munții ! — dar nu arată în care.

Flăcăul se uită la ceas, era șase fără cîteva minute — mîine pe vremea asta o să începem lucrul, gîndi — și alergă în dormitor, să se îmbrace. Dormitorul semăna cu o magazie : saci de ciment într-un colț, scînduri negeluite într-altul, cuie, ferăstraie, lopeți... Și la mijloc, două paturi, fără lingerie. O ade-vărată batjocură. Peste cîteva ceasuri aveau să vină brigadierii — o sută de băieți, unde să-i găzduiești ? Cei care fuseseră trimiși aici să amenajeze tabăra, abia se-ngrijiseră de ei : birourile administrației erau arătoase, nimic de zis, dormitorul pentru oaspeți era și el, așa și-așa... Dar unde culci o sută de băieți ? Vin obosiți de drum, din cine știe ce colțuri de țară vin — ar vrea și ei să se spele, n-au spălător — ar vrea să lenevească un ceas într-un pat bun... Ce batjocură !

Prin fața barăcii trecură, îngînînd un cîntec de lume, doi bărbați mărun-ței, îmbrăcați modest, cu ferăstraiele pe umăr. Ilie Cernat îi strigă, se duse la ei — oamenii, binevoitori, se prinseră la vorbă. Erau tîmplari dintr-un sat apropiat, lucrau cu ziua, dar n-aveau de gînd să mai vină și în zilele urmă-toare, fiindcă nu-i plătea nimeni. Domnul Andrei se strîmbă, de cîte ori îi

amintesc de bani. Cine-i domnul Andrei ? Unul slăbănog... Ilie Cernat pricepu că-i vorba de bătrîn. Întrebă :

— Şi ce treabă are domnul Andrei aici ?

— Contabil — el îi cu banii.

— Şi zice că n-are ! făcu Cernat.

Întră în biroul administraţiei, însoţit de cei doi tîmplari. Bătrînul mol-făia o chiflă — unde-o fi găsit chifle, aici ? se uimi Cernat — şi-i întrebă din ochi ce vor.

— Oamenii aştia se plîng că nu-i plătiţi.

— Şi dumneata eşti avocatul lor ?

— Prea repede vă supăraţi, observă Cernat, simţind răutate şi dispreţ în glasul celuiilalt, vă rog să mă iertaţi, dar așa e... Trebuie să înţelegeţi că acum n-avem timp de înţepături... Vin brigadierii — şi unde-i găzduim ? Vi-i dau dumneavoastră, să-i ţineţi în braţe, se enervă el. Unde-s barăcile, de ce v-a dat statul bani ? Bătrînul mîngîie îndelung cu palma călimara de pe birou, se mînji de cerneală, apoi plescăi nemulţumit. — Şi să nu vă mai strîm-baţi atîta, că nu-mi place, zise aspru, Cernat.

Avea oroare de oamenii înăcriţi, nepăsători — treacă azi, vină mîine, tot un drac ! — şi dacă ar fi fost după el, s-ar fi descotorosit repede de ei. Dar bătrînul era mai mult decît înăcrit — veninos, dispreţuitor. E mojiç, îşi spuse Cernat, dar hotărî să treacă peste asta, mai întîi se cereau descurcate o seamă de lucruri. Zise : — Vă rog să-i plătiţi pe tovarăşii...

— Dumneata vrei să faci anarhie ?

— Nici ameninţările nu-mi plac, observă flăcăul.

— Vă poftesc să plecaţi.

— Nu, că asta-i prea de tot !

— Şi să păstraţi ordinea.

— Sînteţi nemaipomenit ! făcu Ilie Cernat. Chiar credeţi că o să plec de-aici pînă cînd n-o să aflu ce-i cu harababura asta ? Nu mai ţipaţi la mine, că nu-i frumos — ar trebui să ştiţi atîta lucru — şi-apoi, vă obosiţi de pomană. La unsprezece vin douăzeci şi doi de brigadieri, la patru, încă şaisprezece... Spuneţi-mi dumneavoastră ce le dau de mîncare şi unde-i culc ? Vreau să ştiu cine-i vinovatul, ca să le pot spune : Asta e ! — şi să-l arăt cu degetul. Şi să hotărască ei.

— Noi ne ducem, zise unul dintre tîmplari.

— Unde ? se interesă Cernat, bănuitor.

— Pe la casele noastre, că de pomană nici dracu nu stă locului. da'omul ! Că dacă eu nu nimeream aici — prost am fost, orb am fost — cîşti-gam ceva. Am şi eu copii.

— O să vă plătim mîine, îi asigură Ilie Cernat.

— Aşa ne-or zis şi alţii — şi nimic.

Flăcăul se apropie de bătrîn, îi zise să scoată banii, acesta ridică agasat din umărul drept şi iar se strîmbă îngrozitor. Apoi strînse de pe masă toate hîrtille — nişte borderouri, boniere, indigouri uzate şi se ridică. Era nervos, pungile de grăsime de sub bărbie se zbăteau ca nişte broscuţe, nu mai suporta întrederea cu cei trei. Ilie Cernat scoase cîteva sute de lei din buzunar. Întrebă :

— Cîţi bani trebuie să vă dăm ?

— Lăsaţi, zise cu jumătate de gură unul dintre tîmplari, că-ţi fi avînd

și dumneavoastră nevoie de ei... Să ne dea administrația. Dar se vedea că omu-i gata să ia banii, fără să-și facă prea multe gânduri de unde-i vin.

— O să le descurcăm pe toate, mai pe urmă, explică flăcăul, supărat că cei doi fac mofturi. Acuma avem nevoie mare de barăci. Le împărți cinci sute de lei. — Mergeți la lucru. Ceilalți au venit, unde-s ?

— Mai sînt vreo trei pe-aici.

— Pînă diseară puteți să ridicați o baracă ? Cei doi se consultară din priviri. Pînă diseară ? — Puteți, nici vorbă, zise Cernat, trebuie să ne înțelegeți. N-avem unde găzdui băieții. Vă dau și eu ajutor — și dumnealui, arată el spre bătrîn. Altfel, iese bucluc.

— Păi dacă ziceți că ne dați banii mîine — și o să vă țineți de cuvînt, ne agerim și noi...

— Cum îți spune dumitale ? întrebă Cernat.

— Șuteu... Vasile Șuteu.

— Și dumitale ?

— Costică Dron, zise celălalt tîmplar. Apoi rîse : — Da' dece ne-ntrebați, că n-am făcut nici un rău...

— Să ne cunoaștem, poate că o să rămîneți la noi...

— Ce să caute tîmplarii aici ! făcu neîncrezător Vasile Șuteu. Era un bărbat negricios, cu vinele gîtului umflăte, bărbos, om aspru, învățat cu greul. Își împinse pălăria pe ceafă — o pălărie de paie, pătată de sudoare — și adăugă : — Aici se bagă o țevă în pămînt, se aruncă pămînt peste ea — și gata !

— Ba nu-i gata — rîse Cernat, n-aveți grijă că fără lucru n-o să rămîneți la noi. Dacă vreți, vă angajăm chiar acum. Bani buni, casă, masă — ați mai fost pe șantier ?

— Ba, interveni Costică Dron, nici unde n-am fost. Se uită pe furis la Șuteu — avu loc un dialog numai de ei priceput — apoi continuă : — Dacă ne-ați lua, n-am zice nu... Că la noi nu-i gospodărie colectivă, pămînt nu prea avem, și să cerșim de lucru de la unu' și altu' de ! — Costică rîse, jenat — se zice că nu-i frumos. Prin sate, tîmplăria nu prea are căutare, își face fiecare ce-i trebuie.

— Mie-mi pare bine, zise Cernat, rămîneți la noi.

— Dar dacă nu vă supărați, cine sînteți dumneavoastră ? se interesă Șuteu, mereu neîncrezător. Vrem și noi să știm cine ne-a pus o vorbă bună — și să ne ținem de dumnealui.

— Ce să fiu ! Nimica... zise Cernat, stînjenit. Alerg și eu de ici, colo, mă mai cert cu cîte unul — și se uită la bătrîn. Da' altfel să știți că sînt om cumsecade — și rîse, copilărește. S-a făcut ? Dacă aveți neveste, aduceți-le aici, că și pentru ele se găsește de lucru.

— Păi avem, zise Șuteu, înviorat.

— Și ar fi locuri la bucătărie ? se agită Dron.

— Ar fi — da' de ce să stea la bucătărie ?

— Păi, nici o meserie nu le-ar strica !...

Cei doi se mai priviră o dată — (uite mă, că dă binele peste noi !) — apoi ieșiră șușotind. Peste cîteva minute Vasile Șuteu se întoarse, îl trase pe Cernat într-un colț al încăperii și-i întinse banii :

— Îți fi avînd și dumneavoastră nevoie.

— Ține-i, că de-aia vi i-am dat.

— Lăsați, că o mai lungim noi cu sărăcia pînă mîine.

Vasile Şuteu ieşi grăbit şi îşi strigă prietenul.

Cîteva minute Ilie Cernat se învîrte prin cameră fără să spună nimic — îşi trecu palma peste un dosar lăsat la întîmplare, era plin de praf şi asta-l irită — urmări atent o hartă a regiunii agăţată de perete, apoi se întoarse brusc spre bătrîn. Acesta înţepenise la birou, în picioare. Simţind că Cernat o să-l ia din nou la rost, clipi des din ochi şi iar se apucă să mîngîie călimara.

— Lăsaţi-o, că vă murdăriţi, îl sfătui ironic, flăcăul. V-aţi innegrit pe mîini. Zări cana de apă pe un taburet, o luă repede şi zise : — Poftiţi să vă torn... Bătrînul se codi, Cernat insistă cu o seriozitate prefăcută — în cele din urmă ieşiră amîndoi în faţa barăcii. — Staţi, să vă aduc şi o bucată de săpun. Bătrînul plescăi şi aşteptă. După ce se spală bine, îşi frecă palmele de dosul pantalonilor — ceea ce îl supără pe Cernat, şi intră repede în birou.

Flăcăul se ţinu de el, ca o umbră.

— Barăcile, unde-s ?

— O să ți le-arăt eu, acuşi... aşteaptă o clipă, zise bătrînul, cu o furie ascunsă. Inchise toate sertarele — nu cumva flăcăul să-i cotrobăiască printre hîrtii — şi ieşi, topăind. Ilie Cernat se apropie de fereastră şi-l urmări, curios. „Ce-o fi vrînd să-mi facă ? Mai e şi colţos !...“ Bătrînul discuta între patru ochi cu un bărbat de vreo patruzeci de ani, înalt, vînjos, şi după cum îşi ţinea mîinile înfundate în buzunare şi scuipa printre dinţi — cam plictisit... Într-un tîrziu, mai mult împins din spate de bătrîn, omul se mişcă din loc şi porni mahmur spre sat. Bătrînul se întoarse, misterios — avea aerul celui care ştie el ceva şi nu se mai teme de nimeni — şi întrebă : — Şi de ce te-i fi legînd de mine ?

— Fiindcă sînteţi mai de mult aici şi aveţi banii.

— Aha, ți-e de bani ! chicoti el.

— Eu v-aş propune să fiţi serios.

— Sînt suferind.

— Îmi pare rău, zise Ilie Cernat — rinichii, cumva ?

— Rinichii, băşica, inima, toate.

— Cîţi ani aveţi ?

— Şaizeci fără unul.

— Mulţi înainte. Şi-acuma să ne socotim : lipsesc trei barăci. Pînă poi-mîne la prînz, trebuie să răsară şi astea. Căutaţi lucrători, plătiţi-i, şi aduceţi alimente, repede...

— Eu s-aduc ? Eşti amuzant...

— Păi sigur, da' cine ? fiindcă băieţii trebuie să mănînce şi încă bine. Dumneavoastră unde mîncăţi ? În sat ? Lor o să le facem cantină aici. Dacă n-aţi adus alimente din vreme, luaţi pînă una, alta, de la ţărani. Nu mă faceţi să cred că sînteţi răuvoitor...

— Poate că sînt ! rise bătrînul.

— Nu vă pricep, zise Ilie Cernat, împăciuitor. Acuma vă arde de glumă, vă jucaţi cu mine de-a baba oarba... Eu vă spun că vin băieţii şi dumneavoastră habar n-aveţi. Ce fonduri aţi primit de la trust ?

— Dumneata nu eşti inspector ! Altfel, cu plăcere...

Adevărat, nu era, într-un fel bătrînul avea dreptate, el venise cu alte treburi aici. Dar dacă toate erau la pămînt ? Potolit, apelînd la înţelegerea celuilalt, Cernat zise : — Nu sînt inspector, așa e... dar să aflu ce s-a făcut cu banii statului, nimeni nu mă poate opri, că şi pe mine o să mă ia băieţii la-ntrebări. Şi-atunci o să-i trimit la Dumneavoastră, ori la altul, care-i vinovat...

— N-ai decît, eu nu mă supăr... Iar dacă ești curios, pot să te informez că trustul nu-mi dă voie să cumpăr alimente de la țărani, la prețuri de speulă.

— O știi și pe asta, se enervă Cernat, dar nici brigadierii nu ne dau voie să-i ținem aici, flămînzi. Mergeți în sat, intrați din curte în curte și întrebați : Nană hăi, ai cartofi, ai slănină, ouă, ce ai ? Și plătiți, sau dacă n-aveți bani, dați bonuri cu stampila șantierului, pe urmă o să vedem noi... Încărcați alimentele într-o căruță și veniți cu ele aici. Nu vi se pare o soluție practică ?

— Deloc, zise bătrînul, amuzat — el știa de ce ! — Deloc, fiindcă cine-mi decontează mie cheltuielile în plus ?! — că țărani vînd mai scump decît statul...

— Așa-i, mai scump,... dar diferența de preț o s-o suportați dumneavoastră. N-ați avut grijă de noi, plătiți cinstit. Să răbdăm din pricina dumneavoastră, nu ne dă mîna. Bătrînul nu mai era agitat, dimpotrivă se delecta ironizîndu-l pe flăcău. Cernat își cam pierduse răbdarea. „Asta-și bate joc de mine și vrea să mai fiu și politicos ! Să nu-l iei la-ntrebări, că-i suferind. Bășica, rinichii, inima, toate ! Îmi pare rău, taică, dar atunci de ce nu te duci într-un sanatoriu ? Ori te-i fi socotind că aicea îi de dumneata, alt sanatoriu mai bun n-ai să găsești ?! Îl sili pe bătrîn să se așeze pe un scaun, în fața lui — și zise cu un fior de căldură și înțelegere în glas : — Pe șantiere-i greu, lucru mult, toți aleargă, de ce-ați venit aici ? Ca să vă certăm mereu ? Că noi sîntem siliți să vă luăm la rost... Bătrînul ridică palma, lovi în vînt, zise :

— Treaba mea !

— Ba nu, îl potoli Cernat, mai întîi e treaba noastră... Vrem să meargă toate bine și cînd dăm peste unul care ne încurcă, îi facem vînt... Aici nu rezistați — nu-i chip ! — decît dacă țineți la ce lucrăm noi, dacă vi-e drag... Și-atunci o să uitați și de inimă și de bășică...

Celălalt rămase o clipă pe gînduri, vru să întrebe ceva, dar se răzgîndi repede. Se duse la fereastră, o deschise și privi în partea satului. Ceafa încă nu se risipise ; fiindcă nu putea să vadă ce-ar fi vrut, bătrînul se lăsă păgubaș. Încercă sertarele, pe rînd ca să-și dea seama dacă sînt încuiate — erau — și clipind des din ochii mici, apoși, zise :

— Poate că nu-i fi chiar derbedeu. Acte ai ?

— Da' cine mă credeți dumneavoastră ? rîse Cernat. Dacă vin aici și mă interesez...

— Actele, repede, făcu bătrînul, cu o sclipire de răutate-n ochi.

— Care, ce acte ? Sînt comandantul brigadierilor.

— Hîrtia, că ești.

— Dacă aveți îndoieli, trebuia să mi-o spuneți de la început... Scoase carnetul de brigadier, dar celălalt nu se mulțumi numai cu atîta. Îi cercetă și buletinul și încă niște hîrtii. Apoi clătină din cap, în semn că nu prea sînt toate în regulă. — Dar ce-ați mai vrea ? întrebă Cernat.

— Treacă de la mine, zise bătrînul, gînditor. Te cred, deși nu am voie să cred pe nimeni, exageră el. Acum un sfert de ceas am trimis pe cineva după un milițian.

— Să mă ia pe mine ? rîse flăcăul, uimit.

— Nu rîde, îl muștră celălalt, că alaltăieri a mai fost unul pe-aici, tot ca dumneata... Cine ești ? Mi-arată niște acte... zice că-i trimis de la București. Mă rog, poftim ! Să-i dau actele contabile. Nu ți le dau, fiindcă pe hîrțile dumatiale nu scrie că ai dreptul să mă controlezi. Dar el strigă la mine, vrea să știe cîți bani am, mă amenință : Lasă că știu eu cine ești și ce-ai fost îna-

inte ! Şantaj. I-am dat actele, dînsul vroia să numere banii. N-am, trustul încă nu ne-a vărsat fondurile... Tovarăşe, am ieşit din birou pentru un sfert de ceas. Cînd m-am întors, nu-i... Fugise cu pardesiul meu, cu un termos şi cu cei două sute patruzeci şi opt de lei pe care-i aveam în casă.

— Şi nu l-aţi prins ? izbucni Cernat.

— Cum ? făcu bătrînul neputincios. Am luat legătură cu trustul. Cei de-acolo au găsit de cuviinţă să mă mustre, că de ce i-am dat voie străinului să pătrundă în tabără.

— Şi mă luarăţi şi pe mine de excroc !

— Te luasem bine... Aşteaptă dumneata să trimit un om la miliţie, fiindcă socotesc că nu mai e nevoie... Bătrînul ieşi, grăbit. După cîteva minute se întoarse, molfăind o chiflă. „De unde le mai scoate ? se miră Cernat. O fi avînd buzunarele pline...”

Celălalt zise :

— Aici totul e vraişte... nimeni nu se interesează de şantier. Şi ieri am primit un anunţ : Peste două zile încep lucrările. Înainte de-a veni aici ai trecut pe la trust ? iscodi el.

— Nu, n-am avut timp.

— Nici nu bănuieşti ce au de gînd cu noi ? Să ne trimită banii, că altfel sîntem legaţi de mâini şi de picioare ! Iar deveni nervos, pungile de grăsimi de sub bărbie îi jucau îndrăcit. Ce-i cu şeful şantierului, vine şi el tot astăzi ? Ce zăpăceală ! făcu bătrînul, scîrbit. Eu m-am certat cu cei de la trust pentru bani. Au zis că n-au. Nu-i adevărat, n-au încredere în mine, asta-i explicaţia. Numai semnătura mea nu-i valabilă.

— De ce să nu aibă încredere ? Bătrînul se strîmbă, invitîndu-l pe Cernat să schimbe vorba. Dar flăcăul stăruie. Îi veni în gînd să-l întrebe cine-i şi de unde. Celălalt se-năspri, îndată.

— Sînteţi contabil de meserie ?

— Dacă doreşti să afli ceva despre mine, mergi la Trust şi-o să-ţi spună cei de-acolo, că altă treabă n-au, — dar nu găsesc prea îndreptăţită curiozitatea dumitale...

— Ba de ce nu ! rîse Ilie Cernat simţînd îndată cum stau lucrurile — o să fim împreună, eu vă spun despre mine orice.

— Din păcate, nu mă interesează.

— Ferice de dumneavoastră, eu sînt mult mai curios. Aţi fost contabil înainte de-a veni aici ? Bătrînul îl privea ameninţător — evident, nu-i plăcea să se amestece cineva în viaţa lui.

— Mă aflu aici cu încuviinţarea trustului.

— Perfect — dar eu ţin să ştiu ce-aţi fost mai demult — sînt de-o încă-păţinare — oho ! Mare de tot. E aşa de greu să-mi răspundeţi ? insistă Cernat. Nu mai avea nici o îndoială că în urmă cu ani bătrînul învăţase ceva greu — ofiţer, mare negustor, ce dracu o fi fost ? Mai întilnise cîteva dintr-ăştia pe şantier. Întotdeauna, cînd îi întrebai ce meserie au avut înainte, răspundeau prompt : — Ştie tovarăşul cutare de mine ! Fireşte că ştie dar... Sînt aici cu aprobarea tovarăşului... şi adăugau : Statul îmi dă voie să lucrez, pentru ce-am făcut, mi-am ispăşit pedeapsa... N-o să vi-o ispăşiţi niciodată ! gîndi Cernat cu dezgust, că prea v-aţi bătut joc de noi, da' uite că vă dăm putinţa să lucraţi, să cîştigaţi bănişori şi pentru asta ar trebui să fiţi ceva mai politicoşi.

— Aştept, mai zise el.

— Tovarăşul director al trustului a semnat pentru mine...

— Știu, totul e-n ordine, dar ce-ați fost ?

Bătrînul tuși sec, mîngîie călimara, zise :

— Conte... Tovarășul director și-a luat răspunderea...

— Perfect, zise Cernat, uluit. Observă că bătrînul iar s-a murdărit pe mîini — a doua oară n-o să-ți mai torn, să te speli — și trase călimara la o parte. Apoi se uită la conte cu ironie și spuse : Mi-ați făcut o mare plăcere, în viața mea n-am văzut un conte ! Moșieri, bancheri, foști generali — tot ce vreți, dar conți... nu, mi-a scăpat, deși era o dorință mai veche a mea... Contele Andrei, nu ?

— N-aveți dreptul să vă bateți joc de mine ! zise bătrînul, furios, ridicîndu-se de pe scaun. Sînt salariat al trustului, am voie să muncesc — te rog să ieși afară.

— De ce nu-mi dați voie să mă bucur ? insistă Cernat. Văd și eu o dată un conte și-atunci sînt poftit afară. Mie cum mi s-ar spune, dacă aș fi conte ? se amuză el. Contele Cernat, sau Ilie ?! Mi se pare că mai trebuie adăugat ceva în coadă... Contele Cernat de Sadu... Rîse cu poftă și lămuri : Sadu e un sat, acolo m-am născut eu... Ați auzit de moșia lui Verghi ?... Pe-acolo, pe la noi era... Mă bucur sincer că v-am înflnit. Pe șantierul de la Crivina avem casier un fost negustor — făcea treabă, nu se juca, mi-a plăcut de el...

— Am dreptul să muncesc ! țipă bătrînul, congestionat.

— Evident, și vă rog să mă iertați pentru plăcerea pe care mi-am îngăduit-o... Aveți, aveți... Tata a fost împușcat de Verghi cînd eu nu implinisem doi ani, mama tot pe moșia lui a murit, pe ea o mai țin minte, că aveam șase ani — și de aceea sînt curios și eu cînd aud că ăla a fost moșier, celălalt conte... Dar, să fiți sănătos și să munciți...

Ilie Cernat se ridică, serios, înăsprit și zise : — Să nu vă faceți nici un gînd rău în urma discuției... Dacă lucrați cinstit, e bine. Cum să vă spun de-aici înainte — Contele Andrei, domnul, tovarășul ?!

— Ești un idiot, dumneata, sisii contele.

— Tot eu sînt idiotul, doamne, doamne ! Dumneata n-ai să pricepi nici odată cît de chinuit am fost eu, de mic... Da-ntr-o zi am ajuns pe un șantier, abia implinisem paisprezece ani — și am dat peste un om care mi-a spus : De azi înainte ești tovarășul Ilie Cernat. Și dacă i-o mai arde cuiva să te umilească... Se apropie de bătrîn și-i șopti la ureche :

— Îmi place să cred că ne-am înțeles pentru totdeauna.

— N-am nimic împotriva, o-ndulci bătrînul.

— E-n regulă, tovarășe Andrei. Vă rog să luați cîtiva saci și să dați fuga după alimente, vin băieții de la drum, vor mîncare... Și să nu vă mai strîmbați, că eu nu suport... cu strîmbături nu se face treabă.

— N-am saci, se codi bătrînul.

— Se gălesc pe lumea asta destui. Am toată încrederea că o să vă descurcați. Eu rămîn să ajut la barăci. Vin băieții, o sută — pînă la 7 Noiembrie terminăm 20 de km. de conductă, o să vă dăm și dumneavoastră o primă, ce vreți aia vă dăm, numai să faceți rost de alimente, repede !

Îl apucă pe bătrîn de braț și-l trase după el în fața barăcilor. Tîmplarii lucrau de zor, erau vreo nouă, iar pe lîngă ei, dînd sfaturi, poruncind, înjurînd, se învîrtea un bărbat împlinit, negricios, cu cămașa scoasă din pantaloni și o șapcă mare de piele, căzută pe ochi. Cernat îl recunoscu de îndată. Îi zise bătrînului, zîmbind :

— Pe dumnealui l-ai trimis după milițian, am văzut eu...

Celălalt nu se grăbi să confirme.

— Cine-i tovarăşul ? stăruie Cernat. Întreb ce-a fost înainte ?...

— Ofiţer de manutanţă, sau așa ceva — e un om corect, dar prea aspru, seamănă cu dumneata...

— Mă bucur și-o să mai vorbim noi pe urmă, acuma dați fuga după alimete, că-i târziu. Bătrînul încă se codea. N-ar fi mai bine să meargă la trust, să obțină niște bani ? Și tot el o-ntoarse, după o clipă de gîndire : Nu, că trece timpul. O să căutăm o altă soluție. Se porni spre sat, repejor. Ilie Cernat se apropie de fostul ofiţer. Acesta tocmai îl blagoslovea pe Vasile Şuten cu o-njurătură de mamă. Bănuind că flăcăul vrea să-l ia la rost, se grăbi să-l îmbuneze :

— Era să vă arestăm, și rise strîmb.

— Era — cîte nu se-ntîmplă !

— Nenorocitul ăsta, bătrînul vreau să zic, se sperie și de umbra lui. Dar la urma urmei, ce pretenții poți să ai de la el ? Trustu-i de vină, că-l mai ia în seamă. Eu am vrut să ridic problema lui, dar cum nimeni nu se omoară să mă asculte... Scoase din buzunar o batistă mare, vîrgată, cu monogramă și își șterse buzele umede. Apoi scuipă discret și întrebă :

— Cum ați călătorit ?

— Bine, cum se călătorește pe-aici... dar dumneata de ce înjuri ? Și fiindcă celălalt vru să se apere — cum, a înjurat el ? — Ilie Cernat îl potoli : Eram la doi pași de dumneata... Mă rog, nu-i prea frumos... Oamenii ăștia n-au prea multă bunăvoință să ne-ajute, fiindcă nimeni nu i-a plătit, iar dacă-i mai și înjurăm...

— Aveți dreptate, firește, conveni celălalt, nu-i uman...

— Ce meserie ai dumneata ?

— Pontator.

— Și cum îți spune ?

— Geo Cezarin...

— Gheorghe, vrei să zici.

— Așa sînt trecut în acte, Geo, dacă nu vă supărați.

— De ce să mă supăr ? se miră Cernat.

— Dealtfel, reluă celălalt, există și un scriitor, Geo... Geo Bogza. dacă ați auzit de dînsul... e destul de cunoscut.

— Oi fi auzit și eu, se-năspri flăcăul, bănuind că fostul ofiţer vrea să-l ia de nătărău.

— A tipărit o carte, Bărăgan, despre care se spune că ar fi foarte bună. Ați citit-o ? iscodi el, cu o ciudată nerăbdare.

— Da, cum să nu, zise Cernat cu jumătate de gură și gîndi : „Ar fi bine să lași literatura în seama altora, că prea le-ncurci. Spui că Bărăgan îi de Bogza. Păi, dacă nu știi, de ce te-amesteci. Ca să te cred eu deștept ?“ O lăsă însă pe-a lui Cezarin, fiindu-i jenă să-l contrazică.

Celălalt se plezni cu palma peste frunte :

— Asta-i bună !... Și explică : Sînt amețit, am dormit prost... iertați-mă că v-am informat greșit... Nu-i de Bogza, cum o să fie !... dar e un semn rău pentru nervii mei, dacă am început să-ncurc lucrurile elementare.

— Se poate, conveni flăcăul, deși era convins că celălalt își bătuse joc de el și acum se felicita pentru ironie. „Vasăzică, eu mă sfiesc să-ți spun că le-ncurci, că de ! nu-i frumos — și dumneata îmi joci feste“. Deveni grav și zise : — Să lăsăm literatura pentru altădată, pentru cînd îi avea mîntea mai limpede... Tîmplărie cunoști ?

— Desigur, lucrez de mai mult timp pe șantier și m-am inițiat puțin, lămuri Geo Cezarin, cu multă bunăvoință.

— Mult, mult să te inițiezi.

— Cu timpul...

— Acuma, că vin băieții și-o să vă spună ceva să-i pomeniți.

— Sînteți prea dur, zise Geo Cezarin, cu o falsă gravitate. Eu nu mă dau înapoi de la nimic, fac și tîmplărie...

— Și să nu mai înjuri... De ce n-ați ridicat barăcile pînă acuma? Dar Cernat nu mai ascultă explicația încalcată a fostului ofițer de manutanță. Amuzat, îl urmărea pe bătrîn cum aleargă împiedicîndu-se peste cîmp, spre sat. În mîna dreaptă ținea ceva, probabil un sac. Într-un tîrziu, flăcăul se apropie de Geo Cezarin și zise :

— Să iasă bine barăcile, că altfel ne supărăm.

Vasile Șuteu, care trăsese cu urechea la discuția dintre Cernat și pontator, clipea șiret, bucuros. Măsură niște scînduri, le tăie repede, cu îndemî-nare, apoi zise, ca pentru sine : „Așa mai răsuf_lăm și noi...” Își căută de lucru pe lîngă Cernat, vroia să intre în vorbă cu el — și cînd prinse momentul, îi șopti :

— Țștia-s cutre, tovarășe... Pontatoru' a vrut să mă cocoșeze, cu scîndura a dat după mine... de nu mă feream, u-liu ! I se păru că flăcăul nu reacționase suficient de violent la povestea cu scîndura — de ce nu întrebă : a zvrilit-o după dumneata ? auzi ce-a putut să facă, banditul ! — și întrebă :

— Tovarășe, de ce nu-i dați afară pe ăștia ? Că toți sînt putrezi, cum au trăit ăștia și pe unde — doamne ferește !

— Au dreptul să lucreze, numai să fie cinstiți.

— Da' nu-s ! șopti Vasile Șuteu.

— Atunci n-ai grijă, că n-o să-i ținem în brațe. Să vie șeful șantierului, astăzi pe la patru-i aici, și-i scormonim. Dacă te-a înjurat cineva, ori a vrut să te bată, să ne spui.

— Ooo, soarele lui ! făcu Vasile Șuteu, împingîndu-și brusc pălăria pe ceafă. Păi ășta, pontatoru' m-a uscat cu înjurăturile. Și domnu' Andrei... Mă duc la el : Domnu Andrei, ai să-mi dai cinci sute ! Mușcă din chiflă, își scutură capul, zice : Cinci sute de draci nu-s buni ? Și-mi face semn să ies, că altfel aruncă cu ceva după mine. Țșta, domnu' Andrei, șopti Vasile Șuteu, are neamuri care vin să-l vadă. Or venit într-o sîmbătă două muieri și-un bărbat — și el n-avea cu ce să-i omenească. M-a trimis pe mine în sat, să cumpăr un purcel. Ba eu nu mă duc, că nu-s slugă. Îți dau zece lei. Nici așa nu-i bine, că n-am luat bani pe sub mînă de cînd mă știu. Eu nu vreau nici cum. Nu vrea nici ăștălaltu', Costică. Se duce domnu' Andrei și așa, cam peste-un ceas, vine cu un purcel, în geantă. Amintindu-și scena, Vasile Șuteu hohoti scurt. În geantă-l aducea. Da' cum să-l taie ? Îmi zice mie. Eu zic că nu. Nu vrea nici ăștălaltu', Costică. Noi să le tăiem purcelul și ei să-l mănince ! Ba' nu, că-mi crește pofta de pomană. Doamnele se hlizesc, țin purcelul de picioare, îl scapă, iar îl prind, domnu' Andrei vrea să-l împungă, îi tremură mîna, dă cu cuțitu' pe de lături, suduie... Bărbatul celălalt nu vrea să împungă purcelul, că el n-a omorît nici o vietate. Eu ședeam cu ășta, al meu cu Costică și rîdeam în pumni... Domnu' Andrei îmi dă bani, să cumpăr țuică, vrea să îmbete purcelul și să-l taie așa. Ba eu după țuică nu mă duc, că o scap pe gît pîn-aici. Nici ăștalaltu', Costică, nu se duce. Domnu' Andrei se mînie, caută o sîrmă, leagă purcelul de picioare și-l trîntește de pămînt. M-am

mîniat şi eu — da' cum te lasă inima să chinuieşti așa o vietate?! — şi-am cerut cuţitul, că doar am tăiat ceva porci la viaţa mea. Nici vorbă, domnu' Andrei nu-mi dă voie, nici să mă vadă... Aduce o căldare mare, pune pe fundul ei paie şi bucăţi de scîndură şi le dă foc. Aşteaptă pînă creşte vilvă-taia, ia purcelul şi-l aruncă în flăcări... Aşa un guiţat n-am auzit de cînd mă ştiu — şi cît is eu de om în toată firea, că doar am văzut oameni murind lîngă mine — mi-au dat lacrămile. Domnu' Andrei îşi freca palmele de pantaloni şi suduia. Eu am zis că-i simbătă seara, e tîrziu, nu mai lucrez — şi-am plecat acasă, da' pînă departe am tot auzit guiţatul, doamne păzeşte!

Ilie Cernat se făcuse alb-verde. Întrebă :

— Ce-ţi vine să povesteşti ?

— Da'apoi ce ştiu eu?! Vi s-a făcut rău? se sperie el, de o dată. Că nici mie nu-mi place să aud dintr-astea. Mi-a povestit unu' cum l-au operat pe el, aici, sub buric, şi praf m-am făcut, n-am mai ştiut ce-i cu mine, ca vreun ceas.

Luă ferestrăul, îi încercă dinţii cu degetul şi se apucă de lucru. — E tîrziu, mă, îi strigă lui Costică Dron, uite soarele, dă-i bătaie! Apoi, către Cernat: — Şi cam pe cînd ziceţi că o să ne angajaţi şi pe noi? Flăcăul îşi freca faţa cu palmele, încă mai era palid, îngreţosat. — Ascultaţi dumnea-voastră: eu am un băieţuş, unsprezece ani are şi-ar vrea să meargă mai departe la şcoală, la ciclul doi. Da' zice el către mine: — Dumneata, tată, eşti mic meseriaş şi-mi strici socotelile... Vasile Şuteu se plesni peste frunte, parcă atunci ar fi auzit înţia oară, de la băiat, vorbele astea şi se miră: — Cum i-o fi trecut prin cap așa una?! Îmi strici socotelile. Bine mă, drac împeliţat, da' eu nu-s burju. Om sărac din moşi strămoşi, da' am vrut să prind o meserie. Şi-am prins-o. Da' dacă nu-i colectivă la noi? Şi să mă duc la oraş, la cooperative, iar nu-mi dă mîna. Şi-atunci rămîn mic meseriaş. Tăcu, urmărindu-l atent pe Cernat, care părea înveselit de povestea asta şi zise: — Aici, pe şantier n-ar fi rău. Dumneavoastră ce părere aveţi?

— Bună, bună de tot.

— Şi ne faceţi forme-n regulă?

— Chiar azi, numai să vie şeful şantierului.

Vasile Şuteu îşi aminti de ceva şi zise:

— Da' să nu mi-o luaţi în nume de rău, că eu nu numai din pricina băiatului vreau să mă angajez... Da' socot că la Stat îi mai bine, şi-o să fiu cu mai mulţi împreună, mă îndemn la lucru. Că după bani — dă-i în sărăcia lor — nu umblu cu limba scoasă. Să am cît îmi trebuie... Şi dacă am fost mic meseriaş, n-am tras pielea de pe om: Vezi matale cît ar plăti statul pentru o treabă ca asta şi atîta să-mi dai. Aşa face şi ăsta, al meu, Costică, cumsecade şi el, că sintem dintr-un an şi la olaltă am învăţat meseria.

— M-ai amărit, zise Cernat, blînd.

— Eu? Doamne păzeşte, da' ce-i?

— Să nu-mi mai povesteşti niciodată prostii...

— Apoi nu ştiu ce-mi veni cu purcelul... da' să băgaţi bine seamă cu ei, că-s cutre.

Pe la ora zece, cînd lucrul la barăci era în toi, Vasile Şuteu zise că el dă o fugă pînă acasă — satu-i aproape, trei km. — fiindcă are nişte treburi care nu suferă amînare. Nu vru să spună ce treburi, Ilie Cernat se rugă de el

să stea locului, omul se încăpățână, mormăi ceva — lasă că știu eu ce fac ! — și se duse. În lipsa prietenului, Costică Dron își răsuci o țigară, jumătate de ceas o tot răsuci — și se retrase morocănos lângă depozitul de scinduri. Pufăi absent din țigară, iar când se auzi strigat, ceilalți aveau nevoie de el, ridică din umeri : „Că fără mine nu-ți putea”... Se gîndea pe unde și cum s-o întindă — nu-i era tocmai la îndemînă să le arunce în față, celorlalți : Rămîneți cu bine, pe mine să nu mai contați... Dar la nevoie, o s-o facă și pe asta. Era convins că Vasile Șteu plecase fără gînd de întoarcere — s-a dus omul să-și vadă de altele, că nici dracu' nu se spetește aici, de pomană — și-i era ciudă că lui nu-i dăduse de veste. Măcar o vorbă să-i fi șoptit : Hai, Costică ! Eu pe-aici, tu pe-acolo, ne vedem în sat. Se pomeni cu Ilie Cernat, că-l zgîlție ușor de umeri. Ridică privirea, flăcăul era supărat — și o lăsă repede.

— Eu altceva credeam despre dumneavoastră.

— Ce, mă rog ?

— Că sînteți oameni în toată firea...

— Și oare n-om fi ? Costică Dron se răsuci cumva, ca o rădăcină și iar se uită, pe furis, la flăcău. Apoi rîse blînd, își trase pălăria pe ochi și zise : — Da' de ce-a plecat al meu, Vasile ?

— Aș vrea și eu să știu — da' cum ?

— Că de bine nu s-o dus...

Ilie Cernat își pierdu răbdarea. Zise :

— Poți să pleci și dumneata, că asta nu-i treabă pe care-o faci... Bați un cui și te strîmbi, mai bați unul și te uiți la soare... Oameni buni, dar nu v-am dat bani ? Nu i-ați primit ? Nu v-am spus că mîine vă plătim pînă la ultimul leu ? Nu mă ascultați. Bună ziua — și să fiți sănătoși ! — că noi nu murim dintr-atîta... Vin brigadierii. Unde-s barăcile, unde-o să dormim ? Dragii mei, nu-s, că ai care-au fost aici abia au avut vreme să se strîmbe... Vreți să puneți mîna și să le ridicați voi ? Și-o să vrea. Să treci dumneata mîine seară pe-aici, să te minunezi. Douăzeci de barăci ridicăm. Mare pagubă că vă duceți !

— Și vă pricepeți dumneavoastră la barăci ?

— Cît și dumneata.

— Și tîmplăria cine-o face ? mai întrebă ironic Costică Dron.

— Eu și alții.

— Îți fi tîmplar.

— Sînt, rîse Cernat, că nu strică.

— Și peste munții ăștia vreți să treceți cu țeava ? întrebă de o dată Costică Dron. Arătă munții — ai, mari-s, nu-i vedeți ?! și rîse molcom. Zarea se limpezise, scînteiau în depărtare acoperișuri, cai mărunți urcau repejor pe o coamă de deal... Iar munții semeți, stăpînind întinderile, își spălau fața în potopul de soare. — Greu mai răsufală ! observă îngîndurat Costică Dron.

— Cine ?

— Munții ! Pe vîrfuri pleșuve, valuri de ceață se destrămau ușor. Costică mai zise : Iese răul din ei...

— Nu-ți plac munții ?

— Nu, mie nu...

— Și nici n-ai urcat vreodată ?

— Ba cum să nu !... Costică Dron își scoase pălăria, o așeză cu grijă alături, pe iarbă și își netezi cu palma părul lucios : soarele ăsta de dimineață face bine la cap. D-apoi eu lângă munți am crescut, lămuri el după o vreme,

cînd am deschis ochii la lume, munții i-am văzut mai întii... Da' ei nu mi-au vrut binele...

— Ești un om sucit, îi zise Ilie Cernat, ca o mîngiere.

— Ba nu, rîse celălalt, apoi conveni : fiecare-i după felul lui... Da' tata meu în munți a pierit. Mai că-s douăzeci de ani de-atunci, în iarna grea a lui treizeci și nouă... I-a venit ordin să meargă la armată, om bătrîn, da' el cum să plece, că eram nouă copii, trăiam din ciubere — și mama zăcea în pat, trei ani nu s-a putut întoarce singură de pe o parte pe alta... Cît era ziua, noi frații și surorile, ne risipeam prin sat să prindem cînd vin jandarii să-l ia pe tata. Și-am aflat eu — era, doamne iartă-mă, un frig și-o vijelie de sloi mă făcusem, abia m-am tîrît pînă acasă — și i-am spus tatii : fugi, că-s trei, doi au puști ! Tata lucra la un ciubăr, mi-a zis să ascund doagele, le-am ascuns în strujacul din pat — și s-a dus tata. A trecut o zi și încă una, au trecut nopțile și nimeni nu ne-a ciocănit în fereastră. Și-apoi în a treia zi am plecat noi, copiii, să-i dăm de urmă. Tot ne-am dus, ne îngropa zăpada, iar cînd strigam, ne răspundeau lupii... Ardeau munții de urlete. Și tata ? Nu-i tata, nu-i... Cînd ne-ntorceam spre casă, am zărit în zăpadă ceva, ca o cîrpă. Am vrut s-o ridic — ce-o fi ? — și-am băgat de seamă că-i o opincă... una din roată de motor, cu botul legat cu sîrmă... Așa de bine o cunoșteam !... Și mai încolo, am dat peste căciula tatii, înghețase singele pe ea... Am plîns, ce-am făcut, nu știu... Nu mai era tata, n-aveam cum să-l îngropăm. Dumneavoastră ați văzut lupi ? întrebă Costică Dron. Dar flăcăul nu-i răspunse. — Și de atunci, n-am mai urcat pe munți. Ai, mari-s, și cum mai răsuflă !

— Și ceilalți frați pe unde-s ? se interesează Ilie Cernat, încercînd să-i abată gîndurile. Costică îl întrista — ciudat, ascuns, stăpînit de temeri, resemnat... Sînt tot pe-aici, prin părțile astea ? De frați te-ntreb...

— Doi s-au prăpădit — și Costică Dron își făcu semnul crucii — unu, ăl mai micu, iese inginer în anul ăsta, în vară, trei sînt meseriași, o soră n-a avut noroc cu bărbatu-său și a fugit la mănăstire — și-apoi mai sînt eu, pîrlitu' — Costică rîse, stînjedit, care am rămas să păzesc munții. Da' ei nu-mi vor binele, știu eu !

— Or fi avînd ceva cu dumneata, îl ironiză flăcăul.

— Simt eu, simt... Și peste ei vreți să treceți cu țeava ? reluă el neîncrezător. Că-i greu... Faci doi pași și gifii. Nu mi-ar trebui.

— Treccem peste ei. Ca peste nimica.

— He !

— He ! pe dracu, se supără flăcăul. Crezi că toți oamenii sînt ca dumneata ? Costică Dron făcu ochi mari, simțise înțepătura, clătina din cap, mahmur, întrebă.

— Da' eu cum sînt ?

— Cumva, slăbănog.

— Eu ? Că duc trei grinzi în spate ? !

— Și zece să duci.

— Că nu-s taur, rîse Costică, numai trei...

— Ești amorțit rău, zise flăcăul, nu-mi place, parcă ai fi cu un picior în groapă... Vin astăzi o sută de băieți. Mîine dimineată le dăm cîte-o sapă, o lopată, ce s-o nimeri — și-ai să vezi dumneata cum îi cu munții ! Că-i trecem în cîteva luni. Se așeză pe iarbă, lîngă celălalt și spuse : Eri m-au primit candidat de partid... Costică nici măcar nu ridică din umeri, după obicei. Ilie Cernat se opri, ușor nedumerit, întristat. Crezuse — nu știa nici el de ce —

că primul om căruia îi va spune bucuria lui, va sări să-l îmbrățișeze. I se părea firesc să fie așa. — Dumneata, întrebă iritat — știi cum îi e când intri în partid ?

— Știu, că și ăsta, al meu, Vasile, e membru.

— De asta ești amorțit, că nu știi... Îl irita Costică Dron. Să nu tresari la nimic, numai strîmbături, așa ni-i dat, nu cred, nu pot !... Continuă : Eri am vorbit în numele băieților care-o să vie aici și pe care nu-i cunosc : În șase luni terminăm ! Dacă n-o să fie așa, eu nu sînt vrednic...

— Îți fi, după cum v-arătați, spuse împăciuitoar Costică Dron. Da' a mea, muierea, dacă ar veni aici, ați primi-o la bucătărie ? Se pricepe, ea a făcut zupă la oraș și găluște cu prune, tot ce vrei.

— Zi-i să vină mîine dimineață.

— Și cu mine cum rămîne ?

— Sucit mai ești și dumneata, zise Ilie Cernat. Și gîndi „Ormul ăsta n-a cutezat niciodată, nimic, unde-l uîți, acolo stă ; îi spui una, lui nu-i pasă, îi zici alta, el n-o crede. Bursuc !“ ...Ilie Cernat nu văzuse în viața lui nici un bursuc — ce curios gîndi el, conții și bursucii mi-au scăpat ! — dar cu siguranță că așa trebuie să arate, leit Costică Dron. „Ce-am să te zgîlții, Costică, în lume te duc și dacă nu ți-o place, să mor eu !“ I se adresă prietenește : — Îți vreau binele, ascultă-mă... Pune mîna, fă ceva, că vin băieții și ne iau de urechi. Unde-s barăcile ? Și-am să le spun : La Costică Dron în buzunar !

— Rîdeți de mine, se învioră omul.

— La lucru, repede !

Cineva chiui scurt — și-i răspunse ecoul, tot scurt, ca un țipăt. Costică Dron își frecă palmele, bucuros : „E al meu, Vasile !“ De după baraca administrației răsări Vasile Șuteu, cu trei băiețandri impliniți, sfioși, cercetînd cu un fel de uimire tot ce le cădea sub ochi. Unul dintre ei, cu fața mare, blajină și cu o pălărie cît un cuib de pasăre, potrivită stîngaci pe-o ureche, se apropie de Ilie Cernat și spuse cine-i. Vasile Șuteu ședea mai la o parte, urmărind șiret prezentările. Fiindcă lucrurile nu se desfășurau cum își dorise el, interveni :

— Păi cum îți zisei eu să vorbești cu tovarășu' ? îl muștră pe flăcău. Sîntem trei, eu și ăștia lăți, utemiști, am venit să v-ajutăm ! Uitași, Mache, mă făcuși de rîs. Apoi explică : Opt utemiști sînt în sat — trei azi, trei mîine, doi poimîine — o să vă dea o mîna de ajutor — la treburi dintr-astea se pricep.

— Da așa cum zisei eu nu fu bine ? îndrăzni Mache, roșind, lăsînd privirile-n pămînt.

— Nu, că o-ncurcași !

— Că dumneata ziseși altfel !

Ilie Cernat se grăbi să-i împace, îi mulțumi lui Mache și celorlalți doi — că veniseră și-i întrebă, îndată, dacă n-ar vrea să rămînă pe șantier. Flăcăii se uitară la Vasile Șuteu, acesta îi îndemna, autoritar, să spună că da — ei nu spuseră nimic, trebuiau să se mai gîndească, și acasă-i nevoie de ei — apoi se apucară de lucru. Ilie Cernat însă, amuzat de șovăielile lor, le hotărî soarta într-o clipă ; aici, pe șantier e de voi. Și-i închipui îmbrăcați în salopete, cu boneta potrivită șmecherește pe-o ureche — asta-i prima grijă a brigadierilor, cum să-și potrivească boneta, ca să-i prindă — mîndri de ei și gravi. Iar peste cîtiva ani unul o să fie sudor, altul fierar betonist, altul... Aveau să urmeze un drum firesc în anii noștri ; drumul pe care-l străbătuse

şi el, Ilie Cernat. Însă el o începuse şi mai de jos decât cei trei flăcăiandri aduşi de Vasile Şuteu. Îndată după moartea mamei, în toamna lui 1941, se găsisse un anume Lazăr Poenaru, rudă îndepărtată de-a familiei, care să-l ia copil de suflet. Acest Poenaru, răsărit ca din pământ şi despre care Ilie Cernat nu auzise pomenindu-se pînă atunci era o pocitanie de bărbat de vreo treizeci şi cinci de ani, pipernicit — ceva mai arătos decât un pitic — cu mîini scurte, picioare de copil, strîmbe, cap mare şi ochi bulbucăţi. Fusese om sărac lipit, mulţi ani, dar în vremea din urmă, întovărăşindu-se — cine ştie cum, cu nişte negustori din Cluj — prindea cheag vîzînd cu ochii. Zi şi noapte alerga prin sate după ouă şi găini, cumpăra şi porci şi vite, tot ce ţăranii strîmtoraţi scoteau la vînzare — şi le transporta negustorilor cu care intrase-n afaceri. În numai doi ani îşi ridicase o casă de oraş, trei odăi, bucătărie, pivniţă, — un grajd, după cum văzuse pe moşia lui Verghi, iar din vitele luate de la ţărani, ţinuse pentru el pe cele de soi. Agonisea cu patimă şi toţi se-ntrebau la ce-o fi făcînd-o? Lazăr Poenaru trăia singur — două neveste, femeii urgisite de viaţă, se lepădaseră de el curînd după cununie, altele n-aveau de gînd să-şi treacă anii lîngă el, chiar de-ar fi ajuns putred de bogat — atunci? Dar Lazăr Poenaru, surd la vorbele celor din jur, pe care-i socotea invidioşi, răuvoitori, îşi vedea mai departe de negoţ cu înverşunare şi strîngea bogăţie. Era un om înrăit, brutal şi din clipa în care l-a văzut, Ilie Cernat i-a ştiut de frică. Frica aceasta a sporit de-a lungul anilor fiindcă Lazăr Poenaru vorbea puţin şi bătea mult. Bătea cu un bici de piele, cumpărat de la Cluj. Alţi oameni, înainte de a lovi pe cineva, înjură, sau caută un motiv de ceartă, şi abia după aceea pun mîna pe bici. Poenaru nu înjura niciodată şi nici de pricini n-avea nevoie... Venea dimineţa în grajd, mîngîia boii şi vacile — de boi, mai ales, nu îndrăznea să se apropie prea mult, îi mîngîia cu vîrfurile degetelor, de la distanţă — apoi, topăind se apropia de un perete şi lua biciful din cui... Din culcuşul lui de paie amestecate cu bălegar uscat, Ilie Cernat îl pîndea, tremurînd. Lazăr Poenaru venea la băiat — şi apoi totul se petrecea după cum i se năzărea lui — îi ardea vreo două, sau nu-i ardea şi numai pocnea din bici... Primăvara, vara şi toamna pînă tîrziu, pînă cînd da îngheţul, Ilie Cernat mergea cu vitele la păscut, zi de zi, asta era ca o lege. Seara, cînd se întorcea acasă, îl aşteptau alte treburi: spălatul duşumelelor, al treptelor, măturatul curţii... Lazăr Poenaru nu se culca niciodată mai repede de miezul nopţii. Şi nu putea să doarmă fără cărămizi calde la picioare — asta chiar şi-n toiul verii. Avea reumatisme, avea ceva, boli ascunse care-l măcinau şi pe care credea că le poate îndulci cu nişte cărămizi. Ilie Cernat îşi aştepta stăpînul, în fiecare seară, la uşa dormitorului. Cînd îi auzea paşii apropiindu-se, alerga în bucătărie, lua de pe plită cărămizile pe care le învelea în prosoape de in, apoi se strecura în dormitor şi aştepta, tăcut, sfios, porunca stăpînului. Şi Lazăr Poenaru nu întîrzia să poruncească: Numai două, ori numai una, ori toate trei... — după cum îi venea lui. Se întindea în pat, îşi proptea picioarele în cărămizi şi răsuflea împăcat cu lumea. După cîteva minute, transpira îngrozitor, broboane mari de sudoare îi ţişneau din pielea uscată, ca pergamentul — şi Ilie Cernat trebuia să stea lîngă el, să-i şteargă sudoarea cu un prosop. Stăpînul adormea, cu faţa crispată, visa mult, vorbea şi plîngea în somn. Ilie Cernat se ducea să doarmă în grajd. Ridica cu grijă pătura destrămată, care îi acoperea culcuşul — şi în paie, în fiecare seară, găsea cîte ceva de-ale mîncării. Peste zi, se-ndopa cu ciorbă de varză, aceeaşi ciorbă, de cînd venise

în casa lui Poenaru. Seara însă, din mila bucătăresei — femeie bătrână, de aproape șaizeci de ani, alungată de viață de ici, colo, mulțumită că, în sfârșit găsisse un stăpîn — se alegea și el cu ceva mai ca lumea, un pic de brînză, alteori și slănină ori magiun... Erau resturi de la masa lui Poenaru, dar în miez de noapte, după atîtea ciorbe de varză, erau bune și de fiecare dată, în zori, Ilie Cernat se furișea în bucătărie să sărute mîna bătrînei. Într-o zi, Ilie Cernat avea treisprezece ani — stăpînul a adus de la Cluj un clarinet — se vedea că nu-i nou, dar mai era încă destul de arătos. „Asta-i pentru tine, pune-l la gură și suflă... tare, mai tare“... Furios că băiatul nu-i în stare să scoată un sunet ca lumea, Lazăr Poenaru i-a smuls clarinetul, a suflat el, dar nu s-a auzit decît un hîrîit slab, ca de om pierit... „Mi-e uscată gura, a explicat el, întinzîndu-i din nou clarinetul lui Cernat. Te duci la un om — și a numit un om din sat, să te-nvețe să cînti din el, că de asta ți l-am cumpărat“. Ilie Cernat s-a dus, n-avea încotro, s-a spetit cu învățatul — sufla în clarinet și amețea, bea apă, își venea în fire și sufla iar. Peste vreo două luni s-a pomenit că vin flăcării după el, să-l ia la horă, să le cînte. „Ne-am tocmit cu Poenaru, i-am dat și banii“. De frica lui Poenaru s-a dus la horă — și de atunci în fiecare duminică stăpînu-său scotea bani frumoși după el. Anunțase flăcării din vreo trei sate, că dacă au nevoie cumva de un clarinetist, le dă el unul pe cîste. Și-l arvunea pe Ilie Cernat unde și cum se nimerea. Celelalte venituri ale lui Lazăr Poenaru se subțiaseră mult, după 1945. Negustorii din Cluj, cu care se-nhăitase ani la rînd și cu ajutorul cărora prinsese cheag, intraseră la închisoare, și nimeni nu-i plîngea. Se zvonea că o să fie judecat și Lazăr Poenaru, prea mare batjocură făcuse cu oamenii în anii războiului. Renunțînd de bună voie la negustorie — cel puțin deocamdată, pînă trece prăpădul, se socotea el — Lazăr Poenaru căuta alte mijloace din care să iasă un ban — mult, puțin, cît o fi. Din ce-avea pe lîngă casă, din vite, din porci, nu vroia să vîndă. Îi zicea lui Ilie — îi zicea cînd își aducea aminte că trebuie să mai deschidă gura : Eu te-am ținut, rău nu ți-a fost, acuma ține-mă tu !

Ilie Cernat — slab fusese și pînă acum ! slăbise de tot, arăta ca o nimică și cînd s-apropia vreo sărbătoare, o duminică cu horă, copil fără apărare, urgisit, începea să plîngă, îngrozit de casna care-l aștepta. La horă veneau mulți oameni, veneau și bătrîni — și unii, văzîndu-l cum se chinuie să se țină în rînd cu ceilalți lăutari, suflînd de i se îngroșau vinele gîtului și i se holbau ochii, își făceau cruce cu amîndouă mîinile. Încercaseră cîțiva să-l scape de slugărit, dar Lazăr Poenaru se hărțuise cumplit cu ei, amenințînd cu judecări : „E a meu, l-am luat de suflet, am acte — și-i las casa și avere...“ Ilie Cernat prinsese ceva din discuțiile oamenilor cu stăpînu-său, dar mintea de copilăndru nu-l ajuta să priceapă cum stau lucrurile. Se născuse în el dorul de ducă — ce-o să fie pe urmă ? — Mai rău decît la pocitanie nu poate fi... Mergea cu vitele la cîmp, le lăsa în seama altora și se furișea la haltă. Lume puțină la haltă, rar plecau și veneau oameni, trenuri în schimb treceau multe, unu' după altul — și lui îi plăcea să vadă trenurile. Întreba : ăsta de unde vine ? ăstălaltu' unde se duce ? Moșneagul de la haltă rîdea în barbă și-i punea de fiecare dată aceeași întrebare : tu ai fost cu trenu ? Și fiindcă băiatul clătina sfios din cap în semn că nu — omul insista : Da' ai vrea să te duci ? Cînd se nimerea vreun om la casa de bilete, Ilie Cernat s-apropia de el — și cu glas amărit, parcă cerînd iertare că-l deranjează, se interesa : Unde plecați ? Ii departe locul acela ? Apoi, înfrîngîndu-și dorul de ducă, se

întorcea la vite și nu destăinuia ce văzuse și cu cine vorbise. Cu ceilalți băieți, care păzeau și ei vitele, de-ale lor sau de-ale altora, nu se amesteca, și nici când îl cheamă la joc, uneori trăgeau de el, cu disperare — nu primea. Într-o zi din toamna ploioasă a lui '48, spre seară, se afla pe un delușor din apropierea satului și se chinuia cu vitele care voiau s-o ia spre casă. Plouase mult, iarba puțină se lipise de pământ, numai apă și noroi peste tot — ce să mai pască vitele? Ilie Cernat știa însă că dacă se duce acasă mai devreme decât trebuie, îl așteaptă biciul și alte cazne. Apuca boii de coarne, se lupta cu ei vrînd să-i lege de copaci, boii îl zvîrleau cît colo, el se ridica din noroi lăcrimînd, pipăindu-și coastele zdrelite și se-nversuna iar... Și-atunci a venit nenorocirea: boii lui, doi boi mari, roșcovani, s-au luat la împunsele cu alții și nimeni nu i-a mai putut astîmpăra. Copiii țipau, vuia pădurea, cițiva au pornit în grabă spre sat, alții și-au rupt hainele de pe ei — de frică, de necaz, știind prea bine, ce-i așteaptă acasă... Cînd a văzut că unul din boii lui Lazăr Poenaru, Mișca, se prăbușește înjunghiat, se sprijină o clipă de un copac, apoi cade de tot, Ilie Cernat a zvîrlit biciul și repejor a luat-o prin pădure — i se părea că zboară, nu-și mai simțea corpul — și nu s-a oprit decît tîrziu, de parte de sat, la un drum de țară, în locuri necunoscute lui. L-a învins obo-seala, picioarele, numai răni, nu-l mai ajutau — și astfel, sleit, fără nici un gînd, s-a ghemuit la marginea drumului. După o vreme — cîtă? — de unde să mai știe, a simțit că-l ustură ochii și temător, i-a deschis. O lumină neobișnuit de puternică i-a secăt vederea. Tropăit de bocanci, șoapte — cineva care striga: ridicăți-l repede! apoi un huruit de mașină... Lumina a pălit, s-a făcut liniște, o mîină vînjoasă l-a ridicat pe Ilie Cernat, ca pe-un fulg. „Mai răsufală?“ s-a grăbit cineva să întrebe. Un altul a aprins un chibrit: „E plin de noroi băiatul și pe față... Schimbați-i hainele, repede...“ Ilie Cernat se lăsa moale, în voia oamenilor și i se părea că totul se petrece în vis. S-a dezmeticit abia cînd un bărbat în vîrstă, bărbos, cu ochi buni, surîzător, îl înbia să bea ceai dintr-o cană de lut, înflorată. Ceilalți — erau vreo șase bărbați, — ghemuiți în camion, sub prelată, aprindeau pe rînd cîte un băț de chibrit și-l sfătuiau, îngrijorați, să bea ceaiul. „Bea, bea pînă-i cald“... Mașina oprea în fiecare sat, cineva cobora și se întorcea cu o ceașcă de ceai fierbinte ascunsă sub haină. „Nu te speria, e bine — auzea Ilie Cernat, ca de pe alt tărîm — o să mergi cu noi, pe șantier... Cînd ajungem, o să-ți dea tovarășul Crețu echipament... salopetă, bocanci, tot ce-ți trebuie...“ „Și bocanci?“ Oamenii au încuviințat că da, și bocanci o să capete. El a mai întrebat o dată — și încă și încă, pînă l-a potopit somnul. A dormit în brațele cuiva, nu s-a trezit nici cînd au ajuns pe șantier, iar a doua zi pe la prînz, cînd a deschis ochii, l-a încolțit o neliniște ciudată. Se afla într-o cameră spațioasă — un dormitor cu vreo opt paturi — cu dulapuri mari, cu cîteva măsuțe și scaune și multe cufere înghesuite prin colțuri, pe sub paturi... De undeva, răzbate huruit de mașini, un tractor a trecut chiar pe sub ferestrele dormitorului; cineva striga: „Douăzeci și șapte! Nu m-auzi? Ești surd? Douăzeci și șap-te“... Locuri streine, și oricît se frămînta Ilie Cernat nu putea să-și dea seama cum ajunsese aici. Speriat, și-a tras în grabă hăinuțele — cineva i le spălase, cine? — și a ieșit din cameră. Afară ploua mărunt, ici colo se zărea cîte-un om alergînd de la o clădire la alta — clădiri erau multe, mari și mici, de curînd ridicate... Incotro să apuce? A făcut doi pași și s-a oprit scîncînd. Atunci a răsărit de după o clădire un flăcău bondoc,

murat de ploaie, cu cizme de cauciuc în picioare și o băscuță albastră, lipită parcă pe vârful capului.

— Te-ai sculat? Sănătos?

— M-am...

— Vorbește mai cu suflet — și celălalt a râs, zgîlțindu-l. Cum îți spune? Ți-e frig, ți-e frică — de ce tremuri?

— Nu știu unde sînt...

— Hai la masă.

Ilie Cernat nu s-a clintit.

— Haine n-am să-ți dau, a mai spus celălalt, de data asta sever. În-țoarce-te, să văd cum arăți. Prost, curg petecile de pe tine... Mai așteaptă o săptămînă și o să te echipez eu ca-n povești. Ai părinți?

— N-am... dar dumneavoastră cine sînteți?

— Eu? — flăcăul a râs iar și s-a prezentat... Mihai Crețu, meseria mea e să-mbrac oamenii. Cînd vine unul, la mine trage mai întii: salopetă, bocanci, bonetă...

— Mie îmi dați bocanci?

— Da cu cine-am vorbit eu pînă acum?

— Cu Ilie Cernat. Și cînd mi-i dați?

— Oho, dacă mă sicîi, nu-mi mai place de tine... Mihai Crețu i-a pus pe umeri mantaua lui de ploaie și fiindcă el avea de lucru ceva, i-a zis: — Du-te singur la cantină și să nu-mi pierzi mantaua că-ți tai urechile.

— Unde să mă duc?

— Păcătosome, a râs Mihai Crețu, nu știi ce-i cantina... Bine că n-ai murit — dacă dădea ai noștri cu camionul peste tine? Ai fost slugă pînă acum?

— Slugă, da.

— Am fost și eu, patru ani...

— Eu de mic, a îndrăznit Ilie Cernat.

— Și eu cam tot așa.

— Și cînd îmi dați echipamentul?

— Tu o să mă superi, urît — după care Mihai Crețu l-a strîns la piept, împăciuitor:

— Ai scăpat, împielîțatule! De azi înainte ești tovarășul Ilie Cernat — și dacă o mai încerca vreunul să te umilească, să ne spui nouă. Nimănu-i să nu mai îngădui... Eu știu ce-i aia, că am fost slugă...

Peste vreo opt luni, Ilie Cernat, proaspăt absolvent al școlii de calificare, a fost primit în organizația de tineret. Opt ani mai tîrziu, inginerul Mihai Crețu i-a dat recomandare pentru înscrierea în partid... Au trecut anii, bine că n-au trecut de pomană, și că mai sînt mulți înainte...

— Dumneata ții de șantier?

— Într-un fel...

— Ții sau nu?

— Așa s-a lăudat un tovarăș, că mă angajează... Vasile Șuteu lasă lucrul și se uită nedumerit la flăcăul îmbujorat, learcă de sudoare, care mereu își trece palmele prin părul cînepiu, răvășit. — Și-apoi ați venit pe jos, cu cuferele astea? se interesează el, cercetînd cu un fel de uimire cele două cufer mari, din scîndură, ca două lăzi de zestre.

— Eu te-treb una și dumneata o dai pe-alătura! Flăcăul vrea să știe neapărat dacă se află pe-aici cineva din conducerea șantierului. Insistă: — Eri, azi, n-a venit nimeni? Unu', tovarășul Crețu...

— Nu, nici un Crețu. Vasile Șuteu se mai gîndește o clipă, apoi întărește cele spuse: N-a nimerit la noi... Da-i altu: ăstuia nu știu cum îi zice — se întoarce spre Costică Dron: — Măi, al meu, cum îl cheamă pe tovarășul de ne-a vrut binele?!

— Nu știu...

— Nu știe — se scuză Vasile Șuteu.

— Tînăr? se agită flăcăul.

— De o seamă cu dumneata.

— Negricios? Mic, mare, slab — cum dracu e?

— S-a dus la pîriu s-aducă o căldare de apă, îl potolește Vasile Șuteu, trebuie să pice, dacă nu vi-ți supăra, așteptați. Da' mai bine ar fi să puneți mîna, o întoarce el, ridicăți o grindă, bateți un cui, ne ajutați, că vin băieții...

Flăcăul își face vînt cu palma și se roagă să-l ierte cîteva minute, e frînt de drum, doisprezece km, a făcut pe jos, tîrînd după el cele două cuferे. Abia acuma îi trece prin mînte că ar fi putut foarte bine să le lase cuiva, într-un sat, pînă mîine, poimîine... Îl ustură palmele, sînt numai bășici, îl întrebă pe Vasile Șuteu dacă n-are niște spirt, omul ridică din umeri și își vede de treabă... „Trebuia s-aștept camionul“ — se muștră flăcăul, dar deodată i se pare lui ceva... i se pare că-l recunoaște pe Ilie Cernat, și o rupe la fugă spre marginea pădurii. Celălalt lasă căldarea, duce palma streășină la ochi, apoi chiuie scurt și fuge și el să-și întîmpine prietenul.

— Numai asta n-o visam! mărturisește Cernat, stăpînit de o neobișnuită emoție. Îl îmbrățișează pe Dumitrache, se uită la el rîzînd cu toată fața — și iar îl strînge la piept. — De unde-ai răsărit?

— Aicea-i de noi! zice Dumitrache și chiuie. Îl îngînă ecoul, după o clipă, slab. Încă odată, chiuie scurt. Are ecou bun pădurea. Își duce mîinile în șolduri, se uită sever la munți și strigă, răspicat. — Mă cheamă Dumitrache și vă salut! Munții bolborosesc ceva, parcă i-ar da cu tifla. Flăcăul îi amenință, părintește: Să vă prind eu că nu sînteți cumînți! Dar munții nu se mai ostenesc să-i răspundă, freamătă, tînjesc spre soare. — Ce-i cu oamenii ăștia, ai tăi? își amintește Dumitrache, parcă supărat. Habar n-au că ești aici. M-am certat cu unul...

— Ai început-o rău.

— Rău a fost pîn-am ajuns aici... Dumitrache se lasă moale pe iarbă, îl dor încheieturile, toate-l dor — și capul și gîtul. — Praf m-a făcut! zice, încercînd un zîmbet șters. Pînă la Boican am venit cu o căruță, hodoronc-tronc, mi-am urît zilele, drumu-i rău, căruța — să nu mai vorbim! Pe urmă, doisprezece km. pe jos.

— Cu cuferele după tine?

— Le mai ții mînte? se înviorează Dumitrache. Cu ele, sărmanele. Au șapte ani — astea-s cumpărate din primul meu salariu. O să am ce arăta nepoților: Măi, nemernicilor, o viață întreagă am umblat cu cuferele astea după mine. Zestrea mea. Ilie, zice el, grav, ăsta-i al șaselea șantier pe care lucrez! Cîte-or mai fi, de-aici înainte? Dar nu așteaptă răspuns și continuă: — Aseară, la opt și jumătate, în gară la Henta, am aflat că ai fost primit candidat... Îi strînge mîna lui Ilie Cernat și cîteva clipe tace. Apoi spune, cu

o copilărească părere de rău : Uite că nu ieși după cum vrusei eu ! Da' mă bucur, măi ! și sare să-l îmbrățișeze.

— Da' tu cum vroiai ? rîde Cernat.

— Ți-am adus flori... Cît am venit cu căruța, le-am păstrat bine, la fiecare fîntînă le stropeam cu apă. Da' pe urmă vai de lume ! A trebuit să le pun în cufăr. Ce s-o fi ales din ele, nu știu.

— Sînt bune și așa... De unde știi că m-au primit ?

— Nici să mori și nu-ți spun !

— Ești încăpățînat, ca știi tu cine !

— Știu, rîde Dumitrache — fie ! dar nu-ți spun. Celălalt insistă, în cele din urmă Dumitrache devine grav, mai zice de vreo două ori că nu, nu se poate, apoi șoptește : De la Irina...

— Rîzi de mine !

— Era în gară la Henta, n-a vrut să-mi spună unde se duce, părea amărită și-a slăbit rău... Ce faci ? Bine... Unde te duci ? Lumea-i mare... Pe Ilie l-ai mai văzut ? Nu, de ce să-l văd ? Și-apoi : Astăzi l-au primit în partid. Bună ziua. Hai noroc, fetiço !

— Și nu i-ai spus că vii aici și-o să mă vezi ?

— Nu, măi, nu — că eu niciodată nu spun ce trebuie, se căinează Dumitrache. Ție-ți pare rău, așa-i ? Era cumva, țifnoasă, acrită, n-am avut nici un chef să discut cu ea, altfel... Am auzit că s-a măritat în iarnă, ade-văratu-i ?

Se pare că nu-l interesează răspunsul, fiindcă scoate din buzunarul pantalonilor o sticlă plină pe jumătate cu apă și începe să gilgîie, repede. „Asta-i termosul meu“, zice, și după ce bea toată apa, distrat, își vîră degetul mic în gîtul sticlei. Vrea să-l tragă afară dar nu mai poate. — Ilie, mă strînge ! Mișcă degetul, se văicărește, mai puțin de durere și mai mult de-al dracului, apoi izbește sticla de o piatră. Sar cioburile cît colo. În jurul degetului, i-a rămas un inel colțuros, de sticlă. Ilie Cernat rîde și ridică din umeri : De la Dumitrache te poți aștepta la orice. — Bre, scapă-mă de drăcia asta ! Da' vezi, să nu mă tai. Cernat îl taie, îi zdrelește degetul, curge sînge. Dumitrache întrebă : — Zici că s-a măritat Irina ?

— S-a logodit... dar nu pentru asta mă interesam, mai spune el, roșind, nu vreau s-o fur de la bărbatu-său... Se ridică brusc, ia căldarea și-i zice lui Dumitrache : Aici toate-s întoarse pe dos și vin băieții... Valerică, tu ai văzut în viața ta un conte ? Con-te !

— Dă-l încolo, face Dumitrache, cu gîndul în altă parte.

— Con-te ! repetă Cernat, parcă nemulțumit că celuiilalt nu-i pasă. „Să auzi că pe-aici, pe undeva, pe lîngă tine se află un conte — gîndește el — și tu să rămîi butuc. Păi, asta-i piesă de muzeu ! Parcă mulți conți au fost în țara asta ?“... — Valerică, și tu te-ai strepezit.

— Eu ? La dușmanii tăi ! Apoi, cu un vag interes : De ce ?

— Îți spun că ne-a miluit trustul cu un conte — și tu, aiurea ! Cum poți să nu tresari ? Asta a fost cineva, ce mama lui a vrut aia a făcut... N-ai fi apucat tu să dai ochi cu el. Măcar acuma profită. E grozav s-auzi : Asta a fost conte, ori prinț, ori general... Și să te uiți la dumnealui : gușat, zbîrcit, mojic, prost tîmie, catastrofă ! Zău, m-am zgîit la el ca la o minune. Nu mai văzusem conți. Sînt rari, ai dracului !

— Și ce-nvrîtește ăsta ? se strîmbă Dumitrache.

— Contabil. Tovarăşul Andrei... trebuie să pice curînd. L-am trimis în sat, după alimente. Valerică, ştii ce-am păţit cu el? Era să mă aresteze, trimisese după miliţian... E de-o vigilenţă!... L-o fi speriat cineva să-i ajungă pe viaţă. Valerică, salopeta jos, cămaşa jos, fugi la pîriu şi te spală. Apă rece, de te frige — te speli frumos, să te stîmperi — şi la lucru! Îmi pare-aşa de bine c-ai venit! Eu am nimerit aici azi noapte, călare — mi-au dat cei de la Direcţie o mîrtoagă! — şi cînd am văzut harababura, mi s-a făcut rău. Barăci nu, cantină nu!... Tare sînt curios să ştiu cine-o plăti.

— Ilie, dacă eu îi spun ție ceva frumos, ce-mi dai?

— Una peste cap... spune repede!

— Bre, te-am dus, Irina vine-aici. Da' să nu mă-ntrebi de ce, că asta n-o mai ştiu... Am lăsat-o în Henta, aşteaptă camionul de şantier... Ai răbdare, un ceas, două, mai zice el, văzînd că celălalt se schimbă la faţă — acuşi dai ochi cu ea.

— Eşti rău.

— Aşa un pic, cît să nu-mi strice.

— Ți-a spus ceva de mine?

— Nu ştiu cum a venit vorba şi mi-a zis că eşti urît... Ilie Cernat se înveseleşte brusc — cum o să zică Irina aşa ceva! — dar Dumitrache insistă: — Să mă sece dacă te mint! E urît...

— Uricios, poate — aşa mă alinta ea.

— Ba nu, urît, că nu-i fi tu frumosul pămîntului!

— Cum o să spui despre un bărbat că-i urît? se revoltă ştrengăreşte Ilie Cernat. Parcă asta contează! Că-i slăbănog, ori într-o ureche, asta da, e altceva...

— Urît, urît ca noaptea! Dumitrache îşi scoate hainele, scoate şi bocancii şi aleargă la pîriu. Îi strigă lui Cernat să-şi vadă de lucru, ce se ţine de el? Cernat îl ameninţă că-i rupe urechile.

— Fierbi, zice Dumitrache, bucuria mea, ce-ai vrea să mai afli despre Irina? Mi-a arătat fotografia lui bărbatu-său...

— Valerică, tu te-ai sculat azi de-a-ndoaselea!

— Cum era să mă scol, dacă n-am dormit de loc? Dumitrache devine foarte serios: Mă ustură ochii, uite cît sînt de roşii! Ia apă în palmele făcute căuş şi îşi spală faţa, icnînd de plăcere. — Eri la unsprezece am dat în primire lucrările... M-au întrebat: Încotro vrei să pleci? Le-am spus. Poftim foaia de drum. Şi de eri de la şapte tot pe drum... N-am închis ochii.

— Irina era singură?

Dumitrache îl stropeşte cu apă, rîde:

— Hai, că iar te-am dus! Cum îţi închipui că o să vie pe şantier? Mergea la Bucureşti, o chemaseră la Minister, pentru nu ştiu ce treburi... mi se pare că e vorba să intre într-o şcoală de maiştri, sau aşa ceva... Spune toate acestea cu seriozitate, apoi îşi cere iertare pentru minciunile dinainte. — Mai glumim şi noi, că de!

— Du-te, du-te undeva, că acuşi îţi spun! strigă Cernat, şi-i vărsă în cap căldarea de apă. Celălalt nu se supără, dimpotrivă, se pare că abia acum s-a răcorit cum trebuie. — Nu mai vorbesc cu tine!

— De ce dragă? se prefacă Dumitrache. Apoi continuă, în timp ce-şi şterge faţa cu poalele cămăşii: Hai să fim serioşi... E o poveste foarte încurcată cu Irina, o s-o afli...

— Nu mai vreau să aflu nimic, să nu-mi mai aminteşti de ea.

— Fie cum zici.

— Vine contele, spune Cernat, arătându-i lui Dumitrache un bătrînel care aleargă spre barăci. Nenorocitul, n-a adus nimic! Contele Andrei tîrîie după el un sac, plin pe jumătate și mereu își șterge fruntea de sudoare. — Hai să vezi minunea!

— Cum a nimerit așa aici? îl ia la rost Dumitrache.

— Pe mine mă-ntrebi? Mai e și-un fost ofițer de manutanță și cine știe dacă nu ne-or mai veni și alții! Nu-ți place?

— Nu, zice Dumitrache, hotărît. La Otopeni aveam un fost colonel, bășos, împlinise șaizeci de ani, da'era ca un taur. Făcea pe magazinerul. Dă dumnezeu și într-o seară îl întîlnesc pe drum. Bună seara, bună seara. Ce-ai matala sub manta? N-am nimic, ba ai, — stai că te pocnesc! Făcu-mi sfînta cruce, colonele, dă-o dracului de treabă, cum o să mă pocnești?! Trag de manta și cade-o oală, zob se face! Plină cu untură era. Colonele, dacă fugi, păcatele matala, te dau în judecată, așa-i avutul șantierului; dacă ești băiat cuminte, de bine, de rău, o s-o scoți la capăt. Adun oala de pe jos și i-o pun în brațe. Ai grijă, să nu se scurgă untura pe dumneata! Hai înapoi pe șantier. M-ascultă omul. Chem patru băieți, și le zic să stea de gardă lîngă colonel. Eu mă duc și caut o lînguriță. Colonele, îi zic, iei frumos cîte-o lînguriță de untură, o duci la gură, și-apoi iei alta, da' ai grijă, să nu te murdărești pe bărbie. Mai degrabă m-ar fi mîncat pe mine, al dracului. Da' cînd a văzut că n-are încotro, s-a apucat de lucru și nu zici că într-un ceas nu mai era urmă s-a făcut băiat cumsecade.

— Ești gata, mergem? întrebă Cernat.

— Da' te rog să mi-l prezinți pe conte cum se cuvine.

— Dacă nu ești serios, repede îți fac vînt...

Bătrînul se odihnește pe un scăunel în fața administrației și uitîndu-se pe furiș într-un ciob de oglindă ascuns în palmă, își aranjează firele argintii de la tîmple. Lîngă el, pe iarbă — sacul cu alimente. Cînd Cernat se apropie la doi pași, bătrînul vîră ciobul de oglindă în buzunarul pantalonilor și se ridică, respectuos. Arată sacul și se strîmbă. N-a găsit decît varză, varză murată, trei căpățîni, niște ceapă mărunță, slănină și caș... Asta-i tot — și ridică din umeri, neputincios. Nu se poate face aprovizionarea de la țărani. Vînd scump, și nu prea vor să vîndă.

— Și noi ce-o să mîncăm? întrebă Cernat, sever.

— Mîine o să primim alimente.

— De ce nu azi?

— Dacă celor de la trust nu le pasă de noi?!

Dumitrache îl privește foarte dezamăgit.

— Dumneata ești conte?

— Termină! îl repede Cernat.

— Îi bun de speriat ciorile...

Bătrînul se retrage discret, uitînd să ia sacul.

— Valerică, spune Cernat, lasă glumele. În cît timp poți să ajungi la trust? Două ore, hotărăște el. Te interesează cum, pe jos, călare, zburînd, treaba ta... Trebuie să-l mai prinzi pe tovarășul Crețu la trust...

— Ai tu inima asta? tresare Dumitrache. Se uită la Cernat de parcă nu i-ar veni să creadă ce-a auzit. Apoi se lăsă, frînt, pe un cufăr și își zvicnește picioarele. Nu-i în stare să mai facă nici zece pași. Dar Ilie Cernat îl sîcîie

mereu și ca să-l urnească la drum, vrea să-l ridice cu forța de pe cufăr. „O fi crezînd că-mi place mie să mă bocesc — își zice Dumitrache, — întristat. Ba nu crede, da' așa-i el... Fugi, aleargă, întoarce-te peste cap! M-aș întoarce cu dragă inimă, dar nu mă ține cureaua“. I-au amortit mîinile, simte dureri în spate... A transpirat pe drum, pe urmă l-a atins vîntul. — Ilie, se roagă el, mă lasă picioarele, înțelege și tu!

— N-am ce, sau n-am voie, tu nu vezi ce-i aici? O să dormi la noapte bine și se duce durerea... Nu mă supăra. Te fiții ca un domnișor. Parcă n-ai mai auzit de șantiere... Hai, la drum! — și iar vrea să-l ridice cu forța. Dumitrache se zbate, să scape. — Ești mai rău ca asta, contele! Babalic! Vrei să te-mping din spate?

Dumitrache tace o vreme, privindu-și prietenul cu muștrare. „De ce mi-i fi luînd tu din scurt, ca pe-un derbedeu? Parcă n-am mai lucrat pînă acuma împreună! M-am dat în lături, vreodată? Nu, că nu mi-e-n fire, nu pot, mor dacă nu m-amestec și eu, dar acuma sînt terci...“ Vrea să se scoale, măcar să-și dezmoștească oasele, dar o moleșeală cumplită îl țintuiește locului. S-ar întinde, să doarmă... O să caute o pătură, s-o aștearnă pe iarbă... și-o să doarmă la soare mult, fără vise... Dar celălalt îl îmboldește mereu, asemuindu-l cu nu știu cine... Cu contele. Nu mai poate răbda și spune:

— Ilie, noi sîntem prieteni, dar acuma-s doi ani m-am jurat că n-o să mai lucrez pe-acelaș șantier cu tine... Că tu nu crezi omului. Fugi, bagă-te cu capu-n gard, să nu te prind că stai! Nu vreau să aud nimic, ești tînăr, aicea-i șantier. O fi, da' nu mai pot...

Ilie Cernat se-mbujorează la față, aducîndu-și aminte o întîmplare destul de neplăcută, din urmă cu doi ani. Atunci îi ceruse lui Dumitrache și altora să stea patru ceasuri pe traseu, pe ploaie, ca să sape un canal de scurgere... Săpase și el, în rînd cu ceilalți, dar asta nu-i încălzea pe băieți. Careva îi spusese că-i prea cîinos... Dumitrache se îmbolnăvise. Rușinat, îl întrebă pe Dumitrache:

— Și dacă știai că sînt aici, de ce-ai venit?

— Nu de dragul tău... Bănuiam că o să mă iei la rost de cum mă vezi, fiindcă așa ești tu, mori dacă nu scoți sufletul din om.

— Ești nedrept, îl contrazice Ilie Cernat, știi prea bine cum îi pe șantier, fel și fel de oameni... sau nu pot eu să fiu altfel, așa am crescut... Cred că în locul meu te-ai purta la fel.

Dumitrache i-o întoarce hotărît:

— Chiar și numai pentru asta eu nu ți-aș fi dat recomandarea să te-nscrii în partid... Dar observînd că celălalt se face pămîntiu, într-o clipă, se sperie singur de ce-a spus: — Nu, treci peste asta, uită, nici eu n-o cred. Ilie — și ridicîndu-se, îl apucă de braț — dar nici să fii atît de repezit nu-i bine, că nu toți sînt derbedei... Spune-mi dacă e vreo bicicletă pe-aici, se-nviorează Dumitrache — și nu mai fi supărat pe mine. Mă duc la trust, mă duc... d'a pe jos, nici să mă tai!

— Nu-i nici o bicicletă, de unde? Ilie Cernat e trist, i s-au tulburat ochii, îl strînge pe Dumitrache de mînă, parcă ar vrea să-i spună ceva, să-l roage... Zice, cu glas tremurînd: — Du-te în sat și ia de la careva un cal. Ai bani, să-l plătești?

Dumitrache își întoarce buzunarele pe dos, nu găsește decît măruntîș, apoi își aduce aminte că banii-s în cufăr. Îi lasă acolo, o să se descurce și fără ei — și se depărtează, călcînd chinuit. Ilie Cernat rămîne lîngă cele două

cufere, încă răvășit de întâmplare. Își dă seama că Dumitrache e frînt, ar vrea să-l strige, dar cu siguranță că, încăpăținat cum e, celălalt n-o să se-ntoarcă din drum. Se duce pînă la trust, în dușmănie. „N-am venit aici de dragul tău“, își amintește Cernat. „Dar ce-i fi vrînd să fac, în situația de-aici? Cer și eu mai mult de la oamenii care simt la fel cu mine, că ceilalți... La conte degeaba caut ajutor...“ Dar oricîte justificări și-ar găsi, nu poate înlătura din minte spusele lui Dumitrache: chiar și numai pentru asta eu nu ți-aș fi dat recomandare... În ședința de partid îl muștraseră că uneori e mult prea aspru cu brigadierii... Dar de cîte ori nu-l muștraseră și alții, chiar prietenii cei mai buni? Așa era, și de la o vreme încoace Ilie Cernat se muștra și el, — dar avea de luptat cu deprimări mai vechi și nu odată păcătua iar. Pretindea tuturor să fie ca el; ca el, care era în stare să lucreze două zile și două nopți, în orice condiții, fără să simtă cine știe ce oboseală. După cîteva ceasuri de somn se simțea renăscut și o lua de la capăt. Ceilalți se mirau: voinic nu-i, trăit prea bine nu-i, de unde mai are putere? Nici el singur n-ar fi știut să spună de unde; spunea doar că așa s-a deprins. Cînd nimerise pe șantier la patrușprezece ani, pierit și pipiriu cum era, abia ținea o lopată-n mîini. Rîdeau de el; rîdeau ca să se afle-n treabă, că altfel lui Ilie Cernat nimeni nu-i cerea să lucreze cot la cot cu cei în vîrstă. Dar băiatul lua totul în serios, glumele celorlalți îl usturau, uneori rămînea și noaptea pe traseu, ca să-și facă norma, ca oricare. Nu vroia să-i spună cineva că se-ndoapă de pomană. Dar mai era și o altă pricină, care-l îndîrjea: entuziasmul de pe șantier. Sute de băieți plecau dimineața la lucru cîntînd, după ce băuseră o cană de ceai. Cîntau pe traseu, ca să alunge oboseala; cîntau seara, cînd se-ntorceau osteniți, la aceeași cană de ceai și o farfurie de arpacaș sau macaroane. Erau, pe-atunci, prin '49, condiții de lucru mult mai grele; și brigadierii nu primeau salariu; dar munceau, fiindcă țara trebuia reconstruită, erau multe de făcut... Ilie Cernat nu putea să rămîină de o parte, își oferea puterile mereu și în orice împrejurare. Cea mai cumplită durere a încercat-o cînd l-au respins din corul șantierului. Venise un profesor de muzică, unul nervos ca o fată bătrînă, care în trei zile vroia să înființeze un cor de trei sute de voci. De la șapte seara și pînă la trei după miezul nopții, îi vlăguia. „Prost! Încă odată! Prost. Mugiți ca niște viței“. Printre tenori era unul care cînta înduioșetor de fals. Brigadierii rîdeau pe-nfundate.

— Care se mirolăie? striga profesorul. Care-i motanul? Să vie-aici.

Nimeni nu se clintea. Înfuriat i-a ochit pe fiecare și s-a agățat tot-mai de el.

— Tu bați cîmpii, prăpăditule! Zi „aaaa“...

— Aaaa... aaa...

— Repetă după mine: Brigadieri, mîndria țării...

Ilie Cernat cînta frumos. Totuși, profesorul a găsit de cuvîntă să-l muștreze puțin, ca să iasă el cu fața curată.

— Atenție, începem! Brigadieri, mîndria țării... Prost, care se mirolăie? Tu ești motanul. Și iar s-a legat de Ilie Cernat. Era ciudat, dar profesorul nu-și putea închipui că un băietandru sfrmjit ca el ar fi în stare să cînte frumos. Pleacă, motan...

Ilie Cernat a ieșit, în hohotul de rîs al brigadierilor. Cel care cînta fals, rîdea mai tare ca toți. Pe urmă, a întins-o și el, să nu-l prindă. Dar peste cîteva zile, Cernat le-a dovedit tuturor că el știe să cînte și nu s-a lăsat pînă cînd n-a fost reprimat în cor. Era, în toate, de-o îndîrjire care uimea. Lucra

mult, mai mult decât ceilalți, și avea oroare de leneși. Mai tirziu, după vreo patru ani, când l-au numit comandant de brigăzi, i se părea firesc să pretindă și altora efortul lui. Fugi, aleargă nu vreau s-aud de oboseală... Trebuie să construim aici și-apoi să mergem în altă parte. Dar câteodată, băieții se uitau urît la el, îl muștrău aspru, cum făcuse Dumitrache — și-atunci lui îi părea rău...

De-ar fi Dumitrache aici, să-i ceară iertare... Dă cu ochii de cele două cufere ale lui — adevărate lăzi de zestre — și se-nhamă la ele. Vrea să le caute loc în biroul administrației, dar ușa e încuiată. Bate în ușă, îl strigă pe bătrîn, se enervează, nu-i răspunde nimeni. Birourile alăturate sînt goale, dormitorul la fel, bătrînul nu-i. „Să nu fi-ntins-o, scîrba, se-nfioară Cernat, o fi avînd dece“... Se-ntoarce la contabilitate și forțează ușa. Nimic — hîrțile sînt în ordine, o jumătate de chiflă pe masă, cana de apă... A fugit. Încă o jumătate de ceas, Cernat îl caută peste tot, îl strigă. Și-nțelege că bătrînul n-o să se mai întoarcă niciodată aici. O fi prădat banii șantierului, ceva a făcut și s-a dus; de sub ochii lui s-a dus. Acuma prinde-l, mai de grabă prinzi vîntul! Se afundă în munți, răsare în altă parte, o fi avînd pe cineva care să-l ascundă. Îl înjură cumplit pe bătrîn. Se simte batjocorit. Luase de bune văicărelile bătrînului: n-avem bani, trustul nu se interesează de noi... Pentru ca acum să-și dea seama. Nimeni nu-l înșelase atît de îngrozitor. Și fiindcă îi vine greu să se-mpace cu gîndul acesta, își zice: Cum o să fugă? O fi pe-aici, pe undeva... Trage nădejde că vreunul dintre lucrătorii de la barăci l-o fi văzut pe bătrîn — e aici, sau e dincolo, nu vă faceți griji cu el! — dar nu, toți ridică din umeri. Fostul ofițer își îngăduie o ironie:

— O fi pentru dînsul... și rîde singur, rîde timp.

— Vino puțin, îi face semn Cernat. Știi ceva despre el?

— Vă rog — și Geo Cezarin capătă de îndată înfățișarea omului profund jignit. — De ce mă-ntrebați tocmai pe mine? Sînt și ceilalți tovarăși aici, și s-ar putea să știe ei mai multe...

— Eu cu dumneavoastră vorbesc, nu te supăra. Ești mai apropiat de dînsul, intelectual — și cam semănați la obiceiuri, înjuri dumneata, înjură contele...

— Care conte? se miră Cezarin.

— Contabilul... conte, sau ce-o fi fost!

— N-aș putea să vă lămuresc, spune Geo Cezarin, cu prefăcut regret. Apoi zîmbește larg, binevoitor — el stă la dispoziția oricui, cu dragă inimă, nu are nimic de ascuns! — și zice: — Mi se pare că dumneavoastră vreți să aflați ceva despre mine; eu chiar v-aș invita, fiindcă nu-mi convine să fiu luat drept altul... Cred că sînteți de acord să m-ascultați... Devine grav, parcă ar raporta ceva de mare importanță: am fost ofițer de carieră, pînă în 1947. Și după o clipă de tăcere, parcă îndatoritor: firește, dacă doriți amănunte...

— Ce să fac cu ele? zice Ilie Cernat. „Nu ești dumneata prost degeaba. Vrei să mi-o iei înainte... Poftim, să văd unde-o s-ajungi!“ Întreabă: Și de ce nu mai ești ofițer?

— Fiindcă mi s-a desființat postul.

— Ai avut ghinion, se mai întimplă, îmi pare rău, îl compătimizește flăcăul. „Măcar de-ai fi mai isteț, gîndește el, enervat de explicațiile deochiate ale celuilalt. Ți se desființă postul și dintr-odată, tu, ditamai ofițerul, te văzuși pe drumuri, veniși la noi pontator“... Și ce post aveai dumneata?

— Ofițer de gardă, pe front n-am fost.

— Care gardă?

— La Palat.

— Garda regală, aha! Uite domnule, izbucnește Cernat, pleznindu-se cu palma peste frunte — cu cine avusei norocul să mă-nțilnesc! Păi dumneata ai stat nas în nas cu regele. Să trăiți! Ce faci, băiete? Bine, majestate! Ia spune-mi cum arată? Domnule, nici în poze nu l-am văzut, mi-a scăpat. Geo Cezarian se-năsprește, parcă ar voi să spună: nu-ți dau voie să iei în deridere lucrurile sfinte! — dar flăcăul insistă: zi tovarășe, las barăcile, orice las, și te-ascult. Era bilbiit tare?

— Aproximativ... Geo Cezarin o întoarce repede: Toate acestea sînt cunoscute, precizez că n-am ascuns nimic din biografia mea și tovarășii de la trust mi-au dat voie...

— Vai de mine, dar cine nu-ți dă voie? Ți-am spus eu ceva? Nimic, sînt sigur că pînă la urmă o să te decorăm dacă lucrezi bine... Dar te rog frumos, mai zice flăcăul, cu prefăcută naivitate, spune-mi ceva despre rege, o birfă, acolo... Nu vrei, îmi pare rău, cine știe cînd o să mai prind o asemenea ocazie! Și, pînă una, alta, veniși la noi, pontator!

— Trustul m-a trimis.

— Mă mir, fiindcă aicea nu-i nevoie de pontatori.

— O să fac altceva, ce hotărăște conducerea.

— Funcționar, sau așa ceva...

— Nici vorbă... Geo Cezarin zîmbește, ca unor îndepărtate aduceri aminte. — Ehei, pîn-oi ajunge eu funcționar! Nu tovarășe, e o poveste încurcată la mijloc... Mă rog, nu-i nici un secret pentru nimeni, se agită el, am fost închis, doi ani... N-o să vă spun acuma de ce... dealtfel, dacă credeți că e ceva necurat, dosarul meu vă stă la dispoziție... Cu alte cuvinte, n-am fost vinovat, dar pe cine mai interesează asta? Ai făcut închisoare? Stai la locul tău și fă ce-ți spun alții... Situația mea printre oameni, și mai ales printre comuniști, cum sînteți dumneavoastră, e cît se poate de dificilă. Mă duc uneori la trust. Întru prin birouri. Salut, — toți îmi răspund binevoitori, dar pe furis se apleacă, își încuie sertarele, strîng hîrțile, apoi mă-ntreabă de sănătate, în grabă, și se scuză că au alte treburi... În două minute dispar toți din birou... Nu vor să spună cineva despre ei că au relații cu unul care-a fost închis. E mai comod, de ce să-și complice viața, inutil? Eu trebuie să tac. Într-o zi eram tot la trust, m-am nimerit într-un birou cu vreo zece funcționari... Și dintr-odată-l aud pe unul: Era aici, pe masă o sută de lei, care-ai luat-o? Nimeni nu s-a uitat la mine. Dar toți mă bănuiau. Și-am înghețat. Am spus automat, vă jur: Nu eu, căutați-mă... Vai de mine, s-a scuzat păgubașul, nici nu m-am gîndit... Dar se gîndea și simțeam că mă urăște. Atunci am insistat: vă rog să-mi faceți perchezitie... N-au vrut. Atunci o să mă perchiziționez singur. Am scos tot ce-aveam la mine, mi-am întors buzunarele pe dos... Era în birou și o tovarășă... Am rugat-o să iasă puțin și mi-am scos pantofii, ciorapii, mi-am desfăcut pantalonii... Toți se omorau să mă liniștească: N-am vrut să vă jignim, renunțați — dar erau foarte atenți, nu cumva să le scape suta. N-avea ce să le scape, că n-o furasem eu. Mi-am luat rămas bun și-am plecat. Dar peste cinci zile, la salariu, m-am pomenit cu o surpriză: Mi se reține o sută de lei. De ce? Casierul s-a prefăcut că nu știe... Să mă duc la director, să-l întreb pe el! nu m-am dus, mi-era scîrbă. Și după toate astea, vedeți și dumneavoastră, cum o să mă angajeze pe mine funcționar?

— E într-adevăr neplăcută situația în care te afli, convine Cernat, surprins de mărturisirea celuiilalt. „Vasăzică, nu-i chiar așa cum mi-l închiuiam... are și el o durere...” — Dacă te-am trece la lopată pentru o vreme?!

— Să încerc, dar nu cred că rezist. Inima.

— Măcar vreo cîteva zile, avem mare nevoie de oameni...

— Eu am bunăvoință, și chiar dacă n-o am, uneori trebuie să accept orice, spune Cezarin, oropsit. Ai fost închis? Ia poftim și ține-ți gura. Să-ți pară bine că ți-am dat drumul. Tovarășe, mi-e frică. Dumnezeuastră stați de vorbă cu mine, sînteti cumsecade, dar eu n-am de unde să știu ce gîndiți. A fugit bătrînul. Cu cine-avea legături pe-aici? Cu Cezarin. Cum să n-aibă, dacă ăsta a fost închis! Și iar cercetări, anchetă... Cred că-ntr-o zi o să-mi pierd mințile. Mi le-aș fi pierdut demult, dar îmi spun mereu că n-am voie... Ce câștig eu? Șase, șapte sute de lei pe lună. Trăiesc cu o sută cincizeci de lei, adică îmi plătesc întreținerea și-mi cumpăr niște țigări. Restul de bani i-l trimit nevastă-mi... Adică, vorba vine că ei. Nevastă-mea-i paralizată. În ziua în care m-au închis, a avut un șoc puternic și de-aici i se trag toate. Crede-mă, mi-aș face seama cu oarecare plăcere, dar n-am dreptul. Dar să trecem peste asta. Dacă vreți să mă anchetați în legătură cu bătrînul...

— Poate că am fost puțin cam brutal cu dumneata, se apără Ilie Cernat. Dar sînt și eu silit s-o fac, cîteodată. Și-apoi abia acum două ceasuri ne-am cunoscut. Te rog să fii liniștit... De unde dracu să-l iau pe conte? Își aminti el. O fi primit ceva bani de la trust, nu ți-a spus?

— Parcă trebuia să-mi spună! făcu Cezarin. Am fost de față cînd a încasat șaiszeci de mii de lei, bani ghiață. Mă jur pe ce doriți... M-am dus la director și i-am spus: nu dați banii pe mîna ăstuia. Vezi-ți de-ale dumitale, mi-a răspuns. Mi-am văzut. Poftim.

— Așa ceva nu mi s-a nîmplat în viața mea, se căinează Cernat. Și nu mă pot obișnui cu gîndul. S-o fi ascuns în pădure? Dacă pun mîna pe el, dacă-l prind... Și tot el își zice: mai degrabă prinzi vîntul!

Șase camioane de mare tonaj, încărcate cu oameni și materiale, goneau sălbatic pe drumul de țară, lăsînd în urmă nouri de praf. Văzduhul era vinețiu, ultimele raze de soare poleiau crestele munților. Înserarea cobora pe furiș, de undeva din înalțuri. Se făcuse răcoare.

Chemuiți în camioane, hurducați, ținîndu-se unul de altul, băieții cîntau, fiecare în felul lui. De două ceasuri, de cînd porniseră din Henta, cîntau. Unii își scoteau șepcile și le fluturau înspre munți, în semn de bun găsit. Numai Dumitrache, singur în ultimul camion, cocoțat pe niște paturi, răsufla greu, încercînd din răsputeri să-și țină echilibrul. După fiecare zdruncinătură mai puternică îi striga șoferului s-o lase mai moale, că-l nenorocește. „Praf m-ai făcut, surdule! Oprește!“... În veselia aceea, nimeni nu-l auzea, nu-l vedea cum se chinuie, se agață de paturi, își zdrelește genunchii... Șoferul, binevoitor, știind prea bine ce-nseamnă să călătorești cincizeci de km cocoțat pe niște paturi, îl poftise în cabină, dar el nu! Acuma ispășea prostia.

În cel de-al treilea camion, împodobit sărbătorește cu crengi de brad și panglici de hîrtie roșie, se nimeriseră cîțiva băieți mai așezați, cu o anume gravitate în vorbă și gesturi. Vreo șase dintre ei erau strungari la o uzină din Brăila; plecaseră de-acasă în grup și n-aveau de gînd să se despartă; o să ceară conducerii șantierului să-i dea pe toți într-o echipă. După ce chibzuiră puțin, căzură de acord că Vasile Boroș e cel mai nimerit să-i conducă. „Gîndiți-vă bine, insistă Boroș, eu nu pretind, neapărat“... Se vedea că-i face plăcere să fie șef de echipă — și băieții îl asigurară, îndată, că s-au gîndit destul. „Cu o condiție, preciză Boroș, să fim înțeleși: Ținem steagul pînă la urmă, trei luni, șase luni, cît o fi să stăm aici...“ Nimeni n-avea nimic împotrivă —

asta era și dorința celorlalți. Un băiețandru țigănos, cu părul căzut în lațe pe frunte, istorisi o snoavă piperată. Riseră toți, numai Vasile Boroș se strîmbă ușor — a mai auzit el dintr-astea, și încă mai tari. Apoi, după multe îndemnuri din partea brăilenilor lui, care-l știau isteț și bun de gură, povesti și el o snoavă. Succesul fu deplin, cineva își notă snoava, cu gîndul s-o transmită și altora. Vasile Boroș se ridică în picioare — înalt, uscățiv, părul blond, nas fudul — și rezemîndu-se de ceilalți, ca să-și țină echilibrul, scormoni depărțările cu privirea lui ageră. În față, se profilau muntii, încremeniți în singurătate. Nici o așezare omenească, nimic. Boroș întrebă : Mai e mult pînă la tabără ? Ne-am afundat în coclauri ! Dar nu-i răspunse nimeni, de unde era să știe ceilalți ? Atunci flăcăul se întoarse întrebător spre Mihai Crețu, care se ghemuise turcește într-un colț al camionului. Mai e mult ? Crețu zîmbi, parcă s-ar fi simțit vinovat :

— Ți-aș spune cu plăcere, dar n-am mai fost pe-aici.

— Dumneavoastră nu cunoașteți locul ?

— Nu, din păcate, dar o să ne descurcăm.

— Evident, făcu Vasile Boroș, asta nu-i o problemă. Se așeză pe un cufăr, lîngă Mihai Crețu. — Dacă ar fi cineva acolo, care să ne iasă-nainte, n-ar strica, zise el, după o vreme. Și adăugă : Nu pentru mine, că eu am mai fost pe șantiere, știu cum e... Mă gîndesc la ceilalți. Așa-i frumos.

— Pe ce șantier ai lucrat ? întrebă Crețu.

— La Ozana, în cincizeci și cinci, linie ferată. Apoi la Măgura, trei luni, la Combinat... În fiecare an dispar din uzină pentru două, trei luni — deși, vă spun, și-acolo-i nevoie de mine. Da' ca pe șantier nu-i nici unde ! Am fost de fiecare dată șef de echipă.

— Cum s-ar zice, petrecuși vreo doi ani pe șantier. Și cîți ai de toți ? Flăcăul nu se grăbi să răspundă. „Dumneavoastră cîți îmi dați ?“ — Douăzeci și patru — și cinci, zise Crețu, ca să-l amărăscă.

— Oho, făcu Boroș, nu vă pricepeți ! Nouăsprezece.

— Nici așa nu-i rău, conveni celălalt.

— Am două meserii, strungar de precizie și mecanic.

— Nu-ți fie teamă, zise Mihai Crețu, că cineva tot ne-o fi așteptînd în tabără. Am trimis de ieri pe comandantul vostru. Boroș se interesă, repede : Cum îl cheamă ? După ce-i află numele — Ilie Cernat ? ! — păru dezamăgit, nu auzise de el — și doar auzise multe. — Băiat bun, zise Crețu, ăsta vă taie pe toți la un loc. Eri a fost primit candidat de partid.

— Și eu o să fac cerere, în toamnă.

— Păi să faci ! rise Mihai Crețu. Îi plăcea băiatul, isteț, mîndru, nu îngăduia că alții ar putea să fie, într-un fel măcar, mai vrednici decît el. — Ești brăilean ?

— Nu chiar, de loc sînt din Reșița, taică-meu e oțelar.

— Nu-i rău... Păi, să ne vedem la lucru.

Cele șase camioane opriră, pe rînd, în fața taberei. Uitînd de cufere, chiuind, băieții se risipiră care-ncotro ; la pîrîu, să se spele ; la pădure, după crengi de brad. Șoferii, furioși, trăgeau de băieți, îndemnîndu-i să-și ia bagajele, că trebuie să se-napoieze cu camioanele la trust ; cum nimeni nu-i asculta, se apucară singuri să descarce. În cîteva minute numai, locurile căpătară o altă înfățișare și erau uimite parcă de atîta veselie și chiot, cum nu le fusese dat să vadă vreodată.

Dinspre pădure, venea în fugă Ilie Cernat : posomorît, cu faţa zgîriată, sleit de puteri — parcă îl hăituisese careva. Trei ceasuri colindase pădurea, în zadar. Era neobişnuit de trist.

— Bine că răsari şi tu la spartul tîrgului, îl întîmpină Mihai Creţu. Îşi doreau şi băieţii aştia o vorbă bună... Acuma-i tîrziu. Pe unde-ai umblat ?

— După conţi !

— După o mie de draci ! rîse Creţu.

Ilie Cernat se învîrte buimac prin tabără — o căută pe Irina şi n-o găsi, îi ură unui băieţandru bun venit, şi acela îi răspunse în doi peri — apoi, fiindcă i se părea că toate-i ies de-a-ndoaselea, înjură, cumplit. Era furios că din pricina bătrînului nu poate să se bucure de nimic. În faţa barăcii se iscă zarvă, doi tîngăi se boxau prieteneşte ; zece, făceau pe arbitri, alţi zece rideau. Porni într-acolo, dar pînă ajunsese el, băieţii, săturaţi pe semne de spectacol, se împrăştiară. Unul singur întîrzie lîngă un geamantan cît toate zilele, din care scoase cu multă grişă două costume de haine şi nişte pantofi maron. Mai întîi curăţă hainele cu o perie ne nylon, apoi se apucă să-şi vîxuiască pantofii, îi vîxuia atent, pe îndelete ; după vreo cinci minute, scoase dintr-o cutie un petec de pluş — şi-i lustrui. Ilie Cernat îl urmărea cu încîntare. „Asta a mai fost pe şantiere, se simte acasă“... Îi ură bun venit. Întrebă :

— Cum îţi spune ?

— Vasile Boroş.

— Ilie, hai că mor ! se auzi glasul lui Dumitrache. Se cocoţase pe cabina camionului şi făcea semne disperate, puteai să crezi că-i gata să-şi dea duhul. — Surdule, vin-aici !

— Ce-ar fi să-ţi mai ţii gura aia ?... îl muştră Cernat.

— Sînt cum n-am visat, oftă Dumitrache — terci ! Pune mîna, ia un pat în spate, fugi cu el — unde-i tovarăşul Creţu ? — să-i dau şi lui unu ; şi ţie, măi ! îi strigă el unui băieţandru. Vino la tata ! Nedumerit, băiatul s-apropie, Dumitrache îl milostivi cu două saltele şi-i făcu vînt. Strînge-i pe toţi, îi zise lui Cernat, să vie la mine, în rînd, cite unul ! S-a înţeles ?

Cernat îi făcu semn să-şi vadă de treabă :

— Lasă băieţii să se dezmoztească.

— Şi astea cine le cară ? Tata ?

— S-o găsi cineva.

— Ai văzut-o pe Irina ? întrebă Dumitrache în şoaptă.

— Da, minţi Cernat — şi ce-i cu asta ? Şi se-nfioră : a venit !

— Ţi-a spus ceva ?

— Ce n-ai să afli tu ! Apoi mărturisi, cu părere de rău : N-am văzut-o...

— A stricat logodna, şopti Dumitrache. Femeie ! — ce pretenţii poţi să ai de la ea ? Ăla n-a fost bun, vine altul la rînd. De-aia am zis eu din tot-deauna că-i mai ceva să fii bărbat.

— Eşti tare spurcat la gură, cînd vrei.

Dumitrache îşi duse mîmile în solduri şi-l privi chiorîş :

— De ce nu mă laşi tu să trăiesc ? spuse el, cu prefăcută gravitate. Eu nu-s sănătos dacă nu spun şi cite-o prostie. Îmi face bine, mă satură. Spun una şi uit că îmi ţiuie urechile. Îmi ţiuie, sînt terci, dacă aş fi însurat, în noaptea asta... Domnule, zise el, hai să-ţi dau un pat. Spun prostii că-s vesel, se simte că-i şantier şi asta-mi place. Nici nu ştii prin ce-am trecut ca s-ajung aici înaintea băieţilor. Să-i văd cum coboară din camioane, se-ntind şi se miră, apoi chiuie şi se iau la-ntrebări : Tu de unde eşti ? Ai drăguţă ? Hî, ha, cum ? imită el. Asta-i tot. Ia şi-o saltea.

Veni și Mihai Crețu să le dea ajutor. Călca greu, împiedicat — călătorise treizeci de km. ghemuit într-un colț al camionului — și se plîngea, copilărește, că-l înțeapă o mie de draci în genunchi. „Îți place să te răsfeti, îi aruncă Cernat — ți-ai și găsit cînd“... De ce nu ? — și Crețu se scutură de-i trozniră oasele — azi, mîine îmi trece vremea, mă răsfăț și eu, cît mai pot“ „Așa-ți trebuie, dacă te iei după țîngăi. Te-a oprit cineva să călătorești în cabină ?“ îl înterogă Cernat. „Și-acuma ce vrei de capul meu ? ! se nedumeri celălalt. Soacră ! Ilie, cine te-a ntors pe dos ?“ „Du-te imediat la pîriu, dă jos cămașa și te spală, să te dezmoștești... Pe urmă, ai să vezi“... „Mă duc, zise Crețu, rîzînd, mă duc să mă bălăcesc“. Porni pe două cărări, văicărindu-se, mai mult ca să-i facă-n ciudă lui Cernat. Îl auzi pe acesta mormăind : Uite-l cum se tîrîie... babalic ! „Da mie de ce nu-mi dai voie să mă răsfăț, deocheatul ? gîndi Mihai Crețu. Mai uit și eu că trec anii“... Era un bărbat de vreo treizeci și cinci de ani, scund, spătos, încărunțit, cu fața aspră, muncită și ochi prietenoși. După înfățișare îi dădea peste patruzeci de ani. Erau zile întregi, zile de aprigă bătaie, în care nu-l auzeau spunînd decît : Situația ! Vreau să cunosc exact situația ! Mergeți acolo... Faceți așa... Nimic, vă salut ! Își îngăduia însă și multe ieșiri de băietandru, cînta din frunză, juca fotbal, în pantofi, desculț, după cum se nimerea, povestea snoave cărora mai întotdeauna le uita poanta... Căuta agitație, veselie... Ajuns la pîriu, se spală în voie ; apoi se-ntoarse la camion, îngînînd un cîntec. Dumitrache îl cocoșă cu două paturi. Cînd isprăviră cu lucrul, Ilie Cernat îi spuse că are să-i destăinuiească ceva. Se retraseră în biroul administrației, biroul era plin de cufere, saltele și foi de cort.

— Întrebă-mă unde-i contabilul..

— Da' ce-i cu el ?

— Te rog să mă-ntrebi așa : Ilie, unde-i contabilul nostru, că nu-l văd, e ici, e dincolo ? Aștept...

— Ilie, unde-i ăla ?... se răsfătă Mihai Crețu.

— A dispărut contabilul. Conte, general, dracu-l știe ce era. Cred că s-a spînzurat. A fugit în pădure, undeva, nu știu unde, l-am căutat pînă mi-a ieșit sufletul, patru ceasuri, nu-i ! De asta-s amărît.

— Cum o să se spînzure ? ! zise Crețu, neștiind cum stau lucrurile. — E nebun ?

— E hoț, o fi avînd de ce s-o facă. M-am ținut de capul lui : Cine ești, de unde, cîți bani ai primit de la trust ? Nici un leu... Da' nu zici că trimite după milițian să mă aresteze ? Că i-a mai venit un hoț în inspecție ! Vigilent !... Îi povesti lui Crețu cele petrecute și încheie : — Și s-a dus învîrtindu-se !

— Cum mă, a intrat în pămînt ? — unde să se ducă ? insistă Mihai Crețu, care se silea parcă să nu priceapă. Ți-ai dat seama că-i hoț după ce-a întins-o ? Stai cuminte, nu mai bîții.

— Stau, ți se pare că nu stau... După.

— Ne-a întors peste cap, asta nu-mi place deloc, zise Crețu întunecîndu-se brusc. Tăcu o vreme, oftînd scurt, cîntărind cu privirea, fără un interes anume obiectele din cameră. Apoi reluă : De la trust a primit șazeci de mii, bani ghiață, n-a vrut să lucreze cu cont virament. Și s-a găsit un deștept care să-i aprobe. Ce-a fost ăsta, conte ?

— Sînt foarte amărît, zise Ilie Cernat, lăsîndu-se greu pe un cufăr. Conte, general, de unde-i fi vrînd să știu eu ! Destul c-am ajuns de batjocura lui. Cînd mi-am dat seama ce-a făcut din mine, am înghețat. De-atunci alerg prin pădure, îl caut, îl strig. Nu mai sînt bun de nimic. Au venit băieții și eu

nu pot să mă bucur. Văd numai conți înainte-mi. Și dacă îmi cade mie bine la socoteală și pun mâna pe el ?

— Nu exagera, că nu-ți folosește, dă-l în mă-sa. Căutînd o foaie de hîrtie și un creion, Crețu socoti ceva. Reieșea că din șaizeci de mii, bătrînul cheltuise, pentru nevoile șantierului, cel mult șapte, opt mii. — O să-ntîrziem cu lucrările, zise el, necăjit... Alte aprobări, alți bani. Ce-i ăsta mă, conte ? Cum o să fie !... Mi se pare că a fost acționar în petrol. Mai e vreunul cu cîntec pe-aici ?

— Un fost ofițer, un om răsucit, cred că o s-o termine în balamuc. L-au închis vreo doi ani, nu știu pentru ce — și-acuma are vedenii, i se pare că-i urmărit la tot pasul... Ni l-au trimis aici ca pontator, da' ce să facem cu el ? I-am zis să stea două, trei zile la lopată, și-apoi om vedea... Da' eu altceva nu pricep, zise Cernat, neliniștit. Contele știa că dacă fură din banii noștri, o să-l prindem la prima verificare. E vreo greutate ? Nici una, îi ceri acte, n-are — îi ceri bani, nici de sămîntă ! Și-atunci ?

— Nu bănuia că o să venim atît de repede, deschiderea șantierului era prevăzută pentru sfîrșitul lui mai. A luat omul bănuții și i-a băgat în afacerile lui, cam asta-i, fu de părere Mihai Crețu. Mîine dimineața o să mergem la miliție.

— Îl prind eu, dacă nu s-a spînzurat.

Crețu se enervă :

— Lasă-mă cu prostiile ! Ai mai pomenit vre-un hoț care să se spînzure ? Și dacă ăsta o fi mai altfel decît ceilalți, treaba lui, a făcut-o pe cont propriu. Șaizeci de mii, fac, laolaltă vreo opt, zece ani de-nchisoare. Ei, cam tot un drac !

— Mă jur pe ce vrei că ți-l aduc de guler.

— Aduci ! Nu știam că-ți place să vorbești în vînt, spuse Crețu morocănos. Ți-a cerut cineva să-l aduci tu ? O fi stînd ăla într-un picior în mijlocul drumului : Hai Ilie Cernat, unde ești ! — prinde-mă odată, că m-am plictisit așteptîndu-te ! Păi vezi cum ești ? !

— Nu m-ai înțeles, insistă Ilie Cernat, nu vreau să fac bravuri, sînt mai serios acuma ca oricînd. Ascultă-mă : trebuie să-l prind, pentru mine, pentru obrazul meu. Niciodată nu m-am simțit atît de batjocorit.

— Îi fi avînd și tu dreptate, se-mbună Crețu.

— Vă deranjez ? În prag apăruse Geo Cezarin, îmbrăcat corect, într-un costum de seară, cu cravată și pantofi negri. Părea neliniștit, nervos, mereu își smucea umerii, parcă l-ar fi-nțepat careva. — Două vorbe aș dori să schimb cu dumneavoastră, i se adresă lui Mihai Crețu. Și fiindcă acesta nu zise nici da, nici nu — preciză : Mă aflu într-o situație dificilă... Tovarășii de la trust m-au trimis aici ca pontator, am și o specializare în privința asta... Geo Cezarin își lăsă pălăria pe niște saci și făcîndu-i lui Crețu un semn — așteptați puțin și-o să vă dovedesc ! — scoase din portvizit o hîrtie. Mihai Crețu nu se atinse de ea — lasă-mă, domnule, c-am văzut destule hîrtii — și-l întrebă ce vrea. Geo Cezarin prinse curaj. — Tovarășul — și arătă spre Ilie Cernat — a luat cu de la sine putere o hotărîre care vine în contradicție...

— N-avem nevoie de pontatori, spuse Mihai Crețu, sec.

— Dumneata minți, fiindcă eu n-am luat o hotărîre, interveni Cernat, surprins de izbucnirea celuiilalt. „Eu m-arăt înțelegător și el îmi poartă simbetele...”

— E suficient că v-ați exprimat o părere...

— Tovarășul ce ți-a spus să lucrezi ? întrebă Mihai Crețu.

— La lopată...

— Foarte bine, câteva zile, pînă-ți găsim un loc.

— Pot să plec ? întrebă Geo Cezarin.

— Da, desigur, mai ales că nu te-am chemat eu.

— Aș dori, totuși, să mai fac o precizare, zise Geo Cezarin, întorcîndu-se din prag. Tovarășii de la trust cunosc situația mea din trecut, am fost ofițer de carieră — și m-au trimis aicea acordîndu-mi toată încrederea. E și firesc, nu ? — altfel, cum să lucrez ? Atunci nu-nteleg de ce tovarășul — v-am uitat numele, dacă nu vă supărați... i se adresă lui Cernat — face să planeze neîncredere asupra mea...

— Ilie, i-ai făcut ceva dumnealui ?

— Nimic rău — și sînt uimit.

— Auzi, că nimic rău !

— Totuși, o anume atitudine...

— Ai fost închis ?

— În urma unei erori judiciare...

— Scuzele mele, făcu Mihai Crețu.

— Dumneavoastră sînteți înclinați spre ironie, constată cu năduf Geo Cezarin, dar pentru mine nu-i deloc ușor să-mi fac datoria în aceste condiții. Mă simt nevinovat, pot oricînd și în fața oricui să-mi susțin nevinovăția — și în consecință, spuse el, parcă ar fi tras niște concluzii, pretind condiții echitabile... După cîte știu, partidul nu îngăduie să se facă discriminări între membrii de partid și ceilalți oameni cinstiți. Toți muncim...

— Du-te dumneata acasă și dormi liniștit. Nu te-am văzut în viața mea pînă acuma, îmi pare bine de cunoștință dar iartă-mă, tot nu înțeleg ce vrei ? Te-am acuzat eu, te-am lipsit de drepturi, te-am întrebat măcar de ce-ai fost închis ? Eu sînt pîinea lui dumnezeu, rîse el — și dumneata mă sîcîi. Vă salut, mîine dimineața să-mi vii cu lopata.

Celălalt se retrase, clătînd din cap a nedumerire deși lucrurile erau cît se poate de limpezi. Mihai Crețu forță, pe rînd, sertarele unui birou, în care bănuia că se află actele contabilești. Nu descoperi nimic, în afară de câteva boniere noi, dosare și niște chifle mucegăite. Probabil că bătrînul, ca să nu lase urme, făcuse să dispară actele mai importante ; ori poate că nici n-avusese acte, aranjase totul pe sub mînă. Șaizeci de mii de lei, bani ghiță...

— Iar vă deranjez, se auzi glasul lui Geo Cezarin. Își lăsase haina și pălăria pe undeva, pe-afară — de ce, el știa — și părea cătrănit rău. Alese la întîmplare un cufăr și după ce-l trase lîngă biroul la care ședea Mihai Crețu, se așeză greoi. Ceru o foaie de hîrtie și un stilou. — Vreau să dau o declarație despre contabil, spuse. Cu toate insinuările tovarășului — și se întoarse morocănos spre Ilie Cernat — n-am nici o legătură cu bătrînul, o declar cu toată răspunderea. Nu vă rămîne decît să cercetați...

— Ilie, ai insinuat tu ceva ? întrebă Crețu.

— Nimic — mi se pare că tovarășul visează.

— Auzi, că nimic !

— Atunci de ce m-ați întrebat unde-i ? se revoltă Cezarin.

— Fiindcă nu-l găseam și credeam că-i fi știind dumneata.

— Și ce declarație vrei să dai ? se interesă Mihai Crețu, naiv.

— Că n-am fost în intimitatea lui, nu știu ce potlogării a făcut pe-aici, cu cine s-a înhăitat... nu știu nimic. Iar în ce privește dispariția lui, cu atît mai puțin.

— Ce dispariție ? interveni Mihai Crețu, cu aceeași prefăcută naivitate. Unde dracu să dispară ! rîse el. Acum două ceasuri l-am întîlnit la trust, aștepta să ridice niște fonduri pentru şantier. Mîine dimineată e aici... Ce îndrugi dumneata ?

— Așa mi s-a părut, se zăpăci Geo Cezarin, parcă tovarășul spunea...

— N-aveam de unde să știu că s-a dus la trust, zise Ilie Cernat.

— Aș vrea să vă mărturisesc ceva, reluă Geo Cezarin, după un timp — mi-a fost teamă... Mi-e teamă de cîte ori aud că în jurul meu se petrec nereguli, hoții, dracu mai știe ce... fiindcă de îndată toți ochii se îndreaptă spre mine. Țsta a fost închis, e ceva cu el, nu se poate să nu aibe vreun amestec.

— Înseamnă că ți-ai pierdut încrederea în oameni dacă ți-e teamă, spuse Mihai Crețu, părintește. Asta-i rău, ești mort pe jumătate, vino-ți în fire... Ascultă-mă : eu sînt comunist — și dacă vreodată, de aici înainte, o să te acuze cineva pe nedrept, să mă cauți — las totul și mă lupt să-ți fac dreptate. Ești cinstit ? Mă bucur, dă-mi mîna, o să lucrăm împreună.

— Vă sînt foarte recunoscător — Geo Cezarin era amețit de emoție — îmi pare bine că v-am cunoscut, iar pe tovarășul... se referea la Ilie Cernat, îl rog să mă ierte...

— Dă-i mîna, Ilie și fiți oameni serioși.

— Asta-i și dorința mea, zise Ilie Cernat.

Salutînd, lovindu-se de cufere, Geo Cezarin ieși din baracă. Cei doi rămăseră tăcuți, gînditori, ca după o întîmplare neobișnuită. Atunci se ivi în prag un motan. Sperios, adulmecînd, sări pe un sac, de pe sac pe niște lopeți fără coadă, lopețile zornăiră... Un salt sprinten și motanul dispăru. Dar cineva ținea cu tot dinadinsul să-l vîre în baracă. După cîteva clipe, rîzînd poznaș, se arătă Costică Dron, cu motanul în brațe. Zise : „Eu am destui pe-acasă... Adusei unul, să se simtă și-aici că-i gospodărie“... Mîngîie motanul îndelung, îl trase ușor de mustăți, apoi îl sfătui : „Du-te la tovarășii... că de ce te-i fi sperîind de ei?“ Îmblînzit, motanul intră în baracă și se așeză fudul pe un taburet.

— De ce i-ai zis ăstuia că l-ai întîlnit pe contabil la trust ? M-ai silit și pe mine să mint.

— Ca să zic și eu ceva, de-aia ! Mihai Crețu rîse amar și explică : E mai bine să nu afle oamenii ce s-a petrecut. Altfel se iscă zarvă, bănuieli, lucruri neplăcute, care nu ne folosesc... Ilie, da' tu l-ai speriat un pic pe ăsta, pe ofițer... Și fiindcă Ilie Cernat vru să se revolte, Crețu îi făcu semn să tacă molcom. — Ilie, noi doi ne știm de cîți ani ? — de opt...

— Pentru ăsta să nu mă certî că mă-nfurii ! Doar n-o să trag eu ponoasele pentru toți nebunii de pe lumea ăsta. Are vedenii, dracu mai știe ce, ori o fi avînd ceva de-mpărțit cu mine. Da' eu nu l-am speriat, fir-ar al dracului de nenorocit.

— Ilie !...

— Care Ilie, ce Ilie ? Mă face ăla de zdreanță, contele, și-acu — mai vii dumneata și mă iei în răspăr. Care Ilie ? ! Adu-mi-l aicea pe Ilie care-a strigat la ăsta, nebunul, că-l mînînc !

— Du-te și vezi ce-i cu băieții, zise Crețu, obosit.

— Mă duc, da' dumneata rămii cu gogorița-n cap. Azi dimineată m-a uscat cu muștrările celălalt, Dumitrache. La ăla am strigat, nu zic nu. Îmi pare rău, da' poate că am să mai strig, că-s și eu necăjit, n-am limiste...

— Ilie...

— Ei, da, Ilie !

Ieși din baracă îngînînd : Ilie, Ilie, care Ilie ? — că-l mănînc ! și ca să-și stîmpere necazul începu să se plimbe agitat, de ici colo. Fusese o zi îngrozitoare. Se așteptase la orice, numai la batjocura bătrînului nu. Avusese tot timpul impresia că îl domină. Ironiile celuiilalt, toate searbăde și de prost gust, ifosele lui — nu-l deranjaseră. Și deodată, dezastrul. Bătrînul poate să ridă pînă la moarte de el. Are de ce. „Și ăstălaltu’, ofițerul, își aminti Cernat — vrea să mă-ncalece și ăsta ? Îmi zice că nevastă-sa-i paralizată, mie-mi pare rău că-i așa, și-apoi el o-ntoarce, că l-am amenințat. Pe urmă vine domnu’ Crețu, care socoate că nu mi-a fost de-ajuns ce-am îndurat și nu se lasă pînă nu mă trage și el de urechi. Ilie, Ilie...”

Îl zări pe Geo Cezarin lîngă baraca nouă, ridicată în acea zi și parcă fără voia lui, atras de o forță ciudată, se îndreptă în spre el. Omul se învîrtea gînditor în jurul unei moviște de pămînt reavăn ; își aruncase haina pe umeri, neglijent, iar pălăria neagră cu boruri largi, o ținea în mîna stîngă. Cînd Ilie Cernat ajunse în dreptul lui, se opri și întrebă cuviincios :

— Aveți să-mi spuneți ceva ?

— Nu, nimic, mă plimb, îmi place aci...

— N-ați trăit pînă acum la munte, sau în preajma munților ? se interesă amabil Geo Cezarin. E într-adevăr, foarte plăcut. Noaptea, mai ales, munții sînt de-o frumusețe inefabilă... Stăruî cu priviri ironice asupra lui Cernat și întrebă : Nu sînteți de acord ?

— Ba da... noapte bună ! Dar după cîteva pași flăcăul se întoarse, palid, greu stăpînindu-și mînia. Zise : poți să fii mulțumit, nu știu ce-nseamnă inefabilă... nu știu, repetă el, aspru — cum multe altele nu știu, dar cred că totul se poate învăța. Bună seara.

— Vă rog, se repezi Geo Cezarin să-l rețină, n-a fost în intenția mea să vă jignesc... mă exprim puțin cam pretențios, e adevărat...

— Nu asta mă supără... altceva, altceva !

Era tîrziu, ziua pierise de mult, dar întunericul încă nu se întetîse. În noapte, munții apăreau uriași, ținînd pe umeri cerul instelat. Cădeau stele și careva dintre băieții strînși în jurul focului de tabără le număra cu voce tare : ...două, trei, trei au căzut. Nimeni nu se mira, nu-l lua în seamă. Se potoliseră băieții, erau oboșiți de drum ; numai Dumitrache îngîna un cîntec de lume. Ilie Cernat îi recunoscuse glasul de îndată, i-l recunoștea dintr-o mie, nu era altul care să cînte mai fals decît Dumitrache. El o știa dar nici gînd să renunțe. Avea un repertoriu destul de bogat, de la „Hai lelițo-n deal la vie“, pînă la arii din opere, dar în interpretarea lui toate erau o apă și-un pămînt, un fel de „Steaua sus răsare“. Dumitrache zicea că-i bine oricum, iar cui nu-i place să-și astupe urechile.

Cu toate că brigadierii îl așteptau, și își cam pierdeau răbdarea, așteptîndu-l, Ilie Cernat continua să se plimbe prin curtea taberei, furat de felurite gînduri care-i sporeau agitația. Întîmplărilor de peste zi li se adăuga prezența destul de ciudată a Irinei. Se afla de cîteva ceasuri pe șantier, dar el nici măcar n-o văzuse, pe semne că se ferise din calea lui. Prostii ! — parcă n-o s-o vadă pînă la urmă... Și cum de nimerise aici ? Dacă i s-a făcut dor de șantier, de ce nu s-a dus în altă parte, la Bicaz — oriunde, că șantiere se găsesc. Dar Irina venise pentru el. ...Revăzu, cu o plăcută nostalgie, întîmplări, multe dulci nimicuri, care-i împrospătău uimitor chipul Irinei. O cunoscuse în iarna lui 1955 cînd, pornit în căutare de tineri pentru șantier, nimerise în orașelul D. După patru zile, în care discutase cu zeci de băieți, se-nvoiseră doi, și aceia

cam cu jumătate de gură, să-l urmeze... Ceilalți nu, aveau meserii, erau angajați, câștigau bine. Fiindcă i se părea rușinos să se întorcă pe șantier doar cu doi băiețândri, a cerut ajutor celor de la comitetul raional. În oraș n-o să găsiți, i s-a spus, avem și noi nevoie de ei, dar prin satele din jur sînt destui care ar merge cu dragă inimă... I s-a promis, de îndată, o sanie, care să-l poarte prin sate și un tovarăș descumprător, foc și pară, să-l aibă de ajutor. A doua zi dimineata, pe la cinci și jumătate, așteptînd în piațeta din centrul orașelului sania promisă, Ilie Cernat s-a pomenit că-i dă tîrcoale o femeie — greu de spus dacă avea douăzeci sau cincizeci de ani, fiindcă era înfășurată într-o bundă mițoasă, ciobănească, sub greutatea căreia se cocîrjase, cu o broboadă neagră pe cap... Avea ceva cu el, fără îndoială, dar se sfia să i-o spună. Amuzat de înfățișarea ei, s-a interesat: Căutați pe cineva? Pe dumneavoastră... sînt trimisă de comitetul raional... Ești utemistă? a rîs el — doamne iartă-mă, descheie bunda, să te văd cum arăți. Fata l-a privit bosumflată, îi era frig, tropăia mărunț și mormăia ceva despre birjarul care nu mai vine. Tovarășii de la raion s-au lăudat că-mi dau un om descumprător, a necăjit-o Ilie Cernat și cînd colo... Ce-ar fi să te duci dumneata acasă? — Că parcă dumneata ești mai breaz! l-a apostrofat ea — și nu sta pe loc că îngheți! Și ce-ai vrea să fac? Să tropăi! Au tropăit amîndoi de voie, de nevoie, o jumătate de ceas, pînă cînd le-a venit sania. Tot timpul drumului fata a tăcut, n-a vrut să spună nici măcar cum o cheamă. Cernat o îndemna să-și vîre mîinile sub pătura cu care erau înveliti — e bine, e cald — dar ea nu — bănuia, pe semn, că el ar vrea să-i apuce mîinile, să i le mîngîie. Mergeau pe malul Mureșului, birjarul pomenea mereu de niște bani pe care nu-i primise — de unde? el știa, zăpada sticlea peste întinderi ca un imens cristal, caii erau nădușiți. I s-o fi părut birjarului ceva, că după vreo oră de mers, a smucit de hățuri, întorcînd sania pe loc. „Duceți-vă dumneavoastră pe jos pînă la pod, ori treceți Mureșul pe ghiată... și văzînd că cei doi se uită la el, nedumeriți, a strigat: Dați-vă jos, că dacă nu, vă răstorn... Treceți pe ghiată!“ Au sărit din sanie în plină viteză. Ești nebun, omule! i-a strigat Cernat din urmă. Fata părea calmă, parcă obișnuită cu asemenea pătani. A zis: Hai să trecem pe-aici... să calci drept, ușor, ai grijă să nu cazi... Cum o să cad! s-a-nfuriat el — și tu mă sîci? — dar îndată a înțeles, cu uimire, ce i se propunea: să treacă Mureșul pe ghiată! Că altă treabă nu mai are de făcut în viață decît să se omoare cu mîna lui! A întrebat, autoritar, parcă asta ar fi avut vreo importanță atunci: Cum îți spune dumitale? Irina... Ești nebună, ca și ăla, birjarul... Hai, că-i tîrziu, a stăruit ea — și ridicînd poalele bunzii, ca să nu se-mpiedice, a coborît malul abrupt. El n-a îndrăznit s-o urmeze, decît după îndelungi hărțuieli. I se părea că face un lucru gratuit și extrem de primejdios. Hai să trecem pe pod... E departe, opt km. de aici... poftim după mine, că ești bărbat. Și dacă se rupe ghiata? Ea rîdea, insuportabil de draguț: Ne ducem la fund și-o să ieșim la primăvară... Dă-mi mîna... I-a dat-o, cu spaimă. Ești nebună, dumneata... Nu călca strîmb, nu te opri... Dar s-a oprit ea, tocmai la jumătatea drumului și întorcîndu-se cu fața spre el, a izbucnit în rîs. Apoi, cu o seriozitate prefăcută, ridicînd un deget în semn de atenție — i-a spus: „Auzi?... auzi cum pîrîie ghiata? Se crapă“... Nu s-auzea nimic. Vai, ce palid ești! Era, într-adevăr... Au pornit iar. Ilie Cernat o amenința, cu o drăgălășenie sinistă: Dacă o să mai ajungem vreodată dincolo, îți rup urechile. Mă jur pe ce vrei că ți le rup, te îngrop în zăpadă, catastrofă ce ești. Au ajuns! Te rog să-ți scoți năframa, a invitat-o el. De ce? Ca să te trag de urechi... Ești grozav dumneata... Numai puțin, că m-am jurat... Nu vreau... Dacă singur nu ești în stare!... I-a smuls

năframa, dar nu ca s-o tragă de urechi... Potrivește-ți părul... vreau să văd cum arăți, fără sărăcia asta pe cap. Era frumoasă, se ținea mîndră, cu un licăr de ironie în priviri. Mi-e frig la urechi, dă-mi broboada... Poftim — vrei să ne batem cu zăpadă ? Vreau, dar numai de la o distanță de zece pași. Primind condițiile, Ilie Cernat a stabilit de îndată distanța — și s-au bătut în lege, cu gravitate, de parcă pentru treaba aceea trecuseră Mureșul pe ghiață ! Cîteva ceasuri mai tîrziu, erau prieteni de cînd lumea.

Apoi s-au întîlnit mereu. El a cerut-o de nevastă ; au hotărît și nunta ; după care s-au certat cumplit și nu odată. Ilie Cernat ținea ca Irina să-l urmeze pe șantier, fără nici o șovăială ; oriunde și oricum ; fără întrebări ; altfel, înseamnă că nu-i decît o fetișcană oarecare, o mic-burgheză sadea. N-a vrut s-asculte nici o explicație. Și-ntr-o zi, cînd certurile dintre ei amenințau să devină insuportabile, i-a dat dezlegare să se mărite cu cine vrea — și s-a dus. Irina i-a scris de cîteva ori, rechemîndu-l. El o dorea, pricepea că făcuse ceva necugetat părăsind-o, dar era prea încăpățînat, prea dur ca să revină. Și suferea mult de pe urma încăpățînării. Dar o ținea așa, mai departe, împotriva lui și a firii. Acum, cînd Irina îl căuta și avea nevoie de el, fiindcă altfel n-ar fi venit aici, el se simțea stîmjenit, nu știa ce să-i spună și mai ales cum să-și explice prostia dinainte. Avea un sentiment de vinovăție față de ea. După plecarea lui, dezorientată, vrînd poate să-i dovedească, dintr-o mîndrie prost înțeleasă, că de fapt nu ținuse cine știe cît la el, Irina se legase de un om îndoielnic... De ce nu s-a căsătorit, cu celălalt ? El n-avea de unde să știe. Irina, nechemată, pornise în căutarea lui. Adică îl dorea.

...Brigadierii încă-l așteptau, somnoroși, în jurul focului de tabără. Ilie Cernat zări, în dosul flăcărilor ce se înălțau hulpave, chipul Irinei. Ședea rezemată de un copac, cuminte, cu mîinile la spate. O auzi întrebînd, cu glas stîns : Care mai vrea ceai ? Vreo cîteva dintre băieți ridicară cîmile, în semn că ei mai vroiau. Irina îi pofti pe rînd în fața cazanului de ceai și-i servi cu mișcări obosite.

— Asta care vine e comandantul ! s-auzi vocea lui Valer Dumitrache. Ilie, psst, unde-i contele ? Le-am spus ăstora și vor să-l aduci aici, să ne cînte ceva...

— Te rog să fii serios, zise Ilie Cernat și gîndi : „O să-ți dau eu un conte peste cap, să-l pomenești. Trebuia neapărat să-mi aduci aminte de el"... Le spuse băieților bun venit, se interesă dacă și-au aranjat dormitoarele, apoi adăugă ? Țăstia-s munții ! și arată cu mîna spre urieșii încremeniți, trebuie să trecem peste ei cu conducta în opt luni. Eri am fost primit candidat de partid și m-am angajat în numele vostru să terminăm mai repede. Băieții aplaudară frenetic, în noapte izbucniră chiote, cineva își aruncă șapca într-un copac... Îmi pare bine, mai spuse el. Așteptă să se potolească zarva și adăugă : Acuma, fiindcă ne cunoaștem, haideti să cîntăm...

Firește, Valer Dumitrache se oferi să dea tonul.

Noaptea se-nfioră de cîntec ; printre voci limpezi, tinerești, își făcea loc, tot mai insistent, un mormăit ca de urs ; careva încurca mereu cuvintele. În picioare, și întors cu spatele la băieți, cu o crenguță de brad în mîna dreaptă, pe care o agita ritmic, dar nu în ritmul cîntecului, Valer Dumitrache dirija aidoma unui conducător de fanfară. Ilie Cernat se așeză pe iarba umedă și rece ; cînta mai tare decît toți, cu înverșunare, cînta frumos. În mijlocul băieților își regăsise obișnuita-i stare de spirit, fremăta. Din iureșul vocilor, încerca s-o desprindă pe-a Irinei. Fata se pîtise după un vlăjgan și scormonea pămîntul

cu coada polonicului. Cîntecul se sfîrşi, dar Dumitrache agita în continuare crenguţa de brad. Strigă :

— Se repetă ultima strofă !

— Ajunge, spuse Ilie Cernat, ridicîndu-se, la culcare !

— Vrem să mai cîntăm.

— Dacă aţi venit aici, ascultaţi ce vă spun eu. Mîine dimineată la şase ne întîlnim în faţa pavilionului. Dumitrache, rămîi să stingi focul.

— Astăzi am fost de corvoadă, dă-o-ncolo !

— Poţi să pleci la dormitor. Să-l stingă altoineva.

Se oferiră de îndată vreo zece. Dumitrache se întristă brusc.

— Am glumit, o prostie...

— La a doua prostie o să pleci de pe şantier.

— Te rog să mă-nţelegi.

— N-am ce, la dormitor, imediat.

— Da' eu, dacă nu vă supăraţi, aş putea să dorm cu băieţii ?

Ilie Cernat se întoarse spre cel care-l apucase de braţ şi rămase nedumerit : Costică Dron. Dumneata mormăiai ca ursul ! Ce cauţi aici ? Du-te omule, acasă, la nevastă... Ba nu, se încăpăţînă Costică, nu mă duc... n-aveţi grijă, că nu se sperie ea fără mine ! Vroia să doarmă în baracă, se împrietenise cu băieţii, îi plăceau fiindcă erau veseli şi povesteau multe. Bine, fie, admise Cernat. Costică Dron îi mulţumi ca pentru cine ştie ce binefacere — şi pieri printre ceilalţi, ca o nălucă. Ilie Cernat o strigă familiar pe Irina, fata era la numai cîţiva paşi de el dar nu-i răspunse. Se amestecă printre ceilalţi, vrînd să plece.

— Irina, aşteaptă-mă.

Îl aşteptă.

— De ce mă strigi pe numele mie ? întrebă ea, sever. Aştia şi-ar putea închipui multe şi numai de birfeli nu-mi ard... Îşi trecu din mîna dreaptă în cea stîngă polonicul şi zise, în şoaptă : bine te-am găsit...

— Ce tot vrei cu drăcia asta ? ! se enervă el, cam fără motiv — dă-l încoace, să-l arunc. Îi smulse polonicul din mînă şi-l aruncă la doi paşi de ei. ca să ştie de unde să-l ia mai pe urmă.

Cîţiva băieţi, aflaţi în apropierea lor, şuşotiră scurt.

— Irina, aş vrea să ştiu de ce-ai venit aici.

— Ca întotdeauna, vrei să ştii prea multe.

— Hai, lasă, lasă, fără sicieli.

— Nu pentru tine...

— Dar dacă mie îmi place să cred aşa ?

— Nu ştiu la ce ţi-ar folosi... Să te amăgeşti ? Era tristă, ori poate nu-mai istovită de drum. Slăbise mult decînd n-o mai văzuse Cernat, ochii i se adînciseră, obosiţi, în orbite, de parcă le-ar fi fost silă să mai vadă atîtea... — Să fim serioşi, mai zise ea, noapte bună.

— Mă plictiseşti îngrozitor, remarcă el, fără convingere, umbli cu fiţe. Nu-mi place cum arăţi, s-a petrecut ceva cu tine, se simte. Te-ai măritat ?

— Nu, dar toate astea mă privesc pe mine.

— Ba nu, de loc, şi eşti năucă rău dacă îţi închipui că pînă la urmă n-o să-mi spui ce te-a adus aici. Renunţă de bună voie la încăpăţînare, că ai dat peste unul care te face praf în privinţa asta... Vrei să ne certăm, ca mai apoi să-mi spui ? Cu dragă inimă, sînt gata de orice. Irina, ai ceva apăsător, enervant... Zici să fim serioşi. Atunci spune-mi.

— Ne-ascultă băieții, șopti ea.

— Voi de ce nu vă duceți la culcare? se adresă Cernat celor care mișunau în preajma lor. Mergeți liniștiți, că eu n-am nici un gând rău cu fata asta.

— N-am vrut să vă jignim, spuse ironic Vasile Borș.

— Dar m-ați jignit.

— De ce te-ai lăudat față de ei? întrebă malițios Irina.

— Când?

— Le-ai spus că te-au primit candidat.

— Asta se cheamă laudă? se miră el. Îmi pare foarte rău... O apucă pe după umeri și o strinse la piept. Ea se uită în jur, nu mai era nimeni — și se lăasă alintată, oftă. — În viața mea n-am avut o bucurie atât de mare ca cea de ieri... și-aș fi vrut ca toți oamenii, și cei care mă cunosc și ceilalți să mă-ntrebe, să se agite în jurul meu: — Te-au primit? Cum a fost? Dar nu m-a-ntrebat mai nimeni, oamenii nici nu știu. Și n-am mai putut, le-am spus eu, fiindcă așa ceva trebuie spus. Irina, de ce-ai venit aici?

— Fiindcă s-a întâmplat ceva îngrozitor.

— Cu cine?

— Cu mine.

— Cu tine! se agită el — și cât trebuie să mai aștept?

— M-au exclus din uteme, săptămîna trecută... în sfîrșit cam asta e... dar acum să nu pleci de lângă mine — și îl strinse de mîină. El se simți jignit, cum o să plece? N-am venit aici pentru tine mai spuse ea, sînt prea tristă ca să mă mai gîndesc la cineva. Vreau să uit, să mă risipesc...

— Și să te nenorocеști! izbucni el, revoltat. Cum poți să vorbești așa? Să uit, să mă risipesc, să mă duc la mama dracului! Iartă-mă, dar mă superi cu văicăreala asta. Stai jos. Își scoase haina și o întinse pe iarbă. Se așeză și el lângă dînsa, cuprinzînd-o cu brațul. — Te ascult, mai zise.

— Am fost logodită, peste cîteva zile trebuia să ne căsătorim... El a fost arestat. Irina tăcu, urmărind efectul celor spuse asupra lui Ilie Cernat, dar el nu făcu altceva decît s-o îndemne, nerăbdător, să vorbească mai departe. — Făcuse mari hoții, bani mulți... în sfîrșit...

— Și pe tine de ce te-au exclus?

— Fiindcă li s-a părut că știam de hoțiile lui... El mi-a cumpărat foarte multe lucruri, și scumpe, de care n-aveam nevoie, dar dacă mi le aducea și aproape mă silea să le port? A cumpărat mobilă, a dat filodormă pentru un apartament... Îl întrebam mereu, bănuiam că-i ceva necinstit la mijloc... De unde ai bani? Poftim cecul, douăzeci și cinci de mii de lei, ăștia-s toți, am vîndut casa părinților. Și ca să-l cred, m-a dus la niște oameni care mi-au spus că așa e, lor le-a vîndut-o.

— Și o vînduse, într-adevăr?

— Nu, că n-avea ce. Fura și alerga cu banii la cec.

— Și în ședință tu ce-ai spus?

— Mai nimic, mai mult am plîns. Nu știu dacă tu poți să-ți dai seama ce-a fost acolo.

— Și de ce nu i-ai adus martori pe oamenii aceia, căroră zisese el că le-a vîndut casa? Lucrurile s-ar fi limpezit de îndată: m-au mințit toți!

— M-am dus la ei, dar s-au purtat urît... mi-au zis că nu m-au văzut în viața lor. Iar cînd le-am strigat că aduc miliția, femeia a căzut în genunchi: Nu ne nenoroci, avem copii... Și-am plecat, scîrbită. Mai aveam o prietenă, din fabrică de la noi, cu care mă sfătuisem mereu, dacă să mai primesc darurile

lui sau nu. Înainte de şedinţă a venit la mine şi mi-a spus : Eşti o laşă dacă aduci vorba de mine...

— Şi tu n-ai vrut să fii ! o ironiză Cernat.

— Am tăcut.

— Şi te miri că te-au exclus ? Ce-ai fi vrut să faci ?

— Am lăsat casa, tot ce-aveam şi-am plecat. N-o să mă mai întorc nici-odată acolo...

— Raionul a confirmat excluderea ? întrebă el, blind.

— Nu, încă se cercetează... dar chiar dacă n-o confirmă, eu în fabrică nu mă mai întorc, e ruşinea prea mare, e ceva ce tu nu poţi să-ţi închipui...

— De bine, de rău, şi spre necazul meu, pot... Ce te pricepi tu, încă n-ai avut de-a face cu conţi. Irina, îşi aminti el, ce înseamnă inefabilă ?

— Ceva care nu poate fi descris...

— Şi-acuma te mai întreb ceva : De ce-ai venit tocmai aici ?

— Nu pentru tine.

— Ba da, pentru mine, spuse el, fiindcă așa vreau eu. Nu se poate altfel. Mi-a fost atîta de dor, ştiam că o să mă cauţi... Acuma aş vrea să te-mbrăţişez, sînt sigur că n-ai neruşinarea să te-mpotriveşti.

— O am.

— Dacă eu vreau, nu. Ce-o să faci tu aici ? îşi aminti el.

— Sudor... tare mi-e teamă însă că o să mă respingă. Şeful şantierului n-a prea vrut s-audă de mine. Era să mă lase în gară, nu-i trebuie fete... Dar nu plec, rămîn la bucătărie, ori trec la lopată, în rînd cu băieţii, asta nu mă sperie...

— Aşa, parcă mai semeni a om ! rise el, ridicîndu-se. Unde o să dormi ?

— Mi-am pregătit un pat, la administraţie.

— Dacă vreunul dintre băieţi o să se poarte obraznic cu tine, te rog să-mi spui. Iar despre şeful şantierului să ştii că-i foarte aspru, uneori nesuferit de aspru, dar măcar de-am avea mulţi ca el.

O conduse pe Irina la administraţie apoi, fremătînd de o tainică bucurie, trecu în dormitorul băieţilor. Nu se culcaseră şi lui îi păru bine că are cu cine să mai discute. Ar fi rămas treaz noaptea întregă, iar dacă şi-ar fi găsit ortac, ar fi urcat pe munţi, oriunde s-ar fi dus, stăpînit de exaltare...

— A mea s-o fi culcat de mult, zise Costică Dron, ca să intre în vorbă. La noi așa se culcă oamenii, îndată ce dă soarele după munţi...

— O să te certe nevasta... Omul ridică din umeri — „ei, şi dacă mă ceartă ? Nu-i întîia oară !“ — apoi se întinse în pat, mulţumit. „N-are pijama, observă Ilie Cernat. Se apropie de el, îi şopti : „Hai să-ţi dau o pijama, am una nouă, n-am îmbrăcat-o.“

— Da' așa nu-i bine ? se miră omul, că noi așa dormim.

— Vino ! Costică Dron nu se codi prea mult. Luă pijama, şi trecu palma peste ea, zise că-i moale, domnească şi o îmbrăcă repede. — Păi vezi ? Să nu ridă băieţii de dumneata.

— Păi de ce să ridă, că noi nu sîntem obișnuiţi ! Da' mi-o vindeţi mie ? întrebă el. Că îndată ce am bani, vi-i pun în mînă. Cît face ?

— Culcă-te.

— Ilie, se auzi vocea lui Dumitrache, vino să ne certăm ! Ilie Cernat îşi făcu loc printre paturile mult prea înghesuite şi cînd ajunse la Dumitrache întinse mîna, cerînd împăcare. — Du-te mă, că rizi de mine, zise acesta, cu o bosumflare veselă, nu-s mînios.

- Scoate capul de sub pătură, să te văd.
- Nu, că n-am chef, nici de prostii nu mai am chef.
- Ești trist.
- Puțin, cît îmi șade mie bine.
- Și eu sînt. Valerică, mă — și Ilie Cernat se aplecă să-i spună taina la ureche — a fugit contele, cu șaizeci de mii de lei! Am văzut și eu un conte și nu mi-a priit.
- Ce-ai vorbit cu Irina? se foi Dumitrache.
- Ce n-ai să afli tu! Vrei să ieșim la plimbare?
- Nu, că-s terci.

Costică Dron se trezi primul, pe la patru și jumătate, cînd zorile încă se mai dușmăneau surd cu vlăguita noapte. Ferestrele dormitorului erau larg deschise și dinspre munți veneau valuri de aer proaspăt, care ațîțau respirația. Băieții dormeau adînc, liniștit. Ridicîndu-se ușor din pat, Costică Dron își netezi pijamaua cu palmele — se botise puțin — și ieși afară. Se uită la munți și un zîmbet ironic se întipări pe fața lui: „Păi da', ce vă mirați ca proștii — nu m-ați mai văzut în pijama?” Și tot el, înțelegător, conchise că nu, n-aveau cum să-l vadă. Singura nemulțumire a lui Costică Dron era că n-avea și el, ca alții, papuci de papură. Probase o pereche, a unui gălățean și se minunase cît de bine se simțea piciorul în ei... O să-și cumpere, din primul salariu. Ceva încă nelămurit îi spunea că viața lui de aici înainte o s-o ia pe alte căi — și rău n-o să-i fie. În după amiaza zilei trecute, se sfătuisse îndelung cu al lui, cu Vasile Șuteu, pe care-l socotea mai luminat de cît el, și amîndoi hotărîseră să se angajeze pe șantier. Mai veneau și alții din sat, cei trei flăcăi, aduși de Șuteu să dea ajutor la barăci și încă vreo doi, mai în vîrstă.

„Uite, doamne, parcă-i sat aici!” se miră Costică Dron, observînd pe o sfoară întinsă între doi stîlpi, o cămașă albăstrie, de curînd spălată. Se-nvîrti în jurul stîlpilor, pipăi cămașa — era jilavă, mirosea a săpun de față — și se declară foarte mulțumit. Parcă nici nu-i venea să creadă că în urmă cu numai cîteva zile pe-aici era pustiu, strigai — oho! și nu te-auzea decît pădurea. Desculț, înfiorat de aerul rece al dimineții, cu mîinile înfundate în buzunarele pijamelei, Costică Dron cercetă pe-ndelete curtea taberei și în cele din urmă trebui să recunoască, spre mirarea lui, că în noaptea aceea dormise tun. „Au umblat camioanele toată noaptea pe-aici, uite, doamne, cîte țevi au adus! și eu n-am simțit nimic“. Dincolo de pîrîu, la marginea pădurii, erau depozitate zeci de țevi de o lungime neobișnuită și groase, încît, după ce chibzui bine, Costică Dron își zise că n-ar putea să cuprîndă una cu brațele. Tot minunîndu-se, îi veni chef să intre într-o țeavă, de plăcere, să vadă cum e! Își vîrî mai întîi capul; apoi umărul drept; îl trase și pe stîngul și amuzat, sprîjinindu-se în coate și genunchi, înaintă puțin. „Ai, doamne, că mari-s!“ Strigă de două ori „cucurigu“ și mulțumit de expediție, ieși de-a-ndaratele din țeavă.

— Făcu-mi sfînta cruce!

Costică Dron recunoscu glasul și se întoarse ager:

— Ssst... că dorm feciorii.

— A, de ce-ai pus vîrgături pe tine?

— Că-s moi, zise el, apoi se uită descumpănit la nevastă-sa. Era o femeie tînără, robustă, cu fața îmbujorată, ascunsă pe jumătate sub o năframă spălăcită. „Urit se mai îmbracă muierile la munte, gîndi el — și se miră că nu-i trecuse așa ceva prin minte pînă acuma. Niciodată nu știi cum arată de-a-

adevăratele..." A lui era femeie frumoasă și-i fu ciudă că sub atâtea bulendre, sucite și învărtite pe ea, își pierduse mult din frumusețe. — Să nu-ți umble gura, zise el, în șoaptă, temîndu-se ca nu cumva femeia să înceapă cearta. Nu ți-a spus al meu, Vasile, unde sînt ?

— N-ai mai fi !

— Ai dat de mîncare la purcei ? întrebă el, de șmecher.

— Ba nu, că-i devreme.

— Păi du-te și le dă, zise omul, rîzînd sfios, și pe urmă vino aici, că începem... Am vorbit 'cu tovarășii, tu o să lucrezi la bucătărie, eu unde mi-e meseria... Fiindcă femeia vru să-l repeadă, el se grăbi : Tu zeamă știi să faci, și îndoii un deget, găluște cu prune știi, ei, asta-i ! mai zise el, fiindcă celelalte mîncăruri nu-i mai veneau în minte.

— Și cine m-o plăti ?

— Să n-ai grijă.

— Așa mi-a zis și-al tău, Vasile, se-mbună femeia.

Costică Dron îi făcu semn să intre în dormitor.

Pe la șase, brigadierii — erau o sută, mai veniseră și-n lungul nopții, se adunară în jurul pavilionului din curtea taberei. Erau îmbrăcați în salopete noi, cu banderole tricolore pe brațul stîng. Costică Dron n-avea salopetă, dar împrumutase de la cineva o banderolă și o bonetă ca vai de lume, pe care și-o potrivise pe-o ureche, imitîndu-i pe ceilalți. Aliniat, lingă el, era Vasile Șuteu, fără banderolă și bonetă, cu pălăria în mînă. Dumitrache, amărît, cu ochii tulburi — parcă îi storsese cineva și ultima picătură de vlagă, se afla în rîndul întii, lingă Irina. Cînd îl zări pe Ilie Cernat ieșind din biroul administrației, se duse întins la el.

— Două vorbe, dar să le ții pentru tine.

— Poftim...

— Irina se teme că n-o s-o angajeze... Dumitrache era atît de-ngrijorat, de parcă ar fi fost soarta lui în joc. — N-a închis ochii în noaptea asta, e ceva cu ea. „Păi sigur că e, gîndi Cernat, dar nu ce crezi tu... Măi, dar repede le-ai aflat pe toate, n-a dormit, se teme... Valerică, am fi noi prieteni, îți dau și cămașa de pe mine, cît despre Irina, îmi pare rău că n-ai noroc"... — A plîns, continuă Dumitrache și nu vrea nici cum să-mi spună de ce s-a despărțit de logodnic.

— Nu prea văd de ce te-ar interesa, se prefăcu Cernat.

— Ca prieten. O știam altfel, mai vorbăreată.

— Valerică, dragule, oamenii se mai schimbă.

— Tu gîndești ceva, în clipa asta, zise Dumitrache țifnos.

— Că n-oi fi trăind fără gînduri.

— Măi Ilie, n-ai dreptate, nu-ți spun în legătură cu ce, dar n-ai...

Se ivi și Mihai Crețu, înviorat, rîzînd, purtînd desfășurat pe brațe steagul roșu. Oprindu-se în fața careului și micșorîndu-și ochii, îi măsură șiret, pe toți. Apoi spuse bună dimineața. Și iar se uită, de data asta mirat, la Costică Dron și la al lui, la Vasile.

— Dumneavoastră ? Apoi, către Cernat : ce-i cu dinșii ?

— Lucrează la noi.

— Dar nu ca brigadierii...

— Dacă noi avem plăcere... spuse Costică Dron. Dăm și noi de două ori cu tîrnăcopul și ne-ntoarcem la barăci. Pînă mîine seară-s gata.

— Bine, rîse Mihai Crețu. O văzu pe Irina făcîndu-și loc printre brigadieri, furișîndu-se în ultimele rînduri. Îl întrebă în șoaptă, pe Cernat : Ce-i cu fata asta ? Foarte frumos din partea ei că s-a gîndit să ne fie de-ajutor, dar n-avem cum s-o ținem. Nu știu cît se pricepe la sudură — și-apoi, dacă n-o lasă băieții în pace... O s-o rugăm să plece.

— Nu sînt de acord, spuse Ilie Cernat cu înverșunare.

— Ei, pe dracu ! rîse Mihai Crețu — ce-i ? Te burzuluiești urît. Ilie !

— O să-ți explic cîndva.

— Acuma, după care Mihai Crețu tăcu, dîndu-i de înțeles celuiilalt că nu va mai face nimic, pînă cînd nu-i va spune. Mai aștept mult ?

— A venit pentru mine.

— Șase băieți să formeze garda de onoare, care va ridica steagul, spuse Mihai Crețu, tare, cu o vădită bucurie în glas. Băieții se aleseră de îndată. Fiți bine veniți ! mai spuse Mihai Crețu. Așteptă să se înalțe steagul, apoi, cu o voce scăzută, adăugă : La lucru, repede. Și să n-aud pe vreunul că face mofturi. Aveți fiecare meseriile voastre, o să vă-ntoarceți la ele, dar pînă atunci, la lopată, că așa-i la conducte.

Încolonați, cîntînd, băieții se îndreptară spre traseu ; apoi se organiză repede în echipe, împărțiră tîrnăcoapele, lopețile — și lucrul începu. Mihai Crețu îi chemă pe sudori la el, erau vreo doisprezece, printre care și Irina și Valer Dumitrache. Toți sudorii, indiferent de certificatele de meseriași pe care le aveau, trebuiau să dea un examen, să treacă printr-o probă de foc. Rămîneau cei mai buni. Ilie Cernat vru să asiste la probe, mai mult ca să-și dea seama cum lucrează Irina — dacă într-adevăr nu se pricepe, să fie trecută la bucătărie — dar Mihai Crețu nu-i dădu voie. „Du-te la băieți, ia-i cu ușurelul, să nu se sperie... Două, trei zile, pînă cînd li se bătuesc palmele, o să fim și noi mai înțelegători... Nici nu știi ce ne-așteaptă, adăugă el, mai apoi, rîzînd încurcat. După doi km. dăm de piatră. Patru km. de șanț prin piatră, am văzut planul traseului“... „Și nu ne trimiți mașini ?“ se interesă Cernat, îngrijorîndu-se brusc. „Ba da, dar tot în piatră se cheamă că lucrăm. Asta ți-am spus-o ca să te-nvesești“.

Cei mai mulți dintre băieți se dezbrăcaseră pînă la brîu, deși dimineata era răcoroasă — și încovoiati, icnînd, dușmănîndu-se cu pămîntul, izbeau tîrnăcoapele, iar cînd se opreau pentru o clipă, să mai răsufle, se uitau severi la munții încremenîți. Peste cîteva luni, o să fie de partea cealaltă a munților, fiindcă nu se poate altfel... Și iar săpau, grăbiți, îndemnîndu-se unul pe altul, șușotînd. Văzîndu-i cum se agită, de parcă mai era o nimica toată de lucru și ei ar fi vrut să termine mai repede, Ilie Cernat izbucni în rîs. Nu erau învățați cu lopata, băieții, ce-o să-i mai usture palmele !... Se duse la ei și, prietenos, îi sfătui s-o lase mai domol. Cîteva își zgîndăreau îngîndurați palmele bășicate. Vasile Boroș, care se nimerise pe-aproape făcu un gest de lehamite. „M-am lămurit, cu ăștia nu ajungi departe“... Le strigă îngînduraților că nu-s buni de nimica și se uită mîndru la ai lui, care săpau de zor. Săpa și Vasile Boroș îndrăcit, și parcă nu se prindea oboseala de el.

— Ce meserie ai dumneata ? îl iscodi Cernat.

— Strungar de precizie.

— Adică strungar, de ce s-o mai lungim.

— Strungar de precizie, îl corectă băiatul, lucrez numai anumite piese.

Crezînd că l-a jignit pe Cernat cu explicația aceasta, adăugă repede : obișnuit, așa se spune, strungar. Dumneavoastră ce meserie aveți ?

- Şi strungar şi fierar-betonist, mai multe...
- Şi merg toate ca ceasul ? rise şiret Vasile Boroş.
- Păi, trebuie să meargă.

— Nici la lopată nu-i rău, îşi dete ou părerea celălalt. Ce vrei, dacă tehnica încă e neputincioasă când e vorba de îngroparea ţevilor de gaz metan ! Cu toate astea, am o observaţie de făcut... Se apropie de Ilie Cernat, ca să nu-l audă băieţii. — Nu se simte că-i şantier aici, oameni puţini, linişte, nici măcar nu se ciocnesc nişte ţevi dintr-astea, ca să-ţi dea zgomotul şantierului, nimic... Unde se construieşte o fabrică, e altceva, o vezi cum se ridică... Aici, dimpotrivă, după ce îngropi ţevile, nu se mai vede nimic, creşte iarba deasupra lor.

Ilie Cernat nu pricepea unde vrea s-ajungă celălalt. Zise :

— Îi fi avînd dreptate... şi gîndi : „N-ai deloc, dar de ce să ne hărţuim de pomană... Dacă ar fi după tine, ai pune pe careva să strige, să urle, să izbească ţevile astea cu barosul, ca să se simtă că-i şantier“... I se păru, îndată, că-l judecase prea aspru pe Vasile Boroş, cam fără motiv, şi zîmbi, prietenos : — Nu-i mai zori pe băieţi, că încă nu s-au învăţat cu lopata... şi greul vine ceva mai tîrziu. După vreo săptămînă, o să dăm de piatră.

— Credeţi că eu n-am mai săpat în piatră ?

— Nu le poţi cere tuturor să fie ca dumneata.

Despărţindu-se de Boroş, sub impresia discuţiei ce-o avusese cu el, Ilie Cernat se gîndi că într-adevăr şantierul nu are nimic spectaculos la vedere, şi nici n-o să aibă, pînă la sfîrşit. Camioane, ţevi, cîteva lansatoare şi lopeţi... Şi o sută de oameni. Cu atît mai bine. La ce ne-ar folosi zarva — ca să nu ne-apuce urîtul ? Îşi aminti că în urmă cu un an şi ceva Dumitrache lucrase, cu încă şase băieţandri, în miez de pădure, departe de orice aşezare ome-nească, dar nu se plînsese niciodată că nu mai poate de urît. O dată la două săptămîni, duminica, se prezenta pentru un ceas la direcţia şantierului să anunţe cum merg lucrările. Ți-e urît acolo, Valerică ? Mie ? Nu mă cunoaşteţi... Cînt toată ziua, de răsună pădurea... Şi Boroş ăsta e abia de-o zi aici, cu încă o sută pe lîngă el şi se plînge că nu-i zarvă... Curînd o să se mai plîngă şi de altele, gîndi Cernat, bănuitor. Avea oroare de cei care veneau pe şantier ca la nuntă, chiuind şi puşi pe fapte mari, pentru ca după cîteva zile, îndată ce se înţepau în palmă, ori li se părea lor că ceva nu-i în ordine, să strîmbe din nas : Altfel îmi inchipuiam eu !... Ce-ţi inchipuiai, drăguţule ? Ajunge, se muştră Cernat, poate că îmi fac păcate cu Boroş ăsta — e încă băieţandru, cam fudul şi vorbă lungă, dar cum şi-au venit alţii în fire, o să-şi vină şi el... La un capăt al şirului de săpători, Ilie Cernat îl zări pe fostul ofiţer. Cezarin aruncase tîrnăcopul pe o grămăjoară de pămînt şi se întindea la soare, se răsucea. Făcu semn unui băiat să vină la el. Acesta, un ciufulit mărunţel, se prezentă fără prea multă tragere de inimă. Avu loc o scurtă conversaţie, după care Cezarin adună nişte haine aruncate de ceilalţi la întîmplare şi se lungi pe ele. Ciufulitul îi scoase cămaşa din pantaloni, i-o ridică în creştet şi începu să-l piseze cu pumnii între omoplaţi. Cezarin gemea uşor, dădea indicaţii — mai jos, mai la stînga, mai tare — şi vîslea cu mîinile, parc-ar fi vrut să-noate pe uscat. „Nu-mi da ghionturi mă, s-auzi de-o dată vocea gifuită a lui Cezarin, că te trimit undeva“... Unde ? Băiatul îi arse o palmă peste spate şi se ridică, scîrbit. Se ridică şi Cezarin, într-o rină şi înjură. Chemă pe un altul să-i facă masaj. Acesta nici măcar nu-l băgă în seamă. Ilie Cernat se apropie, mînios.

— De ce te tăvăleşti pe hainele băieţilor ?

— Iertați-mă că nu v-am observat, se scuză obraznic fostul ofițer. Am răcit îngrozitor, am o nevralgie — și ridicându-se greoi, își lepădă cămașa. — Mai stau puțin așa, la soare, poate că îmi trece. De ce sînteți supărat ? se interesă el, rîzînd silit.

— Eu ți-am spus ceva dumitale, văd că nu vrei să m-ascuți...

— Iar v-am greșit ?...

— Să nu mai înjuri.

— M-ați auzit dumneavoastră ?

— Aș vrea să știu ceva, zise Ilie Cernat — ce-ți dă dumitale dreptul să mă socotești chiar idiot ? Eram aici, la doi pași, cînd îl înjurai pe băiat că nu te masează bine. Da' ce-i băiatul, sluga dumitale ?

— I-am cerut un ajutor prietenesc, era liber să mi-l dea sau nu... Ris-cînd orice, vreau să vă atrag atenția că exagerați într-un fel cam necuviincios... Socotind încheiată discuția, se apucă să facă diverse mișcări, comandîndu-și singur. Ilie Cernat îl privi atent, de parcă ar fi vrut să-și dea seama dacă se poate măsura cu el. Cezarin era mușchiulos, vînjos, în ciuda vîrstei — avea peste patruzeci de ani — se ținea bine, încă mustea puterea în el. După ce se dezmoțî, omul își puse cămașa, dar n-o încheie, îi era cald, nădușea.

— S-a întors bătrîmul de la trust ? întrebă el, deodată. Și fiindcă Cernat evită să-i răspundă, continuă : I-am împrumutat nenorocitului o sută cincizeci de lei, de două săptămîni, de cînd am venit aici, și se face ureche surdă...

— Și el cîți ți-a împrumutat dumitale ?

— Mie ? tresări Cezarin. Se uită crunt : E o aluzie de prost gust, ca să mă păstrez în limitele decenței. Ar trebui să spun altfel... N-am nimic cu el — și de aici înainte n-o să vă mai iert nici o aluzie. Știu și eu unde-i tribunalul, am drepturi ca oricare.

— Firește, spuse Ilie Cernat. Dumneata dormi în sat ?

— Da — și nu-i voie ? Asta-i bună ! se obraznici fostul ofițer. Nu mai semăna cu omul de ieri, gata mereu să-și ceară scuze. — Dorm unde vreau !

— Ești aspru, ai prins curaj, e bine, zise Ilie Cernat, sec. Dar dacă poți, n-ar fi rău să dormi aici, cu băieții, scapi de drum.

— Mi-e cu neputință, nu mai sînt băiețandru, uitați-vă la mine, zise celălalt, de data asta cu voită familiaritate, cerînd să fie înțeles. Am și eu nevoie de o cameră a mea... Femeile, ce vrei ! — Fiindcă o să-ți fac o mărturisire, pe care cred că n-o să mi-o iei în nume de rău : încă mă simt în stare să le mai zgîndăresc din cînd în cînd... Avea ceva vulgar, scîrbos, în priviri și-n gesturi. Deveni însă grav deodată și oftă : Sînt nouă ani, da, exact, în februarie s-au împlinit nouă ani de cînd nu m-am mai apropiat de nevastă-mea. Doi ani, că n-aveam cum, eram în haine vărgate, colo. Iar cînd am ieșit din închisoare, ea paralizase... N-o să înțelegi niciodată ce viață sînt silit să duc. Holtei la patruzeci și șapte de ani. În oraș mi-e mai ușor — am un ban, fac tîrgul, fiindcă din dragoste pentru mine nu-mi prea cad în brațe. Dar aici, la sat, e ceva cumplit. Te duci la femeie, ea te primește-n casă, tu o-ntrebi : al tău e pe-aici, nu ne prinde ? Nuuu ! Peste două minute s-aud pași, a venit al ei — și tu trebuie s-o întinzi pînă nu-ți crapă capul. Trebuie ! rîse el. Dacă poți... Astea de pe-aicea s-au obișnuit cu mine. Mă omoară să le aduc chiloți de mătase și ciorapi. Fac negoț. Am pe cineva la București care-mi trimite rufărie uzată, că doar nici eu nu capăt în schimb marfă prea proaspătă. Dom-nule, zise el, să te-nsori ! Apoi se-ntinse iar, de-i pocniră oasele. — Nu pot să sap, mă simt rău. Și nu pot să fac nimic, mă aflu într-o continuă agitație,

mi-e frică, e ceva bolnăvicios în mine. E greu, după ce-ai făcut închisoare, să mai rămii teafăr... Se aşează pe iarbă, poftindu-l pe Cernat alături : — Să nu se supere nimeni, dar inima mea o ia razna cînd aude de lopată.

— Pentru ce-ai fost închis ? întrebă flăcăul, cu o anume bunăvoinţă.

— Fiindcă la douăzeci şi unui de ani, cînd eram tînăr sublocotenent, m-am însurat cu o femeie foarte frumoasă. Cred că de asta... Şi-n loc să se urîtească — e firesc, nu ? cu trecerea anilor, s-a făcut şi mai a dracului. Bănuiam că nu trăieşte numai cu mine, dar nu vroiam să ştiu sigur. Întotdeauna e bine să mai păstrezi cîteva iluzii, de rezervă... Ei, şi-ntr-o zi, era în ianuarie 1948, am prins-o, dar din pură întîmplare, cu generalul X nu ştiu dacă numele ţi-e cunoscut. Onoarea mea de ofiţer îmi cerea să-l trag la răspundere. Am vrut să-l dau în judecată. El, care deţinea un post de mare răspundere, m-a dat afară din rîndurile armatei. M-am dus la el, să-mi redea gradul. S-a purtat mojiceşte. Atunci l-am înjurat de mamă şi de toţi dumnezeii. M-a trimis în faţa Tribunalului Militar. La proces am adus dovezi că e un trădător, un bandit — ştiam foarte multe despre el. Eu am fost condamnat la doi ani închisoare. După un an şi jumătate, generalul a fugit în străinătate, iar mie mi s-a dat drumul. Am primit scuzele de rigoare. Şi m-am întors la nevastă. Paralizase... Trebuia să cîştig bani. Şi-am pornit prin ţară. Cum te cheamă ? Geo Cezarin. Cum stai cu cazierul ? Prost, poftiţi... Şi repet aceeaşi poveste de-o mie de ori... Dar într-o zi, cînd m-o plectisi bine, o s-o dau dracului de afacere. Eu nu m-agăţ în şreang. Nu... Vreau o moarte fulgerătoare... O să mă duc într-o zi acasă, la Bucureşti... O să dau drumul la gaz metan, pînă se umple camera bine. Uşa şi ferestrele închise. Un chibrit aprins — şi m-am spulberat.

— Renunţă la gîndurile astea sinistre.

— Nu pot, stăruii Cezarin. Dacă stai să judeci, mi s-au luat toate drepturile... printre altele, mi s-a luat dreptul de-a fi ironic. Ai fost închis ? Ia mai tacă-ţi gura ! Domnule, eram extrem de vesel şi de incisiv.

— Dumneata exagerezi şi nu pricep de ce. Vrei să te asigurăm din clipă în clipă că nu-ţi vrea nimeni răul ? Aseară am rămas uimit. Te repezeai la mine, mă acuzai... Şi fără nici un temei. — Nu te supăra, dar eu nu ştiu ce să cred despre dumneata.

— Parcă eu ştiu ?

Din şirul de săpători se desprinsese un băiat mărunţel, cu boneta căzută pe ochi. Avea ochii înlăcrimaţi. Veni la Ilie Cernat şi-i zise că el nu vrea să mai lucreze cu Boroş. „Nu pot să-i fac pe voie şi-atunci mă-njură de mamă. Şi pe ceilalţi îi injură. Mă treceţi în altă echipă ?”...

Irina se afla în bucătărie, curăţa cartofi ; trebuia să facă şi pe bucătăreasa, două, trei zile. Mihai Creţu încuviinţase să lucreze cu sudorii, dar nu era mulţumită, avea părerea că asta se întîmplase numai fiindcă de dimineaţă Ilie Cernat pusese o vorbă bună pentru ea. Nu avea nevoie de intervenţii şi de mila nimănui, era sigură de meserie — dar dacă celor de-aici chiar nu le convine — lucrările sînt într-adevăr foarte pretenţioase — atunci să i-o spună deschis. Rămîne la bucătărie, ori pleacă pe alt şantier. În sinea ei, n-ar fi vrut să plece. Venise aici pentru Ilie Cernat. În urmă cu un an şi jumătate el o ceruse de nevastă, Irina primise, şi nu numai că primise, dar îşi legase toate visurile de omul iubit. Neînţelegerile dintre ei s-au ivit cu puţine zile înainte de nuntă, cînd el i-a spus hotărît că nu poate să renunţe la viaţa de şantier. Ar fi ceva împotriva lui şi nu şi-ar mai găsi locul niciodată. „Acolo-i

lumea mea și nu pot s-o las". Irina se chinuia să-l înfrîngă, cerea s-o înțeleagă: „Peste doi ani termin școala medie — învăța la cursurile fără frecvență — și-atunci o să te urmez oriunde... dar acum nu mă simt în stare să alerg de ici colo, cu cuferele după mine și să învăț cît trebuie!“ „Atunci nu ești în stare de nimic, și nu-mi pare rău“. Certurile au ținut mult, s-au potolit și s-au aprins iar. Amîndoi erau neînduplecați. Într-o zi, Ilie Cernat a plecat fără să-și ia rămas bun. I-a scris cîteva rînduri de pe șantier: „Ești liberă să faci ce vrei, și-ți spun încă o dată că nu-mi pare rău“. Îi părea, Irina știa prea bine aceasta. Un an de zile n-a mai aflat nimic despre el. I-a scris, rechemîndu-l. Nu i-a răspuns. Îi era dor de el și tot mai des își spunea că făcuse o prostie refuzînd să-l urmeze. Ar fi putut să-nvețe și pe șantier. — Ilie cum învăța? Era gata să plece în căutarea lui, știind că el, încăpăținat cum e, n-o să facă primul pas spre împăcare, dar tocmai atunci în viața ei s-a ivit Cristea Mantu, un bărbat trecut de treizeci de ani, robust, cu o anume brutalitate în vorbă și gesturi, sigur de sine și perseverent. Irina îl cunoștea de cîteva ani, lucrau în aceeași fabrică, el era funcționar — dar nu-i acordase niciodată o atenție specială. Omul s-a dovedit de o insistență uimitoare; la toate încercările ei de a-l respinge, rîdea molcom, parcă ar fi vrut să zică: evident, nici nu m-aștept să te porți altfel, așa fac toate la început, dar eu sînt mai înțelept decît mă crezi... Era înțelept în felul lui, fiindcă Irina, după despărțirea de Ilie Cernat, se simțea singură, pustiită — și o vorbă la locul ei, un mic semn de înțelegere, îi făceau bine. Cristea Mantu se pricepea de minune să-i spulbere gîndurile triste. Vesel, spiritual uneori, grav cînd trebuia, atent și veșnic îndatorat — era gata să se sacrifice pentru ea. Sau cel puțin așa i se părea ei. Și l-a primit în casă; iar el, foarte curînd, i-a dat de înțeles că e stăpînul ei. Să nu-și mai facă griji cu traiul, cu îmbrăcămintea, să fie o fetiță cuminte, că mai mult nimeni nu-i cere. I-a trimis cadou o pereche de pantofi cu toc Louis XV — după toate semnele, pantofi aduși din străinătate; într-un pantof, învelite în celofan — niște perle, în celălalt, într-o cutiuță de piele, un ceas de mînă. Ca să n-aibă nici o obligație față de el, prin același misit, Irina i-a restituit cadoul. Peste numai un ceas, a apărut Cristea Mantu, puțin hrăgălaș, mai mult furios. Nu înțelegea ce-s mofturile astea. Pune-ți pantofii, să văd cum arăți! Ori n-am dreptul să fac cadouri cui îmi place? Nu ți-am cerut nimic în schimb. Învinsă de perseverența lui, Irina a primit cadoul. Peste vreo săptămînă, el i-a trimis flori și o curea de lac; peste încă una, material de rochii și cercei. Irina a strîns într-un pachet toate lucrurile și s-a dus să i le arate unei prietene. Prea multe cadouri îi făcea și prea scumpe, ca să fie numai din banii lui. Prietena era de aceeași părere. Poate că fură. Îngrozită de acest gînd, Irina i-a restituit din nou toate cadourile. Curînd, relațiile dintre ei au luat o întorsătură dramatică. Cristea Mantu pretindea despăgubiri morale. Ai spus ouiva că-ți fac cadouri din bani furati. O să afle toți, iar eu o s-ajung de rușine. N-am decît să-ți mulțumesc. Dar pînă atunci, poftim! Cristea Mantu i-a întins un cec: au fost pe cecul ăsta, pînă în urmă cu vreo lună douăzeci de mii. Mai sînt cînsprezece (îi dădea de înțeles că cele cinci mii le cheltuise cu ea) și peste o lună, n-o să mai fie nici cinci lei. Nu-mi pare rău, nu i-am cheltuit în vînt. Știi de unde-i am? Îți aduc martori, fiindcă altfel n-o să mă crezi... am vîndut casa bătrînilor... tot ce mi-a rămas mîștenire de la ei. Asta-i hoția pe care-am făcut-o! Și pentru că Irina nu părea tocmai mulțumită de explicație, a dus-o, aproape cu forța, la niște oameni de la marginea orașelului, care au confirmat, de îndată că ei cumpă-

raseră casa... În aceeaşi zi, Cristea Mantu a cerut-o de nevastă. Aşteaptă să mă gândesc. Irina i-a scris din nou lui Ilie Cernat. M-a cerut cineva de nevastă... Ce spui de asta ? Te rog foarte mult să-mi răspunzi. A doua, a treia scrisoare. Nimic... Primesc, peste două luni facem nunta ! Cristea Mantu a plătit câteva mii de lei filodormă pentru un apartament bun fără să-i spună ei, bineînţeles, — iar Irina cu fiecare zi se întreba tot mai serios de ce primise cererea în căsătorie ? Cristea Mantu n-o atrăgea, ca bărbat, dar, e adevărat, nici nu-i displăcea... Cu trei zile înainte de nuntă — toate invitaţiile erau trimise, veniseră şi părinţii ei dintr-un sătuc ardelean şi nişte neamuri de-ale lui — Cristea Mantu a fost arestat. Procesul, dovezi sigure, excluderea ei din organizaţie, ruşinea. În şedinţa de uteme, uluită de cele petrecute, Irina renunţase la argumente şi la martorii. Prietena căreia îi mărturisise temerile în legătură cu Cristea Mantu — îi trimisese câteva bileţele : dacă mă amesteci şi pe mine în povestea asta, eşti laşă...

O dată, sau de două ori Irina spusese, printre lacrimi : Nu-i adevărat, n-am ştiut nimic ! Băieţii, chiar şi cei mai bine intenţionaţi şi prietenii şi-au pierdut răbdarea : dacă nu se osteneşte să dezminţă acuzaţia cu argumente serioase, înseamnă că ceva tot e adevărat... A fost exclusă cu majoritate de voturi. A doua zi nu s-a dus la fabrică. Gânduri sinistre o încercau... pînă cînd s-a ruşinat singură de ele. Socotind-o vinovată, în complicitate cu logodnicul, prietenii şi cunoscuţii pe care-i avea nu se omorau s-o încurajeze. Atunci i-a venit în minte Ilie Cernat şi toată nădejdea şi-a pus-o în el. Zile la rînd s-a luptat să fie trimisă pe şantier. Cei de la comitetul raional o rugau să aibă răbdare, încă se cercetează faptele. Daţi-mi voie să plec, astfel înnebunesc ! Ajunsesse de nerecunoscut. De unde înainte îi făceau silă văicărelile, acuma se lăsa copleşită de ele, plîngea, în mintea ei cele mai mărunte întîmplări luau proporţii şi prevesteau nenorociri. Işi redobîndise oarecum stăpînirea de sine abia după discuţia cu Ilie Cernat. Nu-şi dădea încă seama dacă el se va reîntoarce la ea, cu adevărat ; şi-l dorea însă prieten, bun şi încrezător, aşa cum îl cunoscuse. Se simţea vinovată faţă de el, avea sentimentul că îl trădase. Acum, toată legătura ei cu Cristea Mantu i se părea stupidă şi de neînţeles. Nu ţinuse la el. O zăpăcise existenţa, brutalitatea lui. Se acoperise de ruşine. Lui Ilie Cernat nu-i mai cerea decît s-o ajute să înfrîngă durerea, să poată ieşi în lume cu fruntea sus. I-ar fi rămas recunoscătoare.

Pe la ora prînzului, înfierbîntat de lucru, flămînd, Ilie Cernat intră zgomotos în bucătărie şi se repezi să caute un colţ de pîine. Nu găsi nimic. Irina îl urmări cu un zîmbet ironic în colţul buzelor, apoi, văzînd că el insistă, îl rugă să fie cuminte. El rise : De ce să fiu cuminte ? Mi-e foame ! Scoate pe masă tot ce ai pe-aiici. „Aşteaptă, se încăpătîină ea, că peste o jumătate de ceas servim mîncare caldă“... Mîncare caldă... El cercetă atent cazanele cu fiertură, gustă din ciorbă cu o lingură de lemn şi îşi fripse buzele — apoi o apucă pe Irina de umeri. „Vreau să pregăteşti ceva numai pentru mine... Înţelegi ? Să văd eu că-mi faci mie de mîncare. Vreau cartofi prăjiţi pe plită... Irina se supuse, în sinea ei, bucuroasă. Cartofi prăjiţi... „Ceapă nu-ţi trebuie ?“ întrebă, dorindu-şi să-l vadă lîngă ea, mîncînd. „Cum de nu ! dar s-o cureţi tu şi s-o tai în felii mari“... Se așeză la o mescioară, pe care Irina aşternu un prosop de bucătărie, alb, cu dungi roşii : „La ce-or fi folosind dungile astea ?“ se întrebă Ilie Cernat. O întrebă şi pe Irina. Ea rise, ridicînd din umeri.

— Sînt foarte supărată pe tine, zise ea după o vreme. Adică, mai mult mîhnită. Să ştii că n-am venit aicea pentru mila nimănui.

El devine grav, colțos :

— Nu pricep.

— Nu trebuia să intervii la tovarășul Crețu.

— Eu ? se burzului Cernat, am intervenit eu ? Pentru cine ?

— I-ai spus să mă angajeze, oricum... chiar dacă nu mă pricep la sudură. Și m-a angajat, dar uite, că sînt mîhnită.

— Ba uite că ești o gîscă ! zise Cernat cu mare supărare. Cum îți închi-pui că o să fac așa ceva ? Om schilod și fără minte, paparudă în șalopetă, te fac pachet și te trimit pe pustii. Cere-ți iertare imediat, că altfel e rău.

— Te rog să mă ierți.

— Noi doi o să ne păruim urît, fiindcă ție ți-a ieșit din cap cum arată oamenii. Umblu eu cu intervenții — atîta încredere mai ai în mine ? Și Crețu-i omu' pe care să-l gîdili un pic și să-ți cadă în genunchi ? Ești de neînțeles, bine-au făcut că te-au exclus, zise el fără convingere — O meriți !

— Atunci ce-ai vorbit cu el, de dimineață ? insistă Irina, blînd.

— Treaba mea ! Păi sigur, eu fac intervenții !

— Dar ați discutat despre mine.

— Și n-aveam voie ? El se ridică, privind-o ușor ironic : Uite la ea, s-a învățat cu nărav... Dragă fetișo, cînd ți-oi rupe urechile, o să te-ntrebi ce-i aia. — I-am spus așa lui Crețu, continuă Cernat : Fata asta a venit pentru mine, e iubita mea. Taci, se răsti el, drăgăstos, că așa e ! Dacă nu se pricepe la sudură, dă-o la bucătărie, să facă ciorbă și găluști cu prune. Dumitrache, întrebă el de o dată, a trecut cu bine ?

— Cum de nu ! zise Irina, sfios. E lucrător bun.

— V-ați potrivit de minune, rîse Cernat. Tu sucită, răsucită, el scrîntit. De ce nu vă luați de mînă ?

— Ai tu ceva cu el, aruncă Irina.

— Nimic, mi-e drag, dar cu ăsta nu poți fi prieten dacă nu te hărțuiești mereu. Zice că fără prostiile lui viața ar fi mai săracă. O fi — că pe lumea asta trebuie să aibă și nebunii un rost.

— Îmi face curte.

Ilie Cernat rîse, șiret :

— Că de asta-mi pasă mie ! Știu — și o trase ușor de urechi. Cu ăsta mă-nțeleg eu repede. O să-i spun : Dumitrache ! El o să-ntrebe : Ce ?... Eu : Dumitrache ! Fugi, măi, că nu-i adevărat ce crezi tu !... Eu : Dumitrache ! Gata, a ta să fie ! Ilie Cernat izbucni într-un rîs molipsitor. Dragă, să fim noi doi sănătoși ! M-am gîndit bine, mai spuse el după o vreme — și chiar azi o să scriu celor din fabrica ta. Nu te speria, că nu fac intervenții ! — dar am și eu dreptul, ca unul care te cunoaște, să spun o vorbă despre tine. Și numai blînd n-o să fiu. Draga mea, îl imită el pe Cristea Mantu, pune-ți pantofiorii ăștia, să vedem cum te prind... și cerceii și brățara și pe dracu ! Nu te-am văzut, dar cred că arătai ca o paparudă.

Ușa bucătăriei se deschise încet, parcă ar fi intrat un hoț, și abia după cîteva clipe apărură o șapcă mare, în colțuri și sub ea fața smeadă, cu nas acvilin, a unui bărbat de vreo patruzeci de ani. În sfîrșit, omul prinse cunaj, împinse ușa la perete și intră de-a-binelea. Era mărunt, îmbrăcat modest, cu umărul drept căzut. Purta o servietă mare, neagră, din care ieșeau, ca niște lumînări, suluri de hîrtie. Întrebă :

— Tovarășul șef nu-i pe-aici ?

— E pe traseu, lămuri Ilie Cernat, binevoitor.

— Să mai aştept, atunci — birourile sînt închise.

— Dar cine sînteţi dumneavoastră ?

— Contabil, m-a trimis Direcţia, o să fiu contabil aici. Ştefan Armean îmi zice — şi îndată, nu se ştie de ce, preciză : N-am avut nici o condamnare pînă acuma. Doamne, zise el, scoţîndu-şi şapca, ce harababură-i aceea la dumneavoastră. Şi-am auzit că celălalt contabil a întins-o de sub nasul unuia...

— Al meu, zise Ilie Cernat, prezentîndu-se. Nu-i chiar așa... A fost prins ?

— Aş ! de unde ! Se fac cercetări, trebuie să fie undeva, prin împrejurimi, e sigur că n-a părăsit zona asta.

— Fir-ar al dracului de conte ! izbucni Ilie Cernat.

— Ce conte ? se miră omul.

— Nu era conte ? Așa mi-a spus. „Uite cum n-avusei noroc să văd şi eu un conte în viaţa mea“, gîndi cu amară ironie flăcăul. Ce-a învărtit înainte ?, se interesă el, cu seriozitate.

— Acţionar în petrol, ăsta a fost figură mare înainte, da' n-a prea avut noroc, al dracului — şi contabilul rise parsiv. În 1943 şi-a cumpărat o moşie pe lângă Urziceni — în 45 i-au luat-o şi bine i-au făcut. Acuma se zice că ar fi într-o haită de negustori din Bucureşti care fură mărfuri de la stat şi le vînd pe sub mîna. La trust nu se ştie nimic precis, acuma se fac cercetări, anunţă el, în şoaptă. Dar pînă una alta, el puse mîna pe şaizeci de mii ! Faci o casă cu ei ! aprecie contabilul.

— Şi cine l-a angajat la trust ? se interesă Cernat.

— Că n-o mai fi avînd el neamuri ! rise celălalt. Nu ştiu, dar pînă la urmă o să se afle. Şi-o să te pomeneşti cu vinovatu' cînd nici nu crezi. De, omu' şi dracu, banu-i bun, prostia-i mare. Nu mi-ar trebui, se scutură contabilul. Dar domnu' Cezarin, întrebă el deodată, ironic, cum o duce ? E cam pustiu pe-aici şi nu-s femei, o să-i vină greu !

— Îl cunoşti ? tresări Cernat. Era bucuos că are de la cine să afle amănunte despre fostul ofiţer. — Se simte bine pînă acuma, trage din greu cu lopata.

— Păi dumnealui e pontator !

— Noi i-am găsit o meserie pe măsura lui.

— Al dracului om ! şi clătină din cap, rîzînd.

— Irina — întrebă Cernat — s-au prăjit cartofii ăia ? Adu-i încoace. Şi două cepe. Irina îi servi în mare grabă, apoi se retrase iar într-un colţ al bucătăriei şi îşi văzu de lucrul ei. Avea impresia că cei doi nu sînt prea mulţumiţi că ascultă şi ea ce se discută. „Dacă se tem de mine, gîndi, de ce nu se duc în altă parte !“... Şi brusc, o cuprinse tristeţea : „dar cînd o să afle toţi că am fost exclusă ? Atunci nici n-o să-mi mai dea bună ziua“... Ieşi din bucătărie cu ochii înlăcrimaţi. Cernat nu observă schimbarea ei, era liniştit. Tăie ceapa şi împărţi cartofii cu noul contabil. Ziceai că-l cunoşti pe Cezarin mai de mult...

— Din 1940, din toamnă ; eram reocut şi-am nimerit pe mîna lui. Aşa bărbat frumos cum era ăsta pe vremea aceea rar dacă îtilneşti... şi-l prindea uniforma de ziceai că pentru el a fost inventată. Altfel — rău, îi plăcea să chinuie oamenii. El niciodată nu te pedepsea cu carceră. Prostii, mare lucru să stai închis două, trei zile, o săptămîină chiar. Scăpai de instrucţie, avea dece să-ţi pară bine. Cezarin te pedepsea în felul lui. Nu-i plăcea cum ţi-ai lustruit nasturii de la veston, ori cum îţi stă capela. Te întreba : ce număr porţi dumneata la bocançi ? Întotdeauna cînd îţi vorbea cu dumneata, era prăpăd, puteai să te aştepţi la orice. Şi tu răspundeai : 43 port, să trăieşti. Foarte bine, dumneata

o să umbli trei zile, cinci zile — după cum avea el chef, cu bocanci numărul 40. Îți scoteai bocancii tăi — buni, răi, cum erau — în fața plutonului și-i încălțai pe ceilalți, cu trei numere mai mici. Nici nu te puteai ține pe picioare. Și el comanda : Stînga-mprejur ! Pînă la copacul acela fuga marș, pînă la dracu fuga marș ! Trei, ori cinci zile ieșeai la instrucție cu bocancii ăia. Tovarășe dragă, nu doresc așa un chin, nimănui. Cîți dintre noi n-au rămas schilози pe viață.

— Și el a scăpat teafăr, spuse, ca o muștrare Ilie Cernat.

— Avea rădăcini, greu să-l smulgi. Era cel mai bun țintaș din armată în acea vreme, continuă cu o ciudată admirație contabilul. Artist ! Întrebați și pe alții dacă n-o să credeți că ce vă spun acuma e adevărat. Cînd li se dădeau recruților căștile de oțel, Cezarin avea de lucru zile la rînd și lucra, al dracului ; cu mare plăcere ! De la zece metri, te țintea în cască. Nu mă credeți — dracu să mă ia pe mine, dacă nu m-a țintit de șase ori ! Zicea că trebuie să te-nveți cu frontul. Cînd ți-o veni un glonț în cască, să nu te sperii. Și-atunci îți comanda : Soldat Popescu, stînga-mprejur. Făceai stînga-mprejur și așteptai. Poc ! Unii cădeau la pămînt, își pierdeau mințile. Domnu' Cezarin îi pedepsea, că sînt de mămăligă : bocanci cu trei numere mai mici. A doua zi, mai bărbați, se prezentau iar să-i țintească în cască. Știa, al dracului, cum să tragă. Și nu ochia mai mult de cinci pe zi, ca să nu nimerească pe de lături...

— Și n-a omorît pe nimeni ? întrebă Cernat, livid.

— Nu, n-a greșit nici cu un milimetru.

— Pe front a fost ?

— Ne-a trimis pe noi, el s-a aranjat la Palat, unchiu-său, generalul, era ceva mare pe-acolo... Și-au trecut anii, domnule, zise contabilul, uitasem de el, cînd de-odată-l văd la trust. Cumsecade, politicoș — parcă te știu de undeva, mi-a zis. M-ai țintit de șase ori, i-am zis, ca să-și amintească. A rîs, asta nu-i spunea mai nimic, țintise pe mulți.

— Dar pentru ce-a fost închis ?

— A fost ? se miră contabilul. Nu știam. Întrebați la trust.

— Eu cred că asta-i în legătură cu contele...

— Care conte, tovarășe ? Dacă-ți spun că a fost acționar...

— Lasă-mă să cred cum vreau eu, zise Cernat, rîzînd amar. E conte, dă-l încolo... Și zici că peste tot se știe că mi-a scăpat din mină... Spune-mi, reveni flăcăul, amintindu-și de ceva, Cezarin avea nevastă frumoasă... e adevărat ?

— Care nevastă, tovarășe ? rîse contabilul. N-a fost însurat, nici acuma nu-i ; da' nu poate trăi un ceas fără muieri.

Se auzi vocea lui Mihai Crețu și cei doi ieșiră din bucătărie. Șeful șantierului era bine dispus și flămînd. Cernat i-l prezentă pe noul contabil. „N-am avut nici o condamnare pînă acuma“, spuse acesta, întinzînd mîna, bărbătește. Crețu îi zise, în glumă, că nu-i tîrziu s-o pățească. Celălalt o luă de bună și se-negură la față ; apoi întrebă dacă e vreun spălător în tabără — și unde ! Sînt plin de praf, explică el, deși nu se vedea. Mihai Crețu îl îndemnă să meargă la pîrîu. Apă rece, te speli bine și-ți trece oboseala. Contabilul se rugă de șeful șantierului să-i păstreze servieta. Are în ea unsprezece mii de lei... Și nici o condamnare pînă acuma. Dispăru.

— Ilie, zise Crețu deodată, am să-ți spun ceva, dar să nu te-nfurii... Trece și asta. Cernat zise că el nu se-nfurie niciodată. Celălalt rîse, simțîndu-i neliniștea. Ilie, ai rămas tu aseară cu fata aceea în pădure ?

— Un ceas, nici atîta !

— Nu trebuia, nici o clipă.

— De ce mă-ntrebi ? insistă flăcăul, încolțit de bănuiele. Se tulbură de îndată, își pierdu cumpătul : Nu ți se pare că ești caraghios ? strigă — mă cerți mereu de parcă aș fi o adunătură. Nu s-a-ntîmplat nimic aseară, te asigur... Dar n-ar trebui să te asigur eu, ci să înțelegi și singur.

— Iar te-ai înfuriat.

— Iar, fiindcă sînt luat mereu drept altul.

— Știu eu că nu s-a-ntîmplat nimic aseară, mai zise Crețu, stînjenit. Eu te cred... dar vezi că alții abia așteaptă să te prindă cu ceva. Și nu se mai întreabă dacă-i adevărat ori nu... Ofițerul zice c-ar fi găsit niște lucrăsoare de-ale fetei, pe care le-ar fi uitat, explică Mihai Crețu, tot mai stînjenit — și le flutură acuma în văzul tuturor.

— Cezarin ? Ilie Cernat simți o sfîrșeală în tot corpul și fruntea i se îmbrobonă de sudoare. Cîteva clipe nu izbuti să mai spună nimic. Apoi izbucni : Și dumneata crezi ? Acuma nu mă interesează ce spun ceilalți. Cu ei o să mă lămuresc mai tîrziu. Dar vreau să știu, în clipa asta, că cineva e alături de mine. Altfel, nu mai suport batjocura. Mihai, de-ațiția ani ne cunoaștem...

— Vreți să vă căsătoriți ? întrebă celălalt, blind.

— O știu de doi ani, dar n-am trăit... se dezvinovăți Cernat, sfîrșit. O să ne căsătorim... Mihai, șopti el, știi ceva despre omul ăsta, despre ofițer ? Mie mi-a vorbit ceasuri la rînd și-mi dau seama că n-am priceput nimic din el. Mi se păruse ciudat, scrîntit... Dar într-o zi, o să aflu... Mihai, sînt ani de zile de cînd nimeni nu m-a mai batjocorit... Și uite ! Dar tu, Mihai, să nu te-amesteci și dacă se va-ntîmpla ceva îngrozitor să nu strigi la mine.

— Stai cuminte, îl rugă celălalt.

— Stau... acuma sînt cuminte și hotărît, cum nu-ți închipui ! Vreau să aflu ce-i cu el. Nimic mai mult. Dar tu, Mihai să nu strigi la mine...

Dinspre pădure venea în fugă, nădușit, cu cămașa scoasă din pantaloni și părul căzut pe ochi, Valer Dumitrache. Îl luă pe Ilie de braț și începu să-i vorbească repede, încîlcit, mînios. Vorbi mult, dar celălalt era împietrit, nu se putea gîndi la ceva anume, nu-l asculta...

— Și ce vor de capul meu ? întrebă Cernat, într-un tîrziu.

— Vor să te schimbe, lămuri Dumitrache, cu furie. Boroș, ăla, zgîitul, se jură și el că te-a văzut aseară... Că v-ar fi prins și tu l-ai amenințat că dacă spune cuiva...

— Bine, zise Cernat, lasă-mă singur. Unde-i Irina ?

— Nu știu, cred că-i în dormitor. A fost pe traseu, să mă cheme la masă și-au rîs de ea... Ilie, dacă nu mă opreau ceilalți, îl uscăm pe ofițer ; și pe Boroș îl făceam zob. Bine că m-au oprit... Ilie, mai zise el, tu ești supărat tare... Uite, eu mă jur, pe Irina, că nu cred, nu-i cu puțință.

Ilie Cernat îl privi înduioșat. Zise :

— Imi pare rău, dar nu pot să renunț la Irina pentru nimic.

— Nu trebuie să-ți pară, chibzui Dumitrache, dar nici eu nu pot.

Vasile Boroș se scula foarte devreme, și fără să-i pese că tulbură somnul celorlalți, se apuca să-și văcsuiască pantofii, pe care și-i punea destul de rar, ori să-și perie hainele pe care, de asemenea, nu prea le îmbrăca. În dimineața aceasta însă uitase de pantofi și cocoțat pe pervazul ferestrei, se uita mînios la cerul mohorît, care se lăsase mult, îngrijorător de mult, amenințînd să strivească barăcile. Noaptea-ntreagă plouase ; ploua și-acuma în dușmănie.

Vasile Boroș deschise fereastra, larg; stropi mărunți și reci îi biciuірă fața. Cineva îi șopti să-nchidă fereastra că intră apa-n baracă. El se retrase, sîcîit de observație. Apoi strigă deșteptarea. Băieții, văzînd cum plouă, se-ntoarseră pe partea cealaltă: „Ai mei, sus, comandă Boroș celor din echipa lui. Ați lenevit destul“. Nu leneviseră, o știa și el, dar îi plăcea să fie aspru ori de cîte ori se ivea prilejul. „Noi o să ieșim pe traseu, mai spuse Boroș, ceilalți n-au decît să moțăie“. „Cum o să ieșim, mormăi careva, nu vezi că plouă?“ Vedeă, cum să nu vadă, dar avea planurile lui. Dacă lucrează pe-o vreme ca asta, echipa va fi evidențiată și-o să cîștîge steagul de frunțaș. Cum nimeni nu-i acorda atenție, Vasile Boroș începu să-și zgîlție băieții din echipă. Îi dezveli, le turnă apă pe față și iar strigă:

— În zece minute să fiți gata, vă aștept în fața pavilionului. Iar dacă face vreunul mofturi vă dau cuvîntul meu de onoare că-i leg boarfele-n spate și-l trimit acasă! Vru să iasă din dormitor, dar un băiețandru care se zgîia la potopul de-afară, îi atrase atenția că plouă. — Crezi că sînt chior? se răsti Boroș. Și ce-i cu asta? Brigadierii nu trebuie să țină seama de nimic. Pară-ți bine că nu ești în echipa mea, altfel repede ți-aș face vînt.

— Cui i-ai mai făcut!

— Ești un idiot!

— Eu? băiatul îngălbenise de furie. — Pentru asta am venit pe șantier, ca să-mi spui tu că sînt idiot? Vă rog, s-adresă el celorlalți, care-abia se sculau, ascultați ce mi-a zis: idiot! Să-mi fiți martori. Cineva să-l cheme pe tovarășul Crețu. Apoi se apropie de Boroș: Cere-ți iertare!

— Nu mă plictisi, nu discut. Ai mei, vă aștept.

— Aștepți pe mama dracului! s-auzi vocea lui Valer Dumitrache. În pijama, tirîndu-și după el niște papuci de papură, cu părul încîlcit, Dumitrache se duse la împricinat. — Lucrez de nouă ani pe șantier — pe șase șantiere am fost — dar n-am auzit vorbe urîte. Te-ai găsit tu să ne iei de urechi. N-ai ce mai căuta aici.

— Du-te și te spală pe ochi! porunci Vasile Boroș. Își culese cu migală niște scame de pe salopetă și zise: Am echipa mea, cu care fac ce vreau. Cine se-amestecă, o s-o ia peste nas. Ai mei sînt de aceeași părere.

— Cine te-a mințit? s-auzi o voce răgușită.

— Toderăș, bați cîmpii?

— Mai degrabă te-aș bate pe tine. Toderăș era un lungan vînjos, cu pumn greu, pe care, fiindcă nu se cuvenea să-l folosească altfel, îl izbi în gol. Să nu mă sîcîi prea mult, că n-o să-ți fie bine. Plouă, nu se poate lucra, hotărî Toderăș.

— Nu poți tu, că ești mameluc.

— Nu-i nici cum, i-o reteză Dumitrache. Ce-ți veni, bre omule? i se adresă, nedumerit lui Boroș. Stai cuminte... Să se ducă cineva să-l cheme pe comandant.

Se oferi Toderăș.

Ilie Cernat era pe traseu, înota prin noroiul viscos, care amenința să-i treacă peste bocanci. Ținea palmele streășină la ochi, ca să nu-l bată ploaia. Ploua cu-nversunare. Pămîntul se umfalse de-atîta apă, ca un înecat. În dimineața asta nu se putea lucra. Mai tîrziu, cînd s-o ivi soarele. În pierdere nu rămîneau. Planul fusese depășit în fiecare zi. Mergînd pe urmele conductei, Cernat se gîndea la spusele lui Boroș: după ce îngropi țeava asta în pămînt, crește iarבă de-asupra ei și nu se mai vede ce-ai lucrat... Parcă trebuie ne-

apărat să se vadă ! Aici a săpat Boroş... asta-i opera lui Boroş ! Admiraţi-o ! „E cam prea multă şmecherie în băiatul ăsta“ gîndi Cernat. Nu trecea zi în care să n-aibă discuţii aprinse cu Vasile Boroş ; şi de la o zi la alta băiatul îi devenea tot mai nesuferit. Gălăgios şi fudul ; după două, trei zile, i se făcuse lehamite de lopată, zicea că un şef de echipă are alte treburi ; dacă-l muştrai, îi sărea ţandăra : O să plec de-aici ! Habar n-aveţi cum se organizează munca ! Să plece, că nu-i mare pagubă.

Aflînd cele petrecute, Ilie Cernat se întoarse în fugă la barăci. Politicos şi îngrijorat, îl rugă pe Boroş să-i spună ce are. Acesta pufni, mînios — zicea că n-are nimic. Ilie Cernat îi era indiferent ; toţi cei de pe şantier îi erau indiferenţi şi el nu venise aici de dragul lor. Munca i se părea grea şi plicticoasă, lipsurile de orice fel — şi erau destule, că se aflau între munţi, departe de aşezările omeneşti — cît se poate de enervante. Boroş le îndura însă pe toate cu un entuziasm silit, nădăjduind că într-o zi — şi nu peste multă vreme — va trage şi el foloasele cuvenite. Ştia că dacă se oferă să plece în fiecare an pe vreun şantier şi-acolo se evidenţiază, va fi în câştig. Mari pretenţii n-avea, dar vroia să fie sigur că i se vor împlini : să intre în partid şi-apoi să-l trimită fabrica la vre-o facultate tehnică. Pe urmă, cînd eşti inginer, gîndea el, altfel te descurci în viaţă. Şi dorinţa lui era să se descurce bine. De cînd venise pe şantier se arăta mereu nemulţumit, după părerea lui toate mergeau de-a-ndoa-selea, şi asta numai din pricină că Ilie Cernat e un om dubios, un stricat, iar Creţu n-are experienţă tehnică. Şi povestea ce văzuse el pe alte şantiere ; dar nimeni nu se ostenea să-l ia în seamă. El nu înţelegea de ce.

— Ai mei, strigă Boroş, ieşiţi pe traseu !

— Nu-i voie, îl potoli Cernat.

— Nu ? Mă rog, eşti Dumnezeu aici, trebuie să mă supun. Boroş, mînios, îşi scoase salopeta, bocancii, îşi puse pijamaua de mătase şi intră mormăind sub pătură ; îşi înveli şi faţa în pătură, ca să nu mai vadă pe nimeni. Şi în batjocură, începu să sforăie. Cîţiva dintre băieţi, înfuriindu-se, îl ridicară cu pat cu tot, vrînd să-l ducă afară, în ploaie. Ilie Cernat îi îndemnă să stea cumînţi.

— Tovarăşe Boroş, zise el, nu-nţeleg de ce te-ai supărat.

— Fiindcă sînteti toţi nişte idioţi, idioţi solidari.

— Scoate-ţi capul de sub pătură, să te vedem...

— Poftim ! Boroş aruncă pătura la o parte. Îi dăduseră lacrimile de furie, părul încîlcit îi cădea pe ochi. — Am vrut să fac ceva rău, împotriva şantierului ? Vorbeşte ! strigă el la Cernat — de ce-ţi baţi joc de mine ? Idiot ! Am venit aici să lucrez. Atunci lăsaţi-mă să lucrez cum cred eu... Vreau să am o echipă fruntaşă, altfel nu stau aici.

— Eşti cam isteric, spuse Cernat, nedumerit. De ce ţipi ?

— Fiindcă altfel nu ne putem înţelege. Am o echipă, o conduc, de ce te-amesteci dumneata ? Vrei să mă controlezi ? Asta nu-i greu, dar te-aş pofti să treci la lopată şi să te controlez eu. Eşti o paiată.

— Mulţumesc, n-o ştiam.

— Cu multă plăcere.

— Aş putea să ştiu ce te nemulţumeşte ?

— Ce-ar fi să-ţi vezi de aia... du-te la ea şi descîntă-i ! Du-te, domnule, tipă Boroş, de ce stai pe capul meu ? Şi ziua şi noaptea te ţii de coada ăleia, ţi-ai adus aici amanta, logodnica sau ce dracu ţi-o fi.

Ilie Cernat se păstra calm, fără eforturi. Întotdeauna cînd i se aduceau acuzații deșuchiate, pornite din cine știe ce interese mărunte și meschine, nu se omora cu firea ; i se părea că nu-i vorba de el ; aștepta ca celălalt să obosească țipînd și dacă-i cu puțință, să-și dea seama că a greșit. Insistă pe lîngă Boroș, blînd și politicos, să-i spună ce are. Acesta pomenea de noaptea cînd îl văzuse cu Irina în pădure și amenința că o să scrie Comitetului Central. Băieții, jigniți de pălăvrăgeala lui, îi strigau să plece imediat de pe șantier. Careva se apucase chiar să-i facă bagajele.

— N-aveți nici o grijă, spuse Boroș, fudul, că plec eu, de bună voie. Mai sînt șantiere-n țara asta ! Și-ncepu să se-mbrace iar, de data asta cu un costum bun, din stofă maron, pe care-l avea de-acasă. Salopeta o aruncă sub pat. — Faceți pe deștepții cu mine, mai zise el, ce vreți, mă ? Încă odată vă cer să-mi spuneți ce-aveți cu mine ? Tu ! Tu — ori spune-mi tu ! îi luă el la rînd pe toți cei din jur. Sînt fruntaș ? Bună ziua. Plec, de bună voie.

— O să pleci altfel, spuse Cernat.

— Cum ?

— Dat afară de noi, fiindcă altceva nu meriți. Să vie aici toți brigadierii, Dumitrache, adună-i. Dumitrache, care între timp se-mbrăcase, alergă să-i vestească pe ceilalți din dormitoarele vecine. Băieții se iviră, pe rînd, șușotind, cerînd lămuriri. Ilie Cernat propuse excluderea lui Vasile Boroș de pe șantier. — Chiar și numai pentru faptul că a insultat un tovarăș și nu merită să mai stea aici... Dar a vrut să-și bată joc de oamenii cu care lucrează... Cine este pentru excludere ?

Vasile Boroș, țîfnos, se uita la cei din jur. Nu se afla printre ei nici unul care să-i ia apărarea ; nici măcar tovarășii lui din fabrică. Gîndi rău despre toți, dar de-o dată i se păru ciudat că ajunsese într-o asemenea situație. Nu fusese în intenția lui. Dacă-l exclud de pe șantier o să-i treacă o hîrtie la dosar și pe urmă greu o să mai intre în partid. O excludere aduce după sine, chiar dacă nu este întru totul îndreptățită, discuții și multe complicații. Se miră singur : ce dracu-mi veni să mă iau de ei ? Să fie idioți, treaba lor, să se creadă deștepți, dracu să-i ia... Băieții votară excluderea și asta-l neliniști profund. Trebuia să-și explice purtarea, iar la nevoie să-i ceară ajutor lui Mihai Crețu, cu care se socotea în relații foarte bune. Zise :

— A fost o ieșire pe care, dintr-un anumit punct de vedere, o regret. Dar nu mi se-ntîmplă prima dată... Sînt aicea șase tovarăși care lucrează cu mine în fabrică. Deseori mă-nfurii — mie-mi place să meargă toate strună, țip la careva, pe urmă îmi cer scuze. Sufăr de nervi, explică el și tăcu.

— Te rog să-ți faci bagajul, îl îndemnă Ilie Cernat.

Lui însă nu-i venea să creadă că tötul e pierdut.

— De ce nu vă interesați cum muncesc eu... sînt aicea șase tovarăși... cine sînt părinții mei, ce gînduri am... Îl implora pe Ilie Cernat din priviri : Interesează-te !

— Cine-ți sînt părinții ? întrebă Ilie Cernat.

— Lucrează la Reșița, se grăbi celălalt, cu bucurie.

— Oțelari ?

— Evident.

— Taci măi, s-auzi o voce, că tat-tu-i contabil.

— Provenit din muncitor...

— Ei, foarte bine, poți să pleci.

— Şi dacă nu sînt de acord? E adevărat că te-am jignit, admise Boroş, regret... dar cred că n-ar trebui să te răzbumi... Sau... fă-o mai abil.

Băieţii se retraseră, enervaţi. Nu înţelegeau de ce Ilie Cernat îşi mai pierde vremea în discuţii fără nici un rost; Boroş îl jigneşte cum îi vine în minte şi el tace, ori nu ştie cum să-i intre-n voie. S-a hotărît excluderea şi Boroş n-are decît să plece.

Boroş zise :

— O să informez Comitetul Central...

— În legătură cu ce? se interesă Ilie Cernat, rîzînd.

— Cu situaţia de-aici... cu măsurile astea absurde! Plouă puţin şi se-nterupe lucrul! Tovarăşe dragă, la Bicz ne tráznea în cap şi nu părăseam traseul...

— Aici nu se poate, lămuri Ilie Cernat, binevoitor. Dacă se dărîmă şanţul şi omoară pe careva? E o dispoziţie a conducerii şi-i bună.

— Ai mei! strigă Vasile Boroş, pregătiţi-vă de lucru! Apoi îi zise lui Cernat: O să-ţi arăt că nu-i aşa... Ies cu ai mei la lucru şi dacă se dărîmă şanţul, îmi pun gîtul pe tăietor.

— Ba nu-l pune, că ai un gît frumos, e păcat.

— Mă iei peste picior...

— Renunţă la expresia asta, îl sfătui Ilie Cernat, că-i de mahala. Dragul meu, spuse el cu seriozitate, îmbracă-te bine, ia-ţi o manta de ploaie — ai, n-ai? o să te ude îngrozitor pînă la gară — şi du-te! Îmi pare foarte rău, dar n-ai ce mai căuta aici. Spune-le tovarăşilor din fabrică ce-ai făcut, de ce te-am dat afară — şi să te judece ei. Eu te-aş sfătui să te laşi de şmecherii. Zici că mă răzbun pe dumneata; mai zici şi multe altele, că eşti destul de spurcat la gură. Zici că sîntem toţi nişte idioţi. Cine-ţi dă dreptul să te socoteşti mai altfel decît noi? Dragul meu, du-te, lasă idioţii să-şi vadă de treabă. Cînd ţi-o veni mîntea la loc, mai treci pe la noi.

Vasile Boroş încremeni :

— Rămîn aici, zise.

— Nu, fiindcă nu te potriveşti cu noi.

— Asta se cheamă răzbunare!

— Şi vei scrie la Comitetul Central, îl ironiză celălalt.

— Mă interesează. Dumneata n-ai dreptul să mă excluzi...

— Evident, dar te-au exclus brigadierii.

— Întăritaţi de dumneata.

— Patru băieţi să-l conducă pe tovarăşul Boroş pînă la gară — spuse Ilie Cernat. — Cine se oferă? Se prezentară vreo zece. — Are careva dintre voi o manta de ploaie? mai întrebă Cernat. Avea Toderaş. — Dă-i-o tovarăşului Boroş, să nu-l ude. Să vă întoarceţi repede...

— Mă duc şi singur, şi nu-mi trebuie manta, zise Boroş, mînios. Ce-i mă, ce vreţi? se adresă băieţilor care se pregăteau să-l conducă. N-am nevoie!

— Nu-i fi avînd, dar aşa se obişnuieşte pe şantier.

Atunci intră Mihai Creţu, învelit într-o manta de ploaie cu glugă înaltă şi cu cizme butucănoase în picioare. Întrebă din privire — ce-i cu voi, ce puneţi la cale? — apoi îşi frecă mîmîile ude şi ceru cui va un prosop să-şi şteargă faţa. Vasile Boroş se repezi la el, îl apucă de manta, strigă, îi explică de două ori că-i persecutat şi ceru să se facă dreptate.

— Păi sigur că da! admise Mihai Creţu.

— Am o echipă fruntaşă?

- De bună seamă.
- Atunci de ce m-au exclus ?
- Ilie, de ce l-ai exclus pe dumnealui ?
- Fiindcă ne-a batjocorit.
- Auzi, că i-ai batjocorit !
- E o minciună.

— Fugi, mă, rîse Mihai Crețu, că Ilie nu umblă cu minciuni. Aseară te-am auzit înjurînd pe careva... Trebuie să-ți spun că înjuri frumos și din suflet, să simtă celălalt. Păi dacă te-au exclus, zise Crețu de o dată, ce mai aștepti dumneata ? Să-ți fie rușine — și să le spui ălor de te-au trimis așa : A zis tovarășul Crețu să vă fie și dumneavoastră rușine pentru mine... Te rog să pleci.

Însotit de cei patru brigadieri, Vasile Boroș părăsi dormitorul :

- Peste două zile mă-ntorc, bravă el, și-o să plece *altcineva*.

Rezemat de peretele barăcii, cu mîinile la spate și boneta căzută într-o parte, Costică Dron se uita surîzător la munți. Ai, doamne, da' mari-s ! Zicea că-s mari fiindcă asta era o vorbă a lui, altfel munții se risipiseră în noaptea grea, ca niște năluci. Nevastă-sa îl tot trăgea de mîină și se gudura pe lîngă el, șoptind ceva neînțeles. „Ea crede, gîndi omul, amuzat, că de aici înainte așa o să trebuiască să ne drăgostim, pe la colțuri... Ba nu, o contrazise el, în gînd, că dacă vrem să ne drăgostim, mergem frumos acasă la noi... Da'tu nu știi că peste două zile o s-avem cămăruța noastră, aici... Și lui Vasile îi facem una și vine și el, cu nevasta“.

- Da' să-mi pun năframa, mă lași ? întrebă ea, șoptit.

— Dă-o încoace zise el, prefăcîndu-se supărat. Ea, șovăind, i-o întinse, el o vîrî în buzunar. Nu-i mai dădea voie să-și ia năframa, ca să vadă ceilalți cît îi de frumoasă. — Da'alea de la oraș, de ce pot să umble dezvelite ? se burzului el.

- Atunci spune-mi ceva, insistă femeia.
- Că ce-ai vrea ? și-i mîngîie părul strîns în coc.
- Orice.

— Ba nu, că eu acum trebuie să mă înțeleg cu *altcineva*. O sărută pe furiș, apoi o împinse ușor. — Du-te acasă, că viu și eu mai tîrziu. — Să te petrec ? Ea zise că nu — și el se rezemă din nou de baracă.

Ilie Cernat, pe care îl aștepta, veni curînd.

- Ai ceva să-mi spui ? se interesă.

— Ba n-am ceva anume, da'asa, să ne-nțelegem, ca oamenii — și rîse, puțin stînjenit. Ori nu vă pare bine ? Apoi dacă vă pare, eu nu mă dau înapoi.

Costică Dron căpătase o adevărată admirație pentru Cernat și avea convingerea că atunci cînd se află în preajma lui, e și el mai deștept. Îi făcea bine fiecare cuvînt al flăcăului și tot mai des se întreba dacă el, cu capul lui, n-ar putea s-ajungă tot atît de iscusit, ca Cernat. Acuma, n-avea să-i spună mai nimic. Să vorbim, ca între oameni, atîta tot. Era sigur că-i în stare să ducă o discuție mai aleasă, despre orice.

- Ai, mari-s ! se minună Costică Dron, după obicei.

— Mari, conveni Cernat, dar te ține nevasta sub papuc.

— A mea ? Asta nu-i plăcu de loc lui Costică Dron. Dar fiindcă nu vroia să-l supere pe flăcău, continuă, blînd : Ba nu, că-i femeie cumsecade ; da-i cam aspră, femeie de munte, învățată cu greul.

— Şi-i frumoasă, zise Cernat, sincer.

— Aşa-i ? se bucură Costică Dron — şi îndată legătura dintre ei se restabili. Şi ţine la mine. Ştiţi dumneavoastră cum a fost când ne-am luat ? Şi tot el admise : n-aveţi de unde. Stăm un pic jos ? Se aşezară pe nişte scănduri mai întii, dar lui Cernat îi plăcea pe iarba şi se depărtară puţin de baracă, unde simţeau iarba deasă. — A fost aşa, zise Costică Dron, că eu n-aveam avere, da' ea avea — şi fără ea nu mai puteam trăi. Pe la noi se duc feciorii noaptea pe la fete şi-apoi se ascund cu ele în şură... Da' eu n-am făcut aşa, nu mi-a trebuit şi i-am zis şi ei să fie cuminte. Da' ai ei n-au vrut să mi-o dea. Ei cu cinci sute de oi, eu cu căciula spartă-n vîrf, să iasă răul din mine. Măi fată, fugi de la ai tăi. Fug, dacă zici tu. Şi a rămas aşa, să fugă. Apoi m-am răzgîndit. Că eu nu-s de paie. Mă duc în casă la bătrîni şi dinaintea lor o iau. E a mea, ne plăcem, hai fată. Şi cînd ea nici nu se aştepta, m-am dus. Era-n amiaza mare, zi de primăvară, înverzise pădurea, ai, bine-mi era ! Bătrînul la masă — bătrîna la sobă, fata pe un scaunel, lăcrima. I-am pus mîna pe frunte şi-am zis să nu mai plîngă. „Acuma vii cu mine !“ — „Că ce vrei tu ?“ a sărit bătrînul, holbat. Am rîs, ştia el ce vreau. „Stai jos — şi nu ştiu de ce, parcă i-au secat picioarele, a stat. Stai lingă sobă ! Şi bătrîna lingă sobă a înţepenit. Tu hai cu mine ! Costică Dron mă cheamă şi dacă nu ţi-o fi bine, să mă spurci.“

— Aveţi copii ?

— Doi, mărunţei, în şcoli îi dau ! Costică Dron fremăta de mulţumire. Zise : Tare bine-mi pare că aţi venit pe-aici. Că eu am cu cine vorbi şi altfel mă uit la lume.

— Vrei să prinzi o meserie ? întrebă Cernat — şi tot el răspunse, de îndată : Cum să nu vrei ! Aici n-avem şcoală de calificare, dar te învăţ eu sudura. Trei, patru ceasuri pe zi — în cinci luni ajungi om mare ! şi rîse, binevoitor.

— Te-i ţine dumneata de ce-mi spui ? tresări Costică Dron.

— Iar nu mă crezi — şi-mi pare rău.

— Ai, da'tare cumsecade mai sînteţi !

— Tovarăşe Cernat, pe unde eşti ?

Cernat se ridică, repede. Îl striga Geo Cezarin.

— Am să-ţi spun ceva, zise omul, apucîndu-l de braţ. Mi s-a făcut de femei... Era dispreţ în glasul lui — şi Cernat simţi aceasta dar tăcu, mocrînd. Vreau una, s-o strîng cît oi mai putea. Dragă tovarăşe, deci vin la dumneata cu rugămintea de a-mi da voie să dorm în altă parte, decît în baraca pe care mi-ai pus-o la dispoziţie. Cam de două ori pe săptămînă — mai mult nu-i chip, — fac şi eu ceea ce fac toţi oamenii în stare. Ceeace faci şi dumneata, şi rîse, parşiv. E nevoie de un bilet de voie special pentru asta ? Unu cu semnătura dumneavoastră ? Şi hohoti scurt.

— Nu.

— Vă mulţumesc.

— Stai puţin, îl rugă Cernat. Zise : Am fost un copil chinuit, mulţi ani, cineva şi-a bătut joc de mine cumplit. Şi de-atunci nu mai suport... Fă dumneata cumva, fă ce crezi că-i mai bine — cînd ai poftă să rizi de mine, numără pînă la o sută, să-ţi treacă, numai să nu iasă rău... Sînt nouă ani de cînd nimeni n-a mai încercat să mă umilească. Ai înţeles ?

— Fireşte...

— Ce ?

— Sînteți mult prea sensibil, o întoarse, amabil, Geo Cezarin. Mă jur pe ce am mai scump că nu mi-a trecut prin cap să vă umilesc. Era politicoș și sigur de sine. Am cîteva observații foarte serioase la felul dumneavoastră de-a vă purta cu oamenii. V-o spun risînd orice... Se gîndi puțin și adăugă, cu muștrare în glas: Ai fost aici un băiețandru — după părerea mea cel mai răsărit dintre toți — și nici pînă astăzi nu pricep de ce l-ați dat afară... După cîte se pare, a fost victima unei răzbunări...

— Pot să te asigur că nu-i așa.

— Mă rog, mă rog, spuse Cezarin, în definitiv, eu nu m-amestec. Despre bătrînul contabil — contele, cum îi ziceți dumneavoastră, mai știți ceva ?

„Știu altceva gîndi Ilie Cernat, știu pentru ce-ai fost închis“... zise :

— Mi se pare că-i bolnav, într-un spital.

— Ați putea să-mi dați adresa ? V-am spus mai de mult că i-am împrumutat o sută cincizeci de lei... În sfîrșit, va să zică sînteți de acord să-mi petrec noaptea asta lîngă o muieră... Vă mulțumesc frumos.

— Poți să pleci.

— Pe la trei, patru, dimineța, mă înapoiez.

Geo Cezarin se pierdu în noapte.

— Ce vă descîntă ăsta ? întrebă, în șoaptă, Costică Dron. Îi muieratec rău, nu poate fără ele... dorm lîngă el și numai prostii îmi spune. Eri noapte a plecat pe furiș, era pe la unu, da' nu l-am simțit cînd s-a întors. O fi avînd vreuna pe-aici...

— Du-te la dormitor, culcă-te !

— Și dumneavoastră ce faceți ? întrebă Costică Dron, regretînd că trebuie să renunțe la discuție. Eu sînt mai bătrîn decît ăștialalți și dorm puțin, iepurește dorm. Să mă duc ?

— Du-te și spune-i lui Dumitrache să vină la mine, repede.

— Acuși, îl trimit glonț la dumneavoastră.

Valer Dumitrache apărură în ușa barăcii, somnoros și fără chef de nimic. Zărindu-l pe Cernat se îndreptă spre el, dar pe drum își pierdu papucii de papură și renunțînd să-i mai caute, se întinse bosumflat pe iarbă. Dacă Ilie are ceva să-i spună, să facă bine și să vină-ncoace.

— Fugi și te-mbracă șopti Ilie, în două minute !

— Ilie, sînt trist.

— O să-mi spui pe urmă.

— Ilie, sînt mai trist ca niciodată.

Pe la șase sau șapte venise poștașul pe șantier. Ca întotdeauna, Dumitrache îl luase la rost : Am, n-am, de ce n-am ? Parcă bietul om ar fi fost de vină că el nu primește scrisori. La drept vorbind, nici nu prea avea de unde să primească, dar el aștepta... Cercetînd pe rînd scrisorile sosite, Dumitrache descoperise un plic oficial pentru Irina. Semnase în locul ei și învins de curiozitate, desfăcuse plicul. Din clipa aceea, își pierduse liniștea. Irinei nu-i spusese nimic, nu știa cum... Era sigur că s-a petrecut ceva grav cu ea. Comitetul rațional o anunță că nu a confirmat excluderea, dar cazul ei o să fie luat din nou în discuție. Ce caz ? Lui nu-i spusese nimic... probabil că venise pe șantier în muncă de reabilitare.

— Ilie, nu mai știu cum mă cheamă.

— Să-ți amintesc eu ? Fugi și te-mbracă.

— Ilie, ce s-a-ntîmplat cu fata asta ? De ce au exclus-o ?

— Cu Irina ?

— Cu ea... A sosit un plic, e la mine și pînă cînd ea nu-mi povestește totul, nu i-l dau. Ție ți-a spus, sînt sigur. Ilie, ce trist sînt eu, fir-aș de rîs ! De ce nu mi-a spus, mă ? Ilie Cernat îl ridică de la pămînt cu forța și-l trimise în dormitor, să se-înbrace. Dumitrache, luat din scurt, nu mai ceru lămuriri. Peste cîteva minute se arată iar. Își trăsese salopeta peste pijama, uitase boneta, părul îi cădea în ochi, era trist într-adevăr și numai de lucru nu-i ardea la ora asta. Era convins că Cernat îi cere să lucreze ceva. Întrebă : — Unde mă duci ?

— Ai răbdare.

Se îndreptară spre șosea.

Noaptea era deplină, pădurea foșnea molcom, undeva, pe la stîni, lătrau dulăii. Lumini nu se zăreau nici în partea satului, nici unde. Satul era la vreo trei km. Cei doi călcau ușor, pe marginea drumului, pe iarba. După cîteva minute de mers, deslușiră pe șosea pași grăbiți, milităroși. „E Cezarin, șopti Ilie Cernat, a zis că se duce în sat, la femei ; eu cred că se duce în altă parte. Astăzi am aflat pentru ce-a fost închis. A făcut niște hoții, mai de mult, împreună cu contele... Și contele Andrei mișună pe-aici pe undeva, prin pădure !...“ Cînd auzi de conte, Dumitrache se enervă : „Dă-l dracului, că acum sînt trist... Eu sînt trist și tu mă duci să prind conți !“ După ce merseră aproape un km, Ilie Cernat își zise că-i o prostie, se luaseră pe urma omului de po-mană. Cezarin ținea drumul spre sat. O fi avînd vreo femeie. Se opri, apucîndu-l pe Dumitrache de braț. Se opri, ca la un semn, și Cezarin, apoi sări șanțul și se îndreptă în fugă spre pădure. „Am avut dreptate, șopti Cernat, se duce la bătrîn. Scoate-ți bocancii, să poți fugi“.

Peste o clipă, alergau amîndoi pe urmele lui Cezarin. La marginea pădurii se despărțiră. Ilie Cernat ocoli mult, sîngerîndu-și picioarele, mereu atent să surprindă pașii lui Cezarin. Hotări să-l întreacă, să-i iasă înainte. Fremăta ca înaintea unei mari bătlîii, dorea chinuitor de mult clipa supremă : Eu sînt ! Așteptă, pitit după un brad.

Trozneau înfundat crengi uscate, pașii se apropiiau. Îl zări pe Cezarin la cîteva pași, încovoiat, cu un sac, sau ceva asemănător în spinare. Cu o raniță. Ducea provizii. Răsufla greu și își scarpina pieptul.

— Eu sînt ! Ilie Cernat sări în fața lui, atît de aproape încît îi simți răsuflarea fierbinte. Și repetă : Eu sînt ! Nu-i scapă nici o mișcare. Totul se petrece fulgerător. După o clipă de uimire, Cezarin se retrase un pas și scoase pistolul. Dar n-avu timp, n-avu cum să tragă, fiindcă în clipa următoare se frînse de spate și o forță neobișnuită îl strivi la pămînt.

Cernat îi apăsă pieptul cu genunchii ; îl năuci, îi înțepeni mîna în care ținea pistolul ; și-i înfipse o mîna în gît. Zise : „aruncă pistolul, că altfel“... Vru să spună : te omor ! dar i se păru ceva îngrozitor să-i ia viața. Îl slăbi puțin din strînsoare ; celălalt se repezi să-i apuce și el gîtul. „Aruncă pistolul ! Glasul lui Cernat suna blînd, rugător. Gîndi : dacă nu vine Dumitrache, trebuie să-l omor pe asta... altfel, mă omoară el... Era sleit, îl părăseau puterile cu fiecare clipă. „Acum, gîndi, acum trebuie să-l strîng odată tare...“ Cezarin se răsucea sub el, vrînd să-și elibereze mîna în care avea pistolul. Flăcăul îi apăsă gîtul, cu disperare. Apoi iar îl slăbi. Îl ura cumplit pe Cezarin, de l-ar vedea rupt, spulberat... dar ceva îl oprea s-o facă el ; gîndul că toată viața își va aduce aminte cum a omorît... „Valerică, strigă el, vino aici, nu mai pot...“ Și iar se rugă de Cezarin : „Aruncă-l, nu vreau să mă spurc...“ Celălalt, simțînd că flăcăul e vlăguit, se zvîrcoli sălbatic. „Valerică, aici, eu nu mai pot...“

Se frînseră crengi uscate pe undeva, pe-aproape. Apoi trecură câteva clipe în care Cernat nu mai văzu și nu mai auzi nimic. O sfișeală cumplită îl paralizase. Când își reveni, Dumitrache era în fața lui, spunea ceva, pomenea de o curea... Cernat întrebă : „A murit ?“, Celălalt rîse : „Nu mă, dar n-am cu ce să-i leg picioarele. I-am luat pistolul și i-am legat mîinile cu cureaua mea. Dă-mi-o și pe-a ta...“ Abia atunci Cernat îl zări pe fostul ofițer. Era întins, cu fața spre cerul sumbru ; cu mîinile la piept, legate ; era ostenit, răsufla greu, mai mult horcăia. „Acum poți să te odihnești, îi zise Dumitrache, te lăsăm în voie un sfert de ceas“. Geo Cezarin oftă și zise cu gravitate : „Vă rog să mă-mpușcați“. Dumitrache izbucni în rîs : „Ăsta e nebun ? Auzi ce-și dorește ? Bădie, stai frumos...“ Celălalt insista să-l împuște. Făcuse spume la gură și începu iar să se zbată. Se-ntoarse cu fața la pămînt. Își potrivi gîtul pe un ciot... „Vrea să se-omoare, nu-l lăsa, spuse Cernat și gîndi : E mîndru...acuma și-a găsit să fie mîndru, s-a trezit onoarea din el. I-e teamă că o să smulgem de la el ce nu trebuie. N-o să mori... sau nu mai înainte de-a ne spune tot... M-ai mințit cum ai vrut pînă acum, și m-ai batjocorit. De ce?“

Se ridică și-i spuse lui Dumitrache : Să coborîm, e tîrziu.

9 ANI DE LA ELIBERAREA CHINEI

ALFRED MARGUL SPERBER

UNUI POET CHINEZ DIN VEACUL al VIII-lea

Toamna prelung chemînd te-apropiè
De mine într-o noapte Li Tai Pe,

Cînd luna sus tăcută urmărea
Pe drumul alb cum trece ușoară umbra mea

Și gîștele sălbatică-și luau
Din apa lunii zborul și plecau.

În noaptea cea plină de liniște și vis
Deodată-n flăcări luna păru că s-a deschis

Și-am auzit prin timp și pricepui
Cuvîntul spus de tine cîndva la vremea lui :

„Să fie-n veci războiul învins și blestemat
Cu tot ce lasă-n urmă, cu tot ce-a fost lăsat!“ ...

Era o luptă surdă și-au înțeleș de-atunci
Popoarele, blestemul în fața cui l-arunci.

„Cît timp barbarii ne mai stau în drum ?“ ...
Parcă te-ntreabă, China, poetul tău, acum !

O, Li Tai Pe, e liber acum poporul tău
Barbarii însă-i poartă și astăzi gîndul rău.

Dar neamurile lumii-s cu el și nu se tem,
Și noi, cei mulți și liberi, alături îi sîntem.

Iluminat în noaptea cu lună pricepui
Cuvîntul tău strigat la vremea lui.

Tu beat de vinul lunii te-ai înecat și dus
Să-ți cauți umbra stinsă în umbrele de sus,

Însă cu mult mai tare ca vinul alb ce-l bei
Era chemarea vieții și suferința ei.

*Și-acum sub luna toamnei ascult, îndepărtată
Inima ta ce n-a-ncetat să bată*

*Și-n vraja frumuseții și luminei
Aud prin ea cum bate prelung chemarea Chinei.*

În românește de Ion Horea

AL. ANDRIȚOIU

TREI OASPEȚI NEAȘTEPTAȚI

*Noaptea, în vise,
călător peste veacuri,
sosise
în China tinăra
din China bătrână
Confucius cu o fructă rotundă în mână.
— Urmași precăinstiți (filozoful zicea)
vedeți fructa mea?
E rotundă, e-ntreagă, și ce lin aromeste
și nimic nu-i lipsește.*

*Din buzunar de mătase, încet
el scoase-un stilet
și cu lama-aurie
tăie din fructa rotundă, suspinând, o felie.
Înlăuntrurile fructei se tinguiră ucise
iar filozoful mai zise ;
— Vedeți, vedeți
când nu-s întregi aceste frumuseți,
când lipsește-o felie
din rotunjime și din armonie
lacrima cade mai caldă ca stropul de ceară.
La fel e și China,
întreagă să fie și China, frumoasa mea țară.*

*— Bine zici nestinsule
de-al vremii troian.
Și oamenii toți se uitau către insule
și către Taioan.*

*Se crăpase de zi
iar umbra filozofului
păli
și pieri.*

* * *

*La ceas de amiază
când umbra sub iederi*

ascunsă,
visează
din vechi dinastii, dintr-un timp mistuit,
Li-Tai-Pe, la un han a venit.
Pe masă sta vin, în ulcele,
amestecat cu luceferi și stele.
Iar poetul luînd o ulcea
a glăsuît către ea :

— Frumoasă-i a ta încăpere plăcută
cînd e, pîn-la buze umplută.
O ! plinătate, o plinătate
aduni frumusețe și sensuri în toate.
Așa e și țara, străvechea mea Chină,
e mult mai frumoasă atunci cînd e plină.

— Ah, bine vorbești necuprinsule
de-al vremilor mers năzdrăvan !
Și oamenii toți se uitau către insule
și către Taivan.

Iar umbra poetului și vesela-i liră
din nou, contopite în veacuri, pieiră.

* * *

În zorii de purpură și trandafiri
cînd vîntul se iscă-ntre frunze subțiri,
în piața pavată cu plăci de granit
un soldat a sosit.
De veșnicie sînt ochii lui arși.
Rănit fu într-o luptă, în marele marș.
Prin pacea prelungă
soldatu-și mișca dureros mîna ciungă.
— Înțeleg, înțeleg
că omu-i frumos doar atunci cînd e-ntreg.
O, întregime, deplinătate
tu dai lumină în toți și în toate,
renăscătoare ca primăvara.
Zic vouă, asemenea este și țara.
Dacă-i lipsește ceva din pămînt
Țara-i ca ciungul. O vezi suspinînd.

— Ah, bine vorbești neînvinsule
de glonțul dușman.
Și oamenii toți se uitau către insule
și către Taivan.

O lună rotundă creștea peste zare,
părea ca o cupă frumos lucitoare
ținută-ntr-o mîină întreagă și tare.

Drapele roșii foșneau către mare.

ILIE CONSTANTIN*ÎNALT E MALUL DEPĂRTATEI CHINE*

Înalt e malul depărtatei Chine
 Ca o terasă către răsărit,
 Sau ca un roșu zid, de neclintit,
 Sau ca o scară dreaptă spre mai bine.

Cei izgoniți vor iarăși să se-ntoarcă
 Pîndesc sub zidul roșu și încearcă,
 Năbădăioși, cuprinși parcă de streche,
 Agită ciankaiștii armele străine
 Împinși de subțiori de „Lumea Nouă“
 (O! Lumea nouă cea nespus de veche).

...Pe malul nalt, ca-n șir de metereze
 Stau rînduri milioanele chineze.

Ce-nalt e malul depărtatei Chine!...

VLAICU BÎRNA*NU VEȚI RĂZBI!*

Întunecîndu-i soarelui lumina
 Dibacii trăgători în ținte vii,
 Omoritori de mame și copii
 Veniră iar să amenințe China.

Văzduh, pămînt și oameni la un loc
 Potrivnice le stau și-acum în față :
 — „Nu veți răzbi, răspinditori de ceață!
 Nu veți răzbi, semănători de foc!“

ION BRAD*CHINA*

În constelații noi, bătrînul astru
 Statornic a-nflorit pentru vecie,
 Calm legănat de fluviul lui albastru,
 Cîntat de lungi milenii, care-nvie.
 Pe zarea lumii e-o grădină-n floare,
 Tulburător miracol pașnic : China.

*În inima de frate ne dogoare
Căldura ei, și versul, și lumina.*

*Acum, în zorii limpezi, cine-ncearcă
Spre noapte strălucirea-i s-o întorcă?*

*Un deget doar să-ntindeți contra Chinei
Și veți cădea sub paloșul luminei,
Și vîntul morții de-l porniți, yanchei,
Veți geme prăbușiți sub munții grei,
Suiți, de netrecut, pînă la stele,
Vegheați de vulturi, inimi și oțele!*

DESPRE POEZIA CHINEZĂ

I

După cum nu putem comprima timpul într-o secundă, tot astfel nu se poate cuprinde într-o expunere poezia chineză, ea avînd milenii de existență. Lăuta sfîntă, Kin, suna acompaniind poezii, înainte de Homer și înainte de psalmiștii biblici. Dănțuitoarele cu evantaie fine ca fulgul, ca pînza paingului și ca iluziile, s-au mlădiat în alintarea poemelor cu mult înainte de a se înfiripa cuibul civilizației europene, cu mult înainte de ceea ce numim „vechime“.

Față de lungimea vieții poporului chinez, toate s-au petrecut mai ieri, toate par recente. Dacă ar fi să perindăm prin minte vîrstele existenței, ne-am întreba cît e de la sumerieni pînă la noi, cît e de cînd Abu-Ramu, voievodul ierburilor, pornea cu păstorii în exod, din cetatea Ur, către Asfințit, pe țărmurile unei mări numită mai tîrziu Mediterana? Cît e de cînd se amestecau neamurile la Babilû, în preajma zigguratelor? Dar de cînd mezopotamienii înhămau antilopele la care? Egiptenii par de mai ieri, deși prin fața ironiei de piatră a Sfinxului s-au zbuciumat omeniri în vînturi! Hamurabi dădea și el legi oamenilor, mai ieri, iar în ce privește Elada, mai auzim glasul lui Sofoocle, mai auzim scuturile bufnind la Maraton, mai zărim flotele arzînd la Salamina! Marșul armatelor lui Machedon prin pustietățile Ghedroziei s-a întîmplat de curînd de tot; parcă mai ieri, temerarul cuceritor își muștrulua Falanga pe Ind și dormea seara cu Iliada la căpătii, închisă într-o lădiță de la Daries. Cuceririle romanilor, de la punii deșertului pînă-n pădurile Scitiei, au avut durată de scînteiere și iluzie, și învălmășire de pleavă în vînturile timpului. Parcă mai zărim coiful lui Hanibal prin Alpi! Să nu mai grăim despre măcelurile din cîmpiile Catalaunice, căci ele s-au petrecut cu o secundă mai înainte! Fuga Hoardei Întinericului din Gobi, a durat cît o gîză minusculă răcolește țărna...

Dincolo de depărtările Asiei, dincolo de Himalaia, tocmai unde soarele răsare ca din geneză, China trăia. Viața ei a început parcă înainte de ceea ce numim „timp“ și are spații peste puțință de măsurat. Degeaba vom încerca să prindem în rețină ori în mîrgica memoriei noastre, ceea ce au lucrat în mii de ani artiști nebiruiți de vreme.

Cu cît cercetezi arta chineză, te adîncești într-o lume cu totul necunoscută, noțiunea de „frumos“ e plină de alte înțelesuri. Dacă te duci, bunăoară, la muzeul din palatul Ku-Gun, vei scoate notesul, și o teribilă sete te va cuprinde, vroid să însemnezi totul dintr-odată! Însemnezi ani străvechi ai dăinuirii dinastiilor, desenezi forma unui gong de piatră vechi de aproape patru mii de ani, ascuți cum răsună un clopot de bronz ca din noaptea cea mare a necunoscutului, admiri vase de lut din vremea dinastiei Han, îți închipui cum răsunau coardele lăutei *Hu-Hei*, mîngiate de mîinile fetelor de o eternitate adormite, te uși lung la un manuscris al poetului Hoang-Tien-Dien,

vezi picturile lui Sin-Tsi-Fan, mîngîi cu ochii dulcile vase de *Cing-Tai-Lang*, însemnezi totul cu grijă, și după o lungă zi de studiu pleci mulțumit de la Ku-Gun, încredințat că ai cuprins în însemnări largul cel mare al miilor de ani ! Fiecare lucru înseamnă o epocă ; toate la un loc, înglobează șaptezeci de secole, înfățișează timpul perindării pe sub soare a omenirii ! Cum ai părăsit palatul Ku-Gun, și cum încerci să pui rînduială în însemnări, îți dai seama că dincolo de litere și cifre se află neantul cu vestigiile timpurilor, ca nisipurile pustiurilor înfățișînd vestigiile mărilor ce nu mai sînt...

Lași să mai treacă vreme de limpezire, și abia atunci îți dai seama că dirmonul memoriei n-a reținut mai nimic, din subtilitatea, din gingășia, din nepieritoarea frumusețe a operelor de artă ! Rămîne însă în mintea cercetătorului un tot nespus de frumos, ca un mărgean, și nu te vei putea împotrivi dorului de a mai merge odată la Ku-Gun ! Și iată-te deci trecînd podul peste șanțul ce înconjoară zidul Roșu, iată-te intrînd pe sub turnul colosal, încredințat că de data aceasta vei ieși înșfîrșit încărcat de luminile celor șaptezeci de secole ! Incepi cu pavilionul *Ciun-He-Dian*, sau *Boa-He-Dian*, sau *Sien-Tzin-Gun* ; însemnezi din nou, totul, cu îngerească migală, însă cînd te uiți afară la ornicul solar, îți dai seama cît de lungi ore s-au scurs numai în fața unui singur lucru ! Cînd să intri în al doilea pavilion, peste cetatea toamnelor de aur, afară, se lasă umbrele înalte și violete ale amurgului, în grădinile dese au și coborît întunecimi, ca niște tabere premergătoare nopții. Te înfățișezi la poarta palatului *Ku-Gun* mereu, zile și săptămîni, însemnezi din nou totul, dar mereu îți vei da seama că n-ai reținut mai nimic !

Aș îndrăzni să numesc acest fenomen bătălie a șubredei și prea neîncăpătoarei noastre memorii, cu refluxurile colosale ale istoriei...

II

Se afla în vremuri vechi, în grădinile de la *Ku-Gun*, un turn numit *U-Ming*. La răsăritul soarelui în turnul acela bătea un clopot gigantic, de o sută opt ori. Abia se risipeau vaierele prelungi de bronz, pe deasupra cetății Pekin, și s-auzeau o sută opt bubuituri ale unei tobe colosale. În larma aceasta de sus se trezea cetatea. Într-un adînc de ulicioară cu chiparoși, un om firav, își relua lucrul, țesînd cocori și lotuși pe un pătrățel de pînză de mătase. Se așeza la geam, în dreptul luminii răsăritului, către pini poleiți la vîrfuri. Prindea a țese o aripă a cocorului. Nu-l privea, că de cînd a început lucrul pe bucățica de mătase, toba și clopotul de la *Ku-Gun* au bătut de o mie de ori poate, lepădînd în neant aproape trei ani de existență ! Pînă va sfîrși doar o aripă, semnele colosale ale deșteptării vor mai bate de sute de ori. Iar în ce privește acoperirea pînzei cu cocorii și lotușii diafani, va mai trece un munte de timp, pe care-l va țese fărîmă cu fărîmă, clipă cu clipă, în pătrățelul de mătase, în petalele marmoreene ale lotușilor și-n zborul cocorilor...

Îndrăznesc să afirm că vaierele bronzului de la *Ku-Gun* și vuietele tobei colosale, sînt un simbol ; artiștii chinezi vechi parcă s-ar fi socotit doar purtători ai unor mesagii, din generație în generație ; unul, lua torța din mina altuia și acesta o trecea altuia, cu conștiința că mesajul lor a început odată cu timpul și că merge neconținut pînă la capătul lui ; ca și cum existența personală n-ar fi avut alt sens și explicație, decît purtarea și predarea torței.

Poezia chineză vine și ea în alaiul magnific al celorlalte arte, tocmai din adâncul timpului. E suavă și nespus de gingașă, ca natura Orientului Extrem, e sobră și tăcută, e parcă șoptită, ca o mărturisire sub cerul prea imens care impune tăcere. La ascultarea primei poezii, te gîndești la undele rotunde ce le-ar stîrni răsfrîngerea luceafărului de seară într-o apă. Se poate sezisa clipa aceea? Se pot sezisa undele în cercuri stîrnite de vârful razei mai fină ca tăcerea? Înțelegi bine această comparație, după ce ai văzut bambușii răsfrînți în lacul *Si-Hu* de la Hanceu, sau ascultînd versuri pe malul lacului din Nanking, cînd luna răsare pură și albă, ca o tîpsie dintre lotușii puri și albi.

Dar întrucît avem de răscolit vechimi, și întrucît avem de străbătut spații geografice colosale, să ne fie îngăduit să o chemăm în ajutorul nostru pe zeița protectoare a evocatorilor! Să vină deci Evocarea, și ea să ne reamintească seara de la Nankin! Deci, într-o seară, după ce am sorbit profund ceaiul cu iasmin, ne-am dus la malul lacului Șu-En-U-Hu, și l-am aflat strălucind tot. Un pod uriaș de jar se întindea de la picioarele noastre pînă în depărtare, unde răsărise luna. Am întemeiat în seara aceea sobor mare, între-cîndu-ne cine știe stihuri mai multe și mai frumoase, despre lumina lunii... Stam cu toții în picioare, față în față cu astrul majestuos, ivit din adîncul apelor ca un zeu. Am dat în suflătele noastre strigăte de uimire, aceleași strigăte ale oamenilor ce au privit luna răsărînd în lungul miilor și răsmiilor de secole... Cu cît luna se ridica, se deșteptau glasurile păsărilor de noapte. Atunci, o fată din Nankin a prins a spune stihuri. Își împreunase mîinile, parcă se ruga zeității cosmice și luminilor fermecătoare de pe ape. Soborul închinat lunii începuse. Glasul fetei stîrnea gonguri mai ușoare ca șopotele, parcă foșneau lunci de bambus, și fata se mlădia, parcă se alinta în fața zeității albe. Așa am făcut cunoștință cu poezia marelui, dulcelui și neîntrecutului Li-Tai-Pe. Recita fata, „Pavilionul de porțelan“ :

Pavilionul verde, înalt, de porțelan,
Lucea superb, departe pe lacul diafan.
Ducea pînă la dînsul un pod ușor de jad,
Întins ca blana moale a tigrului vârgat.

Acolo, în tăcere, în nopțile tirzii,
Ședeau cîțiva prieteni în mantii aurii,
Tăcuți ședeau acolo prietenii acești :
Din cînd în cînd, pe gînduri, sorbeau adînc din cești.

Grăiau încet, arare, cu gura ca de lut,
Să nu trezească noaptea cu glasul lor scăzut,
Tăceau apoi, pe gînduri, prietenii acești,
Se înclinau spre masă cînd beau adînc din cești.

Și se vedea-n adîncul acela diafan,
Răsfrînt, pavilionul înalt, de porțelan,
Și se vedeau adese răsfrînți în limpezimi,
Cum beau cîțiva prieteni acolo-n adîncimi...

Și s-au mai rostit și alte versuri din Li-Tai-Pe, s-au rostit multe din aceste bucurii ale inimii omenești ; și toate parcă erau alcătuite din șoapte și suspine, din adânci viiete de gonguri, toate conținând adâncul cel mare al epocilor. Luna se ridica în vremea asta deasupra lacului, și talgerele frunzelor de lotus foșneau lin, lin, glasuri stinse ale tăcerii... Constelații uimitor de albe scînteiau către Sudul cu mări misterioase. Ridicase glas în sobor, prietenul meu Yang-Su, istorisind viața lui Li-Tai-Pe :

— Iubitorilor de lumină, de lună și de poezie ! a început domnia-sa zîmbînd. Pe Li-Tai-Pe ceramica populară ni-l înfățișează dormind cu ulciorul de vin sub cap. Într-adevăr, în tinerețea lui, și Li-Tai-Pe a fost numai tînăr, a avut numai tinerețe, deci, în tinerețea lui, Li-Tai-Pe a fost băutor de vin temut ; era un răzvrătit. Nu numai o dată lăuta lui s-a îndreptat asupra hanilor și hanițelor. A scris celebre cîntece despre vin, iubire și lumină de lună. A murit frumos, a murit romantic, după cum a și trăit, romantic și frumos. În anii vremurilor noastre, 762, se plimba într-o noapte cu luntrea pe o apă. Și amețit, s-a aplecat să îmbrățișeze luna răsfrîntă, uimitor de rotundă și de albă, în adînc... Și plecîndu-se Li-Tai-Pe să îmbrățișeze luna, s-a dus la fund, laudă apelor care i-au primit trupul în giulgiurile lor moi și diafane... Astfel a murit Li-Tai-Pe. A rămas în amintirea generațiilor credința că spiritele apelor l-au dus pe brațe în translucidele raiuri din adîncuri...

Mai tîrziu, trecînd printr-un ținut, Yang-Su ne-a mărturisit că aceea ar fi patria marelui poet Du-Fu, contemporanul lui Li-Tai-Pe. Treceam pe lângă fluviul Sian-Kiang, prin munții Han-Șan. Yang-Su a început astfel :

— Să dăm binecuvîntare pămîntului ce l-a germinat pe divinul Du-Fu ! Aflați că părinții lui aveau glij întinse, robi și roabe. Tatăl său avea rang de și-en-lin, căpetenie peste un ținut. Văzînd Du-Fu mizeria acelor timpuri, văzînd foamea și boalele, și văzînd războaiele nimicitoare, și-a întors fața de la părinții săi și de la împărat, și s-a dus cu mare mîhnire la Sian, ridicîndu-și acolo o colibă. Mîncea rădăcini sălbatice. Trebuie spus că hanul de pe atunci, Tang-Ming-Huang, era jucărie în mîinile haniței sale preferate, Yang-Kui-Fe ; din pricina capriciilor ei, pămîntul suferea năvale și cutropiri. Iată cum se revoltă Du-Fu în poezia „Carele de război“ :

Trec carele în fugă, cu cai nechezînd.
Acoperiți de pulberi, soldații trec tăcînd.
Părinți, copii, neveste, strigînd sub cerul șters,
De straie li s-apucă spre a-i opri din mers.

Și curg, și curg soldații, și care uruind,
Și ulițe și drumuri abia îi mai cuprind,
Mulțimea pîn-la fluviu s-a revărsat din mers,
Părinți, copii, neveste, strigînd sub cerul șters...

De-o parte trecătorii se trag înfricoșați :
„Mereu ? Mereu ? Și astăzi ? Dar încotro, soldați ?“
Și le răspund soldații din mersul blestemat :
„Așa e soarta noastră, să mergem ne-ncetat...“

O, vangii ! de ce n-ați merge să vă uitați și voi
Cum înălbesc pe cîmpuri ciolanele sub ploi ?

Priviți măcar odată din tronu-mpărătesc,
Cum sufletele-n cîrduri pe cîmpuri rătăcesc !

Tîrziu, și bate vîntul și frigul s-a lăsat,
Lugubrul întuneric coboară peste sat,
Tîrziu, și cîinii urlă amarnic, a urît.
S-au dus de mult soldații cu arcuri mari la gît...

Yang-Su a continuat :

— Mai are Du-Fu o poemă, despre venirea în sat a oamenilor împărătești, spre prinderea feciorilor la oaste. Iat-o :

Nu pot uita prieteni, nici astăzi, cum odat'
M-am dus să văd amurgul la Tse-Kao, în sat.
Bătea un vînt amarnic printre copacii goi.
Era o vreme neagră, pustie, de război.

Tîrzie era vremea. Bătea un vînt ciînesc.
Răcnea la o bătrîna un om împărătesc.
Ca o strigoaică noaptea se furișea la prag.
„Vă cere împăratul alți tineri pentru steag !“

Tîrzie era vremea. Bătea un vînt ciînesc.
Cumplit răcnea la dînsa trimisu-mpărătesc !
Ca o strigoaică noaptea se furișea-n cîmpii.

„Nu-mi duce și nepotul să piară-n bătălii !
În locul lui, pe mine mă ia ! Știu să lucrez !
Am să vă car merindea și-am să vă fierb orez...“

La Tse-Kao, vîntoasa bătea, gema, gema.
Un nod de fier, amarnic grumazul mi-l strîngea.
Adîncul întuneric a coborît curînd.
Pe uliți doar bătrîna a mai rămas gemînd...

Ne uitam mai apoi în lungul șesurilor, priveam luncile fluviilor și munții, întrebîndu-ne care din satele pierdute în deșisuri, va fi fost satul bătrînei de demult...

— Du-Fu — a reluat Yang-Su — a pierit în cetatea Tcen-Du, în țînutul Seciuan, a pierit după o lungă și amară pribegie. Era pe vremea unor catastrofele inundații. Vrînd Du-Fu să meargă pînă la *shi-en-linul* din Tcen-Du, a urcat într-o luntre. Și deodată luntrea s-a răsturnat. Poetul a înotat pînă la un dîmb. Și aflînd *shi-en-linul* ce s-a întîmplat, a trimis oameni în ajutor. L-au

dus pe Du-Fu într-un pavilion, dar era cu totul prea târziu. Peste câteva clipe, Du-Fu a închis ochii, laudă pământului ce l-a zămislit și l-a absorbit cu generozitate în seva lui pururi neodihnită... De pe urma lui Du-Fu a rămas o operă bogată. Are și multe stihuri închinete iubirii și tinereții. Iată, de exemplu, poezia sa „Căminul inimii mele“ :

Focul cu flămîndele-i stihii
Mi-a ars casa pînă-n temelii.

Lacrimile grele să-mi usuc,
Am pornit spre rîu, să mă tot duc...

Și-am urcat în luntrea mea, curînd,
Din lăută spre văzduh cîntînd.

Și văzîndu-mi tristeții ochii mei,
Luna s-a ascuns sub nouri grei...

Către munți atunci m-am îndreptat,
Dar nici munții nu m-au ascultat.

Anii mei frumoși și bucurii,
Dusu-le-a cenușa în stihii...

Nu puteam străin să tot petrec !
Și-am pornit spre mare, să mă-nec.

Și-am văzut pe mare-atunci venind,
O femeie-n luntrea ei, zîmbind.

Nu știam : ori fața ei zîmbea,
Ori din cețuri luna răsărea...

Zimbet dulce, suflet cald, senin,
Mi-aș zidi în tine alt cămin...

Sau, „Noaptea pe fluviu“ :

Corabia sclipește pe fluviu lunecînd,
Și eu mă uit în sînul adîncului, visînd.

Prin ceru-adînc, albastru, curg nouri lini, sublimi.
Curg nouri și prin cerul adînc din adîncimi.

Trec nouri peste luna cu chipul alb, rotund.
Trec nouri peste luna răsfrîntă în străfund.

Ard în văzduh și-n ape văpăi de diamant.
Corabia, îmi pare că trece prin neant.

Așa cum ceru-n fluviu atunci se răsfrîngea,
Mi te răsfrîngi în suflet și tu, iubita mea...

III.

Văzînd Yung-Su că ascultăm cu deosebită iubire despre scriitorii pămîntului său, a reînceput, respectînd ordinea cronologică și nu numai rînduiala valorilor. A început astfel :

— Temeiul poeziei noastre este cartea „*Li Sau*“ pe bună dreptate supranumită „*Biblie a poeziei*“... De opera aceasta e legat numele lui Ciu-Iuen și de niște veacuri de mult asfințite. A viețuit Ciu-Iuen în vremea de vitejie a lui Jo-Fei, în zilele hanului Tsu-Huai-Hang. În vremea aceea, semînțiile năvălitoare Cin erau în neînterupt zbucium. Ne ardeau satele și cetățile. Strașnic sîngera inima poetului, de jalea patriei devenită arie a furtunilor ! Fiind sfetnic mare al hanului, mereu îl sfătuia să unească toate hanatele din jur, căci numai prin unire cutropitorii Cin vor fi învinși ! Însă, han Tsu-Huai-Hang bătea din ureche, după năravul hanilor. Cuprins de deznădejde, marele patriot Ciu-Iuen și-a luat rămas bun de la soare și de la iarbă. S-a dus la fluviul Mi-Lo, și s-a înecat în fluviul Mi-Lo. Au alergat îndată mulțimile cetăților, însă era cu totul prea tîrziu. Și aruncau mulțimile orez peștilor, nădăjduind că astfel nu vor minca rămășițele pămîntești ale preaiubitului poet Ciu-Iuen ! De atunci, în fiecare an, în ziua a cincea din luna a cincea, gospodinele pregătesc cu sfiala cuvenită, o turtă de orez numită „*Tsung-Tsz*“, semn de prăznuire a amintirii sfîntului... Ciu-Iuen rămîne întemeietorul poeziei noastre și pentru că a scris în limba simplă, plină de înțelepciune, a oamenilor înțelepți și simpli...

După aceea, am aflat despre cea mai lungă și cea mai frumoasă baladă a vechimii, numită „*Păunul zboară spre miază-zi*“. A fost scrisă de către un poet necunoscut, în anii 220 ai erei noastre, în dinastia Han. Balada aceasta zguduie și astăzi sufletele, prin marea putere a realismului. Iată cîteva fragmente :

Păunul zboară spre miază zi — răsărit.
Din cinci în cinci li, se rotește asupra lumii, uimit.

„Îți scriu, bărbate, ca să știi bine și tu :
Eu, soția ta Liu-I-U,
La ani treisprezece știam țese mătase.
La paisprezece știam coase straie frumoase.

La șaptesprezece ani, ți-am fost soție bună în toate !
Și mi-e inima tare tristă, bărbate !
Tu te-ai dus departe, și mi-i urît.
Și eu te-am tot așteptat, numai zeei știu cît !
N-am timp nici noaptea să mă odihnesc.
Din trei în trei zile un val de pînză sfîrșesc,
Dar maică-ta, soacra, se uită pe sul
Și mă blestemă că nu ți-es destul,
Că ți-es prea puțin, prea încet, prea rău.

E tare greu să fii noră în neamul tău !
Mă blestemă dimineață cu dimineață.
Eu nu sint nici vorbăreață, nici isteăță.

Scrie-i tu, cum te-ai fi pricepînd,
Să mă trimită la părinții mei, cît mai curînd..."

Și întorcîndu-se bărbatul sărmanei Liu-I-U, și întrebînd-o pe maică-sa de ce întunecă zilele fetei, maică-sa i-a răspuns :

„Fiul meu, inima strîmtă ți-i, foarte !
Liu-I-U nu știe să se poarte !
Între nurori e cea mai nesupusă !
S-o văd odată diavolilor dusă !
O urăsc de moarte !
Degeaba ai venit de departe
Sfada dintre noi s-o alini.
Cunosc o altă fată, în vecini.
Frumoasă e cum nu-ți închipui tu !
Mă duc s-o pețesc, hai și tu,
Alung-o însă pe Liu-I-U...

.....

Liu-I-U, nora, neroada,
Să-mi părăsească tot acum ograda".
Văzîndu-i ura neagră peste fire,
Cian Tsu-Cin a rămas mut de uimire.
S-a dus în cămară,
Unde Liu-I-U plîngea din cale-afară,
Dar cum să-i spună că soacra nemiloasă
Îi cere s-o izgonească din casă,
Chiar el, cu mîna lui, cu vorba lui !
„Liu-I-U, altă scăpare nu-i !
Îți port dragoste nemăsurată !
Du-te la părinți, deocamdată.
Așteaptă-mă, păstrează-mă în gînd,
Voi reveni să te iau, foarte curînd !"
Ea s-a urcat în car, fără gînduri.
Doar lacrimile-i curgeau într-o sută de rînduri.
El o urma oftînd adînc, arare,
Mergînd în urma carului, călare.
Oamenii îi priveau, tăceau,
Din calea lor se fereau.
El la răscruce a descălecat,
Tîmplele în mîini i le-a luat,
Și oare ce a putut să-i șoptească
Mai adînc decît inima omenească ?

Biata Liu-I-U ! Abia a pășit pragul, ușor,
Și-a înțeles că nici părinții ei n-o mai vor.
Cian-Tsu-Cin a simțit, a presimțit,
Dar prea tîrziu acasă a venit.

.....

După ce bine s-a înnoptat,
 Liu-I-U în iaz s-a aruncat,
 A acoperit-o apa cu rotogoalele,
 I-au găsit oamenii straietele, sandalele.
 Cian-Tsu-Cin, deznădăjduit,
 O creangă înaltă a ochit,
 Și-a descins brîul și s-a suit.
 Vecinii, mirîndu-se,
 I-au zărit tălpile sus, legănîndu-se.

Din cinci în cinci li, rotîndu-se uimit
 Păunul zbură spre miază zi — răsărit.

Între anii 365—427 ai vremurilor noastre a trăit poetul Tao-Y-Uen-Ming, autorul cărții celebre „Toa-Hua“ sau „Călătorie prin satele cu piersici“, închinată vieții aspre a oamenilor simpli. Altă operă, „Ninsoare în iunie“ a fost scrisă în timpul dinastiei mongole Yu-En, de către poetul Kuang-Han-Kang. Cuprînsul cărții e următorul: o fată învinuită de a fi săvîrșit moarte de om, a fost osîndită la moarte, dar îndată ce i s-a retezat capul, cerul, în semn de protest, a prins să ningă în iunie, în plină vară...

Pe marele poet Su-Tung-Po, care a trăit între anii 1030—1101, l-am evocat la Hanceu. Su-Tung-Po era om voinic, și a luptat cu arma în mîină împotriva semîniilor cutropitoare *Cin* alături de Jo-Fei, după cum mărturisesc evocatorii vremurilor. Poeti erau și tatăl și fratele lui Su-Tung-Po, încît sînt cunoscuți în istorie tus-trei, la fila lor, sub numele de „Cei trei Su“... Ca toți oamenii luminați din acele timpuri, Su-Tung-Po a luptat și el pentru strîngerea sub un singur sceptru a tuturor hanatelor. Că a fost și un mare binefăcător, o dovedește digul de la Hanceu, construit de el pe lacul Si-Hu.... Su-Tung-Po, pesemne după uciderea lui Jo-Fei, a mîncat pîinea exilului, la Canton.

IV.

În mod firesc ar fi trebuit ca precara noastră expunere să înceapă cu poezia populară. Însă domeniul acesta e atît de vast, lumea ce o înglobează e atît de profundă, încît cere o expunere aparte. Mă voi mărgini la a arăta că acum două mii cinci sute treizeci de ani, geniul popular chinez a creat Epopeea Marelui Zid, ca răsfrîngere a unei realități tragice. E vorba despre drama fetei Min-Tsian-Nin, care pleacă la Marele Zid spre a-și căuta bărbatul luat prizonier, și spre a-i duce veșminte călduroase. Asta se întîmpla pe vremea crudului han Shu-Han-Ting, care...

„...de-o viață măcelărea oștiri,
 Rîvînd mereu spre Gobi, spre alte cuceriri,
 Și aduna în funii mulțimile, c-un rost,
 Vroînd să construiască un zid cum n-a mai fost,
 Un zid pre cît ai merge vieți de om în șir,
 La zeci de mii de oameni să fie cimitir,
 Înalt și gros să fie, și tare, cum s-o ști,
 Și lung să fie zidul de zece mii de li“...

Tsi-leang, un mîndru fecior de vang, pe cînd se ascundea de oștenii hanului, a nimerit în grădinița fetei Min-Tsian-Nin care îi spune așa :

„Cerești puteri vroit-au aici ascuns să stai,
Să scap în unda lină ușorul evantai,
Să vezi cum în amurgul cereștilor splendori
Îmi răsărea tulpina din straiul cu cocori“.

Însă după ce au fost cununăți, următorii l-au prins pe sărmanul Tsi-leang și eroica fată pornește să-l caute, și după nemaipomenite întîmplări ajunge la Marele Zid. Și ajungînd ea, a adormit și a auzit prin vis glasul lui Tsi-leang :

...,ci, află, m-au ucis,
Prin muncă blestemată, aici cum am ajuns !
Și trupul meu se află aici sub zid ascuns ;
Deasupra mea zidit-au un turn...“
Ea s-a trezit
Și către zidul Mare s-a-ntors : „Blestem cumplit
Să cadă peste hanul cel mare, Shu-Han-Ting !
Aș vrea să văd cum nouri de uragan se-mping,
Cum carele furtunii trec prin văzduh tunînd,
Cutremurînd pămîntul și turnul dărîmînd...“

Și se spune că Zidul cel Mare s-a despicat, și Min-Tsian-Nin a văzut trupul iubitului. S-a prăbușit și a murit și ea, după cum încheie legenda :

„Și doarme ea și astăzi lîngă sărmanul vang
Adus de pe la Fluviul Albastru, Yang-Tse-Kiang...“

Și acum, ar veni la rînd epopeea fetei As-Ma, eroina semînției San-Ni. Împreună cu înfocați cercetători ai folclorului, am ajuns seara într-un sat. Am aflat acolo o cîntăreață. Erau strînși roată în juru-i, bătrîni și bătrîne. Strunele *cosien*-ului au umplut deodată încăperea. Întii, parcă bătea furtuna pe munți. Apoi zbuciumul firii s-a îndepărtat. Strunele picurau adînci suspine. A început și glasul fetei. Își cerea iertare că nu știe istorisi și nu știe cînta, pe potrivă frumuseții cîntecului. Ne-am adîncit în ascultare. La fereastră se îngrămădiseră alți ascultători. Murmurau moșnegii, cu pipele stinse în mîini, cu ochii în pămînt. Murmurau babele, rezemate de pereți, cu ochii duși în vis, la As-Ma cea de odinioară. Încet-încet, străbunica lor prindea întrupare, din murmur, din picurii strunelor de aramă...

„Trebuie să cînt, dar cum să cînt ?
Fetele munților ca florile sălbatice sînt...“

După aceea, cîntăreața, însoțită de murmurul *cosien*-ului și adunării, a istorisit cum s-a născut As-Ma, cum a crescut, frumoasă și înțeleaptă, și cum a pus ochii pe ea A-Ts, slutul, fiul lui J-Bu-Ba-la... Scăpată din hruba vrăjmașului, As-Ma se înecă într-un fluviu, și după aceea o ia zina Scatulama și o duce în munți, devenind astfel Fata Ecoului :

„Și astăzi, la noi în munții San-Ni,
 Pe As-Ma o putem auzi :
 Când cîntă flautele vesele,
 Petrecînd mirii, miresele.
 Când *cosien*-uri răsună,
 Când chiotele munții detună,
 Din stîncă-n stîncă, din zare-n zare,
 Se umple lumea de muzici răsunătoare,
 Chiotele, risetele flăcăilor
 Se rostogolesc în adîncul văilor“ ...

Înceind această expunere, trebuie să amintim slava în care se înalță poezia chineză contemporană ; e de datoria noastră să dăm slavă avîntului cu care crește această poezie și să subliniem stimularea pe toate căile, a acestei poezii. Sute de mii de poeți, se ridică din inima celor 600 de milioane, cîntînd excepționalele fapte ale contemporaneității, munca înflăcărată de un elan unic, a marelui nostru prieten din adîncul Soarelui-Răsare ! Vom cita din versurile celui mai sobru dintre poeții de azi ai Chinei, Mao-Tze-Dun. Vom cita un cîntec plin de optimism creator, „Înotul“ :

M-am ospătat cu pește la U Cian, și-așa,
 Cum am băut și apă destulă, din Cian Șa,
 La Yang-Tse-Kiang pornit-am voios, să văd, de pot,
 De la un mal la altul curînd să-l trec înot,
 Să salt cu pieptul peste fluidele-i spinări,
 Să pot avea în față doar depărtări și zări...
 O, fluviu, e mai bine așa, de mii de ori,
 Să mă azvîrl cu sete în vînturi și vîltori,
 Mai bine e, cu pieptul să-nfrunt acest tumult,
 Decît în ogrăjoara cuminte, de demult...
 Confucius, pe vremuri, pe-aceia cugeta.
 Că lucrurile-n urmă rămîn și ele-așa.
 Mereu se trece clipa și depășită e
 Ca depășita undă a fluviului Yang-Tse...

2.

Printre catarguri vînturi mai bat din val în val.
 Cuminte stă Colina Dragonului pe-un mal,
 Și stă Colina Broaștei cuminte, pe celalt !
 Zvîrli-vom de la una la alta, pod înalt,
 Deși printre corăbii vîntoasele s-aud,
 Să-ntindem cale nouă din Miază-Noapte-n Sud,
 Vă spun : Putem începe ! E timpul potrivit !
 Unim ce altădată era de neunit !
 Să ridicăm pe fluviu și-un zid înalt, curînd,
 De el să se zdrobească furtunile urlînd,
 Să ridicăm pe fluviu un zid mai la Apus,
 Yang-Tse să se lărgească, înlănțuit, supus...

3.

Netulburată fie în straiul diafan,
Zeița-ndrăgostită a muntelui Fu-Shan !
Sub uriașa pînză a nourilor grei,
Iubească-se în pace cu împăratul ei !
Din negurosul munte dac-ar privi în jos,
S-ar minuna, cum lumea se schimbă viforos...

Ceea ce am spus noi, nu stă nici la degetul cel mic al celebrilor poeți citați. Că m-a slujit cu credință sau nu, zeitatea Evocării, vor decide-o cititorii !
© Pentru a sintetiza timpul nemărginit într-o secundă, trebuie să fii cel puțin vrăjitor...

VICTOR TULBURE

CUVÎNTUL PESCARILOR JAPONEZI

Colibele ne-așteaptă să le aducem hrană,
Ne dezlipim de tărături dar zbaterea ni-i vană.
Talazuri otrăvite ne-mping în larg, departe,
Și când săltăm năvodul, năvodu-i plin de moarte.
Ades ni se năzare — și asta nu-i a bună —
Ciuperca Hiroshimei că-și urcă pin-la lună
Tulpina ei de vaier, coroana ei de singe...
Din somn tresare muma și pruncu-n brațe-și strînge,
Ades ni se năzare, când e-nnorat văzduhul,
că prăbușită lumea se zbate să-și dea duhul.
Parc-auzim ciuperca, în noaptea ca mormîntul,
Pe unde-și scoate capul, că pîrîie pămîntul
și soarele ni-i negru. Și orb ni-i luminișul.
Ca mitraliera ploaia ne bate-acoperișul —
Al deznădejdiei șarpe din inimă ne mușcă ;
Tutumul amiroase și el a praf de pușcă.
Se-ntinde umbra morții de zece ori cît zece,
Fiertura de pe masă rămîne-n bliduri rece.
Și noaptea, la amiază, în cîntători de zi,
Ne-amenință războiul și nu putem trăi,
Au cine e de vină că masa nu ni-i masă
Că somnul nu-i ca lumea și pacea nu-i acasă ?
Știm cine-s vinovații și faptele lor care-s !
Nesăbuiți discipoli ai crîncenului Ares, —
Urzesc domnia beznei, a morții, a ruinii...

Noi vrem să fim ai vieții. Noi ne-nchinăm luminii !

NU MOARTEA

*Nu moartea peste lume să treacă, nu pîrjolul,
Nu fumurile negre brăzdate lung de vînt
Să dea grădinii noastre și țarinii ocolul,
Căzute din înalțuri, crescute din pămînt!*

*Vreau spicele-ncărcate de grîu și de lumină
Și crengurile grele de fructe dulci și moi
Să văd în ceasul zilei sub vînturi cum se-nclină
Ca niște brațe albe întoarse către noi.*

*Nevasta să-mi aștearnă la marginea grădinii
Și-n seara liniștită să ascultăm tăcuți
Cum greerii din umbră strîng liniștea luminii
Cîntîndu-ne de-aproape ca unor nou născuți.*

*Copilul dimineța să mi-l trimit la școală
Și să se-ntoarcă-n pace cum se întoarce-acum,
Să nu-i adun din umbra pămîntului în poală
Doar urma de cenușă lăsată lîngă drum.*

*Vreau soarele să spargă oglinzile tăcerii,
Să-i stăpînesc lumina de sus și s-o cobor,
Nu ceruri în fărîme căzute și puzderii
Cu-ntreagă măreția și strălucirea lor.*

*Pe țărmurile apei să-ntîrziu vreau cu luna,
Prietenia noastră-i știută mai demult,
Și nu pot fi din preajmă-i luat pe totdeauna,
Tăcerea ei albastră să nu i-o mai ascult.*

*Cînd trec peste hotară, în liniștea ta, țară,
Vreau pasărea să-ntoarcă luminii, din pămînt,
Cu zborul ei în crucea amiezilor de vară
Întreaga frumusețe ascunsă oarecînd.*

*Nu moartea, peste lume să treacă, nu pîrjolul,
Ci crengurile pline de fructe dulci și moi
Să dea grădinii noastre și țarinii ocolul
Ca niște brațe albe întinse către noi.*

FLORENȚA ALBU

NOAPTE LA BICAZ

Noaptea,
cînd abia mai respiră pădurea,
cînd Bistrița aurie
își desface pletele murmurului sub stele,
cînd trec
spre Piatra-Neamț
plutele luminate de felinare,
aici, la Bicăz, sudorii
fac să-nflorească flori,
incandescente flori,
în grădinile suspendate ale barajului.
E o risipă de culori, de lumini și de freamăte,
materia se cunună
cu focul
și-n bezna nopții
scînteile închipuie
altă boltă cerească,
cu alți sori,
cu alte constelații.

Noaptea făurită de oameni aici,
e mai frumoasă,
mai strălucitoare,
mai plină
decît toate cele o mie și una de nopți
ale Șeherezadei.

MOMENT

Am văzut flacăra-balaur
tîrîndu-se să scape
din cuptoarele înalte
am simțit dogoarea de mii de grade —
încăpăindu-mi pleoapele și respirația,

*m-am simțit mică
alături de imensele comasoare
care striveau stîncile-n dinți.*

*M-am simțit uriașă, asemeni uzinei —
în fața firelor de-naltă tensiune
în care sînt înfrînați
kilovații de foc.*

*În fața acestor coloși
pe care-i construiesc oamenii,
îmi găsesc adevăratele dimensiuni
în universul prea semet de
necuprinsul lui ;*

*între oameni, cu ei,
îmi cunosc adevărata putere ;
între oamenii liberi ai epocii mele
mă găsesc demnă
de tine, lume frumoasă și slobodă.*

SUB SEMNUL REVOLUȚIEI

*Oamenii făuresc poezia viitorului
încet, în tăcere,
cu mîinile lor mari,
de care ascultă
piatra, fierul și apa.*

*Aici vor înălța o hidrocentrală.
În mîinile lor
apa dă lumină,
oțelul arde,
piatra se face pulbere,
stîncile se despart
și lasă riuri să treacă.
Poate că oamenii aceștia spătoși,
cu fața arsă de vînt,
cu vorba moldavă,
mlădiată, molcomă,
au dormit
în apă, în piatră, în fier
și s-au trezit cu elementele naturii
odată,
sub semnul uriaș al revoluției.*

*Poate că nu-si bănuiau
atîta putere în ei
și nu știau*

că pot să toarne betonul,
să sape în stîncă tunele,
să mute Bistrița din matca ei veche
și din toate acestea,
să se-nfiripe
o poezie a viitorului ?
Sub semnul revoluției
s-au trezit,
s-au ridicat de la pămînt
și ei — mărunții anonimi
au aflat că sînt oameni.
Și-a fost de-ajuns să știe-atît,
să-și adune puterile
din apă, din piatră, din fier
și cu mîinile lor
să le îmbine,
să le dea armonie, frumusețe
și sens omenesc.

SCRISOARE

DOMNULUI PIERRE GAXOTTE, MEMBRU AL ACADEMIEI FRANCEZE

Cu destul interes am purces la citirea articolului dumneavoastră din „Figaro Littéraire“ (6 sept. 1958). Titlul suna paradoxal: „Pentru atîția scriitori care străbat veacurile, actualitatea n-are importanță“

Vă mărturisesc că am slăbiciune pentru paradox. Uneori el prilejuiește traiectoria unor superbe jerbe incandescente de idei — false sau adevărate — dar, oricum, paradînd strălucitor pe dinaintea noastră. În cazul articolului dvs., sofismul se etala în titlu. Așteptam jerba. O așteptam, socotind că falsa, efemera strălucire a argumentației ar fi — chiar din punctul dvs. de vedere — singura justificare a unei atari poziții, evident fanteziste.

Am așteptat în zadar. Paradoxe de tipul: „Ziua e întuneric, noaptea e lumină“, n-au ațîțat niciodată intelectul. Ele sînt o mecanică și plată inversare a unui truism.

Dar propoziția cu care se deschide articolul dvs.,: „Actualitatea i-a plictisit întotdeauna pe contemporani“, ce înseamnă oare altceva decît un asemenea truism întors cu capul în jos ?

Probabil că ați simțit cît de șubredă și de goală vă e premiza. Ați încercat s-o susțineți, s-o umpleți cu ceva: „Dacă ea (actualitatea) i-ar fi pasionat, n-am avea decît cronici, povestiri gazetărești și cărți de vulgarizare“.

Aici lucrurile se complică oarecum. Nu mai stăm în fața unei simple plătitudini. Aici confuzia de termeni se insinuează în țesătura inițială a truismului răsturnat. Aici sofismul turtit începe să se umfle, cu serozitatea hidropică a pseudoideilor vagi.

Va să zică, dvs., pentru a susține intenabila teză a dezinteresului contemporanilor pentru viața societății în care trăiesc, nu vă sfiți să coborîți la subsolul noțiunii de actualitate, la accețiunea ei cea mai îngustă și cea mai de jos, la nivelul faptului divers.

Va să zică, tot ceea ce epoca și societatea în care trăiește scriitorul, imprimă în cugetul și sensibilitatea lui, nu contează, ba mai mult, strică, alterează arta. Dvs. nu negați în felul acesta numai realismul ci însăși existența și rostul de a fi al literaturii. Lucru pe care de altfel, îl faceți în mod deliberat, declarînd că „literatura este un divertisment“ și nimic altceva. Aceeași coborîre pe scara din dos, la etajul cel mai jos al noțiunii de desfătare artistică. Tot așa de bine se poate spune că omul este numai a mînunchi de instincte violente sau că frumosul estetic reprezintă sublimarea instinctului sexual sau al foamei. În logică, prezentarea unui aspect parțial și secundar drept un adevăr general, intră în categoria scamatoriei sofistice.

În știința umanistică a teoriei literaturii, asemenea poziții iau un caracter mai grav.

După ce cu o mișcare nihilistă de măsură, strângeți laolaltă pe un singur fărăș, spre a fi aruncat la groapa de gunoi a culturii, tot ceea ce spiritul omenesc a produs de-alungul mileniilor în materie de valori literare, — scoateți cu o pensetă, de pe același fărăș, două-trei nume, cărora le acordați cinstea de a sluji tezei dvs. nihiliste.

Astfel procedați cu Corneille și cu Flaubert. Ei merită desigur altă soartă decât aceea de a exemplifica singura categorie de scriitori acceptată de dvs., a scriitorilor ce zugrăvesc: „impalpabilul, falsul, imaginarul, irealul, artificialul“.

Dvs. pretindeți că publicul este plictisit de evenimentele timpului său, că le suportă cu mahmureală și că, în literatură, vrea „altceva“. Exemplificați cu secolul al XVII-lea, francez:

„Asediul La Rochellei, războiul de Treizeci de ani și Fronda, nu le amuzau nici ele mai bine pe doamna Rambouillet și pe d-ra de Scudéry. Eroii lor nu erau Richelieu, Condé, Turenne, Ludovic al XIII-lea, Mazarin. Erau Artaban, Céladon, Oroondate și marele Cyrus. Dacă fixau stegulețe pe o hartă, făceau aceasta pentru a marca înaintarea îndrăgostiților în Țara Amoriei (le pays du Tendre) și nu mișcările armatelor lui Wallenstein“.

Vorbeam de sofisme. Sofismul își are logica lui. El urmează legile unei coerențe inteme, pornind uneori de la premise false. Nihilismul dvs. intelectual merge însă atât de departe, încât nesocotește pînă și aparența unei consecvențe în gândire. Căci unde e coerența afirmațiilor dvs.?

Ce vreți să dovediți prin faptul că îngusta coterie salonardă din jurul doamnei de Rambouillet și a D-rei de Scudéry, întorcea spatele realității și se pama după neverosimile aventuri cavalierești galante ale „Astreii“, ale lui „Cyrus“, ale „Cleliei“?

Cine a triumfat? Verbiajul pretentios, retrograd, artificial al „prețioaselor ridicule“ sau literatura suculentă, realistă, populară a aprigului lor adversar, a celui ce le-a prins pe vecie în imensul lui hohot de rîs? A triumfat arta robustă, veridică, ce-și datorește vigoarea reflectării realității contemporane, sau gîngurelile fantomaticilor cavaleri mondeni și bine crescuți? Ce se citește? Cine e viu? Honore d'Urfé? *Mlle* de Scudéry? Sau Molière?

Cum rimează, în concepția dvs., preferințele artificiale și găunoase ale susnumitelor coterii aristocrate, cu teatrul simplu, viguros al lui Corneille, unul dintre puținii pe care binevoii a-i absolvi și a-i scăpa de la groapa comună?

Cum puteți trece peste faptul că, în faza lui inițială, clasicismul, cu unitățile sale, a fost o victorie a realismului împotriva extravaganțelor scenice, împotriva neverosimilului și a naturalismului tragi-comediei, așa cum apar ele la un Rotrou, de pildă?

Cum se poate nega că hulita contemporaneitate — în cazul de față, societatea franceză a secolului al XVII-lea, — apare mult mai clar în transparența versului corneillean — din „Cidul“, să spunem — decât fictiva lume medievală spaniolă, sau decât inexistentă lume a unui inexistent om atemporal?

Urmînd aceeași traiectorie bachică a ideilor, dvs., îl scoateți pe Flaubert din rîndul realiștilor și pe „Doamna Bovary“ din rîndul romanelor în care aflăm zugrăvită societatea contemporană lui Flaubert.

Dacă romanul lui Flaubert bravează anii, însemnează desigur, după dumneavoastră, că în el nu trăiește mica burghezie franceză provincială de la mijlocul secolului trecut, cu atmosfera ei îmbîcsită, cu orizontul ei limitat, cu

tragediile ei grotești, cu miturile, cu superstițiile, cu ticurile ei, ci o lume falsă, imaginară, ireală, artificială, atemporală, așa cum o visați.

Pentru a putea fi scoși cu penseta, de pe imensul făraș unde gem, îngrămădiți de dvs. Eschyl și Dante, Rabelais și Voltaire, Tolstoi și Cehov, Thomas Mann și Șolohov — Flaubert se cuvenea curățat de prihana actualității, lucru pe care nu v-ați sfiit să-l faceți. Cum? Afirmînd pur și simplu, împotriva evidenței și a bunului simț că „Doamna Bovary“ e un roman ce întoarce spatele realității.

Dvs., cu autoritatea vîrstei și cu prestigiul academic care vă susțin alegațiunile, încercați să predicați tinerilor scriitori francezi dezinteresul pentru marile lupte și probleme ale epocii noastre. Le spuneți că arta lor ar fi amenințată de caducitate și de neant, dacă ar năzui să aibă un conținut social și un mesaj, să fie mai mult decît un simplu joc; că viitorimea nu le-ar înțelege intențiile „ea avînd alte griji, alte probleme și un alt fel de a aborda viața“.

Împotriva unui atare nonsens stă întregul tezaur al literaturii mondiale vechi și moderne. A discuta în contradictoriu ar fi oțios și penibil. Ar însemna să deschidem permanent uși dinainte deschise.

Domnule Gaxotte, articolul dvs. m-a întristat profund. Vă mărturisesc: nu așteptam de la el adevăruri revelatorii și nici măcar o contribuție la chestiunea pe care o abordați. Titlul articolului nu era menit să-mi dea asemenea iluzii.

Altfel de satisfacții, mai ușoare, mai frivole — dacă vreți — am așteptat de la el.

Saloanele și „ruellele“ pariziene, de la care vă reclamați, au fost, de-alungul veacurilor, martorele multor paradoxe și sofisme, tot atît de arbitrare, poate, ca și ale dvs. Ele însă erau, adeseori, picante, spumoase, pline de verva și de șlefuirea pe care o dă deprinderea conversației mondene.

Există neadevăruri în care „spiritul“ circulă alert ca un singe albastru, subțirel și neastîmpărat. Există paradoxe care zboară și se leagănă. M-am așteptat să urmăresc ascensiunea și evoluțiile capricioase ale unui fulg. Dar, vai, paradoxul dvs., zace — zace ca o beșică hidropică și captivă. Ce trist e paradoxul bătrîn și vlăguit!

RADU POPESCU

AL. SAHIA ȘI ULTIMELE NUMERE ALE „BLUZELOR ALBASTRE“

— fragment —

Cu câteva zile înainte de sorocul apariției numărului 2 al „Bluzelor albastre“, Predescu se prezentă cu servieta, când încrunțat, când hlizit, prost și solemn ca o mașină de călcat. Fără să clipească, Sahia înlocui tot numărul cu vreo treizeci de „perii“ culese la întâmplare de prin materialele „Vremii“ și ale celorlalte reviste tipărite acolo, și chiar de prin coșul redacțional al acestora. Farsa fiind acum cunoscută în întreaga tipografie, câțiva muncitori își acordară satisfacția de a asista la consumarea mistificării, înconjurându-l tăcuți pe Sahia, și arborând neliniștite mutre de circumstanță. Predescu le arunca, în timp ce se îngreuiă cu enormul fals, priviri căinești, repetând din când în când, plin de ifos : „Hm, hm, o să vedem noi, o să vedem !“

Ceea ce pare aproape de necrezut este că șmecheria prinse și de data aceasta. Siguranța Generală era și ea, în definitiv, tot o instituție a statului burghez, și bestialitatea ei nu era egalată decât printr-un cretinism de aceeași dimensiune. Nici unuia din miile de imbecili care ocupau un imobil imens în Bulevardul Pake, otrăvind de acolo atmosfera țării întregi și brutalizând nopțile orașului, nu-i dăduse prin minte să confrunte numărul 1 al „Bluzelor albastre“, apărut și vândut la chioșcuri, cu materialul pe care-l socotiseră inofensiv, și n-avea să le dea nici de data aceasta. Când Predescu se întoarse pentru a autoriza apariția numărului, era aproape dezamăgit, și începea să-l privească pe Sahia cu un fel de milă disprețuitoare : nu era destul de revoluționar ! Asta îl și enerva acum, căci intrarea lui Sahia pe făgașul interviewurilor cu vedete și a cronicii literare amabile, îl obliga pe el, Predescu, să-și țină ghiarele ascunse, să nu-și poată arăta talentele supra-polițiste. Se simțea ca un ostaș vajnic pus să păzească un paralizic : devalorizat, dezonorat. Și constata, scrișnind, că nu pe burta lui Sahia putea pași triumfal spre gradul de sub-comisar. Îi restituî lui Sahia teancul lui de polițe false, rînjind dezgustat :

— Bă, să fie, văd că ți-a venit mintea la cap, te-ai cumițit și dumneata !

Probabil că jocul ar fi continuat încă multă vreme, dacă n-ar mai fi existat și intelectuali rafinați care citeau revista noastră într-un spirit de fini denunțatori. Acești reprezentanți ai burgheziei simțiră bubuituri în urechi, și chiar mai adînc, la fiecare pagină a numărului doi : Lenin, Stalin, Marx, Gladkov, Esenin, China revoluționară... Panica a fost atît de mare, încît unii din paladinii prefasciști considerară chiar că e cazul să se încerce o apărare în scris, renunțîndu-se, un moment, la complotul tăcerii. Printre ei, cel mai înarmat ideologic și literar, elegantul mistic și cosmopolit Mircea Eliade, ridică mînușa și scrisese un articol grav, în care arăta că ideile lui Sahia sînt, de la A la Z, ideile

doctrinei și Partidului Comunist, dar că, din punct de vedere al „problematicii moderne“, aceste idei sînt de mult depășite, desuete, învechite, — totuși, nu e bine ca ele să reînvie, mai ales cu rezonanță politică, și așa mai departe... Era un denunț? Vroia Mircea Eliade să atragă atenția, pe ocolite, Siguranței? Nu știu. El nu adăugase, e adevărat: „cine are urechi de auzit, să audă!“ sau „A bon entendeur, salut!“, cum se obișnuia încă de pe vremea lui Caragiale, în denunțul de presă categoric dar „chic“. Dar polemica burgheză avea, pe vremea aceea, o adresă foarte vagă. Și toată lumea știa că asupra divergențelor de idei planează un tribunal suprem și misterios, născut nu tocmai din libertatea presei și a opiniilor.

Fapt e că articolul lui Eliade, unit cu tapajul verbal stîrnit de Nr 2, fu în sfîrșit auzit de cei care aveau urechi, dar n-aveau minte. Siguranța deschise revista, citi, și bănuî de sigur cam prin ce mijloace dăduse de două ori la rînd autorizația de imprimare. Dar ce putea face? Sancțiuni nu-i putea aplica lui Sahia pentru acest motiv, căci cenzură nu exista, legalmente, și pentru că nici nu-i convenea să se afle de păcăleala înghițită. Sahia ar fi putut pune pe toți cei ce rîd de partea lui, și erau încă destui în acest oraș atît de trist. Rămînea să deschidă ochii pe viitor, și rămînea de sigur, mica scenă intimă cu Predescu, pe care nu o pot relata, din nenorocire, dar care trebuie să fi fost încîntătoare.... Căci individul năvăli la redacție, spumegînd, bolborosind, roșu, galben, verde, și, din cînd în cînd, ieșind la suprafață, din năclăiala bilbîfelilor, ca și cînd ar fi scos capul dintr-o mlaștină care-l trăgea la fund, printr-un cuvînt urlat. Deschise ușa biroului lui Sahia pleznindu-se în ea și împingînd-o cu mîinile, cu genunchii și chiar cu fruntea, răcnind gîtuit:

— Hă, carevasăzică mi-o făcuși... d-ăștia mi-erai, d-ăștia mi-erai... cînd...

Se opri ca tras în țepă, și ultimul cuvînt în loc să moară în gîtlej, izbucni afară, de nerecunoscut, șuierînd printr-un mare clăbuc de scuipat care-i acoperise ca un scut străveziu gura căscată: biroul era gol.

...Sahia era în tipografie. În primele două-trei zile care umau apariției revistei, se iveau unele momente libere, pe care și le petrecea acolo. Se așeza lîngă un muncitor, care trecea zîmbind manuscrisul între ei, și împărțea munca indicîndu-i cu degetul un alineat, a „stare“. Apuca vingalacul și începea să lucreze liniștit. Culegea literele cu degetele încă țepene, le ținea strîns de tot, și le așeza pe șanțul lucitor cu o aplicație extremă. Trebuia să se concentreze grozav, și totuși munca aceasta în picioare, cu privirea supusă la mari cazne din pricina dimensiunilor minuscule a bucățelelor de plumb, îl odihnea, îl calma. În penumbra tipografiei, prin filtrul zgomotelor ei monotone, obișnuite și familiare, căldura toridă de afară pătrundea fără rază arzătoare, difuză, ca printr-un stor de cameră, în ora siestei. Și el avea într-adevăr impresia unei clipe de repaos, între prieteni buni, cu care nu e nevoie să schimbi multe cuvinte, dar ale căror prezențe se învecinează plăcut, certe și puternice, dînd momentului o consistență umană adîncă...

...Așa era și clipa în care se prăvăli în tipografie, pleznind de pereți ușile de lemn prinse numai pe balamale, Predescu. Nici nu-l descoperise încă pe Sahia, fiind puțin orbit de semiîntunericul care domnea acolo, și își și începuse bolboroseliile, cînd încremeni iar, văzîndu-l că lucrează, transformat în muncitor. Chestia i se păru teribil de suspectă, o nouă farsă al cărei scop el nu putea să-l pătrundă, dar a cărei victimă avea să fie cu siguranță el, tot el. Totuși, în minusculul său dovreac nemaiîncăpînd o asemenea complicație, iar „frecușul“ de la Siguranță fiind clar și proaspăt, ocoli printr-o simplă remarcă nouă

șotie a lui Sahia, continuându-și furia inițială, din ce în ce mai haotic și mai grosolan, turbat :

— Te joci, hai ? Ți arde de joacă dumitale, hai ?... Da' mie nu-mi arde, mă, nu-mi arde... că ți-ai bătut joc de mine... de răspunderea mea... Și șefii... zice... Ce mi-ai dat dom'le, și mi-ai spus că-i din borita dumitale de revistă... ți-am spus cînd mi-ai dat... și io le-am dat...

Se îneca, horcăia, se bițnia ca în pragul epilepsiei, și spumele din colțurile gurii luceau în penumbra în care se căsca și se închidea gura enormă, și care dădea feții lui țimpe și convulsionate o gălbejeală în plus, grasă de sudoare.

Sahia înțelese totuși de minune ce vroia să spună, și că jocul facil cu ciuperca Siguranței se terminase. Dar fără să arate nimic, întoarse capul spre urletele lui Predescu, și pe tonul tăios pe care acesta i-l cunoștea, îl întrebă :

— Ce dorești domnule Predescu ? Vorbește clar, și vorbește mai încet, că aici se lucrează. Spune repede și fii politicoș, că altfel îți întorc spatele.

De fapt, nu mai lucra nimeni. Muncitorii se adunaseră cît ai clipi lîngă Sahia, și făcuseră în jurul individului vociferant un cerc aproape perfect, lăsîndu-i o singură deschizătură în spate, spre ușa pe care intrase, și pe care putea încă s-o remarce singur. Oricît era de rătăcit și mînios, Predescu remarcă instantaneu această geometrie, și scăzu tonul, și parcă ceea ce nu putea revărsa în afară în intensitate a urletului, se transformă în presiune interioară care căuta să-și facă drum prin ochi, împingîndu-i din orbite într-o holbare nemăsurată, de speriat. Dar nu căpătă prin aceasta mai multă ordine în expunere, care continuă la fel de anapoda :

— Păi, nu ți-am spus... că doar nu m-oi fi cîștigat la belciuge 'mneata, nu ?... ți-am spus, ordin de la boieri, dom'le, ordin de la boieri... da' dumneata nu, să faci după capul comuniștilor... niște criminali... ei, ce-ai crezut, ai crezut că ne duci, nu, că acolo toți e fleți, că merge să ne duci de gilci...

Era nemaipomenit. Sahia, care apucase vîngalacul de capăt cu toată mîna, gata să-l pleznească peste ochi, nu se putu stăpîni să nu zîmbească. De jur împrejur, muncitorii rîdeau cu hohote, ținîndu-se de burtă, dîndu-și palmă pe spinare și ștergîndu-se la ochi. Dar el continua, și din rîsul acesta nu trase decît un surplus de furie care-l făcu să se înalțe din nou spre zbieret și grosolanie :

— Păi să știi dumneata... ce vă tot beliți fasolele, mă ?... crezi că-ți merge să te joci cu noi ? Ne crezi oarecum ?... Ei, lasă că-ți arătăm noi... de azi înainte ai să-mi dai toate articolele în... aia... spune, dom'le, cum îi zice... în manuscris, în mă-sa pe ghiată. Da' scrise frumușel de mîna — își explică el singur, mîndru — iscalite frumos, și pe margine scrii dumneata frumos, că garantezi că alea e... și numărul din care face parte... dacă vrei să mai pupi revistă...

Sahia nici nu mai așteaptă prelungirea acestei balmăjeli. Înțeleșese că trebuia să ia lupta în piept, pe față, — și se decise imediat, retezînd scurt :

— Nu-ți dau nimic !

Pentru Predescu toată această înfruntare fusese ca un zbor în avion prin imense goluri de aer. Se simți căzînd din nou, cu gura căscată, și abea găsi glas ca să îngaiame :

— Ce face ?... Cum nu-mi dai nimic ?...

— Nu, nu-ți dau nimic, repetă hotărît Sahia, pironindu-l pe toată lungimea lui inutilă. Nu există cenzură a presei, nu există lege care să vă dea dreptul să-mi cereți așa ceva. Nu vă dau nimic, m-ai înțeles ? Și puse pe cuvintele din urmă un accent de pumn.

Descumpănit, de cînd se cunoșteau, la fiecare vorbă pe care Sahia i-o zvrilea, de data asta Predescu rămase și mai descumpănit. Pauza surprizelor lui idioate nu fusese niciodată atît de lungă, atît de abisală. Dar și trezirea fu cu totul neașteptată : părea o fiară care iese dintr-o lungă toropeală, pregătindu-se să muște și căscînd galben. Grosolănia, vulgaritatea, trivialitatea lui de agent de beci, — care nu se adresase totuși niciodată personal lui Sahia — mirîră acum, direct în față :

— Ce spui, nene ? Nu dai ?... He, se vede că ți s-a făcut de pîrnae... sau te mănîncă spinarea ?...

Sahia însuși fu puțin amețit, sufocat ca de o duhoare uriașă. Dar numai o secundă. Dînd puțin capul pe spate, și strîngînd în mînă vingalacul de i se albiseră falangele ca varul, ordonă scurt :

— Ieși afară !

Apoi, cum tipul încerca să mai adauge ceva, încă odată și mai poruncitor, ca unui cîine, și împingîndu-l parcă cu ochii :

— Ieși afară !

Cine știe ce ar fi putut da toată ura, animală și umilită, a aceluia păcătos ! Ar fi recurs poate și la revolver, sigur dinainte de tot ajutorul „boierilor“. Dar nu avu timp să arate nimic. Cinci, șase muncitori îl și întorseseră cu fața spre ieșire, fără brutalitate dar cu o fermitate mult promițătoare, și îl împingeau acum spre ușă, cu umerii, cu piepturile, cu mîinile, și gestul lor era cu atît mai irezistibil cu cît era însoțit de domoale, dar cu totul lipsite de zîmbet și bunăvoință, îndemnări verbale :

— Ei, hai, domnule, du-te acum ! Du-te dacă domnul Sahia ți-a spus să pleci. Hai, nu te mai încăpățîna, ia-ți vaea că n-ai ce face !

Iar Predescu, escortat astfel ca un borfaș spre comisariat, vocifera încă, adresîndu-se, de sigur, lui Sahia și marcînd astfel ceea ce el credea că este ultima lui înfrîngere :

— Păi ce, așa merge ? Las' pe mandea ! Le spun la șefi... Fac notă verbală...

...Așa cum declarase, Sahia refuză net cînd Predescu se prezentă iarăși, calm și rînjit, să ia articolele manuscrise și certificate, și plecă din nou zăpăcit. A doua zi se prezentă însoțit însă de trei alți gealați, pe care-i introduse în biroul lui Sahia, prezentîndu-i drept „comisari“ : păreau toți frați gemeni, deși erau de vîrste diferite, de staturi contradictorii, și cu mutre oarecum personale : dar aveau ceva... Mai politicoș decît Predescu, dar bolovănos și scrișnit, ei cerură materialul numărului, declarîndu-i că-l vor citi în redacție. Sahia îi cîntări din ochi o clipă, și înțelese, privindu-i și cunoscîndu-și sumarul, care va fi rezultatul. Deci preferă lupta deschisă, pe o bază principială :

— Dați-mi un ordin scris de la Parchet.

— De la Parchet ? se miră cu profundă sinceritate unul. Cum de la Parchet ?

— Numai Parchetul are dreptul, conform legii, să-mi ordone o asemenea măsură, răspunse constituțional Sahia.

— Ascultă, domnule Sahia, fii serios, zîmbi slinos un al doilea comisar, ce-are de-a face Parchetul aici, ce să facem noi cu Parchetul ?

— Poate că dumneavoastră n-oți avea ce face, și înțeleg de ce, răspunse calm Sahia. Dar fără ordin al Parchetului însemnează că faceți un abuz, și eu nu mă supun acestui abuz.

Îl ascultau cu mirare și cu egală milă, pomenind de lege, abuz, parchet. Se priviră o clipă nedumeriți, apoi unul ieși din dilemă, arțăgos :

— Ia mai slăbește-ne dumneata cu fofirlica dumitale... Ce lege, ce Parchet ? Asta e ordinul și basta ! Fă bine și ne dă materialul !

— Nu vi-l dau ! Nu există cenzură a presei, deci nu aveți bază legală să-mi pretindeți așa ceva.

Și rămase neclintit, calm și rece la masă.

Nouă pauză. Apoi interveni al treilea, cu un glas gros, fără ton, ca un muget :

— Ascultă, domnule, nu te juca cu noi. Am mai văzut noi și alții. Dă-ne imediat materialul sau îl luăm cu forța.

Se înșelau, nu mai văzuseră alții ca el.

— N-aveți decît ! atîta le răspunse, și îi privea mereu, fix. Predescu cunoștea această privire, și știa ce efecte poate avea. Dar acum asista aproape încîntat la eșecul comisarilor.

— Ei... tu-i evanghelia mă-sii, răcni din nou primul comisar. Ce ne jucăm în bumbi aici ? Unde-i materialul ?

Iar Sahia, plictisit :

— Nu știu.

Toți trei săriră în același timp și mestecară înjurături și amenințări. Apoi, cel care părea să fie un fel de șef, declară :

— Păi stai, nene, că nu merge așa. Să vii cu noi la Siguranță.

Sahia tot neclintit :

— Aveți un mandat de arestare ?

— Îți arătăm noi mandat, stai numai să ajungem acolo. Apoi răcnit și răstit :

— Hai !

Se sculă și deschise ușa să deschidă drumul, în timp ce comisarii se îngrămădeau spre Sahia, care continua să rămînă la birou, ciocnînd cu degetele în lemn. Dar parcă deschise o cușcă de lei : năvăliră în cameră toți muncitorii tipografiei, care se strîngeau tăcuți la ușă, avertizați încă de la sosirea agenților și care acum, la deschiderea largă a ușii, dădeau curs, oarecum ironic, invitației. Intrau, intrau, opt, nouă, zece, o duzină, și afară pe sală se mai vedeau cel puțin douăzeci, treizeci, și alții nu se vedeau dar se auzeau exclamînd :

— Cum ? Îl arestează în redacție ?

— Fără mandat ?

— Nu se poate !

— Să poftească. Îi ajutăm și noi...

— Dar pe ce lume se află ăștia ?

— Unde sînt ? Ia să-i vedem !

— Domnul Sahia nu iese de aici.

Tablou. Așteptare. Încăierări zadarnice de intimidare, apoi de noi pertractări asupra materialului, din nou refuz, lege, parchet, cenzură. Plecară. Singuri. Cînd grupul de muncitori le deschise drumul, încercau zadarnic să le privească fețele, să-i țină minte pe unii, să-i recunoască poate pe alții.

Ca la un semn, toți oamenii întoarseră spatele. Reprezentanții Siguranței treceau printr-o lungă alee de spinări mute...

...Acum conflictul se transformase în război, și Sahia luă ofensiva, hotărînd culegerea și imprimarea revistei fără nici o dezlegare prealabilă din partea Siguranței. Știa foarte bine care sînt riscurile : în primul rînd, suprimarea revistei. Dar, își zicea că, în definitiv, acesta nu e un risc apărut în cursul drumului și care ar putea fi evitat într-un fel sau altul, ci un termen fatal, inevitabil mai curînd sau mai tîrziu, atîta vreme cît nu abdică de la înseși idealurile și țelurile revistei. Deci, mai bine să ajungă la acest rezultat luptînd, și chiar să apuce să mai scoată un număr două, procedînd repede și încercînd să se strecoare prin breșa pe care i-o deschidea regimul legal în vigoare în acel moment. În al doilea rînd, arestarea lui de către Siguranța întăritată. Dacă libertatea lui ar fi plătit viața mai departe a revistei, și-ar fi jertfit-o bucuros. Însă își dădea seama — și cu multă amărăciune — că cel puțin deocamdată nimeni n-ar fi putut s-o ducă mai departe. Arestarea lui — moartea revistei. Îl treceau fiori gîndindu-se cum jucase această carte teribilă cînd cu vizita celor trei comisari, și muncitorii din tipografie nu înțelegeau de ce, din cînd în cînd, le strîngea mîna cu mai multă căldură decît de obicei, insistent, punînd în acel gest o prelungire specială, un fel de mulțumire mută. Căci de momentul în care îl smulseseră pur și simplu din mîna haidamacilor Siguranței, nu se pomenea niciodată, nimic : atunci, muncitorii se risipiseră repede, discret, lăsîndu-l singur, și discreția lor obișnuită față de orice acțiune generoasă pe care o întreprindeau în chip atît de spontan, continua. Așa că Sahia se mulțumea acum să le strîngă mîna frățeste, și să le exprime astfel, tăcut, mulțumirile „Bluzelor Albastre“. Oricum ar fi sucit-o, perspectivele erau aceleași : revista dispărea în orice caz, el, personal, se putea să scape. Concluzia : mai bine să încerce să prelungească viața revistei luptînd, și, în orice caz, de o mie de ori mai bine ca revista să moară luptînd, printr-un act de violență executat de inamici în extremis, care putea avea, prin mobilizarea conștiințelor, efectele lui pozitive.

În consecință, calm și lucid, supraveghe ultimele pregătiri și grăbi cît putu imprimarea. Predescu, nelipsit din redacție și tipografie, îi informa pe „șefi“ despre fiecare fază a nașterii numărului trei al „Bluzelor albastre“ dar în preajma lui Sahia nici măcar nu mai mîrîia. Acum înțelesese, în sfîrșit. În căpșorul lui se făcuse lumină deplină : Sahia era nebun...

Cu toată energia, cu toată graba lui, hărțuielile Siguranței și dificultățile financiare avură un prim efect. Numărul 3 nu mai apărură regulat, exact la două săptămîni după numărul doi, ci cu o întîrziere de o săptămînă, la 10 iulie 1932. Dar în conținut nu se simțea nimic din aceste tribulațiuni : tot atît de mare, tot atît de vibrant, pe o linie mereu ascendentă. În primul rînd, grava preocupare generală, marea campanie de mobilizare a maselor la lupta împotriva războiului, campanie pe care Partidul pune accentul principal pentru denunțarea și infierarea fascismului. Se pregătea marele congres internațional anti-războinic de la Geneva, și pentru popularizarea lui, revista publica în prima pagină un „Apel“, pe care ai impresia că-l citești într-unul din ziarele zilelor noastre : „Copleșită de probleme pe care nu le poate soluționa, societatea burgheză cade, văzînd cu ochii, în anarhie“. Și după ce arată că interesele naționale cele mai adevărate ale popoarelor cer o adeziune cît mai numeroasă, încheierea suna simplu și patetic : „Apelăm la toate conștiințele oneste, care nu

vor să trădeze acest popor, să-și asigure adeziunea“. Ceva mai jos, o mențiune cu alte caractere, lămurește : „Adresa pe care se pot trimite adeziuni este : la redacția revistei „Bluze Albastre“ pentru Al. Sahia“.

Din această simplă notiță, rezultă foarte mult pentru activitățile lui în afară de paginile revistelor și ale ziarelor. De altfel, în același număr, el scrie un mare articol de fond, intitulat „Congresul anti-războinic“ în care explica pe larg semnificația acestei mărețe manifestații democratice internaționale, demascând convergența fascismului cu războiul și cu exploatarea crâncenă a maselor, pentru ieșirea din criză a marelui capital și pregătirea agresivității antisovietice, adică a celui de al doilea război mondial.

N-a uitat însă nici atacurile provocate de articolul său din nr. 2 al revistei, pe care, pe bună dreptate le pune în legătură, directă sau ocolită, cu trezirea din somn a Siguranței. Pe scurt, sub titlul mai mult de notă decât de articol, „Răspuns atacurilor“, îl ironizează pe Mincea Eliade pe chestiunea ideilor „depășite“ și „învechite“, prin observarea lor din punctul de vedere al adevărului științific și al utilității sociale, și încheie cu o declarație de separare a celor două lumi reprezentate, respectiv de ziarele și revistele burgheze și de revista noastră, și în același timp de afirmare a forței Bluzelor Albastre, izvorită din asentimentul activ al clasei muncitoare : „Atacurile însă, din partea oricui ar veni, nu ne supără. Noi ne bazăm pe încrederea proletariatului, adevărații și sincerii noștri cititori“. Intelectualii, cafeneaua, n-aveau decât să observe că Sahia știa foarte bine ce sînt și cine sînt cititorii „sinceri“.

Că asemenea declarații n-aveau nimic demagogic, nimic retoric în ele, oricărui cititor de bună credință — o variantă minoră, dar onorabilă, a cititorului „sincer“ — i-o putea dovedi prin următoarea notă apărută în același număr, redactată tot de Sahia, intitulată simplu : „Către cititori“ :

„În totdeauna cititorul a fost și rămîne cel mai autentic și sincer critic.

Bazați pe acest considerent, facem apel la cititori să ne comunice părerile asupra revistei noastre.

În același timp, să ne spună ce probleme ar fi de părere să îmbrățișăm, ce rubrici noi ar mai trebui înființate, ce nelămuriri au în orice domeniu.

Stăm la dispoziția tuturor cu toată simpatia și dezinteresarea.

Răspunsurile bune le vom publica în această rubrică“.

Și mai există o dovadă, încă și mai categorică, a legăturii trainice, din ce în ce mai trainice a revistei cu proletariatul : publicarea însăși a producției literare a muncitorilor pe care Sahia o solicita și o încuraja neconținut.

Mai departe. În afară de un articol intitulat „erorile social-democrației“, pe marginea atitudinilor totdeauna dubioase luate de social-democrația de dreapta în toate problemele actualității sociale și politice, și în primul rînd în problema mișcării anti-războinice, — tot restul numărului e ocupat de opera literară și de cronică literară. Creația este reprezentată, în proză, de scriitorul sovietic Serghei Tretiakov, cu nuvela „O zi într-un colhoz din Cuban“, întinzîndu-se pe o pagină și jumătate, și ilustrată cu un frumos desen reprezentînd un grup de tractoare ce iau cu asalt o cîmpie infinită, sub straturi de nori plini de ploaie primăvăratice : încă odată, prin alegerea acestei nuvele, Sahia urmărea să opună realizările agriculturii socialiste stării mizerabile a ogorului și a țaranului din țara noastră. În poezie, numărul trei al „Bluzelor albastre“ îl prezintă pe Johannes Becher, cu un amplu poem intitulat : „Balada lui Karl Schmidt din orașul cenușiu“. E un cîntec trist și aspru, balada modernă a șomerului pierdut în metropola industrială capitalistă, e strigătul de revoltă al

asupririi, ciocnindu-se și repercutându-se în ecouri tragice în zidurile orașului cenușiu. Încrustat chiar în coloana poemului, un clișeu îl înfățișează pe Becher, numai profil dur, sub cozorocul larg al unei sepci proletare : e primul chip apărut în presa românească al marelui poet și luptător german.

„Cronica“ este consacrată unui roman sovietic, tot al lui Tretiakov, romanul abea apărut „Den Si Hua“, un capitol din prima fază a luptei de eliberare a poporului chinez, lupta împotriva tiraniei gomindaniste, și fructul experienței personale a scriitorului sovietic, martor și participant la marea epopee chineză. O altă cronică se ocupă de un roman anti-șovin al germanului Ernst Glaeser.

*
*
*

Sîmbătă 9 iulie, 1932. Pe la opt dimineața, revista era integral tipărită. În teancuri de cîte două-trei mii, — douăzeci de mii de coale imprimate se înșirau în jurul mașinilor care uruiseră toată noaptea. Ați văzut vreodată coalele unei reviste de format mare, nu îndoite în formatul obișnuit, ci întinse, netede, așa cum ies din mașină, avînd pe fiecare față două sau patru pagini ? Sînt ca niște hărți, ca niște planisfere, pe care vezi, de sus, mările foiletoanelor și nuvelor, înconjurînd insule de clișee, arhipelaguri de note și știri, în diverse culori, apoi într-o margine, un articol de fond pe o singură coloană, cu literă mai groasă, ca un lanț de munți ; și totul e încă lucitor și cald, și pare, de asemeni, o cîmpie întinsă, cu ogoare mai mari, mai mici, simetrice, bine desenate, așa cum se văd de pe un vîrf de munte, cu o pată mai albă ori cu o pădurice mai întunecată dincolo, și pe toate se zvîntă roua tușurilor și a cernelurilor, sclipind...

Încet, încet, pe nesimțite, luînd repetat din fiecare teanc cîte douăzeci, treizeci de coale, oamenii cu care tînuise Sahia ridicară vreo mie cinci sute de exemplare, le dosiră momentan într-o cămaruță de lîngă zețarie, în care se amestecau, în praf și întuneric, fel de fel de unelte stricate și rebuturi tipografice, apoi doi din ei se închiseră acolo, în timp ce un al treilea rămase în zețarie, neclîntit de lîngă ușa hrubei. Cei dinăuntru împinseră o hodorogită masă de paginație sub ferestruica de sus, de lîngă tavan. Unul se cățără pe masă, împinse geamul făcînd masacru de pînze de paianjeni și trîmbe de praf, și strigă încetîșor :

— Ei, mă Ionică, sosirăți ?

Și un glas îi răspunse, tot șoptit :

— Sigur, nea Antoane, prezent !

Dincolo de ferestruică era un fel de puț gol și neaerisit, o celulă fără tavan, cu ziduri mucedde, unele mai înalte, unele mai scunde, după înălțimea întimplătoare a calcanelor diferitelor clădiri care-și întorceau spatele în această curte interioară. Aci pătrunseră, strecurîndu-se acrobatic prin ferestruica unui subsol, doi băețandri de șaptesprezece, optsprezece ani, calfe tipograficești, mari amatori de tifle în nasul autorităților, care visau lupte îndirjite, și, ca și un poet francez, o leacă mai mulți bani la chenzină. Acum, pătați de plumb și de cernelă din cap pînă în picioare, după ce primiseră de la vîrstnicii lor cîteva instrucțiuni sumare, se strecurară în curtica dosnică, uitată, și așteptau sub ferestruică, cuprinși de fiorul complotului și al acțiunii, și ciulind urechile ca doi mînji.

Cei doi dinăuntru începură să lucreze : cel de jos întindea celui de pe masă teancuri, teancuri de foi făcute sul : acesta le strecura prin ferestruică, lungind mîna în jos cît mai mult, pentru ca unul din cei doi mînji să-l poată

apuca de capăt și ținându-l o clipă în echilibru ca pe un baston, să-l treacă celui alt care se grăbea să-l dosească într-un colț sub un teanc de țoale, petice și rupturi ce zăceau pe acolo, resturi ale ultimelor contacte cu viața, cu marea liberă, a acelei palme de pământ.

Din cînd în cînd, de jos, mînji :

— Mai e ?

Și, de sus, vîrstnicii :

— Mai e, mai e !...

O mie cinci sute de exemplare ale revistei reprezentau trei mii de coli cam de dimensiunile unei foi a „Scînteii“. (A „Scînteii“ de azi, bine înțeles). Operația dură mai mult de o oră. Și prin aceasta nu se termină. Căci operația finală cădea în sarcina celor doi ucenici. Ce mai aveau de făcut ? Pur și simplu să mute revista în altă curte, similară, căci lipită chiar de locul primei operații exista o alta, tot întunecoasă, tot neutilizată, tot uitată și tot mărginită de patru ziduri, dintre care unul intermediar între ea și curtica „Vremii“. Stăteau lipite una de alta, total străine una de alta, ca două vase închise, impermeabile, necomunicante. De ce, cu ce rost, cine mai putea ști ? În cartierul acela vechi, în neîncetată transformare provocată la iuțea de vadul comercial și de înghesuiri nerăbdătoare negustorești, asemenea hazarduri arhitectonice erau foarte numeroase, și foarte puțin cunoscute, căci proprietarii și locatarii se vînturau ca grăunțele, și erau interesați numai de porțiunea dinspre stradă a imobilelor. Sahia, preocupat din vreme de o posibilitate de a-și ascunde revista, aflase de cele două puțuri alăturate de la muncitorii, care erau totdeauna atenți la vecinătățile casei unde lucrau, pentru a-și putea găsi la nevoie, un adăpost, o ascunzătoare, o cale de retragere. Nu era o soluție prea grozavă, căci era o cale înfundată, zidită, dar era totuși posibilă pentru un moment. Chiar presupunînd că Siguranța ar fi remarcat lipsa unei cantități serioase de reviste, presupunînd că ar fi ajuns să afle de curtica dezafectată de lângă zidul zețariei, era greu de presupus că și-ar fi extins investigațiunile dincolo de zid, adică dincolo de teritoriul „Vremii“. Deci o zi, două, revista putea aștepta acolo, unde nu călca nimeni, în deplină siguranță. Pe urmă, se va vedea...

...În tipografie, nu se întîmplase nimic. Lui Sahia nu-i venea să creadă că ar putea să vadă revista ieșită afară liberă. Era atît de convins că Siguranța îi va tăia drumul de data aceasta, încît luase măsura strecurării secrete a unei cantități de exemplare, pentru ca, măcar în această cantitate, revista să ajungă în mîna cititorilor ei. De aceea, între două dispoziții, între două zîmbete, se îndrepta spre intrarea redacției, și privea neliniștit în stradă. Și se întîmplă că tocmai la una din aceste rapide inspectări a orizontului, îi văzu sosind. Cu un camion. Mulți, foarte mulți. Aproape că se liniști în fața faptului prevăzut, și întorcîndu-se repede în tipografie, așteptă ciocnirea. Peste două minute pătrundeau în redacție, apoi în tipografie, și peste tot lăsau o dîră : agenți care blocau intrarea, barînd și strada, agenți care rămîneau în hall-ul comun al redacției și tipografiei, agenți care intrau prin birouri și rămîneau acolo ca ocupanți, agenți înșirați la fiecare metru pe coridorul care ducea spre atelier, în sfîrșit, agenți în grup compact, pătrunzînd în sala mașinilor, în zețarie și în atelierul de fățuit. Într-o clipă, o nouă populație modifică aspectul obișnuit al instituției, sădînd panică în rîndurile tuturor celor care nu aveau legături cu „Bluzele“. În fața invaziei autohtonii reacționară diferit : patronii se convulsionară în întrebări mirate și în protestări inspirate din linia atît de or-

todoxă a întreprinderii, gazetarii și funcționarii încremeniră palizi pe locurile lor, muncitorii se adunară tăcuți, cu brațe încrucișate, în jurul lui Sahia.

Comanda hoardei părea s-o aibă un individ destul de scund, tuns în cap, cu o argintărie pentru douăsprezece persoane înfiptă în gingii, și cu gura strîmbă, întepenită într-o parte.

— Sifilis, gîndi Sahia fulgerător. O să fie greu...

Strîmbul glăsui, — fără să se adreseze nimănui în mod special, și ignorîndu-l pe Sahia — și dacă ar fi avut în gîtlej o tingire ruginită, sînt sigur că glasul lui n-ar fi sunat altfel :

— Unde-i „Bluze Albastre“ ? Să mi-o aduceți pe toată încoa. Nu e voie să iasă o foaie de aici !

— Cum nu e voie ? se miră Sahia cu glasul limpede. Cine nu dă voie ?

— Noi nu dăm voie, răspunse individul fără să bată mai tare în tingirea gîtlejului, dar cu un fel de rictus care accentuă strîmbătura gurii. Revista e confiscată. Așa... acu' te-ai dumirit ?

Apoi fără nici o tranziție, pe același ton, parcă în aceeași ordine de idei :

— Numele ?

Era destul de greu de priceput în prima clipă ce vrea această întrebare, de aceea Sahia se făcu a nu pricepe și răspunse tot în întrebări, din ce în ce mai precipitate :

— Aveți ordin de la Procuror ? Am călcat vreo lege ? Cum să confiscă o revistă fără nici un temei legal ?

Comandantul privi repede împrejur, apoi răspunse mereu pe același ton cu același debit egal de rapid, sărind de la una la alta, cu vorbele țîșnind într-o parte prin buzele schilodite, ceea ce le făcu să pară adresate, în mare confidență răgușită, sie însuși :

— N-avem nevoie de legi pentru comuniști. Și ce, nu sînt destule ? Unde e ? Cum te numești ?

Unde să fie, — cine, ce ? Și pe cine îl întreba cum se numește ? Desigur că întreba despre revistă, și că lui Sahia îi cerea să-și spună numele. Dar aceste întrebări neprecizate, bruschețea cu care țîșneau, stîrneau confuzie, cauzau o anumită ezitare, — și Sahia înțelegea acest fapt, fără să-i pătrundă în întregime tilcul. Se uită mai lung la individ, ca prin întuneric, apoi rosti apăsător :

— Într-adevăr, n-aveți nevoie de legi ca să-i persecutați și să-i terorizați pe comuniști, după cum n-aveți nevoie de legi nici ca să-i ajutați și să-i răsfățați pe fasciști... Dar aici nu-i vorba de asta : e vorba de faptul că nu există cenzură, și că deci n-aveți dreptul să luați măsuri împotriva unei reviste fără respectul formelor legale !...

Cuvintele trecură prin atmosferă peste capul tunsului, care părea că nu le ascultă, ca un fulger, și tunetul îi urmă numaidecît, încă îndepărtat dar promițător : un murmur de aprobare hotărîtă se rostogoli dinspre muncitori care se adunaseră acum toți, din toate atelierile, inclusiv din cel de fățuit, ale cărui lucrătoare cu tulpane albe se uitau chiorîș la agenți, ferindu-se cu silă să nu cumva să-i atingă în treacăt.

Trimisul Siguranței se dădu ușor înapoi, sprijinindu-se de zidul de agenți din spate, și-și dădu pălăria pe ceafă, glăsuind sastisit :

— Ia mai slăbește-mă cu mofturile astea, că nu-mi iei ochii mie... cine ești dumneata ? te-am mai întregbat de vreo șapte ori pînă acum...

Întrebarea, în sfișit directă, era absurdă, căci era imposibil de crezut că nu știe pe cine are în față, mai ales că, lângă el, Predescu îi strecurase fără încetare respectuoase șoaapte în urechi. Era deci simpla introducere a unei amenințări, a unei încercări de intimidare, și Sahia îi arătă din prima clipă că ia o cale zadarnică :

— Spune-ne dumneata cine ești, mai întâi, — dumneata care năvălești astfel într-o redacție, în disprețul legii...

Deși toată lumea observă cum carnea agenților se încrîncenă de mânie față de atîta lipsă de respect și atîta îndrăzneală, iar Predescu holbă cei mai uluiți ochi ai carierei lui, scundacul nu se arătă indignat ; după o pauză imperceptibilă, rosti privind întreaga mulțime în față, și în sclipirea argintăriei dentare se simțea o zadarnică încercare de arcuire mîndră a gurii șoldii :

— Inspector Tîmaru !

Prietenul nostru îl privi liniștit, din cap pînă-n picioare, și îi întoarse mult mai limpede :

— Alexandru Sahia.

Nici unul, nici altul, nu manifestară vreo surpriză, vreun interes : Sahia nu afla mai nimic — un nume — iar copoiul știa dinainte ce avea să afle. Dar muncitorii se priviră înveseliți. Inspector... ce omoare !... de obicei, treburile astea se încredințau unui comisar, unui brigadier oarecare. Lui Sahia i se expedia un general...

...În toată clădirea bătea un vînt cu rafale, cu pocnete și cu șuerături. Din loc în loc se nășteau bulboane, agenții erau prinși în ele, în grupuri, și risipiți spre margini în plină derută. Se auzeau tropăituri pe coridoare, strigăte și înjurături din spre atelierul de fățuit, urletul neîncoetat al mulțimii compacte din sala mașinilor.

În mijlocul acestui vârtej general, nemișcați pe locurile de la început, față în față, Sahia și Polițistul. Nu, n-am să-l uit niciodată și cred că nici unul din muncitorii care se aflau acolo, cîți vor mai fi trăind, pe unde s-or mai găsi, nu-l va uita niciodată, cum stătea acolo, brav, palid, dar dîrz și liniștit, și chiar cu un ușor surîs pe buze, care era mai de grabă tremurul aparent, fiorul unei mulțimi de sentimente care-l invadau în unde largi, puternice, pînă în adînc. Sorbea cu nesăț zgomotul bătăliei, mîndru de voinicia justițiară a muncitorilor, de spontaneitatea lor în acțiune, căci el nu le ceruse nimic, nu și-ar fi îngăduit niciodată să provoace o acțiune muncitorească, fie ea chiar de proporții reduse, care n-ar fi fost cîntărită și hotărîită în prealabil de Partid. Totuși, în sufletul lui ceruse această asistență, sperase în acest ajutor, și era fericit că tovarășii înțeleseseră apelul lui, mai bine zis, îl găsiseră, ca pe un îndemn constant, în sufletul lor colectiv, și acum se ridicau în fața tiraniei, în același ritm cu el, într-o armonie desăvîrșită, prin rostirea simplă a unui limbaj mut. Momentul acela îl umplea, în chip cu totul neașteptat, de sentimente luminoase, iar lupta i se părea clipa unei înălțări unice, la care el plutea cu toți tovarășii lui, lăsînd undeva, jos de tot, departe, în spații întunecate, viermuiala sordidă a adversarilor, gestul criminal, înfățișarea lor subumană. I se părea că în această luptă pentru cîteva pagini de hîrtie, vede intrînd în imense valuri de atac, în armii neobosite și inepuizabile, toată clasa muncitoare, poporul întreg, țara de pretutindeni, și amețit de viziuni, își zise aproape că soarta „Bluzelor“ nici nu mai interesează, că vor ieși sau nu vor ieși din tipografie nu are nici o importanță, că bătălia e ca și cîștigată...

...Deși foarte puțini auziseră ultimele vorbe ale lui Tîrnaru, muncitorii simțiră și ei că bătălia era cîștigată. Sala se liniști într-o alunecare generală spre Sahia, și toți respirară ușurați, privind spre agenții rămași pe loc, care se rezemaseră de ziduri, se lăsaseră pe vine, se tolăniseră pe mese și pe scaune, muți, dezvățați, scirboși, ca niște chiștoace rămase pe scrumieră după o noapte de chef. Oamenii căutau să nu-i vadă, bucurîndu-se în jurul lui Alecu de victoria pe care o ofereau în dar revistei lui. Dar Sahia înțelegea ca și Tîrnaru: jumătate de victorie, prima parte a luptei. De aceea refuză să ia în considerație propunerea avîntată a muncitorilor de a scoate revista din tipografie, trecînd peste împotrivirea cîinilor de pază rămași. Știa că afară mai erau agenți, că alții mai puteau sosi în orice clipă, că în zece minute putea avea în strada Carol un batalion de jandarmi. Nu voia, nu avea dreptul să-i lase să ajungă la o ciocnire gravă. Demonstrația forței morale, a efectelor solidarității, a valorii supreme a luptei, erau ample, mai mult decît suficiente. Concret, victoria trebuia desăvîrșită pe altă cale.

Sprijinindu-se ușor cu mîna de masă, ridică glasul și grăi așa :

— Tovarăși, vă mulțumesc mult, din tot sufletul, și în numele întregii redacții a „Bluzelor albastre“, pentru dovada de prietenie, de solidaritate și de curaj pe care ne-ați dat-o azi luptînd atît de inimos pentru libertatea revistei. Cea mai bună mulțumire voi o veți primi însă din chiar înțelesul cel mai larg al faptei voastre, care depășește cu mult apariția revistei noastre. Fapta noastră de azi vă dovedește că, în epoca noastră, nu există forță a burgheziei, a fascismului, a tiraniei de clasă în general, care să nu poată fi înfruntată și înfrîntă de lupta unită a muncitorilor. E o lecție de mare valoare, atît pentru voi, cît și pentru toți tovarășii noștri muncitori, a căror dezbinare și a căror intimidare se urmărește azi, mai mult decît oricînd, de către vîrfurile fasciste și fascizante ale burgheziei. Vă rog să n-o uitați !..

...Muncitorii îl înconjurau tăcuți, fi sorbeau cuvintele, și parcă se vedea cum cuvintele alunecă în ei, pătrund în minte, în suflete, așa cum se vede apa cîteodată alunecînd pe gîtlej, prin svîcnirile repetate ale omușorului. Din cînd în cînd se priveau între ei, clătinau din cap aprobativ, zîmbeau admirativ, aplaudînd în suflet. Și chiar unii agenți deschideau ochi din ce în ce mai mari, și mă întreb dacă pînă și ei nu se minunau de siguranța, gingășia și simplitatea cu care băiatul ăsta care n-avea încă douăzeci și cinci de ani, arăta că este un șef și un învățător...

...În cîteva ceasuri Sahia vorbi cu zeci de oameni, bătu aproape tot orașul, și realiză într-adevăr o mobilizare de forțe, nu tocmai impecabilă din punct de vedere democratic, dar eficace. Merse întîi la gazeta lui, la „Dimineața“. Arată acolo care este semnificația confiscărilor fără regim de cenzură, și care poate fi efectul, chiar pentru alte ziare. Văzînd că argumentul nu e prea convingător, relată atitudinea muncitorilor de la „Vremea“, și agită cu dibăcie problema simpatizilor muncitorești, aceeași care decisese, cu trei luni înainte, continuarea slujbei lui la „Dimineața“. Pe cînd expunea toate acestea în fața puternicilor directori ai trustului de presă din Sărindar, apăru în birou, ca din întâmplare, o delegație de muncitori din atelierele „Dimineții“, care cerură foarte insistent direcției să ia o atitudine față de încercarea de confiscare a „Bluzelor“. Directorii se deciseră. Puseră mîna pe telefon. De la „Dimineața“, plecă la gazetele oficiale sau simpatizante ale guvernului. Acestora le arată că o confiscare de revistă literară ar face cea mai proastă impresie și ar avea efectele cele mai dezastruoase asupra popularității guver-

nului abia instalat la putere, — și că o confiscare a „Bluzelor“ ar influența profund și în mod cu totul nefavorabil muncitorimea, acum, în plină perioadă electorală ! (Din fericire își amintise la vreme că proaspătul guvern național-tărănist se pregătea de alegeri). Argumente foarte puternice pentru o gazetă de partid, recent devenită oficios guvernamentală. Telefoane. De acolo trecu la gazetele opoziționiste, și le arătă că guvernul tolerează confiscări de reviste, după ce s-a lăudat atîta cu ridicarea cenzurii și a stării de asediu. Telefoane. Se duse apoi la ziarele și revistele neutre, vorbi, pledă, demonstrează, puse în dilemă mulți oameni, unii sincer democrați, alții democrați de ocazie, și toți se puseră în mișcare, unii din convingere, alții de rușine. Se duse la sindicatul ziaristilor, la Ministerul de Justiție, la Societatea Scriitorilor, și peste tot, după trecerea lui, telefoanele începeau să zbirnie, se cereau informații, se anunțau vizite grăbite și audiențe urgente. Noroc că eram în perioada de alegeri. Spiritul demagogic al partidului național-tărănist fu pînă la urmă exasperat în persoana Ministrului de interne, care dădu un ordin Siguranței : „Lăsați dracului în pace revista aia.“ Și mai încetișor : „om vedea după alegeri !“

Cînd Sahia se întoarse la tipografie era aproape cinci după amiază. Văzu după atitudinea agenților postați chiar în stradă, la intrare, că nu se întimplase nimic în lipsa lui. Intră în tipografie, îi informă pe muncitori, pe scurt, despre toate demersurile făcute, apoi se așeză pe colțul unei mașini plane, își scoase ochelarii, și așteptă. Oamenii rămaseră pe locurile lor, dar mai de departe sau mai de aproape, se uitau într-una la el. Era transpirat, palid, obosit pînă și în degetele care abia se mișcau, frecînd sticla ochelarilor. Iar așteptarea aceasta, după nouă, zece ore de zbucium neîntrerupt îl obosea și mai tare. Un muncitor se ridică, călcă apăsător, lovind cimentul, pînă la el, și-i întinse o chiflă. El își puse repede ochelarii, privi minat sub ochii lui mîna puternică, mare, care ținea chifla aurie, apoi ridică ochii și zîmbi cu toată gura, cu ochii și cu nările. Apucă pâinea și mușcă zdravăn.

Așteptarea mai dură vreo oră. Apoi comisarul Finichiu fu chemat la telefon. Tîrnaru nu-și mai făcu apariția. Peste cîteva minute începu retragerea agenților. Păreau dezamăgiți și în același timp fericiți că scapă de vecinătatea neliniștitoare, apăsătoare, a acestor muncitori tăcuți, și a acestui băiat firav, care părea că visează treaz, uitîndu-se undeva departe, — și care de trei, patru ceasuri nu le aruncaseră măcar o privire. Acum însă, îi priveau. De pe lîngă zidurile de care se rezemau, de pe mese, de pe mașini, de pe grămezi de scule și de șpalturi, se ridicară ochi care îi urmăreau ca niște pași tăcuți. Nu se auzea nici o vorbă. Nu se văzu nici o mișcare. Oamenii stăteau neclintiti, muți, zidiți în aceeași atitudine, în mașinile și uneltele lor, în încăperea unde, de dimineată, se dăduse o luptă. Dar ochii se mișcau și grăiau, atît de puternic, atît de clar, încît ultimii agenți grăbiră pasul ca în fața unei urmăriri, înghesuindu-se și poticnindu-se peste cei din față...

...De perioada de alegeri vroia să profite la maximum Sahia, pentru ca revista să apară regulat, să spună, să denunțe și să cheme cît mai mult. Guvernul umbla în peștit, cu mînuși scrobite: era încă logodnic, și se sclifosea nevoie mare, făcea promisiuni cu nemiluita, surîdea, aștepta să devină ginere pentru a sfeterisi zestrea și a pune mîna pe gîrbaci.

Dar ceea ce nu reușise să facă Siguranța era cît p-aci să facă administratorul Rapoșescu.

*

* *

Dintr-odată omul cu lavalieră și fără miros își afirmă existența într-un mod nebănuț și jucă în viața „Bluzelor Albastre“ un rol de prima mărime, un rol de „stea“. Dar el deveni stea, întocmai ca și mărețul, misteriosul astru eminescian, în clipa când nimeni nu-l mai zări colindând chioșcurile, liniind și umplînd cu cifre niciodată verificate sau măcar citite, albe coli de hîrtie, și reținîndu-și „respectuos“ salariul bilunar.

Hotărît să nu mai lase să se producă întîrzieri în apariție, aproape sigur de o anumită libertate pînă la consumarea comediei electorale, Sahia îi înmîină 6000 lei, rezultați aproape în întregime prin subscripții primite în urma apelului publicat în numărul doi, cerîndu-i să achite la iușeală hîrtia necesară numărului patru și celelalte mici cheltuieli prealabile. Rapoșescu încasă banii, îi numără, serios ca totdeauna, arătîndu-i astfel lui Sahia una din regulile elementare ale bunului administrator, îl puse să semneze hîrtia cu fatidicul „reținut lei 750 — leafă administrator“, reprezentînd lichidarea numărului trei, și înmîină chiar vreo optzeci de lei „sold“ rezultat din vînzare, și... dispăru.

Fapte asemănătoare se întîmplau pe atunci destul de frecvent, mai ales în lumea presei, unde morala nu era mai elastică decît aiurea, dar controlul era mai dificil și domnea chiar o oarecare nepăsare. Sahia știa foarte bine toate acestea și avea să se convingă personal că nici Rapoșescu nu constituia o excepție, peste vreun an, cînd se întîlni nas în nas cu el în gara de Nord, și cînd acesta fără măcar să încerce să-l ocolească, îi întinse mîna zîmbind protocolar, și i se adresă curtenitor, ca întotdeauna :

— Ce surpriză ! Ce plăcere ! Ce mai faceți, domnule Sahia ?

Alecui se oprișe uluit, și abia îngînase într-un tîrziu, obligat de atitudinea atît de binevoitoare și corectă a delapidatorului :

— Mulțumesc... dar dumneata ?

— O, eu mă zbat ca totdeauna... Acum sînt administrator al unei gazete și al unei reviste silvice, la Timișoara... Știți, e foarte interesantă presa din provincie, sînt alte probleme decît cele de aici...

...— Cum, își spunea Sahia, și nu se sfia să ne-o spună și nouă, — eu, care știu mizeria în care se zbate muncitorimea, eu, care cunosc greutatea formidabile pe care trebuie să le învingă Partidul — mă apuc și cer oamenilor să-și mai rupă o fărîmă de la gură, din pîinea și din sănătatea lor și a copiilor lor, pentru o treabă pe care o consider superioară tuturor greutăților și suferințelor personale, particulare, — și oamenii mă cred, îmi fac cinstea să fie de părerea mea, și-și rup de la gură, și-mi trimit oț pot, — și eu, ca ultimul nă-tărău, ca ultimul mizerabil, în loc să-i păzesc ca pe ochii din cap, să mă uit la ei ca la niște moaște, îi las să se ducă dracului, îi zvîrl pe gîrlă...

...I se oferiră ajutoare, împrumuturi pentru revistă : Sahia le refuză. Muncitorii „Vremii“, la curent cu ultima calamitate care lovise „Bluzele“, găsiră fel de fel de soluții ingenioase : ba să facă o listă de subscripție între ei, ba se lucreze gratuit la tipărirea numărului, administrația urmînd să le rețină costul din salariu : refuză și aceasta, plin de mîhnire, căci generoasa dovadă de prietenie a vechilor lui prieteni, scormonea și mai rău durerea și umilînța pe care le simțea pentru ceea ce numea el „fapta“ lui. Nu acceptă nici un ajutor, hotărînd că el singur și numai el trebuie să înlocuiască suma pierdută. Și era enormă pentru mijloacele lui. Avea două salarii, mai mult decît modeste : la „Vremea“ și la „Dimineața“. Asupra celui de la „Vremea“ nu mai putea face nici un fel de prelevări, căci era încă de la numărul unu al revistei gajat pentru acoperirea cheltuielilor suplimentare care se iviseră

la fiecare număr, — și acest fapt, în timp ce se condamnă atât de sever, el îl uita cu candoare, căci îl socotea firesc. Se duse deci la „Dimineța“, și rugă să i se avanseze dintr-odată două salarii care de abea acopereau suma pierdută. Două salarii ! Se condamnă la o foamete de două luni, fără să clipească. Administrația ziarului făcu unele dificultăți, făcu „mutre“, cum se spunea, și el le suportă, galben, el care nu ceruse niciodată un ban nimănui, nici măcar când i se datora. Își călcă pe inimă, și insistă. Directorii, avertizați, profitară de ocazie pentru a-l dojeni pentru că se angajează în treburi care depășesc puterile unui „tînăr începător“. Înghiți. I se exageră importanța „excepției“ care se face, pentru a fi sensibil la atîta generozitate și a se simți mai legat de marea instituție. Înghiți și asta. În sfîrșit, i se dădură banii. Se repezi într-un suflet și achită hîrtia, apoi alengă la tipografie și achită imprimarea. În sfîrșit, răsufînd mai ușurat, grăbi scoaterea revistei.

Evadarea lui Rapoșescu, se repencută astfel : revista apăru iarăși cu o săptămîină de întîrziere, dar Sahia trecu printr-o criză morală fără precedent, printr-un cataclism al conștiinței care dovedește în ce măsură totală, extraordinară asimilase și trăia învățăturile Partidului — și pierdu vreo două-trei kilograme, în afară de ce avea să mai piardă în lunile de foame la care se condamnase.

Îți vine să înnebunești gîndindu-te că toate aceste crize, toate aceste hăuri, prin care prietenul nostru trecea rupînd fișii din carnea lui, pe o cărare al cărei fiecare spin și stei el le-a smuls cu prețul unui strop de sînge, aveau să se repete din nou, în fața fiecărui număr, că toate sacrificiile făcute, rezolvau un moment, o fracțiune, o clipă. Înlocuind banii subtilizați de administrator, Sahia rezolvase problema numărului patru. Ei, și numărul 5 ?

Toate sursele se dovedeau epuizate. Ajutoarele de la cititori necunoscuți, de la prieteni depărtați, de la toți acei oameni buni simpli și trudiți a căror inimă o auzea bătînd ca o chemare și o căuta cu inima lui, — soseau rar, soseau greu. Eram în punctul cel mai de jos al crizei economice, și Sahia cunoștea, în realități de viață, caracteristicile momentului : salarii scăzute, prețuri în creștere. De unde să mai scoată bieții oameni bani pentru ajutoarea singurei lor reviste literare ? Și pe ce regularitate se putea conta, cînd Sahia știa foarte bine că regularitatea în apariție este legea fundamentală a viețuirii unui periodic ?...

Asta era subvenția lui, banca lui, fondurile lui : solidaritatea cîtorva zeci de mii de oameni necunoscuți, sentiment formidabil, dar în care realitatea economică tăia și ciopîrțea cu un cuțit măoelăresc. Prăvea în jurul lui, în presă, și vedea curgînd milioanele, pentru un șantaj, pentru o intrigă, pentru o imensă și monotonă minciună. Și „Bluzele“ nu puteau să trăiască, sufocate de lipsa acestui oxigen miraculos și ciudat !...

I se arată la paginația numărului patru un spațiu gol, o casetă pe două coloane, pe care o oprise fără să dea materialul necesar. Privi lung careul alb, care părea ciudat de orb în lucirea de plumb a restului paginei, dădu afirmativ din cap, și intrînd în zețarie se așeză la regalul lui favorit, și apucînd vingalacul, începu să culeagă, cu aldine, concentrat, ca de obicei, dar cu dunga unei patetice încruntări pe fruntea albă, cu un aer de mare oboseală în întreaga făptură. Și cînd colaboratorii și muncitorii îl întrebă curioși ce culege pentru caseta cu pricina, tăcu aplecîndu-se ușor asupra literelor, ca un om care acoperă cu palma pagina destinată unei singure ființe, de ochii indiscreți ai celorlalți. Cînd termină, privi lung literele adunate, lung de tot,

iarăși ca cineva care ezită în fața cutiei de scrisori, cu mesajul secret, decisiv, în mână. Cum paginatorul se apropiase din nou de el, îi arătă scurta coloană încheată, și-i spuse scurt :

— Pe două coloane, în caseta din ultima pagină !

Cred că numărul patru trebuie deci să-l răsfoim începînd cu ultima pagină, cu acest text cules de Sahia în ultima clipă, și semnat „Bluze Albastre“ :

„Hotărîți să ducem în mijlocul maselor proletare cuvîntul de cultură și lumină corespunzător luptei și năzuințelor lor, am făcut să apară „Bluze Albastre“.

În adevăr, revista noastră a avut un răsunset adînc în rîndurile celor ce muncesc, cu brațul și cu mintea. Numărul crescînd al cititorilor, scrisorile adresate, creșterea colaboratorilor cum și entuziasmul cu care am fost primiți pretutindeni unde clocotește setea de o nouă cultură, sînt dovezi că ne bucurăm de un sprijin moral nemărginit.

Din cauza crizei însă de care sînt loviți tot mai mult cititorii noștri, sprijinul material a fost mai mic decît nevoile de editare.

Lipsindu-ne mijloacele bănești, sîntem nevoiți să nu mai apărăm regulat.

Înlăturînd multe din greșelile ideologiei noastre literare, organizînd redacția și administrația, vom căuta ca în cel mai scurt timp să ne reluăm apariția.

În acest scop, apelăm călduros la toți cititorii noștri să contribuie mai departe la sprijinirea „Bluzelor Albastre“, la strîngerea rîndurilor în jurul singurei reviste de literatură proletară“.

După un rînd alb :

„La apelul nostru de rîndul trecut au răspuns :

Lucrătorii chelneri din Cafeneaua Corso	600 lei
Un grup de lucrători metalurgiști Timișoara	1250 „
10 tineri cizmari Brăila	135 „
T. Ionescu, funcționar, loco.	100 „
Prietenii „Bluzelor Albastre“ Iași	2450 „
Total	4535 lei

Cu tot caracterul sobru, cu toate că fiecare cuvînt e cîntărit pentru a exprima numai adevărul și nimic alt decît adevărul, cu toată semnătura ei colectivă, — nu are acest apel tonul, și nu numai tonul, dar vibrația unei scrisori adresate de Sahia cititorilor fideli ai „Bluzelor“ ? A unui adio în care sufletul își face loc, plin de sentimente atît de grave ! Mîndrie și tristețe, hotărîre și încredere, autocritică și angajament, sinceritate și speranță, — iată formula sufletească a lui Sahia, compoziția și temperatura, așa cum reiese din aldinele culese de mîna lui în ziua de 29 iulie 1932.

Colaborarea lui Sahia, la acest număr, semnată și nesemnată, este masivă ca în nici un altul ; poate că, deși cel mai încrezător, el simțea cel mai bine că va fi ultimul — căci era și cel mai lucid. Iată apelul intitulat „Se apropie un nou război“, semnat tot „Bluze Albastre“, dar care a fost scris de el. Desigur că strigătul împotriva războiului, prezent în toate cele patru numere, ar fi continuat să răsune în cincizeci, în o sută, o mie de numere, dacă „Bluzele“ ar fi avut viața pe care o meritau. Lupta împotriva războiului îi apare lui Sahia nu numai ca prima lege a activității sociale în acea epocă, dar era

o necesitate a fapturii lui în care dragostea de oameni a avut rolul de sentiment dominant, cel mai fecund.

Apoi, în numărul acesta vom găsi republicată „Revolta din port“ publicată, pe la începutul celui an, în „Facla“ cu textul care se citește și azi, el aducînd mai tîrziu o ușoară modificare a titlului, care dă ideii un sens de generalizare și permanență. Republicarea era absolut necesară, căci nuvela trecuse oarecum neobservată în „Facla“, și față de conținutul ei nou, față de valoarea mobilizatoare, merita o cît mai largă popularizare. Sahia a dat însă republicării, și un înțeles sentimental, aproape secret: omagiu adresat muncitorilor din tipografia „Vremii“ în amintirea neuitatei dimineți cînd se ridicaseră, toți ca unul, înfruntînd Siguranța, în apărarea „Bluzelor“.

Tot Sahia este autorul articolului nesemnat, consacrat comemorării a doi ani împliniți de la moartea lui Maiakovski. Cred că este primul articol substanțial, cu toate că destul de scurt, apărut în romînește, asupra celui mai mare poet al epocii începută cu Revoluția din Octombrie, pe atunci cu totul necunoscut în țara noastră chiar de cei mai pasionați și mai curioși cititori de versuri, chiar de poligloți, care erau capabili să recite poeme întregi ale cine știe cărui poet supraréalist portughez sau canadian, islandez sau australian, descoperit prin vreo revistă nemaipomenită apărută la Berlin, Paris, New-York sau Capul Horn. Sahia sublinia în articol caracterul revoluționar al concepției literare a lui Maiakovski, și arăta ce uriaș salt poetic poate prilejui identificarea artistului cu idealurile colective ale poporului.

Tot el e traducătorul modest, nesemnat, al poemului „150.000.000“. E un lucru cu totul unic în activitatea literară a lui Sahia, căci el nu era poet, adică nu versifica, nu ritma și nu rima. Dar traducerea aceea dovedește un talent poetic pe care l-a neglijat, pe care poate că nici nu și l-a cunoscut, și a cărui unică manifestare puținii care erau la curent n-au reținut-o decît ca pe o manifestare a dragostei lui pentru literatura sovietică și pentru marele poet al luptei revoluționare.

Restul numărului este tot atît de dens, cu un amplu articol prin care se atacă frontal diversiunea antisemită, un articol de critică marxistă a teoriei freudiste, (ce necesară operă de aerisire morală a literaturii reprezenta disecarea acestei malade deviații psiho-literare!) și un articol antirăzboinic cu caracter memorialistic al scriitorului german luptător pentru pace, Ludwig Reusse.

Un loc mare îl ocupă în acest număr notele și informațiile, foarte variate și cu tilc. În categoria lor trebuie să menționăm rîndurile prin care se anunță executarea, la Budapesta, prin ștreang, a luptătorilor comuniști Salary și Först. În cîteva cuvinte se face un adevărat portret al dictaturii hortyste, văzută prin această oribilă crimă politică, și nu e greu de ghicit cine este pictorul. Apoi, ca printr-un simplu hazard al paginației, se întîlnesc alătura, aproape „pe două coloane“, anunțul matrapazlicului financiaro-politico-politist prin mijlocirea căruia căminul muncitorilor din Timișoara a fost scos la licitație publică pentru o datorie de 410.000 lei către Banca Timișoarei, și cumpărat pe această sumă chiar de către această Bancă devenită astfel proprietara unui imobil muncitoresc valorînd cel puțin zece milioane — sau o statistică privitoare la creșterea accelerată a șomajului în toată lumea capitalistă, — cu știri privitoare la creșterea neîncetată a beneficiilor kolhoznice, sau la uriașa rețea de așezăminte medicale, funcționînd în lumea rurală sovietică, denumită foarte sugestiv „o uzină pentru sănătate în U.R.S.S.“.

Nu e însă exagerat să afirmăm că cel mai interesant material publicat în ultimul număr al „Bluzelor Albastre“ este cel extraliterar, și anume cel care se poate citi sub titlul „Ancheta noastră“, cuprinzând citeva din scrisorile, din duimul de scrisori primite de la cititori.

Se vede clar că toți sînt muncitori, de altfel mai toți o declară: „Sînt lucrător cizmar într-un atelier mărginaș al Brăilei, laolaltă cu 14 muncitori“, așa se recomandă I. Palade, din Brăila. Iar M. Dervale din Arad ne lasă s-o înțelegem din faptul că el cere ca revista să-și reducă formatul la jumătate. Și motivează cu o memorie de două ori impresionantă: „Ați anunțat la început că va avea mărimea unui buzunar de bluză albastră muncitorească. Ce bine ar fi fost! Așa este prea mare, prea costisitor și incomodă pentru cititori“. Mihail Cernea adaugă la semnătură „lucrător metalurgist-Timișoara“. Asupra lui N. Proca, Tg. Ocna, nu poate exista îndoială deoarece: „Întrucît imnul muncitorilor „Internațională“ nu se găsește nicăieri tipărit, și vechea broșură intitulată „Cîntece Muncitorești“ este complect epuizată, propun ca să se tipărească în Revista noastră „Bluze albastre“ (ce mîndrie, ce bucurie i-a provocat lui Sahia acest „noastră“!) cîntecul „Internațională“ pe o jumătate de pagină, iar pe alta notele din prima strofă“. În sfîrșit, o altă scrisoare e semnată colectiv: „Un grup de lucrători-constructori“. E de subliniat că în numai cîteva scrisori sînt reprezentate toate regiunile țării: de la Arad la Constanța, de la Timișoara la Brăila și Tg. Ocna — ca și în lista de subscripție publicată în același număr. Se poate deci afirma că în ciuda tuturor dificultăților materiale, a insuficienței administrației și a sabotajului neîntrerupt practicat de distribuitori — care se aflau în dependență absolută față de marile trusturi de ziare, — în ciuda tuturor acestor bariere care se ridicau fără încetare în calea „Bluzelor“ revista zbura de la un cap la altul al țării, și era citită cu un interes pasionat de mase mari de oameni, căci nici unul dintre corespondenți nu uita să afirme că el nu vorbește numai în numele său personal, ci ca mandatar al unor grupuri numeroase. După cum se vede din listă, la Iași, interesul pentru revistă determinase chiar constituirea unei asociații, a unui grup, căruia îi plăcuse să se numească firesc Prietenii „Bluzelor Albastre“...

...Corespondența „Bluzelor Albastre“ este un document neprețuit al sufletului proletar în perioada de sfîrșit a crizei generale și a doua zi după cel de al II-lea Congres al Partidului. Ea dovedește alături de atîtea alte fapte și documente, că dragostea pentru Uniunea Sovietică devenise unul din elementele componente ale conștiinței muncitorești. O mare sete de cunoaștere a U.R.S.S. domină această conștiință și alimentează în ea disprețul și ura față de regimul burghez, și tendința din ce în ce mai puternică spre acțiunea revoluționară organizată. „Bluze albastre“ au făcut maximum din ce putea face o revistă literară cu o viață atît de scurtă: au stîrnit și mai mult această dorință a maselor. Dacă ar fi avut o viață mai lungă, nu încape îndoială că ar fi izbutit și s-o satisfacă, cel puțin într-o mare măsură...

*
* *
*

...Au urmat două luni în care, vagabond și înfometat, Sahia, își plăti datoriile față de cele două ziare. În situația lui de atunci avea toate dezavantagiile șomerului, fără a se bucura de singurul drept: acela de a se odihni în voie, fie și pe o bancă în grădina publică, raționîndu-și cu zgîrcenie energia suptă de subnutriție. El muncea, de dimineață pînă seara, mai prezent la

datorie decît oriînd, pentru a nu lăsa cumva impresia că rezolvă prin „chiul“ lunile fără încasări. Era vacanță, și personalul redacțiilor înjumătățit, sarcinile se îngrămădeau pe capul celor rămași, care încercau să-și treacă surplusul unul asupra altuia, cu cea mai mare amabilitate colegială. Sahia accepta tot, providențial. „Făcea“ în afară de rubrica lui obișnuită, articole de fond, reportaj economic, cronică dramatică a teatrelor de vară, sau, și mai greu, secretariat de zi sau de noapte. La pagina literară a „Vremii“ era într-adevăr singur, căci materialul se alimenta prin colaboratori, și majoritatea scriitorilor și gazetarilor fiind plecați la odihnă, umplea numai el, săptămînal, cele șapte coloane, prin care trecea cu condeii ca un țaran cu plugul, pornind din zori, dar părăsind brazda nu la scăpătat, ci mult după miezul nopții. În plus, se străduia pentru reparația „Bluzelor albastre“, căci nu pierduse speranța de a o scoate iar, odată cu venirea toamnei...

...În primele zile ale lui octombrie sărise hopul, începuse să încaseze cîte un ban. Se instală pe la Calea Moșilor într-o cameră la etajul șase, și intrînd acolo încercă din nou senzația de a se fi întors, după un ocol, tot în str. Regală, sau tot în bulevardul Ferdinand, sau în ori care alta din camerele prin care mai trecuse, și se gîndi unde o fi văzut Topîroeanu, în schimbarea acestor locuințe care se asemănau între ele ca vagoanele unui tren, unde o fi văzut „schimbările de decor“ ?

Puțin îi păsa. „Bluze Albastre“ de asemenea sărise hopul. În două luni se adunaseră din nou fondurile necesare unui reînceput. Fără să piardă nici o clipă, anunță reparația printr-o serie de afișe volante, care zburară o clipă, ca niște porumbei, prin forfota de toamnă a orașului. Dar cînd la „Vremea“ trecu din redacție în administrație și anunță reparația revistei oferind suma primului număr, a numărului cinci, șeful contabil îl rugă să treacă întîi pe la direcție. Trecu. Directorul-proprietar îi aduse atunci la cunoștință că încă de trei săptămîni — la vreo două zile după alegeri, socoti repede Sahia — primise de la ministerul de interne și de la Siguranță dispoziția fermă de a nu mai tipări „Bluze Albastre“, și nici o altă publicație condusă de Sahia.

— Bine, dar Siguranța nu are nici un drept să vă dicteze ce să tipăriți și ce nu. Tipărirea e afacere cu caracter comercial. Și pe urmă, nu există cenzură...

— Domnule Sahia, surîse spilkuit directorul, noi nu ne putem pune în conflict cu Siguranța, tocmai pentru că întreprinderea noastră e comercială... și nu numai pentru asta... și pe urmă, să-ți spun ceva, cred că e și spre binele dumitale...

Se duse la „Rampa“ pe intrarea Zalomit, la „Tiparul Românesc“ pe Sărindar, la „Viitorul“ pe Academiei, la „Bucovina“ pe Sebastopol... Peste tot același răspuns. Circulara Siguranței îl precedase la toate tipografiile, o auzea recitată în toate surîsurile, se îneca în ea ca într-un gaz asfixiant care îmbicsea toate căile...

...Dar în timp ce iarăși bătea străzile, de astă dată cu banii deveniți inutili în buzunar, se întrebă : se va opri la atît dobînda pe care Siguranța i-o plătea pentru polița din vară ? Îl încercau bănuiele, temeri și sentimente care parcă întunecau cu o umbră de zăbranic revista inimii lui. Atunci sărea dincolo de etapa „Bluzelor“ și începea să despice gîndul plecării în Uniunea Sovietică, să însire în fața lui datele acestei călătorii, a cărei chemare fabuloasă o auzise în neuitata noapte de tristețe și căutări, din iulie trecut. Ideea trebuia discutată cu legătura sa de Partid, studiată repede, în limita posi-

bilităților de înfăptuire, și de loc a riscurilor personale. Aceasta îl întârea în ultima încercare pe care o făcea pentru apariția „Bluzelor“, zicându-și, că, în definitiv, omul se arată demn de acest nume *prin ceea ce i se cere*.

Ar fi găsit, fără îndoială, tipografia necunoscută, pierdută, uitată, pe a cărei presă se imprimau sporadic, invitații la nunțile din mahala și anunțuri mortuare. A și găsit-o. Dar a mai găsit ceva. Sub ușe, acasă la el, pe biroul de la „Dimineața“, pe biroul de la „Vremea“, — ca să nu cumva să existe pierdere, uitare, scăpare din vedere. Ce ? *Ordin de încorporare al tinărului cu termen redus Stăneșcu Alexandru, zis Sahia. Se va prezenta la București, pe ziua de 1 noiembrie 1932, la Regimentul de Gardă Nr. 6 Mihai Viteazul.*

Atunci a scrișnit din dinți. Armata ridică din nou ghiara să-l înbațe. N-o uitase, nu, dar o lăsase undeva în urmă, de când evadase din spiritul ei cazon, din grosolănia ei marțială. Acum, la ordinul Siguranței, își trimetea ordinul ei, și dibuia în bărbatul de azi pe copilul care-i scăpase printre degete cu cinci ani în urmă...

..., „Bluze Albastre“ n-a murit, deci, în iulie, când a apărut ultimul număr, ci în noiembrie, când Sahia renunță la ea în sufletul lui, trecînd printre cele două tunuri care străjuiau cu gurile îndreptate spre oraș, poarta regimentului...

CRONICA IDEILOR

N. TERTULIAN

TRATATUL DE „ISTORIA PSIHOLOGIEI“

Apariția tratatului de „Istoria Psihologiei“ publicat de acad. Mihai Ralea și C. I. Botez, constituie un eveniment de un interes remarcabil în viața științifică românească. Particularitățile de concepție ale tratatului decurg din fidelitatea programatică a autorilor față de concepția marxist-leninistă asupra istoriei gândirii. Nu ca o istorie „autonomă“, strict „tehnică“, a diferitelor teorii și puncte de vedere care s-au succedat de-alungul istoriei asupra senzației, percepției, imaginației, memoriei, voinței, etc. apare concepută istoria psihologiei în viziunea autorilor tratatului. Atitudinea de „comprehensiune“ universală în tratarea diferitelor școli și curente psihologice, „generozitatea“ absolută la adresa celor mai contradictorii puncte de vedere asupra mecanismului vieții psihice, eclecticismul suveran și programatic — caracterizează atitudinea dominantă în istoriografia burgheză a psihologiei, nu însă și concepția autorilor români ai tratatului de „Istoria Psihologiei“. În lucrarea acad. M. Ralea și C. I. Botez, toate curente și școlile psihologice sînt supuse unui examen critic riguros din unicul punct de vedere considerat ca strict științific — cel al psihologiei „monist-materialiste“ bazată pe teoria fiziologiei moderne pavloviste: istoria psihologiei devine astfel istoria formării și cristalizării unei psihologii științifice, materialiste, într-o luptă perpetuă cu tendințele speculative și metafizice, cu doctrinele spiritualiste — magice, mistice,

ocultiste sau pur și simplu strict idealiste — asupra sufletului uman.

Atitudinii unui Müller-Freienfels, care în „Die Hauptrichtungen der gegenwärtigen Psychologie“ (Leipzig 1933) formulează concepția „echivalenței“ în valoare a tuturor curentelor psihologiei, care manifestă o comprehensiune simultană pentru „objektivierende Psychologie“ ca și pentru „subjektivierende Psychologie“, care consideră că a adera la „psihologia asociaționistă“, „cauzalistă“, mecanicist-materialistă nu exclude cîtuși de puțin ideea de a manifesta *simultan* cea mai largă înțelegere pentru tezele doctrinare ale psihanalizei ca și pentru metodele unei psihologii idealiste și iraționaliste cum este faimoasa „verstehende Psychologie“, psihologia configurației de tip diltheyan — întrucît conform acestui relativism și obiectivism radical „keine „an sich“ richtiger ist“ („niciuna nu este „în sine“ mai adevărată decît celelalte“) (pag. 148), — i se opune în mod direct concepția autorilor români ai tratatului de „Istoria Psihologiei“, care sînt departe de a considera într-o superioară echivalență gestaltismul, behaviorismul și pavlovismul (după recomandarea obiectivistă a lui Müller-Freienfels), ci tind dimpotrivă să adopte o atitudine de intransigență științifică la adresa tuturor acelor teze și curente psihologice care se opun înțelegerii materialist-științifice consecvente a proceselor psihice. Este incontestabil că pentru prima oară istoria

doctrinelor psihologice este considerată dintr-un unghi de vedere consecvent-materialist, situându-se pe primul plan al cercetării relevarea marilor tradiții materialiste ale științei psihologice: opoziția cu încercările istoriografice de tip burghez apare și din acest punct de vedere radicală, dacă nu ar fi să cităm decit exemplul unei lucrări de tipul celei intitulată „Les origines de la psychologie contemporaine“ (Paris-Louvain, 1925), în care autorul — cardinalul Mercier! — tinde să desfășoare o istorie critică a principalelor curente psihologice din epoca modernă (de la Descartes, trecînd prin Hume, cu atenție specială asupra lui Wundt, Spencer, Fouillée) din unghiul de vedere neo-thomist, scopul criticii psihologiei moderne fiind „întinerirea doctrinelor scolastice“, integrarea cuceririlor psihologiei experimentale în vechile tipare ale antropologiei aristotelico-thomiste din perioada medievală!

Metodologia unei istorii marxiste a curentelor psihologice ridică probleme extrem de vaste și complexe. Concepția asupra vieții sufletești, asupra raportului dintre psihic și corp, dintre suflet și materie, s-a dovedit întotdeauna strîns conjugată cu poziția de clasă a gînditorilor, cu concepția lor filozofică generală, cu atitudinea lor în problemele gnoseologice fundamentale; unul dintre meritele esențiale ale tratatului celor doi autori romîni ni se pare acela de a fi tîns să proiecteze dialectica evoluției diferitelor concepții asupra psihicului uman pe fondul dialecticei evoluției sociale, de a fi tîns să conjuge organic punctul de vedere asupra naturii vieții sufletești al diferiților gînditori cu poziția lor specifică în ansamblul raporturilor de clasă ale epocii. Unui istoric burghez al psihologiei — de la O. Klemm la Reuchlin — i s-ar părea poate paradoxal faptul ca fiecare capitol important al unui tratat de „Istoria psihologiei“ să se deschidă cu o amplă caracterizare a raporturilor sociale ale epocii, i s-ar părea poate hazardată și artificială discutarea concep-

țiilor politice ale lui Platon, a teoriei sale asupra statului, ca un preludiv necesar la teoria „psihologică“ a „reminiscentelor“ sau la cea a metempsihozei și a nemuririi sufletului: și totuși tratatul de „Istoria psihologiei“ al celor doi autori romîni demonstrează cu elocvență cît de necesară și organică apare definirea epocii de avînt și efervescență a democrației ateniene sclavagiste, cu intensificarea acută a vieții publice, cu „individualismul (ei) dezlăntuit și insașiabil“ (pag. 37), cu dizolvarea vechilor idei religioase și cu prăbușirea definitivă a vechii orînduirii gentilice, pentru a putea pricepe „umanismul“ sofiștilor (Protagoras: „omul e măsura tuturor lucrurilor“), relativismul lor etic și psihologic, senzualismul lor în teoria cunoașterii, rolul lor în dizolvarea dogmatismului eleat și în progresul observației vieții psihice, — după cum cît de necesară se dovedește evocarea conservatorismului lui Platon, a ridiculizării instituțiilor democratice și libertăților cetățenești cuprînsă în opera lui Platon, a teoriei sale aristocratice asupra statului („idealizare ateniană a sistemului de caste egiptean“) pentru a putea defini una dintre originile teoriei sale metafizice asupra sufletului.

În concepția acad. M. Ralea și a lui C. I. Botez caracterizarea conceptelor psihologice ale unui gînditor apare inseparabil legată de poziția sa în problemele fundamentale ale teoriei cunoașterii, concepția asupra vieții psihice fiind strîns conjugată cu viziunea generală asupra raporturilor între materie și spirit: pagini dintre cele mai substanțiale ale tratatului sînt consacrate analizei gnoseologiei — „teoriei senzațiilor“ a lui Aristotel, cu afirmarea răspicată a origini empirice a noțiunilor, criticii baconiene a diferitelor surse de erori, deformări și superstiții în procesul cunoașterii (idola tribus, idola specus, idola fori, etc.), teoriei „intuiției raționale“ a lui Descartes, pînă și tezei kantiene despre „judecățile sintetice a priori“: pretutindeni analiza gnoseologică este desfășurată de pe poziții ferm materialiste, tratatul acordînd o importanță perpetuă

criticii „inneismului“ (teoriei „ideilor înăscute“), nativismului, introspecționismului și subiectivismului, opunind oricărei forme de spiritualism și idealism gnoseologic teoria reflectării fundată pe baza fiziologiei pavloviste.

În istoria gândirii psihologice, observațiile asupra mecanismului vieții psihice, asupra naturii vieții sufletești și a legilor ei interne, au servit adeseori drept fundament pentru o concepție etică generală asupra omului: adoptînd acest punct de vedere autorii tratatului nostru au tîns adeseori către o fuziune a istoriei psihologiei cu istoria eticii, au scris pagini dintre cele mai interesante despre etica lui Epicur (văzută ca o adevărată „psihologie a afectivității“) și despre etica lui Spinoza (în care au văzut pe bună dreptate o „psihologie aplicată“), au acordat un spațiu real ideilor psihologice ale moraliştilor francezi, evocînd maximele lui La Rochefoucauld, portretele lui La Bruyère, reflexiunile lui Vauvenargues, memorialistica lui Saint-Simon, etc. „Un psiholog se deosebește de-un moralist, așa cum un botanist diferă de un grădinar. Cel dintîi se abține să formuleze judecăți de valoare și se mărginește să înregistreze fenomene. Cel de al doilea trebuie să condamne sau să laude“ (pag. 310). Tratatul analizează cu pătrundere modul în care „psihologia intelectualistă“ a lui Spinoza determină etica sa, modul în care convingerea psihologică generală a marelui filozof în eficacitatea rațiunii asupra evoluției pasiunilor omenești determină credo-ul său etic, determină teza sa asupra puterii omului de a se elibera de „sclavia afectelor“, întrucît „ceea ce gîndim în mod clar și distinct provoacă seninătate, echilibru, ceea ce gîndim confuz provoacă pasiuni“.

Istoria psihologiei fiind considerată de Mihai Ralea și C. I. Botez ca istoria triumfului progresiv al concepției materialist-științifice despre legile psihicului, tratatul acordînd o atenție cu totul deosebită valorificării puternicelor tradiții materialiste ale științei psihologice, urmărind perpetuu eliberarea conceptelor psihologice de orice

urmă de spiritualism, eliminarea ideii de origine teologică a unui suflet ca entitate distinctă de corp (ens cogitans), eliminarea vechiului dualism de origine carteziană între „res extensa“ și „res cogitans“ — este cu totul normal ca „Istoria psihologiei“ a celor doi autori romîni să concentreze o lumină puternică asupra rolului cuceririlor fiziologiei și biologiei în progresul psihologiei ca știință. Nu poate fi considerată așa dar cituși de puțin surprinzătoare prezența într-un tratat de „Istoria Psihologiei“ a unor capitole consacrate dezvoltării științei fiziologice și biologice, prezența capitolului excelent dedicat „medicilor antichității“ sau a celui intitulat „Psihologia și progresele fiziologiei sistemului nervos“. Paralelismul acesta între dezvoltarea fiziologiei și evoluția psihologiei este urmărit cu stringență, fiind denunțate mereu tentațiile de autonomizare a funcțiilor sufletești față de baza lor materială — fiziologică — de la ideea pretinselor „spirite animale“ ale lui Descartes pînă la psihanaliza modernă (din păcate tratatul nu se ocupă și de teoriile antroposofiei moderne de tip steinerian, care au exercitat o anume influență la epoca lor): această orientare ferm materialistă a tratatului culminează în cele două vaste capitole finale ale cărții consacrate unei ample expunerii sistematice a concepțiilor lui I. M. Secenov și I. P. Pavlov și importanței lor capitale pentru fundamentarea unei psihologii științifice. Aceasta explică și atenția deosebită acordată în capitolul despre „Psihologia romînească“, contribuțiilor pe tărîmul fiziologiei, neurologiei și psihiatriei de către marii savanți romîni — St. C. Michăilescu, Victor Babeș, Gh. Marinescu, C. I. Parhon, Danielopolu — tratatul de „Istoria psihologiei“ situînd astfel la locul cuvenit contribuția remarcabilă a științei romînești la dezvoltarea unei psihologii materialiste.

Sfera problemelor tratată în lucrarea celor doi autori romîni se dovedește așa dar extrem de vastă. Merită toată stima munca științifică desfășurată de autorii tratatului pentru colecționarea și utilizarea unui nu-

măr considerabil de izvoare originale, de texte filozofice, etice, psihologice, fiziologice, pedagogice, etc., a unui număr impresionant de comentarii și studii de sinteză a unor lucrări de istoriografie marxistă (Sergheev, Porșnev, Soboul, etc.) — pentru a putea fixa într-o unitate sistematică totalitatea punctelor de vedere asupra fenomenelor psihice de la antichitatea filozofiei pre-socratice și până la „prelegerile despre activitatea emisferelor cerebrale“ ale lui I. P. Pavlov — și a le încadra în ansamblul dezvoltării spirituale a omenirii (în definirea și caracterizarea concepției asupra fenomenelor psihice a lui Aristot a fost astfel utilizat nu numai *De Anima*, tratatul despre suflet, dar și *Metafizica*, *Etica*, *Fizica*, *Analele Postume*, *Poetica*, comentariile lui Gomperz și — pe larg — „Căielele Filozofice“ ale lui Lenin; în caracterizarea „psihologiei“ lui Spinoza sînt folosite nu numai lucrările originale ale filozofului în frunte cu *Etica* și *Tractatus Theologico-politicus* dar și un izvor mai rar cum este comentariul lui Thalheimer „Spinozastellung in der Vorgeschichte der dialektischen Materialismus“ — Viena 1928; în analiza behaviorismului alături de textele originale fundamentale ale lui Watson, James, Edward C. Tolman, etc. sînt utilizate substanțial și izvoare dintre cele mai recente ca René Zazzo „Psychologues et psychologies de L’Amerique“, lucrarea lui André Tilquin „Le behaviorisme, origine et développement“ (Paris, 1950) sau studiul psihologului sovietic Iaroslavski publicat ca prefață la traducerea rusă a lucrării lui Woodworth („Psihologia experimentală“). Aceasta a asigurat meritele de ordin expozitiv și sistematic ale tratatului, spiritul de comprehensiune și obiectivitate științifică cu care sînt expuse cele mai variate doctrine psihologice, caracterul superior didactic al lucrării — „Istoria Psihologiei“ cuprinzînd deopotrivă expuneri excelente ale psihologiei intelectualiste a lui Herbart ca și ale sensualismului lui Condillac, ale metodei experimentale stabilite de Fechner (cu ultimele contribuții și amendamente, mergînd

pînă la studiul recent al psihologului român Zapan asupra raporturilor dintre intensitatea excitației și a senzației) ca și ale meritelor și limitelor „asociaționismului“ lui Stuart-Mill și Bain, ale contribuțiilor marilor materialisti ruși la fundamentarea unei viziuni științifice în psihologie (Bielinski, Cernișevski, Dobroliubov) ca și ale psihologiei moderne franceze (unde se recunoaște mai vechea simpatie a lui Mihai Ralea pentru metoda psiho-patologică a lui Ribot și mai ales pentru contribuțiile lui Pierre Janet, căruia i se atribuie meritul de a fi depășit behaviorismul prin atenția acordată conștiinței și formelor superioare ale conduitei sociale). Din păcate într-o serie de cazuri critica erorilor și limitelor unor doctrine psihologice mai vechi nu apare ca o critică „imanentă“, ca o dezvoltare a concluziilor eronate la care duc înseși premisele acestor doctrine — ci se suprapune exterior peste expoziția amplă a concepțiilor psihologice; „critica“ doctrinei este astfel formulată prin „juxtapunerea“ unor observații și nu prin disecția organică a întregului sistem de gândire (e cazul expunerilor elogioase consacrate „pozitivismului“ lui Comte sau Spencer, unde judecata negativă apare cu totul sumară și exterioră, în cazul Spencer fiind de pildă absentă denunțarea mărginirii pozitivistice a celui care tindea să autonomizeze cu totul „psihologia“ față de „sociologie“). Că aceste deficiențe nu caracterizează totuși ansamblul orientării tratatului, ne-o dovedesc studiile consacrate analizei critice a principalelor curente din psihologia burgheză modernă, capitolele dedicate gestaltismului, psihanalizei și behaviorismului fiind după părerea noastră printre cele mai interesante ale „Istoriei psihologiei“.

„Apărarea conștiinței“ — astfel ar putea fi definit leit-motivul acestor studii care se împotrivesc categoric deopotrivă tendinței freudiste de a înlocui sfera conștiinței prin vastul domeniu al inconștientului ca și tendinței behavioriste de a „lichida conștiința“, reducînd-o la un mecanism muscular simplist, pentru a nu mai vorbi despre critica tendinței unui Mc.

Dougall de a pune „instinctul“ la baza întregii vieți psihice, de a „zoologiza“ psihologia și de a cobori nivelul vieții psihice la nivelul vieții organice. Critica fundamentală adusă psihanalizei freudiste descinde din observația că nu ar putea exista turburări pur psihice, *sine materia*, psihoze pur funcționale, fără leziuni; autorii tratatului resping teza unui determinism pur psihic — și observînd că „în concepția freudistă condiționarea fiziologică nu este examinată“, citînd observația psihologului sovietic Smirnov cu privire la faptul că în viziunea psihanalitică determinismul fiziologic este negat, „psihicul este fără legătură cu organismul și cu sistemul lui nervos, fără legătură cu mediul înconjurător“, ajung la formularea unei critici a psihanalizei din unghi pavlovist, subliniind necesitatea de a pune la baza analizei unor fenomene psihice ca nevrozele sau visele în primul rînd studiul bazei fiziologice a proceselor psihice („progresele psihologiei în ultimele două secole se datoresc tocmai cercetării fenomenelor psihice ca fiind determinate de procesele fiziologice“ ori „psihanaliza este cel mai pur idealism“).

Behaviorismul american al unui John Watson este deopotrivă supus unei critici eficiente, — autorii tratatului denunțînd tendința de a reduce întreaga psihologie — sub pretextul luptei împotriva subiectivismului și introspecționismului — la o „știință a spasmului muscular“, la un „simplu formalism descriptiv al unor mișcări, gesturi sau reacții la anumiți stimuli“, eliminîndu-se cu totul rolul acelor procese nervoase intermediare care pot intensifica și atenua reacția sau o pot inhiba complet. (aici apare un „motiv“ mai vechi al gândirii psihologice a lui Mihai Ralea, care definea încă în „Explicarea omului“ *amănarea* ca o conduită specifică a psihologiei umane). Ignorarea fenomenelor de conștiință, a raporturilor reale dintre subiectiv și obiectiv, a importanței celui de al doilea sistem de semnalizare, constituie tot atîtea caracteristici ale behaviorismului; ni s-a părut subtilă observația că în fond „rămîne în behaviorism un idealism comulflat“

însotit de un agnosticism în ce privește procesele psihice, deoarece behaviorismul nu neagă de fapt conștiința, ci o declară incongnoscibilă științificește, o consideră o operație pur subiectivă nedemnă de a fi privită ca obiect de știință, astfel că vechiul dualism psiho-fizic rămîne, în ultimă analiză, intact.

Am dori să atragem atenția asupra interesului remarcabil pe care-l prezintă capitolul consacrat „psihologiei configurației“ (Gestaltpsychologie). Interesul acesta descinde pentru noi și din faptul că „gestaltismul“ a exercitat o influență care a depășit cu mult sfera strictă a psihologiei: iluzia pe care o creiau structuraliștii cu privire la posibilitatea de a depăși explicațiile asociaționiste, mecaniciste ale vieții psihice cu ajutorul introducerii noțiunii unei „configurații“ apriorice care ar sta la baza organizării tuturor senzațiilor noastre și de a explica astfel „organic“ fenomenele eului și personalității — a fascinat pe mulți intelectuali (Camil Petrescu se lăsase sedus de explicația „morfologică“ a personalității pornind de la „Gestaltpsychologie“ — în „Teze și antiteze“ ca și în post-fața la „Danton“; G. Călinescu arătase simpatie pentru tezele structuraliste în „Principii de estetică“, considerînd utilizabilă noțiunea de „structură“ în sens gestaltist pentru explicarea autonomiei artei; iar astăzi un Leo Spitzer utilizează noțiunea „clic-ului“, a „iluminării“ subite, a reconstituirii din particularitatea lingvistică a „întregului“ operii literare tocmai pornind de la acea „verstehende Psychologie“ a lui Dilthey care a generat și curentul structuralist.) Poziția autorilor tratatului de „Istoria psihologiei“ la adresa psihologiei gestaltiste este categorică. Mihai Ralea și C. I. Botez resping ideia existenței unor forme preexistente în percepție. Argumentului esențial al structuraliștilor cu privire la preeminența percepției „structurii“ întregului față de ori ce senzație provocată de părțile și detaliile lui, i se răspunde cu observația că ori ce „formă“ a percepției este dedusă din experiență și condiționată de experiență, că

„un șir de note este perceput ca o melodie după ce am ascultat de repetate ori *alte* melodii — un obiect este perceput ca avînd o formă, după ce am cunoscut din experiență senzorială o serie întregă de obiecte cu formele lor specifice“. „A admite forme în percepție, care nu ar fi provenite din experiență, este a ne întoarce la apriorismul kantian, și de fapt gestaltismul este o nouă versiune cu pretenții științifice a primei părți din *Critica rațiunii pure* (estetica și logica transcendentă)“ (pg. 557). Pornind de la analiza pavlovistă a formării noțiunii de structură printr-un șir de asociații repetate, considerînd „formele“ percepției nu ca niște realități primare, apriorice, ci ca rezultatul unor legături temporare care se formează în timp și se integrează în stereotipul dinamic, autorii „Istoriei psihologiei“ desfășoară o critică eficientă a teoriei configuraționiste cu privire la priceperea subită a sensului, la *insight*, văzut ca o iluminare bruscă, fără pregătire prealabilă, fără legături asociative. „Noi nu putem înlocui gîndirea discursivă cu intuiția imediată fără a cădea în misticism sau a reduce gîndirea la simpla percepție“. Ni se pare prețioasă această „reabilitare“ răspicată a rolului gîndirii discursive, meditative, a proceselor de analiză și sinteză în formarea „structurilor“ și „configurațiilor“, sublinierea faptului că prin acumularea și creșterea asociațiilor, pe baza metodei „încercărilor și erorilor“, se înfăptuiește perfecționarea viziunii „întregului“ — elimi-

nîndu-se astfel tendința radicală a gestaliștilor de a autonomiza „structura“ față de experiență și practică.

Din păcate critica principalelor curente ale gîndirii psihologice burgheze, nu este însoțită în tratatul celor doi autori romîni, de o prezentare amplă și sistematică a cuceririlor psihologiei sovietice: ar fi fost normal ca ținîndu-se seama de atenția acordată în lucrare tradițiilor materialiste ale științei psihologice, vastului spațiu acordat expunerii pavlovismului, tratatul de „Istoria Psihologiei“, să ofere în partea finală — consecvent cu sine însuși — o analiză largă a rezultatelor obținute pe tărîmul cercetării psihologice în spiritul materialismului dialectic de psihologi sovietici ca Leontiev, Luria, Vigoțki, Rubinștein, Dobrinin, ș.a. Este neîndoios că o viitoare ediție a tratatului va trebui să supună unei revizuri serioase și capitolul consacrat istoricului psihologiei romînești, în care o indulgență surprinzătoare la adresa concepției psihologice idealiste a lui Rădulescu-Motru se aliază cu citarea unor nume prea puțin reprezentative pentru reala istorie a psihologiei din țara noastră.

Dincolo însă de obiecțiile și rezervele parțiale pe care le poate suscita, constituind prima istorie a psihologiei scrisă în spiritul materialismului științific — lucrarea celor doi autori romîni se înscrie incontestabil printre realizările cele mai serioase ale științelor umanistice din țara noastră.

pe marginea filmului
„Pavel Korceaghin“

D. COSTIN

ÎNSEMNĂRI DESPRE FILMUL ȘI EROUL REVOLUȚIONAR

Sînt cunoscute succesele strălucite obținute de cinematografia sovietică în cadrul ultimelor Festivaluri internaționale ale filmului — la Cannes, la Karlovy Vary, la Bruxelles ori la Moscova. Aceste victorii artistice, laurii obținuți de filme ca „Al 41-lea“, „Zboară cocorii“, „Casa în care locuiesc“ „Pe Donul liniștit“ ș.a. — răsunătoare confirmări ale superiorității realismului socialist în arta cinematografică — au putut surprinde sau uimi numai pe aceia care n-au cunoscut, care n-au vrut sau n-au putut cunoaște marea forță, tradițiile filmului sovietic. Celor care știu însă că de la începuturile sale, cinematografia din URSS s-a situat pe primul loc în lume, celor care au văzut, de-a lungul anilor, capodoperele cineaștilor din țara socialismului, celor cărora nu le sînt străine orientarea, principiile creatoare, condițiile de lucru ale slujitorilor sovietici ai artei cinematografice, — succesele internaționale din ultima vreme le apar cu totul firești; aceasta cu alit mai mult cu cît în afara filmelor amintite, în vremea din urmă o serie întregă de creații de înaltă valoare artistică, ce n-au figurat în competiții, au cîștigat prețuirea marelui public, multe din ele fiind datorate nu unor maeștri renumiți ci unor cineaști tineri, debutanți sau aproape. Este semnificativ că între acestea din urmă s-au bucurat de mare succes realizări care prin tema lor, prin forța realistă și prin patosul imaginilor, prin eroii cărora le-au dat viață pe ecran amintesc direct tradiția filmelor

clasice din primii ani ai cinematografiei sovietice, și spunînd acest lucru ne gîndim bunăoară la recenta ecranizare a romanului „Așa s-a călit oțelul“ — filmul „Pavel Korceaghin“ al regizorilor A. Aloy și V. Naumov.

*

...În urmă cu trei decenii, cinematografia sovietică, aflată la începuturile ei, revoluționa arta filmului prin apariția „Crucișătorului Potemkin“. Este un fapt cunoscut. Au fost scrise pagini nenumărate despre caracterul profund inovator al acestei capodopere create de Eisenstein, i-au fost închinat studii, articole, poezii chiar. „Crucișătorul“ a făcut triumfal ocolul lumii, spre gloria geniului creator al popoarelor descătușate de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

Rod al unor îndelungate căutări, purtînd pecetea talentului prodigios al autorului său, filmul acesta a cucerit celebritatea datorită imensului potențial dramatic al imaginilor sale, datorită patetismului zguduitor al fiecărui episod, al fiecărui cadru. Forța și noutatea estetică a „Crucișătorului Potemkin“ n-au fost însă și nici n-ar fi putut să fie rezultatul unor abstracte cercetări și experiențe de laborator. Calitățile formale, inovațiile în domeniul expresivității, al compoziției sau montajului, originalitatea soluțiilor plastice au fost determinate nu numai de tendința generală către înnoire, de entuziasmul creator ce au animat

pe slujitorii artei sovietice încă din primii ani de după Revoluție; ele au apărut din necesitatea exprimării unor idei noi, care au fecundat talentul și, așa spune, intuiția, instinctul cinematografic al tinărului Eisenstein. Închinat revoluției din 1905, filmul trebuia să glorifice eroismul, invincibilitatea maselor ridicate de partid la lupta cea mare. Creînd „Crucișătorul“, Eisenstein a subordonat concepției sale ideologice toate posibilitățile și mijloacele de expresie ale artei cinematografice, aproape fiecare rezolvare plastică originală, fiecare procedeu de filmare fiind *cerute* de sensul profund al episodului respectiv. De aici puternicul dramatism al episodului faimos de pe scara din Odesa, de aceea imaginile înfățișînd tunurile crucișătorului, cu țevile masive ridicîndu-se deasupra punții — din punct de vedere al formei un „prim-plan“ filmat, desigur, într-un fel original — nu sînt moarte și reci (ca imaginile fotografiate în prim-plan ale altor filme, contemporane „Crucișătorului Potemkin“), ci te răscolesc, devin un simbol viu al forței marinarilor răsculați; virulența și noutatea, valoarea artistică a „Crucișătorului Potemkin“ au izvorit în mod necesar din forța conținutului său de idei, din forța Revoluției — tema fundamentală a filmului.

„Crucișătorul Potemkin“ afirmă pentru prima oară pe plan internațional superioritatea metodei realismului socialist în creația cinematografică. Este vorba tocmai despre faptul că privind realitatea în dezvoltarea ei revoluționară, pătrunzînd esența evenimentelor, regizorul sugerează convingător — dincolo de tragismul represiunii — perspectiva apropiată a victoriei.

De atunci începînd, de la apariția filmului lui Eisenstein, de-a lungul anilor, tema aceasta a revoluției, scumpă cineaștilor sovietici, a stat la baza unei serii întregi de realizări admirabile, dintre care multe — continuînd și dezvoltînd tradiția „Crucișătorului...“ — au intrat în patrimoniul cinematografiei mondiale. Inspirați și înflăcărați de patosul revoluției, Eisenstein, Pudovkin, Dovjenko, frații Vasiliev, Kozînțev, Trauberg, Iutkievici și alți creatori

străluciți au făurit, cu mijloacele artei, o adevărată istorie în imagini a luptei pentru înfăptuirea primului stat socialist. Filmele lor au făcut școală, și vedem cu satisfacție cum astăzi această temă generoasă prilejuește consacrarea unor reprezentanți de talent ai noii generații de cineaști, între care A. Alov și V. Naumov, autorii filmului „Pavel Korceaghin“.

*

Realismul socialist presupune și cultivă dezvoltarea individualităților creatoare, o mare diversitate de stiluri artistice personale, presupune și cultivă o largă varietate de teme și de genuri cinematografice. În însemnările de față ne referim numai la o latură a bogatei tradiții pe care o are astăzi cinematografia sovietică — una dintre cele mai importante însă — tradiția filmului cu subiect revoluționar.

În legătură cu gloria mondială a filmelor clasice sovietice, Bela Balasz scria că filmele acestea au cucerit publicul burghez „nu din pricina ci în pofida ideologiei lor revoluționare“, datorită forței lor artistice. Există o falsă prejudecată, cu privire la caracterul așa zis ingrat, „neartistic“, al tematicii actuale, „politice“. Cinematografia din URSS dovedește acum din nou și convingător — prin succesul unor filme ca „Pavel Korceaghin“ — contrariul. De fapt, parafrazîndu-l pe Balasz, se poate spune că filmul regizorilor A. Alov și V. Naumov emoționează, cucerește marea public „nu în pofida ci din pricina ideologiei lui revoluționare“, datorită idealului socialist pe care-l preclamă cu *forță artistică* și care este idealul milioanelor de oameni ce se ridică la o viață nouă. Cu forță artistică! — este o condiție hotărîtoare și spunînd aceasta ne gîndim la talent, la măiestria cineaștilor, fără de care ideile generoase ce au stat la baza creației lor n-ar fi rodit, n-ar fi putut deveni artă.

Fiînd vorba despre o ecranizare, exemplul filmului „Pavel Korceaghin“ ar putea părea nu cel mai elocvent. Materialul de viață a fost cules doar de Ostrovski, eroul este de asemeni creația romancierului, — ce le-a mai rămas de făcut cineaștilor?

A adapta necesităților ecranului o operă literară nu înseamnă, în nici un caz, a face o simplă ilustrare pe ecran a cărții, a „fotografia” povestirea imaginată de scriitor. Și nu înseamnă nici „rezumarea” acesteia. Transferul de valori artistice de la literatură la film, convertirea imaginilor literare în imagini cinematografice presupune rețopirea materialului literar și, ca să spunem așa, filtrarea lui prin prisma personalității creatoare a cineastului, materializarea lui din nou, prin mijloace noi, redând viața și oamenii așa cum îi vede autorul filmului. Iar aceasta înseamnă creație artistică.

Există, de sigur, mai multe posibilități, mai multe feluri de a ecraniza un roman sau o nuvelă; modalitatea depinde și de caracterul lucrării literare, și de temperamentul artistic al cineastului, — este vorba de ecranizările izbutite, desigur. Uneori — cum s-a întâmplat în romanul lui Ostrovski — aceiași operă literară poate fi abordată cinematografic în feluri diferite, păstrându-se de fiecare dată spiritul, sensul, bogăția de idei a operei originare. În prima ecranizare a romanului „Așa s-a călit oțelul”, Mark Donskoi, unul dintre măștrii filmului sovietic, și-a concentrat atenția, între altele, asupra luptei împotriva intervenționiștilor; filmul fusese turnat în 1944 și acest accent este firesc — evocarea eroismului lui Korceaghin și al armatei lui Budionii în zilele dramatice ale Războiului civil fiind menite să însuflețească tineretul din URSS în lupta împotriva agresorilor hitleriști.

Regizorii A. Alov și V. Naumov au realizat filmul acum, în epoca muncii eroice de pe șantierul comunismului, a muncii eroice a tineretului pentru cucerirea pământurilor înțelenite, — ceea ce explică poate de ce s-au oprit tocmai asupra episodului construcției căii ferate de la Boiarka. Dar și într-un caz și în celălalt, Korceaghin este Korceaghin, comunistul neînfricat, omul care și-a închinat toată viața, toate puterile celui mai minunat lucru din lume — luptei pentru eliberarea omenirii.

Mark Donskoi a urmărit ecranizarea integrală a romanului. Tinerii Alov și Naumov au folosit o altă cale, îndrăzneț dar mai proprie, într-un anumit sens, creației cinematografice. Cu alte cuvinte, ei au „extras” din romanul lui Ostrovski esența, semnificația profundă a tragediei și a victoriei lui Korceaghin și au redat-o prin prisma episodului de la Boiarka; în felul acesta au avut posibilitatea să se concentreze asupra unui anumit eveniment — lucru deosebit de însemnat dacă ținem seama de durata limitată a filmului în raport cu proporțiile operei literare — au putut urmări și dezvălui mai în adâncime creșterea, formarea oamenilor în luptă, sub influența ideilor leniniste, înnoitoare.

Această viziune asupra ecranizării, concretizată în imagini de o înaltă măiestrie artistică, s-a dovedit inspirată: filmul satisface exigențele admiratorilor cărții.

„Pavel Korceaghin” se caracterizează printr-un puternic realism, prin forța cu care exprimă adevărul vieții. Evitând orice emfază, orice exagerare, cineștii sovietici reconstituie tensiunea zilelor revoluției și ale războiului civil, înfățișează greutățile imense pe care au trebuit să le învingă comuniștii, tinerii comsomoliști în bătălia pentru construirea și apărarea statului socialist. Este cadrul în care se maturizează Pavka.

Aparatul de filmat se mișcă degajat, personajele și acțiunile lor sînt surprinse din unghiuri originale, amintind, pe alocuri, dinamismul și forța sugestivă a imaginilor din „Zboară cocorii”. Nu e vorba de o imitare a unor procedee ale lui Kalatozov, ci de expresia unui stil personal, stilul regizorilor Alov și Naumov, care poartă pece-tea — ca și în cazul lui Kalatozov — școlii „Crucișătorului Potemkin”.

Reprezentativ pentru felul în care cineștii sovietici folosesc forța expresivă a imaginii și a montajului sînt scenele de pe șantier, bunăoară acelea cînd alternînd într-o succesiune rapidă aspecte de muncă și imaginea unei mîini ce bate toaca anunțînd încetarea lucrului, autorii filmului sugerează întreg dramatismul zilelor acelea, eroismul și dîrzenia comsomoliștilor.

Revenind la șantierul de la Boiarka, să-i privim pe tinerii aceștia, pe Korceaghin și pe tovarășii săi. Sînt istoviți, înfometati, jerpeliți, unii abia se mai țin pe picioare, alții au fost răpuși de oboseală, boală și mizerie. De ce atunci, apariția lor nu stîrnește compătimire, de ce în pofida celor înfățișate pe ecran, ei par puternici, de neînvinși? Și de ce chiar cumplita tragedie pe care o trăiește Pavel Korceaghin mîhnește dar nu descurajează, de ce și el apare ca un învingător?

Explicația rezidă în metoda de creație și nu în tehnica folosită, — este forța realismului socialist. Să presupunem că cineastul s-ar fi limitat „să înfățișeze” faptele, oamenii, ca un povestitor „neutr” — așa cum recomandă revizionistii. Atunci, episodul de la Boiarka și filmul, în totalitatea lui, ar fi transformat romanul într-o istorie pesimistă, într-o apologie a nepuținței și nimicniciei omenești, a zădărniceii luptei, chiar dacă în realizarea lui ar fi fost folosite cele mai extraordinare procedee cinematografice. Pe cînd așa, privind realitatea nu „pasiv”, „imparțial”, ci de pe pozițiile militante ale partidului, reflectînd-o în perspectiva dezvoltării ei, dezvoltînd conținutul profund al faptelor, pătrunzînd în conștiința eroilor — Alov și Naumov, cineaștii talentați, au făurit o operă mobilizatoare, optimistă, o operă a realismului socialist. Într-un moment cînd — la Boiarka — situația este din cale afară de disperată, îl vedem pe Korceaghin împreună cu unul dintre tovarășii săi, noaptea înveliți cu mantalele ude de ploaie, discutînd. Despre ce? Despre cit de frumoasă va fi viața lor după ce dușmanii și greutățile vor fi fost învinse. E una dintre cele mai emoționante scene ale filmului, convingătoare pentru că este vorba nu despre un optimism de paradă ci despre credința nestrămutată în victorie, — flacăra vie care dogorește în sufletul eroilor și atunci cînd rezistența fizică, cînd viața chiar pîlpîie, gata să se stingă.

Meritul principal al regizorilor este că au izbutit să creeze un Pavel Korceaghin viu, înălțător, la nivelul celebrului erou al

lui Ostrovski, îmbogățind antologia cinematografică a luptătorilor comuniști cu o pagină emoționantă. Și aici ajungem din nou la marile tradiții revoluționare ale filmului sovietic.

*

Eroul principal al „Cruceașătorului Potemkin” e masa de oameni antrenată în vîltoarea luptei pentru libertate — o masă deloc amorfă, alcătuită din individualități caracterizate convingător. Pudovkin este însă acela care — în filmul său clasic „Mama” — aduce pe ecran chipul muncitorului revoluționar, înfățișează oameni ale căror caractere se dezvoltă pînă la înțelegerea țelurilor luptei revoluționare. Însemnătatea acestui film este că deschide — în arta cinematografică — era unui nou tip de erou, omul înaintat al epocii noastre, comunistul, întruchipînd idealul estetic al artei realist socialiste proclamat în romanul lui Gorki.

O trăsătură caracteristică a cinematografiei burgheze este crearea mitului vedetei, al „starului”, care întruchipează, de regulă, eroi efemeri. Disponînd de actori de mară clasă, cinematografia sovietică crează — începînd cu ecranizarea romanului lui Gorki și, mai ales, în perioada filmului sonor — eroi a căror personalitate nu e tributară interpretului respectiv și a căror existență nu se sfîrșește o dată cu finalul filmului; de regulă, se poate spune că abia atunci începe, trecînd de pe ecran în viață, însoțind și mobilizînd prin exemplul lor masele în opera de construire a socialismului.

Mi s-a întîmplat să citesc despre cutare „star” american că a primit într-un an nu mai știu cite mii sau zeci de mii de scrisori de la admiratorii săi, sau că numărul de scrisori primite de nu mai știu care vedetă franceză s-a dublat după ce a arborat o nouă coafură... În lumea cineaștilor occidentali aceste amănunte sînt, de multe ori, criterii supreme pentru aprecierea talentelor!

Nu știu cite scrisori a primit Boris Bacikkin — interpretul lui Ceapaev în filmul

fraților Vasiliev. Dar știu că în timpul celui de-al doilea război mondial, eroul căruia i-a dat viață pe ecran a fost un exemplu pentru partizanii din Uniunea Sovietică și nu numai din Uniunea Sovietică, contribuind, în felul său, la zdrobirea armatelor cotropitoare hitleriste. Ceea ce reprezintă, fără îndoială, înclinat mai mult decât cel mai mare record la bursa scrisorilor...

Materialul epic al povestirii scriitorului D. Furmanov ar fi putut prilejui realizarea unui oarecare film captivant, de „acțiune”, dar cineaștii sovietici — fără a neglija această latură a operei — au pus accentul pe reliefaarea caracterelor omenești, arătând nu numai eroismul lui Ceapaev și al tovarășilor săi dar și *cum* se formează un caracter de luptător comunist sub influența partidului.

Contradicția dintre firea impulsivă, oarecum anarhică, nedisciplinată a acestui erou popular și obligațiile disciplinei militare, ale disciplinei de partid care pînă la urmă triumfă făcînd din Ceapaev un adevărat conducător, este înfățișată pe ecran cu o mare forță artistică. Cine a văzut filmul își amintește episodul în care Ceapaev (vrînd să elibereze pe unul din tovarășii săi încarcerat pentru că șterpelișe un purcel) este oprit de ostașul ce făcea acolo de gardă din însărcinarea comisarului politic al detașamentului. Contrastul fizic dintre impunătorul comandant și soldatul acela pîrpiriu și neîndeminatic, care în alte împrejurări ar fi putut constitui un element de comedie, își pierde aici însemnătatea; misiunea ce o îndeplinește sentinela este o sarcină de partid și conștiința răspunderii sale îi conferă neînsemnatului ostaș o asemenea autoritate, încît impulsivul Ceapaev nu îndrăznește să-l înălțare; el se oprește în loc, zvirbindu-și furios sabia la pămînt...

În mina fraților Vasiliev aparatul de filmat devine un instrument sensibil de investigare a sufletului, a psihologiei umane. Epoca eroică a războiului civil, reconstituită în imagini de o copleșitoare forță artistică, apare pe ecran ca un cadru în care se conturează treptat figura unui

legendar comandant militar născut de Revoluție.

Cartea lui Furmanov s-a bucurat de un succes considerabil. Dar nu e mai puțin adevărat că datorită caracterului atât de accesibil al cinematografului, datorită extraordinarei sale forțe de pătrundere și de influențare a maselor, filmul a făcut să crească înfinit de mult popularitatea admirabilului Ceapaev. Iar acest lucru nu reprezintă nicidecum o excepție ci se referă la eroii a nenumărate filme sovietice cu subiect revoluționar.

Transpunerea cinematică a unei opere literare presupune rezolvarea unor probleme dificile, cu atât mai spinoase cu cît este mai răspîdită și mai iubită de cititori lucrarea respectivă. Pentru că pe de-o parte, durata limitată a filmului implică selecționarea materialului literar, iar pe de altă parte publicul are o părere formată asupra întâmplărilor și a personajelor viitoarei realizări.

Maxim — eroul trilogiei cu acelaș nume a regizorilor Trauberg și Kozînțev — este citat ca unul dintre cele mai complexe și mai veridice tipuri de muncitori revoluționari creați de cinematografia sovietică. Un merit important al cineaștilor este că au izbutit să dea viață unui personaj care întruchipează trăsăturile cele mai înaintate ale poporului, că întreaga existență a acestui erou de film reprezintă un model, un exemplu mobilizator pentru masa spectatorilor. În viața, în năzuințele și idealurile lui Maxim oamenii muncii își recunosc propria lor viață, propriile lor năzuințe și idealuri și de aceea îl cred, îl consideră ca pe unul de-ai lor. Existența lui Maxim a început odată cu premiera filmului. Dacă însă eroul sau eroii operei cinematografice au pornit în viață ca eroi literari și, mai ales, dacă ei au cunoscut o asemenea popularitate ca, bunăoară, Pavel Korceaghin, atunci lucrurile se complică deoarece, pe lîngă trăsăturile generale caracterologice, morale despre care am vorbit, ei trebuie să corespundă unui profil individual concret, să se identifice cu modelul literar. Fără a mai pomeni de faptul că pentru

Fiecare cititor eroul preferat are o anumită fizionomie, că fiecare îl „vede“ bunăoară pe Pavka Korceaghin *astfel* și nu *altminteri*, că mai fiecare prețuiește în caracterul, în personalitatea complexă a eroului din „Așa s-a călit oțelul“ și o *anumită* trăsătură particulară iar în viața acestuia și un *anumit* moment, o *anumită* împrejurare — iar filmul durează numai 90 de minute...

Cu atât mai însemnată este, de aceea, reușita tinerilor creatori ai filmului, inclusiv a interpretului lui Korceaghin — actorul Lanovoi.

Talentul regizorilor se vedește aici în felul în care izbutesc să sugereze — uneori printr-un amănunt aparent lipsit de importanță — procesul de maturizare a eroului, în felul în care izbutesc să lumineze diferitele laturi ale personalității lui Korceaghin, să înfățișeze timiditatea dar și dirzenia, momentele de slăbiciune dar și

eroismul fără de margini, devotamentul, increderea, dragostea nețărnută față de partid care-i dau lui Pavka puterea să învingă suferințele, boala, moartea chiar.

Spre deosebire de „Ceapaev“, în „Pavel Korceaghin“ este vorba nu despre *formarea*, ci mai cu seamă despre *desăvârșirea* eroului revoluționar; Ceapaev, conducătorul militar, își sfârșește viața pe front, Korceaghin, luptătorul de rînd, își începe viața pe frontul împotriva intervențiștilor, el este o creație a revoluției și — cu toate că este răpus curînd — are răgazul să se dezvolte multilateral, să devină comunist pînă în cele mai intime fibre ale sufletului său, are răgazul să ajungă un exemplu nu numai prin eroismul și sacrificiul său dar, mai ales, prin felul său de a trăi, de a trăi comunist, de a-și dărui pasionat viața, energia creatoare cauzei partidului.

M. GUIS

PARTINITATEA LENINISTĂ ȘI CRITICII EI (II) *

Henri Lefebvre pornește în cruciadă împotriva realismului socialist

Împotriva realismului socialist s-a ridicat în Franța sub steagul larg desfășurat al revizionismului, ex-marxistul (sau mai clar cel care s-a autointitulat „marxi mai clar cel care s-a autointitulat „marxist“) Henri Lefebvre, pe care cititorii noștri îl cunosc din broșura: „Introducere în estetică“.

Aruncind peste bord tot ceea ce el însuși a afirmat în această carte despre realismul socialist. Henri Lefebvre afirmă astăzi că noțiunea estetică, teoretică a „realismului socialist“ nu a apărut ca o generalizare a fenomenelor literare, ci dimpotrivă, că faptele și fenomenele literaturii au fost subordonate unei scheme abstracte fixate anterior.¹⁾

Că lucrurile nu stau așa, că realismul socialist este o orientare vie, creatoare. Că el s-a dezvoltat în mod logic din condițiile obiective ale dezvoltării literaturii, aceasta am dovedit-o tocmai pe baza faptelor reale ale istoriei literare.

Ce le opune Henri Lefebvre?

El îndrăznește să afirme că rezultatele mișcării literare a realismului socialist ar dezvălui schematismul, lipsa de viabilitate a acestei noțiuni și a acestei orientări. În literatura realismului socialist criticul nos-

tru belicos descoperă vidul, o simplă formulă semantică — „realism socialist“ — fără nici un conținut.

Însă tot ce am arătat mai sus în legătură cu procesul literar, așa cum s-a desfășurat el în realitate, toate faptele pe care le-am invocat și încă un număr imens de fapte pe care nu le-am amintit, spun aceluia care vor să audă, arată acelora care vor să vadă, că literatura realismului socialist a acumulat pînă azi valori estetice uriașe.

Pentru H. Lefebvre faptele nu contează. El scrie astfel despre romanul contemporan: „Succesul său de public este însoțit de o totală descompunere care-l lipsește de însemnătatea și valoarea exemplară. În virtutea unei tendințe invincibile, romanul se reduce la autobiografie (mai mult sau mai puțin elaborată) și la o variantă a jurnalisticii“. De aceea Lefebvre afirmă că puterea de construcție este mai mare în „Tainele Parisului“ de Eugene Sue decît în romanele-ciclu sau romanele-fluvii de astăzi. După părerea lui, „Tinăra gardă“ și „Comuniștii“ nu răspund cerinței căreia trebuie să-i răspundă un adevărat roman: în stil și în compoziție ele nu exprimă totalitatea vremii lor“.

Așadar forța de construcție ar fi mai mare în „Tainele Parisului“ decît în „Suflet dezamăgit“, decît în „Calvarul“, „Pe Donul liniștit“, „O tragedie americană“, „Comuniștii“, „Tinăra Gardă“.

Aici Lefebvre se întrece pe sine. În calitate de autor al unei cărți despre Marx, el ar fi trebuit să știe foarte bine ce au

*) Vezi Viața românească nr. 9/1958.

1) Articolul „Către un romantism revoluționar“ apărut în organul burghez „La nouvelle nouvelle revue française“ octombrie 1957.

gîndit și au spus cu o sută de ani mai înainte întemeietorii comunismului științific despre romanul lui Eugene Sue.

În „Sfînta familie“, Marx și Engels au acordat multă atenție analizei și aprecierilor ideii fundamentale a romanului, tendințelor și imaginilor sale. Supunînd unei critici nimicitoare acea apreciere entuziastă a romanului care aparținea unuia din adepții fraților Bauer, Szeliga, Marx și Engels au arătat că „Tainele Parisului“ sînt lipsite atît de valoare artistică cît și de idei, că el nu dovedește nici o forță de construcție creatoare. Acest punct de vedere a fost foarte bine exprimat în referințele asupra eroului principal al romanului, prințul Rudolf: „Întreg caracterul lui Rudolf se cristalizează, în sfîrșit, în *făfărnicia „pură“* cu care știe să înfățișeze, lui însuși și altora, *manifestările pasiunilor sale reie drept manifestări împotriva pasiunilor celor răi**“). Rudolf degradează umanitatea lui Fleur de Marie, înjosește tot ceea ce este uman în Resaque și în Mastaque. Rudolf duce la pieire, în favoarea moralei curente burgheze, adică anti-umane, pe toți cei pe care îi „mîntuie de păcate“. „Și Rudolf nici nu se ridică măcar la punctul de vedere al moralei dependente care, cel puțin, se sprijină pe conștiința demnității umane. Dimpotrivă, morală sa se sprijină pe conștiința *neputinței umane*“. Conspicînd în 1895 „Sfînta familie“, Lenin a transcris aceste cuvinte ale lui Marx în caietul său: „Ele reprezintă în mod excelent concluzia esenței antiumane a „umanismului filantropic“ de tipul Rudolf-Eugene Sue. Nu forța umană ci neputința umană — această este „taină“ principală a „Tainelor Parisului“. Însă Henri Lefebvre atribuie romanului forță de construcție. În prefața la „Suflet dezamăgit“, Romain Rolland a scris următoarele cuvinte remarcabile: „În ultimile sale reverii, Sufletul Dezamăgit s-a transformat în putere creatoare care, prin strălucirea sa divină lasă în întunericul nopții dîra propriei Căi Lactee“.

*) Marx și Engels: „Drespre artă și li teratură“ pg. 448 Ed. P.L.P. 1951.

Opera lui Romain Rolland este cu adevărat îmbibată de forță creatoare dar aceasta era expresia năzuinței neînfrinate a epocii. Și „Suflet dezamăgit“, răspunzînd acestei năzuinți exprimă — în ciuda grimasei lui Henri Lefebvre la adresa romanelor-ciclu — „totalitatea epocii“ de care tot vorbește Lefebvre. Din însușirile artistice ale acestei opere ca și ale altor opere ale noii orientări literare, au fost deduse trăsăturile caracteristice și criteriile unite în mod teoretic în noțiunea de „realism-socialist“.

Totuși, împotriva rațiunii și în contradicție cu înseși faptele, Henri Lefebvre afirmă pur și simplu că dintr-o concepție apriorică „s-a intenționat formularea unei metode de creație în domeniul artei și a unor criterii de apreciere critică. Cu ajutorul unui sofism, s-au construit deducțiile pornind de la un concept predeterminat (propus ca un concept estetic) ca și cum s-ar porni de la criterii care se referă la opere concrete“.**)

Cititorul s-a convins însă că lucrurile stau tocmai pe dos. Totuși, Lefebvre continuă: „Orice concept valabil are un conținut obiectiv și îl exprimă; el nu poate să preceadă acest conținut. Un concept estetic exprimă opere, formulează condițiile și legile lor; în cazul nostru, dimpotrivă, s-a dedus din conceptul formal nu numai conținutul ci și criteriul conținutului. Rezultatele: vidul teoretic și practic, forma conceptuală fără conținut, adică conținutul venind de „aură“***)

Henri Lefebvre zugrăvește un tablou îngrozitor; însă după cum spune zicătoarea rusă, visul este groaznic, însă și Dumnezeu e milostiv... Conceptul estetic „realismul socialist“ cuprinde acel conținut pe care i l-a dat literatura mondială în decurs de mai mult de jumătate de veac din istoria ei. Și literatura, la rîndul ei, a împrumutat acest conținut chiar din viață, din lupta popoarelor pentru justiție, pro-

***) Henri Lefebvre: „Către un roman-tism revoluționar“ în „La nouvelle nouvelle revue Française“, octombrie 1957, pg. 652.

****) idem

gres și socialism. Și pentru a nega acest conținut trebuie să fii ori un ins incapabil să citești aceste opere ori un revizionist care te ridică pur și simplu împotriva adevărilor evidente de la sine ale marxism-leninismului.

Experiența individuală a artistului a dat întotdeauna materialul necesar pentru rezolvarea problemei: este metoda artistică atribuită autorului, reală sau inventată?

A. Tolstoi și-a început trilogia „Calvarul” fiind încă tributarul unei concepții despre lume nesocialiste, caracteristică debutului său. Prima parte a trilogiei în prima redactare, aparține încă în întregime ei realismului critic. Celelalte două părți însă, au fost scrise de un alt Tolstoi, un Tolstoi nou, de un artist cu o nouă concepție despre lume și o nouă metodă artistică. Noi vedem cum în a doua și mai ales în a treia parte a „Calvarului” eroii trilogiei, Dașa și Katia, Roscin și Teleghin, se transformă, devin alții. Marea Revoluție a revoluționat conștiința lor, a schimbat modul lor de gândire, psihologia, comportarea lor, transformându-le în aspecte ale unei conștiințe socialiste sovietice. Însă și autorul care a văzut, a înțeles și a arătat aceste schimbări radicale a devenit de asemeni un alt om și un alt scriitor. Concepția sa despre lume a devenit socialistă, el și-a însușit principiul partinității literaturii și metoda sa creatoare, înainte realist critică, a dobândit calități principial diferite, s-a transformat în realism-socialist.

O asemenea schimbare a metodei creatoare și a substanței artistice o găsim și la Constantin Fedin. E suficient să comparăm „Orașe și ani” cu „Primele bucurii” și „O vară neobișnuită” ca să ne convințim de acest lucru.

Și aici e foarte important de semnalat faptul că scriitorul crește în procesul creației, că fiecare scriitor autentic nu stă pe loc ci se dezvoltă. Esențialul este încotro se îndreaptă creșterea sa, care este sensul ei și care factor o provoacă și o hrănește.

Răspunsul la această întrebare este clar: A. Tolstoi, I. Kolas, V. Lașis, A. Fadeev,

N. Tihonov, D. Furmanov, A. Surkov, K. Fedin, M. Șolohov, A. Serafimovici, M. Rilski, V. Kataev, M. Bajan, L. Leonov, B. Romașov, G. Leonidze, N. Pogodin, A. Korneiciuk, K. Ciukovski și alți pionieri ai literaturii sovietice au mers și merg pe drumul realismului socialist. În urma lor au crescut și cresc noi generații de scriitori, stăpini pe metoda realismului socialist, foarte diferiți din punctul de vedere al talentului și al particularităților creatoare. Să numim numai cei din ei, amintind însă că în literatura sovietică lucrează astăzi în mod rodnic sute și sute de scriitori: A. Tvardovski, M. Isakovski, A. Arbuzov, M. Tursun-Zade, S. Mihalkov, M. Kocetov, A. Kahaar, N. Gribaciov, G. Nicolaeva, V. Rogov, P. Nilin, N. Aibek, V. Panova, S. Babaevski, V. Kojevnikov, G. Markov, L. Dmiterko, K. Simonov, Em. Kazakievici, S. Scipaciov, B. Polevoi, D. Granin. O pătrundere adâncă în procesele istorice și complexe vitale ale construirii socialismului, în psihologia omului sovietic, o reproducere din ce în ce mai practică nuanțată a vieții în dezvoltarea ei dialectică revoluționară — iată conținutul acestui proces. Călăuziți de o concepție nouă — socialistă — despre lume, conduși de principiul leninist al partinității, scriitorii au dobândit acea libertate creatoare la care i-a chemat acum o jumătate de secol Lenin. Scriitorii sovietici și-au legat în mod deschis creația lor de cauza general-proletară, de construcția socialismului și a comunismului, înfăptuiesc în mod liber ideile și politica Partidului Comunist. Iar literatura sovietică s-a îmbogățit cu opere remarcabile... Toate acestea sînt negate de Lefebvre, care răstoarnă faptele cu capul în jos.

Pentru demonstrație el construiește o întreagă schemă a clasicismului și neoclasicismului, care, chipurile, ar tinde să devină realism socialist. După Lefebvre, „clasicismul presupune multiple acorduri (consonanțe): între indivizi și grupe sociale, între reprezentările prezente (ideile și ideologiile) și trecutul — între instituții și structura socială”. Dat fiindcă numim clasicism literatura unei perioade bine deter-

minate istoricește, și anume a secolelor XVII—XVIII (și Lefebvre este de acord cu aceasta), urmează că vremea clasicismului, — dacă, desigur, l-am crede pe cuvânt pe Lefebvre — a fost vremea „acordurilor” sociale, vremea corespondenței dintre structura socială (absolutist feudală) cu întreaga orînduire socială, inclusiv și a burgheziei care se întărea în cadrul orînduirii feudale... Dar cum perioada clasicismului a fost o perioadă a contradicțiilor sociale ascuțite, nu e posibil să-l credem pe Lefebvre și nici definiția dată de el clasicismului. E suficient să amintim de creația lui Corneille și Racine. Deznodămîntul tragic la ambii dramaturgi clasici nu se împacă nicidecum cu definirea teoretică a clasicismului ca un stil al „echilibrului, al calmului, al armoniei”.

Însă Lefebvre a avut nevoie de o asemenea definiție care nu respectă realitatea istorică pentru a construi conceptul de „neoclasicism”, care ar exprima, chipurile, realismul socialist. Stilul acesta, afirmă Lefebvre, presupune de asemenea armonie. Însă armonia cui? „Perspectivele care condiționează un neoclasicism nu s-au realizat. Ele au fost cel puțin premature. Condițiile unui acord fundamental care n-ar lăsa în afara sferei sale decît ceea ce și-a trăit traiul, ceea ce a fost depășit — determinările sociale, culturale și politice ale burgheziei ca clasă — nu vor apărea decît mai târziu și noi nu știm cînd. Pentru moment, omul nou nu este decît omul dezacordului lucid și al contradicțiilor profunde, mai degrabă decît omul acordului silit, despuat de contradicțiile sale cu ajutorul unui miracol ideologic”. Dacă Lefebvre ar fi vrut să spună prin asemenea tirade că și în socialism nu sînt înlăturate contradicțiile iar legile dialectice obiective își păstrează forța lor, dacă Lefebvre ar fi dorit să condamne încăodată teoria lipsei de conflict, atunci n-am fi avut nimic de obiectat. Dar el are în mod evident o cu totul altă intenție. El afirmă că teoria „neoclasicismului” (și de asemenea a realismului socialist) este întemeiată pe înlăturarea artificială a contradicțiilor din viața oamenilor sovietici, în timp ce în

realitate societatea sovietică ar fi plină de contradicții adînci, iar omul sovietic ar fi un ins caracterizat printr-o evidentă disarmonie. O asemenea afirmație este o calomnie deopotrivă la adresa societății sovietice cit și la adresa realismului socialist. Henri Lefebvre vorbește în mod ironic despre „omul acordului forțat”, însă ironia se întoarce împotriva lui însuși ca un boomerang și lovește în propriul ei autor. Pentru că el s-a dovedit incapabil să înțeleagă un adevăr simplu al marxismului: libertatea reală este necesitatea înțeleasă: omul care trăiește în societatea socialistă a dobîndit o asemenea libertate.

Însă în concepția lui Lefebvre, după cum se vede, a rămas numai „libertatea” repetării calomniilor burgheze la adresa socialismului.

„Ne întrebăm: ce este aceea socialism?” — scrie H. Lefebvre în Enciclopedia De Monzie. „Ce a schimbat el? Noi nu vedem aceasta în mod clar. Eliminarea burgheziei și a antagonismului de clasă, suprimarea relațiilor capitaliste de proprietate și de producție? Aceasta nu e mai mult decît o definiție negativă”.

Așadar, pentru Lefebvre, transformarea fundamentală a structurii societății reprezintă numai „o definiție negativă”? El își propune ca țel să găsească pentru socialism o „definiție negativă” — pentru că — declară el — idealul socialist și comunist este „pus în discuție” astăzi, „a devenit problematic”. Trebuie spus că Lefebvre nu este original făcînd asemenea afirmații, colegul său italian într-ale revizionismului, Antonio Giolitti, pretinde de asemenea că învățătura despre socialism ca eliberare a omenirii și afirmația despre construirea socialismului în U.R.S.S. nu sînt altceva decît mituri demascate...*) Oricît ar căuta Lefebvre o „definiție pozitivă” a socialismului „el nu va putea s-o găsească atîta timp cît pentru el trecerea puterii de la burghezie la proletariat prin ea însăși nu atrage după sine schimbări concrete în viață”.

*) Broșura: „Reforme și revoluție”, (Reforme e rivoluzioni) Torino 1957.

Însă cine nu vede „schimbări concrete“ în viața societății după înlocuirea orînduirii capitaliste cu cea socialistă, acela, desigur, nu poate să vadă nici un fel de „definiții pozitive“ în realitatea sovietică. Și Lefebvre vede numai ceea ce văd cei mai înverșunați dușmani ai socialismului.

Henri Lefebvre și tovarășii săi burghezi calomniază însăși esența realității socialiste care, după ei, a dus la reînvierea „celor mai rele plăgi ale evului mediu: foamea, și apoi o reducere fatală a libertății“... Astfel se jeluie intelectualii burghezi din grupul „Esprit“. Aidoma vorbește și Lefebvre, cînd pretinde „victorii fără minciună și violență“*).

Iată, vechiul refren al patriarhului revizionismului și al trădării socialismului, Karl Kautsky! De mult încă, Lenin a dat o lovitură nimicitoare acestor lamentări senile, și de atunci încoace realitatea socialistă însăși a dat, una după alta, lovituri clevetitorilor care se străduiesc să nege faptul evident, indiscutabil: crearea în U.R.S.S. a societății socialiste.

Pentru Henri Lefebvre și pentru alții ca el „nu există“ nici ritmurile unei dezvoltări industriale cum n-au mai fost întîlnite în istorie, nici dezvoltarea științei și culturii, nici mărirea veniturilor reale ale muncitorilor cu aproximativ de cinci ori, ale țăranilor de șase ori. La toate acestea însă revizionistii răspund pur și simplu: „Cu atît mai rău pentru fapte!“

Unindu-se cu revizionistii din Iugoslavia, Lefebvre vorbește despre „socialismul fără stat“, care ar fi autentic democratic, și-l opune „etatismului“ socialist. Acest cuvîntel înțelept a fost inventat de revizionisti pentru a masca îndepărtarea lor de la învățătura marxist-leninistă despre stat, în special despre statul socialist. Aici, ne găsim, de fapt, în prezența unei rupturi cu marxismul, căci revizionistii, printre care și Lefebvre, se îndepărtează de la dictatura proletariatului și de la învăță-

tura despre revoluția socialistă. Ei neagă rolul organizator constructiv al statului în construirea socialismului și comunismului. Cu toate acestea, experiența istorică a demonstrat în mod categoric că slăbirea statului socialist în condițiile perioadei de trecere, într-o epocă în care există lagărul imperialist agresiv, va fi totdeauna numai și numai în folosul imperialiștilor care se străduie să restaureze capitalismul în U.R.S.S., China, țările de democrație populară. Revizionistul Henri Lefebvre nu vede în viața societății sovietice nimic care să deosebească socialismul de capitalism: aceleași „mașini automate perfecționate, termocentrale și stațiuni pentru producerea energiei atomice, tractoare și combal-ne“. În acest fel, pentru „marxistul“ Lefebvre nu mai este esențial *cui* aparțin uneltele de producție, cărei clase? Cum sînt folosite ele? în scopul obținerii plus-valorii capitaliste sau în scopul sporirii avutului societății socialiste și ridicării nivelului de trai al poporului sovietic? Nu ne-am mira dacă Lefebvre ar avea insolența să spună în mod deschis: nu e mai bună democrația burgheză, cu deficiențele ei, decît socialismul considerat sub semnul lui Marx și al marxismului? În acest fel, Lefebvre se alătură unor asemenea renegați ai marxismului ca Benedict Kautsky, A. Giolitti, care, fără nici un fel de regrete, se dezic de teoria luptei de clasă, de dictatura proletariatului, de revoluția socialistă și o înlocuiesc cu învățătura revizionistă despre „transformarea“ capitalismului în socialism prin democrația burgheză.

O asemenea trecere fățișă pe poziția *politică* a burgheziei ar fi fost imposibilă fără trădarea bazelor teoretice, filozofice ale marxismului. Și Lefebvre a trădat realmente materialismul dialectic, s-a dezis și de materialism și de dialectică. El respinge teoria leninistă a reflectării și trece cu totul pe poziția idealistă negînd existența materiei în afara conștiinței noastre și independente de ea. Pentru Henri Lefebvre este îndoelnic dacă acest copac poate să existe în afara conștiinței. La această problemă fundamentală a filozofiei el dă un răspuns pe care cu satisfacție îl elogiază

*) Aici cităm și ne referim la lucrarea lui Henri Lefebvre „Problemele actuale ale marxismului“ (Problèmes actuelles du marxisme“ și „Critica vieții cotidiene“ („Critique de la vie quotidienne“).

filozofii burghezi cînd declară : „Ceea ce Lefévre înțelege prin materie, se poate admite chiar nefiind materialist“. De fapt, Lefévre renunță la cunoașterea lumii obiective alăturîndu-se punctului de vedere al agnosticismului, — al incognoscibilității lucrurilor în afara noastră. „Materialismul profund — scrie el — oglindește activitatea care transformă lucrurile, însă nu înseși lucrurile“. Aici nu sînt numai „urme de idealism“, așa cum afirmă în chip de elogiu iezuitul Calvez referîndu-se la noua „doctrină“ a lui Lefévre, iezuit care a scris printre altele și lucrarea antiarxistă „Gîndirea lui Marx“; acesta este cel mai curat idealism.

Agnosticismul lui Lefévre se întîlnește cu asemenea descoperiri ale filozofilor burghezi la modă : „Știința este cel mai puternic instrument al înrobirii“; trebuie „să trecem prin știință și să atingem tainele ascunse sub ea“. Acest iraționalism desăvîrșit reprezintă o dezvoltare firească a agnosticismului mărturisit de Lefévre.

Decizîndu-se de materialism, Lefévre aruncă peste bord și dialectica. Dialectica materialistă, după învățătura marxist-leninismului, — este cunoașterea cea mai largă și mai adîncă a legii obiective a dezvoltării naturii societății, ea reprezintă reflectarea în capul omului a mișcării lumii reale. Însă pentru Henri Lefévre, dialectica materialistă nu este știința legilor obiective ale dezvoltării materiei, ea este numai o metodă subiectivă a gîndirii umane, ea există în conștiința sa însă nu în realitatea obiectivă. Deja în lucrările sale anterioare (de pildă „Karl Marx și gîndirea sa“), Lefévre dezvoltă cu stăruință ideea complet greșită după care pînă în 1858 marxismul ar fi existat fără dialectică și cu toate acestea era autentic marxism. După afirmația lui Lefévre, nu ar fi existat elemente de dialectică nici în „Mizeria filozofiei“, nici în „Manifestul Partidului Comunist“ și Marx a „descoperit din nou“ dialectica abia în 1858, lucrînd la „Introducere în critica economiei politice“.

Toate aceste „descoperiri“ n-au nimic comun cu faptele reale. Încă în „Mizeria filo-

zoliei“ Marx și-a pus drept scop să descopere în dialectica idealistă a lui Hegel simburile rațional și să dezvăluie legile dialecticii nu în capul omului, ci în însăși realitatea. El a și făcut acest lucru în lucrările următoare din anii 1847—1848. Și acesta este momentul maturizării marxismului ca teorie dialectică materialistă.

Lefévre minimalizează și chiar neagă însemnătatea științifică și politică a „Mizeriei filozofiei“, întîlnindu-se și în acest punct cu „părintele“ revizionismului Edgar Bernstein, care s-a străduit să scoată de pe rol această lucrare clasică a lui Marx pentru a salva și menține proudhonismul ca teorie mic-burgheză a socialismului.

Concepția lui Lefévre duce și la aceea că marxismul este gîndit în afara dialecticii, căci Lefévre afirmă că nu este dialectică în „Manifestul Partidului Comunist“. Or, aceasta înseamnă tocmai a nega caracterul obiectiv al dialecticii ca învățătură despre legile cele mai generale ale dezvoltării naturii și societății.*)

Nici în aceasta Lefévre nu e original, ci repetă numai ceea ce afirmă filozofii burghezi. Astfel, mai sus pomenitul iezuit Calvez consideră dialectica nu ca lege a mișcării lumii obiective ci numai ca relație a conștiinței care gîndește cu lumea exterioră.

Prin urmare, Lefévre neagă dialectica ca teorie obiectiv-veridică a cunoașterii, o reduce la nivelul uneia din metodele subiective posibile ale gîndirii și afirmă că marxismul nu este în mod obligatoriu legat tocmai și numai de această metodă de cercetare.

Însă marxismul, lipsit de dialectică, se

*) În „Dialectica naturii“ Engels a dat o definiție clară, clasică : „Așanumita dialectică *obiectivă* domnește în întreaga natură, iar așanumita dialectică *subiectivă*, gîndirea dialectică, este numai un reflex al mișcării prin contrarii care se realizează peste tot în natură, contrarii care prin lupta lor neîntrepută și prin trecerea finală a unuia în altul, adică în forme superioare, condiționează însăși existența naturii.“ („Dialectica naturii“, 1956, pg. 212, Ed. E.S.P.L.P.)

transformă dintr-o învățătură revoluționară într-o doctrină reformistă.

Nu degeaba spunea chiar Lefebvre, că dacă dialectica provine din natură (din realitatea obiectivă) de ce și cum devine ea revoluționară? Și dacă ea decurge din critica revoluționară și din analiza istorică „pentru ce și cum o descoperim în natură”? Nici nu se putea mai împede declara că, după opinia lui Lefebvre, nu există *principiu revoluționar* ca lege a dezvoltării nici în societate și nici în natură. Nu e de aceia deloc de mirare că Lefebvre se răfuiește cu materialismul istoric care reprezintă aplicarea materialismului dialectic la teoria și istoria dezvoltării sociale. În particular, el neagă învățătura marxist-leninistă despre bază și suprastructură. În locul tezelor științifice clare și exacte, Henri Lefebvre repetă leit-motivele revizioniste, propunând noțiunea de „totalitate” structurii societății, în care toate elementele sint legate în mod organic și acționează unele asupra altora cu drepturi egale. Prin aceasta nu numai că se neagă rolul economicului ca bază materială a societății, dar se și minimalizează și denaturează rolul ideii și conștiinții de clasă ca pîrghie puternică a transformării revoluționare a societății. Din aceasta decurge de asemenea la Lefebvre negarea rolului conducător al ideologiei revoluționare comuniste. El nici nu găsește un alt termen pentru caracterizarea acestei ideologii decât cuvîntul „scleroză”. Și aceasta nu este o inovație originală ci o repetare a insinuărilor burgheze ale lui Antonio Giolitti. Acest renegeat al marxismului proclamă că proletariatul nu ar avea nevoie, chipurile, de „absolutizarea ideologiei” (un alt cuvîntel revizionist pentru calomnierea marxismului), ci de „îndoiala în ceea ce privește calitatea instrumentelor de căutare și de verificare a adevărului”. Giolitti cere ca fidelitatea față de marxism să fie înlocuită prin „discuția liberă”, adică dintr-o uniune de luptă a revoluționarilor care gîndesc unitar, partidul comunist să se transforme într-un club unde pâlăvrăgesc intelectualii reformiști și revizioniști. Lefebvre

exprimă în felul său aceeași idee tipică renegatului. „Materialismul — scrie el — a izvorit dintr-o banalitate lipsită de nădejde. De ce să-i cerem să ne intereseze, dacă el este un sistem definitiv, sau pur și simplu o armă în lupta clasei muncitoare?”

Așadar, pentru Lefebvre lupta clasei muncitoare este lipsită de orice interes și teoria acestei lupte este o banalitate fără speranță...

Lupta de clasă a proletariatului pentru socialism a creat cele mai mărețe valori spirituale și estetice. Ea a ridicat asemenea eroi ai gîndului și faptei, cum nu au fost cunoscuți înainte în istoria omenirii. Patosul luptei pentru fericirea omenirii, luptă dusă de proletariat și avangarda sa comunistă, însufleștește pe artiștii socialiști în crearea unor opere remarcabile.

Însă Henri Lefebvre ca un filistin lipsit de speranțe, nu vede toate acestea și afirmă pur și simplu că lupta de clasă, chipurile „nu conlează pentru definirea culturii civilizației umanismului, bucurieii noii existențe și a unui stil demn de viață”.

Și acum să ne reîntoarcem la estetica lui Henri Lefebvre pe care el o pune la baza noului stil în artă și a noului stil de viață.

Nici „revoluționar”, nici „romantism”

Cînd facem cunoștință cu punctele de vedere revizioniste ale lui Henri Lefebvre, în totalitatea lor, cu abaterile sale de la marxism, înțelegem că nu este nimic uimitor în atacurile sale împotriva realismului-socialist. Afirmînd că realismul socialist este în totalitatea lui, nici mai mult, nici mai puțin decît un „vid teoretic și practic”, Lefebvre respinge implicit și principiul leninist al partinității ca fundament al realismului-socialist. Principiul leninist al partinității îmbină în mod dialectic punctul de vedere subiectiv revoluționar al proletariatului cu teoria revoluționară obiectiv exactă a dezvoltării sociale. Lefebvre înlocuiește punctul de vedere al proletariatului cu punctul de vedere al burgheziei și cunoașterea obiectivă precisă a

realității istorice cu „dialectica posibilului” idealistă, pe baza căreia își construiește concepția sa despre „romantismul revoluționar”.

Ce reprezintă acest ultim cuvânt rostit de Henri Lefebvre în a sa teorie a artei?

Iată cum îl definește autorul: noul romantism (revoluționar) afirmă primatul posibilului-imposibil și definește această categorie a posibilității ca existind în prezent. El urmărește de asemenea să umple prăpastia între experiența parțială a ceea ce a fost trăit și prezentul luat în totalitatea lui. El își propune să dea o nouă semnificație cuvintului, atît de confuz încă, și atît de greșit folosit: „modern”.

Explicînd concepția sa asupra romantismului revoluționar, Henri Lefebvre vorbește despre „dialectica posibilului” care „ne oferă cheia pentru deschiderea ușilor astăzi închise”. Posibilul este opus realului și constituie o parte integrală a realului — mișcarea lui. „Dacă posibilul se dezvăluie astăzi ca orizont nedefinit și fără limite, atunci tocmai prezentul poartă în sine contradicția fundamentală”.

N-am putea spune că aceste formulări ar fi tocmai clare și inteligente. Din nebușoarea aceasta am putea totuși desprinde următoarele elemente ale „romantismului revoluționar”, după accepția lui Lefebvre: a) „posibilul imposibil”, cu „dialectica lui”, b) faimosul „vecu”, adică „experiența, ceea ce s-a trăit”, noțiune împrumutată de la existențialism; c) „modernul” ca „stil nou al artei și vieții” propus de Lefebvre.

Ce înseamnă oare: „posibil-imposibil”? Henri Lefebvre enumeră tot ceea ce ar intra în această categorie. „Participarea zilnică a bărbaților și femeilor la puterea concentrată în sfera tehnicii statului la bogății. Comunicarea între conștiințele particulare cu ajutorul limbii adaptate la aceasta. Liniște fără monotonie, plăcere fără înverșunare. Plinătate. Totalitate”.

Din punct de vedere politic, aceste definiții ale „posibilului-imposibil” nu pot fi numite altfel decît reacționarism la pătrat, anticomunism, calomnie. Căci Lefebvre socotește astăzi imposibil, și numai în viitor

posibil, ceea ce există deja ca realitate în societatea socialistă. Pentru el toate acestea sînt numai „un orizont nedefinit și fără limite”.

Lefebvre afirmă că în țările socialiste bărbații și femeile nu iau parte la conducerea statului, a industriei, nu sînt unici stăpîni ai tuturor bogățiilor societății.

El nu înțelege specificul democrației socialiste, care se deosebește prințial de democrația burgheză tocmai prin aceea că în statul socialist toți bărbații și toate femeile iau parte, în mod real, la conducerea statului. Nu vom repeta datele binecunoscute despre sovietele de deputați ai celor ce muncesc, ca organe consecvent democratice ale puterii. Să amintim numai despre reorganizarea de curînd înfăptuită în conducerea industriei, despre schimbările în metodele de planificare ale gospodăriei sătești și despre reorganizarea S.M.T.-urilor. Aceste măsuri ale partidului nostru constituie pași însemnați pe drumul continuei democratizări a conducerii economiei socialiste și prin urmare pași în drumul spre comunism.

Lefebvre nu înțelege aceasta, căci vederile sale asupra naturii și funcției statului sînt greșite, așa cum s-a văzut mai sus. Respingînd tezele marxiste despre dictatura proletariatului, el a trecut la punctul de vedere vulgar burghez al „democrației pure”. La primul punct al enumerării „posibilului-imposibil”, Henri Lefebvre include „libertatea” ca atare, „democrația pură”, fără raport cu esența de clasă a puterii de stat.

Și în aceasta, el nu este — nici singur și nici original: revizionistii de toate nuanțele fac astăzi paradă cu trivialitățile și vechiturile reactualizate ale lui Bernstein-Kautsky despre „Democrația pură”. În raportul său despre tactică la cel de al treilea Congres al Cominternului în 1920, Lenin a spus următoarele în această problemă fundamentală a marxismului: „Citez ceea ce Engels a scris la 11 decembrie 1884, în scrisoarea către Bebel: „Democrația pură va dobîndi în momentul revoluției, pentru scurt timp, o însemnătate vremelnică, apărînd ca partidul burghez

cel mai extremist, așa cum a apărut încă la Frankfurt, în rolul de ultimă ancoră de salvare a întregii economii burghize și chiar feudale... În orice caz, în timpul crizei și a doua zi după aceasta, singurul nostru adversar va fi întreaga masă reacționară grupată în jurul democrației pure, și cred că nu trebuie în nici un caz să scăpăm din vedere acest lucru“.

O asemenea împrejurare nu scapă nici astăzi din vedere Partidului Comunist căci și astăzi într-o perioadă de ascuțire a luptei politico-ideologice între capitalism și socialism, reacțiunea grupează forțele sale în jurul acestei noțiuni false atît din punct de vedere teoretic cît și politic: „democrația pură“ *).

Henri Lefebvre este partizanul democrației și libertății pe care astăzi chipurile, bărbații și femeile nu ar avea-o în societatea socialistă. Un scriitor, dușman fățiș al socialismului cum este Albert Camus, a dat un interviu tocmai în același timp în care a apărut articolul lui Lefebvre. Camus afirmă în acest interviu că în U.R.S.S. nu este libertate, și că „fără libertate“ se poate „înfăptui industria grea nu însă și justiția sau adevărul“. Cu o asemenea calomnie puțin dibace s-a solidarizat Henri Lefebvre, în momentul în care a calificat drept „posibil-imposibil“ ceea ce s-a înfăptuit pe deplin în orînduirea sovietică socialistă.

În acest mod conceptul „posibilului-imposibil“, considerat din punct de vedere politic, se dovedește împrumutat din arsenalul propagandei burghize. Să vedem acum care este situația conceptului fundamental revizionist al „romantismului revoluționar“ din punct de vedere filozofic.

*) În paranteză fie spus, „democrația pură“ este nu numai o frază care denotă o totală ignoranță, care dovedește atît neînțelegerea luptei de clasă cît și a esenței statului, dar este și o frază cu totul lipsită de conținut, deoarece în societatea comunistă democrația va dispărea treptat, regenerînd și devenind o deprindere dar niciodată nu va fi democrație „pură“. („Revoluția proletară și renegatul Kautski“, în vol. 28 al operelor lui Lenin pag. 234—235 E.S.P.L.P. 1955).

Henri Lefebvre raportează la un viitor îndepărtat apariția unui asemenea limbaj care să facă posibilă „comunicația între conștiințele particulare“. Dacă o asemenea tiradă nebuloasă ar avea un oarecare sens, atunci, desigur, rezultă că, între conștiințele particulare s-a căscat astăzi o prăpastie care separă „experiența a ceea s-a trăit“ (le vecu) de „prezentul în totalitatea lui“ (le présent total), experiența unui anumit individ, suma senzațiilor, sentimentelor și reprezentărilor sale subiective, de experiența de asemeni subiectivă a tuturor celorlalți oameni, prin urmare separarea unui anumit individ de mediul real care-l înconjoară. Fiind stăpîn pe un „vecu“ strict individual, fiecare conștiință este închisă în limitele ei proprii ca într-o temniță, nu găsește o posibilitate de comunicare cu alți „vecu“ și ajunge, inevitabil, în situația „angoasei“ veșnice.

De fapt, aceasta nu este altceva decît filozofia existențialismului. Ea a și pus în circulație însuși termenul de „vecu“ ca definiție a experienței subiective a unei existențe particulare opusă obiectivității acestei existențe. Ca și alte diverse varietăți ale pozitivismului burghez, și această teorie idealistă concepe experiența ca pe o trăire pur subiectivă sau ca o „exprimare“ (termenul mahiștilor), ca pe trăirea căreia îi corespunde în alara conștiinței un ceva necunoscut. O asemenea „experiență pură“ nici nu încearcă să cunoască realitatea obiectivă fiindcă o neagă ori, în cel mai bun caz, o consideră incognoscibilă. Henri Lefebvre, care în tinerețea sa a cochetat cu existențialismul și apoi a declarat că a rupt-o cu această filozofie, se întoarce acum din nou la ea. Căci negarea posibilității comunicării între conștiințele particulare le închide pe acestea în cercul îngust al experienței secționare și le condamnă la melancolia solitudinii.

Nici această idee nu este nouă. Albert Camus a proclamat cu mulți ani înainte tristețea iremediabilă a omului solitar în univers. În nuvela sa „Ionas“, un artist ieșit din minți scrie pe o perdea același cuvînt, în litere atît de puțin vizibile încît nu se poate descifra dacă e vorba de „soli-

tar" (solitaire) sau „solidar" (solidaire). Apropiind din punct de vedere lingvistic două noțiuni contrare, Albert Camus le confruntă de fapt opunându-le. În creația sa se afirmă imposibilitatea solidarității oamenilor și inevitabilitatea solitudinii. Într-un sens asemănător „romantismul revoluționar" al lui Henri Lefèbvre cu proclamarea imposibilității comunicării între conștiințele particulare apare ca o fundamentare teoretică a pesimismului lui Camus.

Lefèbvre opune „experiența particulară a trăitului" — „prezentului în totalitatea lui". Inșă cum s-ar mai putea crede în existența unei asemenea „totalități", dacă filozoful nostru neagă în același timp caracterul real al experienței sociale colective a omenirii ca totalitate a experienței obiective a oamenilor cîștigată în procesul practicii sociale.

Dar în „dialectica posibilului" a lui Lefèbvre lipsește de asemenea și categoria necesității, adică cauzalitatea, legitatea. Lefèbvre lasă pe seama hazardului pur, trecerea de la posibilitate la realitate. El vorbește chiar despre posibil ca despre un „orizont nedefinit și fără limite", adică nesubordonat cunoașterii științifice și acțiunii conștiente a practicii omenești.

După cum se știe, pentru pozitivism cauzalitatea nu este o legătură a fenomenelor și proceselor care există în mod obiectiv în lumea exterioară. Pozitivistii definesc cauzalitatea ca o formă subiectivă a coordonării experienței particulare a fiecărui om. Așa dispăre legitatea obiectivă a transformării a ceea ce e posibil în ceea ce e necesar și apare „haosul întîmplării". De altfel, în acest mod reprezintă lumea și alți filozofi idealști contemporani. Încă de mult Avenarius afirma că necesitatea rămîne ca „treapta așteptării posibile a urmărilor". Aceasta este și esența dialecticii posibilului-imposibil la Lefèbvre. Astfel se demască esența pozitivistă, idealistă a teoriei „romantismului revoluționar" ca stil în artă și stil în viață.

Iată ceea ce reprezintă după Lefèbvre stilul de viață „revoluționar romantic" :

„Liniștea fără monotonie, plăcerea fără cruzime. Plinătate, totalitate".

Deoarece toate aceste bunuri se rețera la categoria „posibilului-imposibil", în prezent domnește — conform sensului tezelor lui Lefèbvre — monotonia liniștii, cruzimea plăcerii sau plăcerea cruzinii, sărăcia, fragmentarea vieții. Nu mai trebuie să repetăm că născocirile calomnioase obișnuite ale burgheziei în legătură cu socialismul nu se deosebesc prin nimic de descoperirile „revoluționar-romantice" ale autorului nostru. Rămîne numai să atragem atenția asupra faptului că Lefèbvre și aici merge în coada unui asemenea cîntăreț al pesimismului cum este Albert Camus, care infățișează contemporaneitatea drept domnia întunecată a angoasei, drept un univers fărâmițat în celulele izolate ale „unor individuale" „vecu".

Prin defineririle „posibilului-imposibil" care s-ar putea înfăptui numai cu ajutorul „romantismului revoluționar" într-un viitor îndepărtat, H. Lefèbvre neagă faptul că astăzi, în a doua jumătate a secolului XX există și se dezvoltă o lume în care sînt înfăptuite plinătatea și totalitatea afit a fiecărui om în parte cit și a societății în întregul ei colectiv al constructorilor comunismului. În această lume socialistă conștiințele particulare au găsit de mult limbajul de comunicare, un limbaj înțeles deopotrivă de toți oamenii de toate culorile și de toate semințiile, limbajul măreței învățături a marxism-leninismului. Rezumînd teoria „romantismului revoluționar" Lefèbvre afirmă: „*Omul este pradă posibilului*" — aceasta ar fi prima definiție, prima afirmație a atitudinii revoluționare romantice. Această expresie „în pradă" („en proie") se poate traduce mai exact „omul, pradă, ierfă a posibilului".

Formula lui Lefèbvre răstoarnă reacția reală fiindcă în realitate nu omul se află în puterea posibilului, ci posibilul se află în puterea omului. O asemenea răsturnare la Lefèbvre nu provoacă mirare, fiindcă la el există prăpastia între experiența individuală și realitate. Dat fiind că e neagă caracterul obiectiv al dialecticii, prin urmare și legăturile dialectice ale posibilului

și necesarului, la el rămîne ca o adevărată tamă și legitatea trecerii din una în alta. Cînd însă omul și posibilul își schimbă locurile, atunci omul devine incapabil să cunoască legile obiective ale realității și devine jucăria posibilului și întîmplătorului. Lui îi rămîne fie să se împace cu asemenea situație, fie să se revolte, adică să se ridice împotriva puterilor oarbe necunoscute și să ducă cu ele o luptă dinainte condamnată la înfrîngere. O asemenea filozofie a istoriei a expus-o Camus în cartea de tristă celebritate „Omul revoltat“ („L'homme revolté“). În această carte se neagă istoria ca proces legal al dezvoltării societății. Revoluției, ca „locomotivă a istoriei“ (după expresia lui Marx), i se opune revolta, ca situație eternă a omului. Însă această revoltă nu duce nicăieri, ea nu eliberează pe nimeni de nimic fiindcă ea nu este orientată în esență împotriva nimănui. Revoltă pentru revoltă... Cititorul își amintește că Lefebvre găsește o „forță constructivă“ în „Tainele Parisului“ lui Eugene Sue, în ciuda faptului că filozofia acestei cărți se bazează pe conștiința neputinții umane. Tocmai de aceea însă Lefebvre aprecia la un asemenea grad cartea, căci filozofia *neputinței* reprezintă esența-pură a „romantismului revoluționar“, chemînd nu la revoluție ci la revolta neputinței și prin aceasta la o revoltă neputincioasă.

În acest mod, noul „stil“ de viață al lui Lefebvre apare ca o revoltă anarhică de mult cunoscută a solitarului împotriva realității „oarbe“. În concordanță cu acest „stil de viață“, apare și „stilul artei“. În-suși creatorul „romantismului revoluționar“ definindu-l prin cuvîntul „modern“...

Aceasta înseamnă că realismul socialist este negat în numele „romantismului revoluționar“, iar „romantismul revoluționar“ este același lucru cu modernismul. Îți mulțumim pentru descoperire, Henri Lefebvre!

Să spunem, în concluzie, că în colecția franceză în cinci volume „Formele artei“ („Les formes de l'art“) arta este privită dintr-un punct de vedere consecvent idea-

list și formalist, ca un somnifer puternic fabricat pe baza esteticii...

Așadar, „romantismul revoluționar“ al lui Henri Lefebvre nu este nici revoluționar și nici romantic, însă... somniferul revizionist este destinat să paralizaze naștința cu adevărat revoluționar-romantică a oamenilor muncii pentru comunism!

Împotriva revizionismului ca pericol principal, împotriva dogmatismului

Dacă am acordat atîta atenție descoperirilor estetice ale lui Henri Lefebvre, este pentru că el a fost considerat mult timp ca o autoritate marxistă în filozofie în general, și în estetică în special, și pentru că acțiunile lui revizioniste au stîrnit senzație în presa burgheză.

Propaganda burgheză a elogiat cu în-cîntare atacurile lui Lefebvre împotriva materialismului și dialecticii, împotriva teoriei marxist-leniniste a statului, împotriva principiilor internaționalismului. Iar organul central teoretic al Partidului Comunist francez, „Cahiers de Communisme“, a calificat în mod just cartea lui Lefebvre „Problemele actuale ale marxismului“ — „Problemele actuale ale revizionismului“.

Ca răspuns la critică, autorul ei s-a referit la „bunele sale intenții“ și la faptul că „opiniile exprimate de el nu obligă pe nimeni în afară de autor“. La aceasta, în mod cu totul îndreptățit, a răspuns *Nouvelle critique* (organ al marxismului militant) că nimeni și cu deosebire un comunist nu are dreptul să creadă că greșelile sale îl privesc numai pe el însuși, dimpotrivă, simțul răspunderii trebuie să fie un atribut tocmai al teoreticianului, al filozofului și acesta nu se poate referi la „libertatea cercetării, la libertatea criticii“*). Însuși Lefebvre a scris în unele din cărțile

*) În 1902 Lenin a arătat că „libertatea de a critica“ este „libertatea orientării oportuniste în social-democrație libertatea de a transforma social-democrația într-un partid democratic al reformelor, libertatea introducerii în socialism a ideilor burgheze și a elementelor burgheze“ („Ce-i de făcut“) Op. vol. 5.

sale: „Nu este de ajuns să critici pentru ca să fii cu adevărat curajos, progresist, revoluționar. Trebuie să ții seama de conținutul criticii, de sensul ei și să apreciezi pozițiile de pe care ea se face și se delinște“.

Pornind de la un asemenea punct de vedere just, e necesar să recunoaștem că la Lefébvre critica are un asemenea conținut, un asemenea sens, încât nu o putem defini altfel decât un revizionism multilateral, care merge foarte departe în abateră de la filozofia, politica și estetica marxistă.

Declarația Consfătuirii celor douăsprezece partide comuniste și muncitorești a arătat în mod limpede și precis că în condițiile contemporane pericolul principal îl reprezintă revizionismul sau oportunismul de dreapta. „Revizionistii încearcă să înăbușe sufletul revoluționar al marxismului, să submineze încrederea clasei muncitoare și a oamenilor muncii în socialism“.

Atacînd principiul leninist al partinității, revizionistii încearcă să discrediteze arta realismului-socialist. În ce scop? Din exemplul „romantismului revoluționar“ al lui Lefébvre noi vedem că scopul este de a semăna pesimismul, neîncrederea în viitor, de a submina voința și energia luptătorilor pentru comunism.

Consfătuirea celor douăsprezece partide a condamnat de asemenea dogmatismul și sectarismul care „îngreunează dezvoltarea teoriei marxist-leniniste și aplicarea ei creatoare în condițiile concrete care se schimbă, și înlocuiește cercetarea situațiilor concrete cu citate și bucherisme care duc la ruperea partidului de masă“.

Trebuie spus cu părere de rău că încă nu au încetat încercările unei interpretări dogmatice a principiului leninist al partinității, al bazelor marxist-leniniste, al esteticii realismului socialist.

Iată un exemplu foarte recent: articolul „E necesară claritatea“*) consacrat principiului leninist al partinității, așa cum

este el expus în lucrarea lui Lenin. „Organizația de partid și literatura de partid“.

În acest articol, principiul partinității este privit numai la suprafață din punct de vedere organizatoric și chiar numai din punct de vedere disciplinar.

G. Stareț, fidel interpretării sale dogmatice a principiului partinității, îi reduce numai la o formă de control al partidului asupra activității scriitorului. Controlul de stat, sau mai bine zis conducerea de stat, desigur, constituie o parte însemnată a acestui principiu, o parte esențială pe care o neagă revizionistii. Însă G. Stareț, cu concepția sa dogmatică, apărînd necesitatea unei asemenea conduceri înlătură ceea ce este principal în principiul partinității — și anume caracterul ideologic al literaturii și artei, conținutul intim al acestui principiu. El afirmă cu fermitate că principiul partinității reprezintă o necesitate obiectivă, însă nu înțelege și de aceea nici nu clarifică în ce constă această necesitate obiectivă. El nu numai că trece alături de dezvoltarea teoretică, gnoseologică a esenței principiului partinității ca bază a esteticii noastre, dar se și răfuiește minios cu cei care văd în această esență teoretică conținutul principal al principiului partinității. El definește acest miez al principiului partinității cu termenul ironic de „partinitate în sensul clar al cuvîntului“. El scrie: „Problema nu este cine sînt scriitorii obligați să urmeze acest principiu al partinității comuniste, ci pe care din ei îi putem atrage în orbita acestui principiu“. A pune astfel problema, înseamnă a interpreta partinitatea ca pe ceva impus din afară, „organizat“ din afară. Privind lucrurile din acest punct de vedere, autorul ajunge la următoarea concluzie: „în cadrul orînduirii burgheze numai scriitorii legați organizatoric de partid își pot însuși pe deplin principiul comunist al partinității“. Această concluzie este firească pentru cei ce văd în principiul partinității numai formele organizate ale legăturii scriitorului cu partidul. Dacă însă considerăm prin partinitate forma superioară a ideologiei în literatură — și tocmai aceasta este partinitatea — atunci concluzia autorului ar-

1) Revista „Don“ ianuarie 1958, G. Stareț: „E nevoie de claritate“.

ticolului analizat este absurdă și dăunătoare. În ciuda tuturor rezervelor („în întreaga sa măsură“, „de regulă“) aici se afirmă că scriitorul membru de partid din țările burgheze, nelegat organizatoric de partid (care este adeseori ilegal, interzis), nu poate să ajungă la nivelul realismului socialist în creația sa.

Pentru o asemenea concluzie autentic neorapistă, dușmanii noștri ideologici vor mulțumi autorului. O astfel de interpretare nu poate fi altfel calificată decât drept sectară. Ea e capabilă să îndepărteze de la principiul partinității și de la realismul socialist, și nu să atragă din ce în ce mai mulți artiști, scriitori sau intelectuali care vor să atingă prin creația lor, culmile ideologice și artistice, chiar dacă nu fac parte din rândurile comuniștilor.

Articolul „E nevoie de claritate“ scoate la iveală concluziile dăunătoare la care pot duce încercările de interpretare dogmatică a măreșului principiu leninist al partinității literaturii și artei.

Da, literatura trebuie să fie și este deja o parte de nedespărțit a cauzei general-proletare și conducerea partidului comunist asigură literaturii o arie nelimitată de desfășurare și libertate deplină a creației.

Partinitatea literaturii realismului socialist este intim legată de însăși natura acestei orientări, a acestor metode creatoare. Vulgarizatorii și dogmaticii nu pot înțelege această caracteristică principală...

*

În lume se duce o înverșunată luptă de idei între capitalism și comunism.

Lumii capitaliste, care agonizează și care și-a trăit traiul i se opun forțele puternice, tinere, ale lumii socialismului care se dezvoltă.

În zorii secolului XX, a mijit epoca socialismului; astăzi, la mijlocul secolului XX, a început epoca victoriei socialismului.

Înregistrând mereu noi și noi înfringeri economice, sociale, politice, administrate de socialism, capitalismul săvârșește, o dată cu agresiunile militare premeditate, și agresiuni ideologice. Scopul lor este clar: a pătrunde pe la spate în lagărul socialismului, a provoca descompunerea în aceste rânduri, în rândurile partizanilor lagărului socialist și neîncredere în forțele și în cauza lor, a slăbi prin aceasta lagărul socialismului. Unui asemenea țel îi convine pe deplin metoda incitării și răspîndirii tendințelor revizioniste în rândurile comuniștilor marxiști.

Încă din timpul lui Bernstein și Kautsky revizionismul au slujit totdeauna și slujesc și astăzi intereselor de clasă ale burgheziei, oricît ar jongla ei cu expresiile la modă și cu frazele răsunătoare de genul „libertății criticii“, „democrației pure“, „romantismului revoluționar“. Revizionismul atacă arta noastră, literatura noastră, pentru ca să dezarmeze în sfera esteticii teoretice și practice clasa muncitoare, pe toți oamenii muncii care văd în literatura realismului socialist o armă puternică a cunoașterii și transformării lumii.

Demascarea revizionismului, lupta cu revizionismul, iată sarcina de frunte a criticii noastre, a muncii noastre teoretice, a întregii noastre literaturi. *)

*) Din revista „Oktiabr“, nr. 6/958.

NUVELE ȘI SCHIȚE ÎN PUBLICAȚIILE NOASTRE

Publicațiile noastre literare au dat în ultima vreme o atenție sporită nuvelei, schiței și povestirii, specii capabile prin natura lor să răspundă într-un mod mai operativ comandamentelor majore ale actualității. Există, așa dar, la ora aceasta, un relativ reviriment al genului în care excelaseră cu decenii în urmă Caragiale, Sadoveanu, Galaction sau Agârbiceanu. Fenomenul e îmbucurător și merită a fi salutat ca atare, chiar dacă nu toate lucrările tipărite sub egida încurajării așa zisului „gen scurt”, ating nivelul artistic dorit. Critica literară ar fi datorare să discute revirimentul și să-l promoveze, întâi pentru că majoritatea acestor creații, reflectând realități contemporane, aduc chipuri și întâmplări noi, dintre cele mai interesante, și în al doilea rând pentru că printre semnatarii lor se numără și câțiva tineri, încă ucenici ai muzelor, conștienți de valabilitatea recomandărilor gorkiene: „*ca să înveți meșteșugul scrisului e bine să începi tocmai cu povestiri scurte, care te obligă să-ți economisești cuvintele, să fii mai concis*”. Cum o discuție multilaterală a tuturor nuvelor și schițelor înserate în presa noastră literară sau cotidiană e imposibilă în spațiul pe care-l avem la îndemână, ne mulțumim a prezenta cititorilor numai câteva din lucrările apărute în ultimul timp, sperând că prin contribuția atentă și a altora vor fi cuprinse și aspectele ce n-au intrat în raza noastră vizuală. Ne-am oprit numai asupra schițelor și povestirilor din câteva lucrări ale lui D. R. Popescu,

Vasile Rebreanu, Remus Luca și Dumitru Mircea, întrucât avem impresia că problemele ridicate de acestea sînt, în felul lor, reprezentative și pentru alți prozatori tineri, nepomeniți în însemnările noastre, dar nu mai puțin preocupați să surprindă aspecte actuale ale vieții sociale din țara noastră.

* * *

Dumitru Radu Popescu e olean și cunoaște, fără îndoială, realitățile provinciei natale, firea țaranului mehedintean ori doljean, temperamentul și preocupările lui moral-politice. Nu-i sînt străine nici realitățile satului transilvănean. A trecut de curînd prin facultate și a avut prilejul, la Cluj, să pătrundă și în alte zone sociale și spirituale decît acelea specifice lumii rurale. E încă tînăr, cu experiența în curs de formare și de cristalizare, supus cîteodată inerențelor influențe livrești, dar străduindu-se să găsească drumuri de creație proprii. Adolescența i-a perpetuat în viziune o boare de lirism care nu-i este însă structurală și o relativă inconsecvență în abordarea neîncetată a celor mai actuale și mai esențiale probleme din viață. Are însă darul de a crea tipuri rotunjite și de a folosi cu pricepere ceea ce Gorki numea elementul primordial al literaturii: limba.

Tînărul prozator clujean a dovedit, prin suita de însemnări „Zilele săptămîinii” publicate anul trecut în „Steaua”, că posedă

serioase aptitudini în a selecta aspectele sociale cele mai sugestive, mai importante și mai caracteristice ale realității noastre. Sînt aptitudini puse în lumină și în unele piese ce alcătuiesc volumul „Fuga“ bunăoară ; în povestirea care dă titlul culegerii; țiganul Lăstrel părăsește viața de nomad, preferînd să lucreze într-o uzină ; „O partidă de șah“ reliefează preocupări noi în lumea rurală ; „Semnul sărăciei“ evidențiază satisfacția țaranului colectivist ajuns să aibă recolte îmbelșugate ; „Plouă“ înfățișează o idilă între doi colectiviști ; „Logodna“ creionează ingenios psihologia unui fost argat ardelean, care și-a regăsit, în zilele puterii populare, demnitatea omească. Eroii sînt interesați, reprezentativi, purtînd în gîndurile și actele lor, ceva din frămîntările și problematica vieții noastre contemporane. Unii, precum Cula Danului din „Logodna“, se rețin datorită vigurosului talent de prozator realist al lui Dumitru Radu Popescu. Ne-am fi bucurat desigur, dacă volumul ar fi fost populat în întregime de asemenea personaje și dacă viziunea artistului ar fi intuit neconținut fenomene similare. Sensurile actualității ar fi fost atunci mai des valorificate, iar rezolvările unor drame n-ar fi rămas, precum vom vedea, la nivelul perspectivei comune literaturii altor epoci.

Preferințele lui D. R. Popescu se îndreaptă deocamdată spre narățiunea cu conținut dramatic și cu deosebire spre creionarea necazurilor cotidiene. Contemplînd viața, prozatorul se oprește asupra aspectelor mai puțin semnificative, sărăcind realitatea de ceea ce are într-adevăr luminos. Majoritatea povestirilor din „Fuga“ relevă atari înclinații. Cornelia, studenta risipitoare, ușuratică din „Jurnal intim“ petrece surzătoare în timp ce, tatăl ei se umilește vînzînd plăcinte într-o gară pierdută undeva pe malurile Oltului ; Ioana Jumanu, din „Păpușa spînzurată“, căsătorită cu sila de părinți la vîrsta cînd încă se juca, își cheltuiește tinerețea lîngă un bărbat mai în vîrstă care o brutalizează ; Lucia, din „La marginea vieții“, e părăsită de iubitul ei, un agronom atras mai mult de

avea decît de un simțămînt adevărat de dragoste ; pe ciobanul Ștefan Podaru, fiul său Grigore, ajuns avocat la oraș și ginere de magistrat, îl tratează ca pe un străin, rușinîndu-se de el ; Victoria, din „Balul de sîmbătă seara“, trăiește drama fetei de care și-a bătut joc un craidon ; Leonora, din „Singuri“, părăsită, din cauza părinților, și de al șaselea bărbat, vrea să se sinucidă.

Toate acestea se petrec în zilele noastre, oglindind, în intențiile prozatorului, anumite realități sociale și morale, așa cum oglindeau, la vremea lor, și nuvelele și schițele lui Vlahuță, Rebreanu, Sădoveanu sau Agirbiceanu, artiști bine cunoscuți lui D. R. Popescu. Parcurgîndu-le cu înțelegerea convenită operele, autorul „Fugii“ se pare însă că nu s-a putut detașa de ele. Odată cu secretul compoziției și al portretizării, și-a însușit și problematica, rămînd prizonierul viziunii realist-critice a scriitorilor pe care-i admira. Adeseori fiorul contemporaneității nu-i mai animă, în substanță, nici perspectiva, nici eroii, nici anecdotică. Oricare din fabulele rezumate mai înainte, se puteau petrece ca atare oricînd. Le și întîlnim narate, de altminteri, în diverse lucrări ale clasicilor romîni sau străini. Literatura universală realist-critică sau romantică, e încărcată de producțiuni ce înfățișează tragedia fetei înșelate, a femeii părăsite pentru că ginerele nu se înțelegea cu socrii, a părinților umili repudiați de feciorul lor ajuns domn, a fetei candide măritate, fără voia ei, cu un bărbat bătrîn, etc. Exemplificările ni se par de prisos.

Evident, asemenea fenomene persistă și azi și ar fi cu totul greșit ca ele să nu rețină atenția scriitorului. Totul e în funcție însă de viziunea artistului și de dimensiunile pe care acesta le dă fenomenului. Și încă de ceva : de rezolvarea propusă și de liniile directe, obiective, deslușite și evidențiate de creatorul preocupat să oglindească astfel de drame. Cîtă vreme problematica rămîne desprinsă de natura ei istorică, șansele artistului de a reflecta

adevărul vieții sînt minime. Peste amintirile povestiri ale lui D. R. Popescu (unele — ca „Jurnal intim“, de pildă — excelent scrise și inventiv concepute) adie însă prea slab vîntul actualității. Autorul, în cazurile pomenite, n-a izbutit, după părerea noastră, să aprofundeze faptele și să le dea amprenta contemporaneității. De aceea, aproape toți eroii pomeniți, împreună cu anturajul în care se mișcă, par a fi desprinși dintr-o frescă pictată altădată. Referirile la funcția ce o îndeplinesc în societate (contabil la o alimentară, studentă la filologie, etc.) nu au darul de a răpi acest caracter. E limpede că nu prin apartenența la o instituție sau întreprindere socialistă, ci prin problematica ce-i frămîntă și prin modul cum își rezolvă conflictele în care sînt angrenați, își mărturisesc oamenii, în fond, raportul lor intim, real, cu epoca pe care o reprezintă. Efortul lui D. R. Popescu de a dezvălui valoarea actuală a gesturilor eroilor săi, este, însă din păcate, în povestirile citate, aproape imperceptibil.

*
* *
*

Vasile Rebreanu e cunoscut aproape exclusiv de cititorii „Tribunei“ clujene. N-are încă volum. Se impune însă, prin schițele, povestirile și nuvelele publicate pînă la ora actuală, printre prozatorii dotați ai celei mai proaspete generații de scriitori. Se înscrie ca modalitate de expresie, asemenea altor prozatori ardeleni contemporani, într-o serie tipologică ilustrată de Slavici, Rebreanu, Agîrbiceanu și Pavel Dan. Zonele umane apropiate înțelegerii sale estetice par a fi, deocamdată, cele rurale. Il preocupă psihologia infantilă, descoperind într-însa efortul copiilor de a înțelege, la nivelul simbolurilor, unele taine ale vieții („Fecunditate“ și „Alt joc“); e interesat, în egală măsură, de frămîntările erotice ale adolescenței pe care le asociază, ca termeni complementari (ori chiar antinomici), celor privind evoluția socială a eroilor („Răscruci“); dar talentul său gă-

sește teritoriile îmbelșugate ale mării inspirației, cu deosebire în tribulațiile sufletești și economice trăite de țăranul român în procesul colectivizării („Pămînt amar“). De obicei, viziunea tînărului prozator e clară, răscolind străfunduri psihologice în stare a evidenția caractere specifice.

Uneori, în schițele înfățișînd copii, se mișcă în arii extra-sociale, ținînd, ca în niște fișe menite a fi reluate ulterior cu ocazia unor lucrări de proporții mai mari, doar creionarea morală și intelectuală, la anumite vârste, a unor tipuri infantile comune oricăror epoci. Există aici o relativă atemporalitate datorită, neîndoielnic, și unilateralității intențiilor și a problematicii, dar și unei viziuni desfăcute de contingențele sociale, istorice. Copiii din „Fecunditate“ sînt puri și dotați cu un fel de precocitate. Ei exprimă prin joc adevăruri, aspirații sau surplusuri de energie vitală. Dar simbolistica jocului lor capătă semnificații care rup aceste aspirații de ori ce veac sau orînduire. Accentul cade, cu exclusivitate, pe instinct. Vasile Rebreanu a topit totul în ceea ce se cheamă „etern uman“, răpînd schiței sale (altfel bine scrise) sensurile actualității. La fel în „Alt joc“, simbolistica tinde să sugereze moartea eternă a copilăriei. Un simbol pare să domine și narațiunea intitulată „Omul din pămînt“. Eroul central e un nebun, ajuns în starea asta în urma războiului. Semnificațiile gesturilor sale, refugiul său într-un bordei subpămîntean, rațiunea estetică a întîlnirii sale cu un copil întreg la minte căruia îi povestește cu aproximativă luciditate, ce s-a întîmplat în noaptea cînd i-a fost bombardată locuința, rămîn însă pînă la urmă înecate în obscurități. Mesajul, prin implicațiile lui pacifiste, s-ar vrea social, umanist; numai că, în întropăriile ce le primește, rămîne încețoșat.

Mult mai clar și mai întemeiat pe o viziune realistă, e simbolul în jurul căruia se organizează bucata intitulată „Pămînt amar“, de departe cea mai bună lucrare epică a tînărului prozator clujean. Nuvela înfățișează, la modul autobiografic, nea-

zurile lui Isaia Ioța, de la căsătoria sa cu Măria, pînă la alungarea din casa socrilor pentru că s-a înscris în colectivă. Narațiunea s-ar fi cerut credem, mai concentrată, renunțîndu-se la unele episoade, în acest caz, neesențiale, ca aventura lui Isaia cu Solomia, accidentul lui Tică, etc. Așa, ea se desfășoară nițel dezlinat, potrivit elementelor pe care povestitorul le consideră importante pentru înțelegerea gestului său final. Viața lui Isaia în casa socrilor e amară și dramatică: tînărul e lipsit pînă și de banii de buzunar; e doar mîna de lucru. Bătrîni îl ceartă mereu, pe te miri ce; lui Iroftei — socrul — îi place să bea, Savetei — soacra — să poruncească. Scandalurile se țin lanț, jignirile aduse ginerelei se înmulțesc. Isaia s-ar despărți de ei, dar nu vrea Măria. În cele din urmă, sub influența progresivă a vărului său Vășile Ropotă, comunist (din păcate, destul de palid desenat), Ioța se va înscrie în colectivă. Raporturile cu familia se înrăutățesc: nu mai e primit în mijlocul ei, e atacat mișelește și lăsat în nesimțire. Revenindu-și, Ioța se fîrăște spre hotar, zărește ca prin vis măcieșul înflorit din grădina Solomiei, urcă spre pămîntul său de pe coasta Bobeicii: „Ajuns, își încheie Isaia narațiunea, am căzut ca după o trudă de iad. Cît am stat așa nu se știe. Cînd m-am trezit aveam între dinți iarbă și pămînt. Mûscasem pămîntul ca pe un trup de fată și mi-a fulgerat în mînte măcieșul... Am început să scuip: iarba primăverii era dulce, pămîntul cleios și amar, amar. Pe bărbie, pe toată fața, eram plin de pămînt și de iarbă. Iarba și pămîntul mi se întipărise pe față. Cum stam așa pe spate, privind cerul și stelele, m-a cuprins căldura. O căldură plăcută și dulce și m-am simțit deodată ușor și parcă mă desprindeam de pămînt și mă vedeam tot mai sus, printre stele, ca un abur“. Inconștient, Ioța îmbrățișase și sărutase pămîntul ca Ion al Glanetașului. Trezit, îi simte gustul amar. Iarba e dulce însă: rod al primăverii. Isaia întoarce spatele pămîntului, privirile-i adulmecă înălțimile și se simte parcă eliberat, purificat. Simbolurile sînt

clare, ilustrînd cu o remarcabilă forță artistică descătușarea țaranului în zilele noastre, de patima pentru pămînt.

Nu sînt singurele virtuți artistice pe care cititorul le deslușește în scrisul lui Vasile Rebreanu. Există în „Pămînt amar“ pasaje ce reliefează pregnant și alesele daruri de portretist și peisagist ale tînărului prozator. Exemplele pe care le-am putea da sînt numeroase.

Iată unul: printre eroinele ce apar în nvelă figurează și Muscălița, bunica Măriei, înșelată și lăsată pe drumuri de Isoftei și Saveta. Bătrîna e alcoolică, mîncată de boli, de necazuri, cu sufletul încărcat de ură. Într-unul din episoade, Isaia se găsește la plug. Vine furtuna și odată cu ea, apare în ipostaza unui nou rege Lear al satului și nenorocita Muscăliță:

„Și ploua, și ploua din ce în ce mai tare, și cerul era tot mai jos, și norii veneau sprijinindu-se de pămînt. Printre sunete, prin ropotul ploii, numai ce aud ca un muget. Mă uit înapoi, pe sub căruța și prin furtună, printre norii lăsați pe pămînt, văd ceva negru, ca un om, ce se tot apleca și iar se ridica.

Mă uit mai bine și deslușesc o femeie măruntă, îmbrăcată în negru, cu părul gata să i-l smulgă furtuna. Și femeia se apleca, îngenunchia, își făcea cruce spre toate zările și iar se ridica și cînd se ridica, rochia i-o zbură vîntul și i se vedeau picioarele subțiri și picioarele semănau cu ale unui mort. Femeia pășea așa printre nori și furtună și urla, și arunca vorbe înfricoșătoare spre cer, ridicînd brațele și închinîndu-se: era Muscălița. Blestema pămîntul. Și blestemul ei ajungea pînă la mine și mă pătrundea, și ploaia mi se părea de foc“.

Vasile Rebreanu e abia la începuturile literare. În bucățile pe care le încredințează timpului, alături de metalele nobile, mai stăruie încă și minereu insuficient prelucrat. Ancorînd însă puternic în actualitate, ca în „Pămînt amar“ — această replică socialistă la „Ion“ al lui Liviu

Rebreanu — talentul său autentic va izbuti incontestabil să învingă greutățile debutului.

*
* *
*

Pe Remus Luca, iubitorii de literatură îl știu ca prozator și gazetar înzestrat, preocupat mereu de problemele vii ale contemporaneității. Are publicate câteva volume și și-a agonisit, în aproape două decenii de activitate beletristică, o experiență profesională însemnată. A învățat de la marii prozatori arta sobrietății și a rotunjirii caracterelor din câteva linii. Modelul său e Rebreanu, îndulcit însă de o undă a poeziei, ca în „Poveștile lui Filon Gherman”. Fenomenul social-politic îl atrage cu deosebire, fie că e vorba de soarta actuală a omului simplu și neînsemnat de odinioară, — vezi „Ana Nucului”, fie că e vorba, ca în „Cămașa de mire”, de rezolvarea dată în anii puterii populare, în Ardeal, spinoasei probleme naționale. E molcom, așezat, ca Mureșul de pe ale cărui maluri se trage, minînd citeodată sfătoșenii de bătrîn înțelept: e ispitit atunci să acorde fenomenelor contemplate semnificații filozofice. Ispita e sporadică, dar într-o navelă epistolară ca „Timpul”, apărută recent în „Viața Românească” ea capătă un relief remarcabil.

Anecdota e banală: o femeie își părăsește soțul după douăzeci de ani de căsnicie. Întîmplări similare s-au petrecut și se petrec pe toată suprafața pămîntului. Remus Luca a știut și a izbutit să dea însă acțiunii concluzii particulare, izvorîte din reflectarea realistă a vieții. Inginerul Sandu, căutînd să explice obiectiv gestul final al soției sale, își face, într-o scrisoare adresată unui prieten, autobiografia: a fost, în tinerețe, simplu lucrător; i-a plăcut să învețe și visa să ajungă tehnician calificat, inventator, stăpîn suveran al secretelor mașinii, dar n-a izbutit să continue, o vreme, liceul; s-a căsătorit cu Eva, muncitoare la un atelier, trăia fericit și liniștit; cu concursul soției, prin spiritul de abnegație și de sacrificiu al acesteia, a ajuns să-și termine studiile medii; a făcut apoi facultatea

și a devenit inginer. Tot timpul liber și-l consacra studiilor, cercetărilor și preocupărilor profesionale. De Eva se preocupa tot mai puțin; cei doi soți — treptat se înstrăinează. Își croiesc fiecare o viață semiautomată. Acasă, Eva se convertește repede într-un automat menit să-l servească pe Sandu. Acesta rămîne un om onest, așa cum rămîne și Eva. Dar între ei se cascadează progresiv o prăpastie peste care ori ce punte aruncată de femeie se dovedește a fi iluzorie. Și într-o zi, cuplul se destramă de la sine. Rememorîndu-și viața, Sandu stăruie asupra cauzelor acestui deznodămînt dureros, resimțit ca atare abia acum după ce s-a produs. Inteligent, autocritic, nu se oprește la suprafață și nici nu dă valori exagerate argumentelor subiective. Știe că a greșit, e conștient de gravitatea faptelor și purtărilor sale, și încearcă să și le explice la rece, în substanța lor filozofică. Rezumată de Sandu însuși, cauza cauzelor trebuie căutată în raportul fals pe care el îl stabilise între „timp” — ca noțiune materială — și „el însuși” — ca individ ce stăpînește timpul:

„Am ținut cu atîta îndărătnicie la timpul meu — monologhează Sandu — și acum trebuie să înțeleg (cu cită amară satisfacție mă pedepsesc — înțelegînd!) că nici nu era doar timpul meu. Nimeni nu are un timp al său care să-i aparțină în exclusivitate, nimeni nu poate fi atît de singur. Timpul meu era și al ei și al altora care mi-s dragi; trăindu-l doar pentru mine nici nu l-am trăit și am împiedicat-o și pe ea să-l trăiască.”

Un mesaj uman înaintat răzbate mereu printre rînduri, solicitînd atenția și meditația cititorului. Anecdotic „Timpul” amintește măcar parțial, realități înfățișate de Ana Kopteva în „Ivan Ivanovici”. Remus Luca a izbutit să descifreze însă în faptele istorisite, semnificații inedite prin care ilustrează efectele individualismului asupra relațiilor familiale.

*
* *
*

Satul, cu deosebire cel ardelean, constituie pentru Dumitru Mircea universul social preferat. E, de altfel, și singurul univers

pe care-l cunoaște femeinic și față de care simte o slăbiciune particulară. Tentativele lui — rare și incidentale — de a ieși din acest univers și de a poposi în cel citadin s-au dovedit deocamdată infructuoase. Eroi săi predilecți sînt de aceea, majoritatea, țărani sau oameni legați puternic de lumea satului. Dar aici atenția lui D. Mircea a fost reținută mereu de problemele vii ale contemporaneității. E un merit pus în valoare și de romanul „Piine albă“, și de o parte din schițele și povestirile cuprinse în volumul „Întorcerea lui Niculaie Coșoiu“. Lăudabil ni se pare apoi interesul manifestat pînă acum de D. Mircea pentru eroii pozitivi ai zilelor noastre, pentru oameni ca Găvri!aș. Ei sînt oameni activi, angrenați în bătălia cotidiană a construcției socialiste, măcinați uneori de frămîntări, biruitori însă întotdeauna, capabili să înlătore din cale obstacolele naturale sau artificiale care le stau în față. Unii sînt colțoși, alții calmi; unii stăpîniți de romantismul tinereții, alții de înțelepciunea izvorită dintr-o îndelungată experiență umană. Evoluază nu arareori într-un conflict puternic, cîteodată familial — ca în „Candin“ —, alteori larg social ca în „Piine albă“. Rămîn însă, ori cît ar fi de discutabili uneori ca realizare, eroi reprezentativi ai satului nou socialist.

Un astfel de erou este și personajul nuvelei „Greșala tovarășului Corpădean“, publicată în primăvară în coloanele „Tribunei“. Ștefan Corpădean e activist de partid, instructor teritorial cu problemele colectivizării. Trimis într-un sat de romîni și maghiari, ca să contribuie la realizarea unei întovărășiri agricole, izbutește prin stăruința și munca de lămurire pe care o duce, să înjghebeze o întovărășire formată din vreo douăzeci de membri. Dacă l-ar fi putut convinge și pe Bodor-baci, țaran cu prestigiu și multe rude în sat, cu „un cap limpede, solid încheiat, ambițios și harnic“, numărul lor s-ar fi dublat. Dar Bodor-baci e îndărătnic. Perspectiva comasării îl înfurie. Mai mult, după ședința de constituire a întovărășirii, noaptea, Bodor îl îmbrîncește pe Corpădean în noroși și-l amenință :

„De mina asta mori!“ Activistul nu dă urmare penală incidentului. Dimpotrivă. Gestul țaranului îl bucură oarecum. Lucrurile se vor complica: Bodor-baci avea o fată frumoasă, Marika. Aceasta era studentă la Cluj. Aici cocheta cu un tînăr, Peter Balint, pseudoinginer, fost pușcăriș și donjuan de profesie, din familia tipologică a craidonului descris de D. R. Popescu în „Balul de sîmbătă seara“. Corpădean, care-l cunoștea din copilărie pe Peter, îi explică fetei cu cine are de-a face. Aceasta se trezește la realitate, îl părăsește pe pseudoinginer și prinde al simpatiza pe activist. Satul va afla însă că Marika s-a plimbat cu Corpădean prin oraș și va da faptului interpretări din cele mai variate, unele bizare și rău-voitoare: activistul i-ar fi propus, chipurile, fetei un tîrg rușinos: „Să dea dînsa „cotă“ în locul lui Bodor-baci“, pentru ca tatăl „să nu fie comasat“, sau, în alternativa comasării, să primească, în locul jugărelor sale „un pămînt și mai bun și mai mare“. Vestea va ajunge, firește, și la urechile bătrînului și îndărătnicului țaran, îl va tulbura și îl va înfuria: Corpădean îi apare nu un comunist, ci un netrebnic. O umbră de îndoială persista însă în sufletul lui Bodor. Vrea certitudini. Îi trimite Marikăi o scrisoare echivocă în care se referă la aventura ei și primește un răspuns care-i confirmă bănuielile.

Alînd de toate acestea, activistul rămîne dezorientat. Întimplarea căpătase proporțiile unui scandal politic. Prin funcția sa, Corpădean reprezenta partidul. Era periclitat nu atît prestigiul său personal, cît prestigiul partidului. Pleacă prin urmare să se consulte cu tovarășii de la regională. Dîmineața, oamenii din sat îl găsesc, însă, călcat de roțile trenului. Sinucidere? Ancheta constată că nu poate fi vorba de așa ceva. În cele din urmă, e găsit și ucigașul: un văr al lui Bodor-baci, personaj care apare cu totul incidental în nuvelă. Moartea lui Corpădean îl va aduce pe Bodor în rîndurile întovărășiților. Întovărășirea va primi numele activistului, iar Bodor-baci va ajunge președintele ei.

Acestea sînt faptele. A greșit undeva Corpădean? Ce vină poate purta în evoluția tragică a evenimentelor? În viziunea lui D. Mircea răspunsul e afirmativ. Parțial, povestitorul are dreptate. Teoretic, eroul trebuia să dovedească, în clipa cînd au prins să circule zvonurile răutăcioase, mult mai multă fermitate, prevăzînd cursul primejdios pe care puteau apuca lucrurile. Aici stă, sub raport educativ, și cheia nuvelei. Practic însă, dacă eroul n-a izbutit să-și realizeze bunele sale intenții, e nu atît din vina lui cît a autorului care, încurcînd prea mult intriga nuvelei, n-a mai știut pînă la urmă cum s-o dezlege. În privința aceasta „Greșeala tovarășului Corpădean“ evidențiază unele carențe mai vechi ale scrisului lui Dumitru Mircea. Face impresia că în-lănțuirea faptelor n-a fost suficient de bine gîndită. Nu ne putem explica altfel absența de logică artistică a unor episoade. Acțiunea e axată pe ciocnirea Corpădean-Bodor subliniată destul de izbutit. În chip normal această ciocnire trebuie să se rezolve prin biruința unuia din cei doi eroi. Și așa se și întîmplă. Dar cum? Prin moartea, complet neașteptată a lui Corpădean, ucis de o tertă persoană cu care el nu se afla în conflict direct! (Soluția are în neprevăzutul ei artificial ceva de roman polițist). Condușă ingenios mai tot timpul către final, nuvela ajunge să capoteze. Se pare însă că prozatorul s-a văzut nevoit să încheie așa, pentru că nu a găsit un final mai potrivit care să aducă pe îndărătnicul țaran în mijlocul întovărășitilor. Dar concluzia rămîne neconvingătoare. Transformarea lui Bodor-baci e insuficient motivată, chiar dacă acesta aflase în cele din

urmă care erau adevăratele relații dintre Marika și Corpădean. Cititorul aștepta, pe bună dreptate, pe lîngă argumentul sentimental și unul social. Nuvela are însă o certă valoare prin problemele pe care le ridică, prin priceperea cu care D. Mircea, în ciuda finalului, a conturat totuși, două fizionomii expresive ale satului nostru de azi: Corpădean și Bodor.

*
* *
*

Ne interesează, firește, frămîntările trăite de țaranul sărac și mijlocaș în procesul de socializare a agriculturii și avem nevoie de opere care să urmărească acest proces. Dar nu e mai puțin adevărat că avem nevoie și de lucrări care să povestească, în fragmente emoționante, convingătoare, lupta de azi a clasei muncitoare, de lucrări care să înfățișeze tipuri de muncitori înaintați, să dezbată în toate implicațiile sale viața citadină. Majoritatea autorilor de schițe, nuvele și povestiri prezenți anul acesta în coloanele publicațiilor literare sînt tineri. La unii se recunosc ușor stîngăciile de meșteșug sau tributul pe care-l plătesc lectorilor. Ar merita, neîndoindu-ne, să fie ajutați de critică și sub acest raport. Acțiunea întreprinsă, în vară, de Dumitru Mircea, prin „Tribuna“ cu articolele sale consacrate „genului scurt“, în ciuda unor opinii discutabile, e bine venită ca și dezbateră în coloanele revistei „Utunk“ a diferitelor probleme pe care le ridică acest gen. Socotim că, în cele din urmă, și critica noastră se va interesa mai mult de el.

Articolul de față nu vrea să fie altceva decît un început în această direcție.

TINEREȚEA MESAJULUI

Pentru un observator deosebit de atent, căruia nu-i lipsește nici simțul perspectivei istorice, — un fenomen cu totul aparte iese în evidență cu prilejul acestui început de stagiune 1958—1959. Ne referim la faptul că unele din teatrele din capitală și provincie și-au deschis noua stagiune reluând piese din dramaturgia românească reprezentate în urmă cu cinci sau zece ani. „Anii negri” de A. Baranga și N. Moraru la teatrul Național, „Recolta de aur” de Aurel Baranga, la Teatrul Municipal, „Cumpăna” de Lucia Demetrius la Teatrul Nottara, „Ultimul mesaj” de Laurențiu Fulga, la teatrul Armatei și „Schimbul de noapte” de L. Bruckștein la teatrul Evreiesc de Stat — ca să nu amintim decît cîteva reluări — marchează o realitate asupra căreia socotim că e nevoie să ne oprim pentru a-i desprinde întreaga semnificație. Fără să vrem, o seamă de întrebări ne împresoară: de ce au fost montate din nou aceste piese? În ce măsură răspund ele nevoii generale de reflectare a actualității? Ce au adus nou spectacolele de azi cu aceste piese față de spectacolele realizate cu ani în urmă? Iată întrebări și probleme care nu pot să nu frămînte pe cel ce urmărește îndeaproape viața artistică a țării noastre.

Tematica acestor piese este inspirată din viața socială și politică a ultimelor două decenii. Mesajul lor este viu, fierbinte, pentru că răzbate în el vibrația sonoră a zilelor noastre, a omului nou.

Planul etic, adică apariția unui nou tip de om, e vizat în primul rînd în piesa Luciei Demetrius „Cumpăna”: dincolo de

evenimentul istoric, datele morale ale unui nou mod de a gîndi și acționa, elementele caracterologice ale eroului socialist, materialul uman din care se plămădește veacul, constituie miezul lucrării. Desigur, îl cunoaștem încă poate parțial pe eroul zilelor noastre prin intermediul lui Anton Vadu; dar e tot atît de sigur că în măsura în care figura lui ni se impune, ea aduce pe scenă trăsăturile unui nou tip de umanitate.

Un critic literar idealist ar putea vedea în drama lui Anton Vadu personificarea unei situații etern-umane; asemeni lui Iulius Brutus, a doua zi după instaurarea primei republici romane, — eroul Luciei Demetrius își aduce fiul în fața tribunalului judecării populare cerînd condamnarea lui. Pentru noi, însă, fapta lui Anton Vadu nu constituie o simplă formulă morală în care simbolurile se pot înlocui cu diferite valori, fără ca raporturile între ele să se schimbe. Anton nu are numai un ascendent public asupra fiului său Mircea, ci și un ascendent moral; Anton are dreptate nu pentru că luptă cu fermitate în numele unor principii care sînt ale sale, nu pentru că e un reprezentant al puterii constituite, ci pentru că slujește principii care răspund de astă dată interesului colectiv.

Lucia Demetrius n-a migălit prea mult atunci cînd l-a creat pe Anton: din cîteva lovături de daltă a dat relief blocului care definește personalitatea eroului, fără a întîrzia prea mult asupra nuanțelor. Materialul își are însă virtuțile sale: duritate și masivitate, chiar dacă mișcarea sufletească pare, uneori, cam rigidă.

Mai complex sufletește decît Anton Vadu din „Cumpăna“, Mihai Buznea din „Anii Negri“ de Aurel Baranga și N. Moraru nu pregetă nici el să așeze înaintea legăturilor familiale datoria sa de comunist. Aceasta apare cu atît mai puternic cu cît omul e foarte atașat de bătrîna sa mamă, de soția modestă și sobră din intimitatea căreia a trebuit de atîtea ori să se smulgă, de cei doi copii — Mircea și Sanda — care înfloresc sub ochii săi. Nimic nu pare să egaleze pentru el fericirea de a fi în mijlocul lor; nimic nu-l poate reține însă cînd e vorba de lupta partidului. Personajul iradiază o forță uriașă, ce izvorăște din modestie. Afirmația ar părea paradoxală, dacă n-am avea la îndemînă atît explicația forței cît și cea a modestiei: Mihai e puternic pentru că e comunist, și e modest pentru același motiv; forța și modestia sînt două aspecte ale unuia și aceluiași lucru: integrarea într-o ordine care este a istoriei însăși și conștiința că el nu e decît un element, o simplă verigă, o simplă particularizare a unei idei nemuritoare.

„Anii negri“ se distinge printr-un patetism reținut, grav și simplu. Nici o clipă lupta fermă pe care comuniștii o duc împotriva forțelor polițienești ale statului burghez nu îmbracă, în ciuda eroismului ei, aspecte grandilocvente. Conținutul lozincilor fundamentale ale luptei clasei muncitoare este topit în substanța proprie a fiecărui personaj și turnat din nou pe tiparul său, devenit deci experiență și expresie personală. Acesta este, poate — artistic — principalul merit al piesei. Spre deosebire de „Schimbul de noapte“, „Anii negri“ se ridică deasupra documentarului, căpătînd viață nu datorită cine știe cărei intrigi, ingenioase și conduse cu abilitate, ci mișcării autentice, verosimile, a personajelor. Alături de Mihai, o galerie întreagă de tipuri apare în fața noastră, caracterizate cu mult simț al amănuntului, chiar și în sfera limbajului. Un singur exemplu este edificator: caracterul lui Adrian, — trădătorul cauzei proletare, simbrăș ordinar al siguranței statului, — este

sugerat de la primele sale replici, sonore și găunoase.

Constatarea aceasta ne ajută însă să surprindem și o limită a acestei reușite lucrări dramatice, adică plafonarea personajelor la o viață sufletească dată, lipsită de evoluție. Cei doi coautori nu au izbutit să ne ofere nici un personaj pe care să-l urmărim pe parcursul unei devenirii lăuntrice, al unui proces sufletesc de formare caracterologică, ci ne-au dat — de la bun început — un complex de elemente umane bine determinate, statice. O aplecare mai atentă asupra vieții intime sufletești a eroulor, o urmărire mai exactă a evoluției lor spirituale de-a lungul conflictului ce formează nodul dramatic, ar fi adăogat la adîncimea operei, ar fi apropiat-o și mai mult de realitate.

Pentru că vorbeam mai sus de măsură, ca de o calitate a piesei, se cuvine să remarcăm episodul cel mai dramatic al acțiunii, tabloul VI. Anchetat de inspectorul Puiu Gheorghian, Mihai Buznea își neagă adevărata identitate și refuză să spună unde și cine se ascunde sub numele conspirativ de Preda. În clipa aceea este adus în birou fiul său Mircea, pentru o confruntare ce urmărește să stabilească tocmai adevărata identitate a eroului principal; Mihai are o singură replică, adresată, — aparent — anchetatorilor: „— Ce vreți cu mine? V-am spus că nu cunosc pe nimeni!“ E, în aceste cuvinte, atît o expresie a dirzeniei eroului, cît și o indicație pentru Mircea; dar indicația e dată cu atîta discreție, încît lasă liber jocul conștiinței băiatului. Acestuia i se arată drumul ce trebuie urmat, lăsîndu-i-se libertatea de a decide.

★

Talentul lui A. Baranga de a creiona un caracter din cîteva replici se vedește cu o mai deplină limpezime în „Recolta de aur“, unde personajele sînt de-a dreptul pitorești. Dada Vangelina, guralivă și colțoasă, soțul ei Zaharie, bătrînul Tituică și soția sa Gheorghina, circiumarul Posteuca și fiica sa Păuna, se disting mai întîi prin pitorescul lor, prins în cîteva replici, în

gența noastră le-ar dori concretizate în opere mai complexe și mai profunde pe linia construcției dramatice și a caracterelor, mai realizate ca măiestrie artistică.

Ele sînt actuale nu numai prin evenimentele pe care ni le înfățișează, ci și prin analiza psihologică care stă la baza formării noului tip de om, omul socialist. Iacob și Ivașca, Anton Vadu, Mihai Buznea și Preda, Iacov Istrate și Voicu, sergentul Bogdan și căpitanul Zarandu participă, unii mai mult, alții mai puțin, la străduința literaturii noastre de azi de a oferi imaginea veridică a comunistului, sînt elemente constitutive ale viziunii noastre superioare despre om.

Iată de ce mi se pare că reluarea pieselor despre care am scris mai sus înseamnă un eveniment salutar pentru viața noastră culturală. Sensul acestei reveniri se deslușește în permanența unui mesaj în conținutul căruia intră cîteva din valorile vieții noastre noi: vigilența față de orî ce abdică de la umanismul socialist, capacitatea de jertfă a comuniștilor, patosul muncii creatoare, trezirea adevăratei conștiințe patriotice și condamnarea fără drept de apel a oricărei agresii împotriva păcii. În felul acesta, viața nouă, efortul celor ce construiesc azi socialismul își arată unele din aspectele sale esențiale. Reîntoarcerea la aceste cîteva principii, sprijinirea lucidă pe forța lor nu reprezintă o batere a pasului pe loc, ci, dimpotrivă, o împropătare a energiilor. Mesajul luminos al acestor piese se dovedește a fi încă tînăr.

Rămîne să examinăm în continuare sporul de noutate pe care l-au adus spectacolele stagiunii 1958—59 față de cele dinții puneri în scenă.

Ludovic Bruckstein a adăugat piesei sale nu numai un nou prolog care îi îmbogățește actualitatea semnificației, ci în colaborare cu teatrul i-a dat un mai puternic suflu dramatic. Regizorul M. Sekler a căutat să ferească pe cît posibil piesa de granița melodramei, să-i dea conturul unei

piese de idei, să-i sugereze o atmosferă gravă și sobră. A reușit aceasta cu cei mai mulți dintre cei 12 interpreți și mai ales cu Isac Havis, care a creat cu discreție și distincție sufletească chipul partizanului Ivașca. Actorii s-au încadrat pe linia aceasta de demonstrație *implicită*, sugerînd nu îngroșînd, desprinzînd semnificații din gesturi aparent minore, fără ostentație. Este și cazul actorului A. Stolper, al lui Iancu Alperin și al lui M. Rippel.

Surdina pusă durerii tragice, speranța ce va deveni realitate ca și noua semnificație a „Schimbului de noapte” tradusă pe alt plan în cuvintele lui Fucic: „*Oameni vegheați!*” fac din întregul spectacol (în ciuda unui prost inspirat decor) o reprezentare valoroasă.

Inegal artistic, spectacolul „*Cumpăna*” a valorificat poate mai puțin calitățile textului. Regia lui Marius Popescu — prea „echilibrată”, încercînd să urmărească prea mult replică după replică, piesa, nu a dat reprezentăției ritmul necesar, a desfăcut-o în momente ce s-ar fi cerut mai temeinic sudate.

Textul dramatic se cerea mai puternic transfigurat. Individualitățile actoricești din spectacol pot fi judecate separat și uneori cu satisfacție; ansamblul general rămîne însă deficitar. Și textul oferea posibilitățile pentru o realizare artistică de o mai înaltă vibrație!

Vom nota totuși efortul lui Titus Lapteș — un Anton Vadu masiv și colțuros (uneori prea masiv) sugerînd o viață sufletească complexă, cel al actriței Victoria Gheorghiu în rolul patroanei, cu un joc inteligent de nuanțe (uneori melodramatic), ca și cel al lui Miron Netea — (în Mircea Vadu), deși ezităriile eroului păreau mai mult ale actorului ce nu-și găseau o linie unitară în spectacol. Și, măcar că au adus în scenă mai mult decît niște prezențe scenice — atît Andrei Codarcea, cît și

Francisca Cristian nu au putut da întregii atmosfere tenta de emoție pe care nici decorurile nu ne-au sugerat-o suficient.

*

Dacă era fără îndoială necesar ca abordarea textului dramatic să se facă deci de pe poziția înțelegerii acestei „tinereti“ a mesajului dramatic, pasul cel mai însemnat în această direcție l-a făcut Sică Alexandrescu. Reprezentația „Anilor negrii“ a coincis cu primul turneu al Teatrului Național din București în Țara Socialismului. Reprezentația avea așa dar o dublă semnificație — reluarea unei valoroase lucrări originale, care căpăta totodată și calitatea unei „ambasade culturale“. Textul inițial („Pentru fericirea poporului“) a fost revizuit scenic. Unele lungimi au fost înlăturate, un tablou care nu aducea spor acțiunii a fost tăiat. Replica a devenit mai scurtă, mai nervoasă, acțiunea mai trepidantă.

Scenograful Liviu Ciulei, i-a creiat regizorului planuri scenice ideale pentru desfășurarea acțiunii. Fundalele, imense cărți poștale desenate în creion, sugerau imaginea exterioară a unui București de odinioară, prelungeau cu discreție acțiunea desfășurată în primul plan decupat parcă de lumina unui proiector. Orașul a fost totdeauna prezent datorită decorului tentacular, întinzându-și brațele odioase, apăsând prin blocurile bogătașilor și oficinile de presă mincinoase, sau, dimpotrivă, întinzând brațe prietenești, de tovarăși, atunci când acțiunea o cere. Descifrind adevăratul sens al mesajului, Sică Alexandrescu a dat textului caracterul de „tragedie optimistă“, integrând prin urmare spectacolul modalității de expresie realist socialistă. Sfirșitul tragic nu doboară ci, dimpotrivă, mobilizează, înalță; suferința „purifică“ nu în perspectiva morții, ea cheamă la continuarea drumului către victorie. Scenograful și regizorul au descifrat aceste noi semnificații ale piesei și au știut să le pună în valoare.

Prezențe masive actoricești — în primul rând G. Calboreanu și Aura Buzescu — au fundamentat edificiul spectacolului. Cei doi actori au dat întregii reprezentații — prin prisma propriei lor personalități — o amplitudine, o cadență sobră, un ritm interior febril. Comunistul Buznea, sobru, echilibrat, discret în eroismul care-l caracterizează rămîne în permanență un ins sensibil, un tată de familie, dar mai ales un om care știe să-și stăpînească sentimentele și să le subordoneze cauzei socialismului. Scena anchetei fiului său Mircea e un episod demn de o „antologie“ a spectacolului — actorul se destramă mut, o luptă surdă dar clocotitoare îl mistuie... Aura Buzescu a însoțit magistral această scenă, fără patos, cu un tragism nud, cutremurător.

Ar fi greu de făcut calificări întregii distribuții — dar prezența lui Costache Antoniu în rolul unui om cinstit care înțelege singurul său drum de urmat, a lui Ion Fintesteanu, rafinat și abil inspector de siguranță — scena redacției în care Sică Alexandrescu a lăsat frîu liber unei violente satire a cărei exponenți au fost Niki Atanașiu, Radu Beligan, Ion Manu, Vasiliu Birlic, a întregit orizontul unui spectacol în care, fapt demn de remarcat, actori fruntași au făcut figurație (Eugenia Popovici, Cella Dima, Al. Ghibericon, etc.) S-a simțit deci în „Anii negri“ forța artistică a unui colectiv de „primă mână“ care nu a lăsat aproape nici o fisură artistică, realizînd un spectacol ce și-a cîștigat pe drept aprecierile elogioase ale presei sovietice, în urma recentului său turneu.

*

Textul lui Aurel Baranga „*Recolta de Aur*“ (de fapt noua versiune a piesei „Într-o noapte de vară“) și-a căpătat și el în ciuda trecerii timpului o nouă tinerete. Pe fundalul uriașului proces de socializare a agriculturii, Baranga a reușit să îndrepte spectacolul pe linia sublinierii complexelor procese sufletești ale eroilor săi. L-am re-

găsit pe regizorul Ion Olteanu, același maestru portretist, tentat de pasta densă cu care și-a compus personajele, menținându-le însă permanent în virteful dramatic. Psihologică, dar nu psihologistă, piesa admirabil servită actoricește își dezvăluie sensuri nebănuite în trecutul spectacol (dominat atunci de marea prezență a lui N. Bălățeanu): Ion Manta, depășindu-se, trecînd dincolo de o anume bonomie cu care-și plafona ades rolurile, a desfășurat multiplele fațete ale personajului său, sugerînd o energie de oțel, mocnind sub puternice resorturi interioare. Iacob Istrate — în interpretarea sa — a convins, a căpătat acea forță de emotivitate care transmite direct mesajul, care-l face viabil. Petre Gheorghiu, într-unul din cele mai dificile roluri ale piesei — Mihai — a știut să dozeze acel amestec inextricabil de care pomeneam mai înainte, în așa măsură încît eroul și-a căpătat „carnea și sufletul“ cum spune Stanislavski. Gradat, trecînd la diverse temperaturi emoționale cu o lipsă de grabă ce-a definit eroul, Petre Gheorghiu a fost autentic fără a folosi o „autenticitate“ naturalistă, a fost în această privință un perfect partener pentru Ion Manta.

Muiat într-o lumină filtrată, actul II, a fost poate cel mai izbutit, nu atît prin prezența copioasă (prin caricaturizare) a personajelor negative, cît prin vibrația pe care a luat-o ciocnirea directă între Iacob Istrate și grupul de chiaburi din sat. A contribuit la aceasta fără îndoială și Stefan Ciubotărașu care a pictat simplu dar magistral chipul lacom și înrăit al unui popă de țară că și Gh. Aurelian, I. Mereuță și Nae Ștefănescu, întregind imaginea elementelor dușmănoase din sat. Ion Olteanu, lucrînd cu finețe artistică și sobrietate, dînd „măsura lucrurilor“ a fost ajutat de o echipă de actori dintre care merită laudele noastre Jules Cazaban, Mimi Enăceanu, Marietta Rareș, Lucia Mara-Dabija, Benedict Dabija, Mihaela Juvara.

Nu ne-a mirat deci manifestația spontană de entuziasm pe care, la premieră, un public format din colectivității din Dudești-Cioplea a făcut-o piesei și spectacolului.

*

Și George Rafael — regizorul spectacolului de la Teatrul Armatei a urmărit de aproape ceea ce-i sugera direct textul lui Laurențiu Fulga (text întinerit și el de către autor): zugrăvirea atentă a unor destine individuale, ce se împletesc pînă la urmă într-o semnificație generală. Decupîndu-și eroii cu meșteșug, regizorul i-a luminat parcă pe rînd cu raza unui proiector invizibil. Aproape fiecare erou, fiecare soldat își poartă drama sa personală, are o bogată trăire sufletească. Lipsa de ostentație, echilibrul, uneori în dauna fiorului emoțional, l-a caracterizat de pildă pe Florin Stroe (interpretul lui Zarandiu) — care ar trebui să fie atent ca nu cumva simplitatea să ducă spre uscăciunea eroului; acest defect a caracterizat însă și jocul lui Gh. Cîmpeanu (caporalul Bogdan). Interesante compoziții, de scurtă vibrație: dar pregnante, au adus în scenă și Gh. Sîrbu și G. Constantin și George Buznea.

Bine conturat, sugestiv, apare grupul „comandanților“ legați prin interese cu fasciștii: Geo Maican a înțeles perfect biografia și destinul personajului său odios, nu l-a caricaturizat, nu l-a șarjat, ci l-a desprins coordonatele bestiale, simplu dar edificator. A fost una din cele mai bune compoziții ale spectacolului, după cum vednică de pomenit e și compoziția realizată de Ion Punea. În atmosfera de tensiune, de încordare nervoasă și așteptare, o serie întregă de tipuri, prezențe scenice, au alimentat atmosfera spectacolului. Ecoul frontului a fost sugerat cu inteligență, reconstituind deruta armatelor de cotropire și biruința forțelor sovietice. Manifestă în însăși conștiința ostașilor, aceasta din urmă

s-a făcut și mai simțită odată cu apariția pe scenă a lui Volghin (George Sion) și a colonelului Leonov (Dan Niculae) — care au știut să redea forța și umanismul ostașilor sovietici, calitățile militare împletite cu acelea ale unor complexe personalități umane.

Sint limpezi dificultățile regiei care a avut în față o diversitate de tipuri, o tensiune dramatică ce se cerea mereu susținută, un dificil cadru scenic (rezolvat cu

simplitate și gust de Dan Nemțeanu). Poate de aceea nu întregul colectiv a reușit să se acorde cu interesele regiei, de aceea unele stridențe grevează ritmul spectacolului căruia nu i-ar fi dăunat nici un plus de accent patetic. George Rafael a urmărit însă fără mari demonstrații regizorale, o descifrare temeinică a textului. A făcut aceasta — și astfel „Ultimul mesaj“ la Teatrul Armatei a căpătat glasul și forța textului.

EUGENIA TUDOR

DRAMATISMUL AUTENTIC ȘI EFECTELE „TARI“

Literatura realistă, inspirată din viață, a oglindit totdeauna aspectele esențiale ale realității, conflictele ei specifice. Isvorită din frământările sociale, oglindă a conflictelor ideologice și a pasiunilor omenеști profunde, această literatură s-a caracterizat totdeauna printr-un adevărat și puternic dramatism. Opera lui Shakespeare, a lui Balzac, Tolstoi, Șolohov sau a atitor mari realiști se caracterizează prin această particularitate distinctă. Faptul e atât de evident încît termenul ca atare — dramatic, dramatism — denumind atît capacitatea de a emoționa a unei opere cît și izvorul acestei emoții (suferința umană provenită în mod frecvent din dezacordul între individ și diversele aspecte ale vieții sociale) se confundă cu opera respectivă, caracterizînd-o. Se vorbește astfel despre *drama* lui Othelo, a lui Romeo și a Julietei, a Annei Karenina sau a lui Grigorii Melehov. Este faptul pe care-l remarcă G. Ibrăileanu cînd lămură conținutul și accepția curentă a termenului de roman. Dramatismul este așadar o trăsătură care nu poate lipsi literaturii realiste, după cum nu lipsește din viața omului și a societății. Caracterul dramatic al literaturii realiste ține de natura intimă a operei, de conținutul ei și e condiționat de concepția scriitorului asupra vieții.

Cineva poate ridica aici problema : există oare și un alt dramatism, care nu ține de conținutul operei ?

În măsura în care a existat și există și astăzi o literatură ce tinde să promoveze

cu precădere unele aspecte neesențiale din viață, o literatură în care accentul se pune pe căutarea cu orice preț a unor efecte puternice, dar care sînt de fapt de natură exterioară, se poate vorbi și de un fals dramatism, de un dramatism artificial. Literatura realistă și îndeosebi literatura realismului critic a negat adesea, sub o formă sau alta, relațiile din orînduirea burgheză bazate pe exploatare și care duc inevitabil la strivirea individului de către mizeria, monotonia, ori conformismul unei vieți fără orizont și perspectivă. Pentru a ilustra protestul lor, scriitorii realiști au desvăluit direct aspectele reprobabile din societatea burgheză. Astfel, pentru a zugrăvi dezgustătoarea și inumana sete de bani a burgheziei, Balzac a scris povestea tristă a unei fete înzestrată, spirituale, ca Eugenie Grandet, dar care, datorită avarității tatălui ei, se va ofili între ziduri muce. Tot datorită aceleiași pasiuni mistuitoare și dorinței de parvenire a celor din jur, moș Goriot va muri ca un cerșetor, iar colonelul Chabert nu va sfîrși altfel. Gustav Flaubert a ales, în „Doamna Bovary“, o altă modalitate de protest împotriva conformismului societății burgheze, scriind o carte în care eroina principală este o soție adulteră. Se cunoaște scandalul pe care l-a stîrnit cartea aceasta, acuzată de imoralitate, cît sînge rău a făcut ea societății burgheze, pe care o caracteriza de minune. Insuși Flaubert era uluit de efectul puternic pe care D-na Bovary îl provocase în rîndul doam-

nelor din lumea bună : „...femeile mă priveșc ca pe o oroaie de om. Mi se spune că sînt prea adevărat. Iată fondul indignării. Eu găsesc dîmpotrivă că sînt foarte moral și că merit premiul Montyon, deoarece derivă din acest roman un învățămînt limpede...“

Dar tocmai acest „învățămînt limpede“ nu plăcea burgheziei, tocmai caracterul cu adevărat moral al acestei cărți, care dezvăluia atîtea tare ale familiei burgheze. Întreaga poveste a Emmei Bovary e de un dramatism profund și adevărat. Iar atunci cînd, dintr-o falsă pudoare, editorii lui Flaubert au încercat să-i scoată unele scene „indecente“, scriitorul a răspuns cu o superbă indiferență : „puteți face ce vreți romanul va rămîne același, pentru că nu se poate schimba „sîngele „unei cărți.“ Afirmăție cit se poate de adevărată, pentru că Doamna Bovary face parte din operele al căror spirit critic, al căror caracter profund dramatic și uman nu se află numai în anumite pasaje, scene sau episoade, nu ține de detaliile operei, ci de substanța ei, fiind prezent în întreaga țesătură a lucrării.

Că asemenea critici aspre nu conveneau burgheziei, că un asemenea dramatism nu putea provoca decît nemulțumiri, putem să ne convingem cercetînd trecutul nu prea depărtat al literaturii noastre realiste. Se știe cită nemulțumire a provocat „O noapte furtunoasă“ a lui I. L. Caragiale, cite discuții pe tema moralei și a moralității artei, pentru că marele dramaturg a prezentat lipsa de moralitate, ipocrizia și murdăria relațiilor de familie din lumea burgheziei rominești de la începutul secolului ; sau cită cerneală a consumat Ion Gramma care, drapat în apărător al domnișoarelor de pension, s-a străduit să dezvăluie caracterul imoral al poeziei lui M. Eminescu ; ori, mai aproape de noi, Mihail Sadoveanu nu era acuzat tot de imoralitate pentru că, după părerea unui critic puritan ca H. Sanielevici : „beția, adulterul, prostituția și violența pînă la criminalitate“ ar fi constituit temele povestirilor sale ? Cit de falsă era acuzația lui Sanielevici a do-

vedit-o pe deplin G. Ibrăileanu în articolele sale despre M. Sadoveanu.

Acestea sînt „scandaluri“ literare serioase, cu un substrat de clasă. Dar există și altfel de „scandaluri“ literare, care nu au la bază divergențe reale ideologice, ci constituie doar diversiuni spectaculoase. Și futuristii și dadaistii și suprarealiștii și toți decadenții au cultivat scandalul. Dar, pentru aceasta, se întreceau în producerea de elucubrații și pornografii, pretextînd că își manifestă astfel revolta față de societatea burgheză și violentînd doar bunul simț și decența.

Privind pe bună dreptate cu îngăduință aceste manifestări teribiliste, care se opreau la suprafață, îmbrăcînd aspecte pur formale și neatingînd de fapt fondul social al problemelor, burghezia le încuraja și le încurajează și astăzi în Apus. În felul acesta se abate atenția artiștilor de la adevărata revoltă, de la adevăratul ei aspect, care e cel social. Cu această formă de protest, chiar cînd îl respinge de ochii lumii, filistinismul burghez s-a împăcat și se împacă de minune. Pentru că el așează cel mai riguros puritanism, dar savurează în secret abjecția. Cultivarea cu predilecție a cazurilor patologice, maladive, descrierea în detaliile cele mai respingătoare a actelor fiziologice, a crimelor și asasinatelor este, prin urmare, o orientare care în artă convine burgheziei și ține, în fond, de acel dramatism exterior, inoperant, de care pomeneam mai înainte.

★

Literatura realismului socialist continuă tradiția sănătoasă a realismului. Numeroase opere din literatura sovietică, dacă ar fi să amintim doar pe cele ale lui Șolohov, Fadeev, Alexei Tolstoi, K. Fedin, se caracterizează printr-un fior dramatic deosebit de puternic, izvorît din conflictele sociale și morale. Peisajul nu este altul, din acest punct de vedere, dacă ne referim la literatura noastră de după 23 august.

Analiza celor mai bune opere ale literaturii noastre o dovedește din plin. Ce altceva decît o dramă profundă, umană, este

povestea lui Adam Jora și a Uliane din cartea „Pasărea furtunii” a lui Petru Dumitriu? Scăpat teafăr dintr-o furtună pe mare, în care s-au înecat cei doi tovarăși ai săi, Adam Jora este aruncat în ocean de către familia bogată și puternică a Danilovilor, cu care eroul intrase în conflict.

Înscenarea procesului, în care Jora este pe nedrept acuzat de crimă, durerea nedreptății pe care o trăiește pentru că dușmanii săi pot să cumpere judecătorii și martorii, toate acestea sînt împrejurări dramatice, izvorite din strîmba alcătuire a societății în care e obligat să trăiască tînărul „moriac”. La rîndul ei Uliana, fata care-l așteaptă ani de zile pe Adam și care sfîrșește prin a se mărita silită cu Simion Danilov, trăiește tot o dramă, căreia nu i se poate opune, pe care nu o poate înlătura. Episoadele de un autentic dramatism din cartea lui Petru Dumitriu izvorăsc din conflicte adevărate, care se petrec în viață, în realitatea socială, sînt legate de esența operei, cerute de ea. După cum tot legat de conținutul operei și tot atît de dramatic apare procesul ridicării lui Ilie Barbu la adevăratul sens al demnității umane în „Deslășurarea” lui M. Preda. De data aceasta conflictul care generează drama este aparent interior. El are loc în sufletul unui om, care toată viața a slugărit pe la cei bogați. Ilie Barbu intră în gospodăria colectivă, bucuros că o să dobîndească și el în sfîrșit dreptul să se numere om în rîndul oamenilor. Dar Ilie Barbu nu poate pricepe ce fel de gospodărie colectivă o să fie aceea în care tot chiaburii au să domnească și au să poată dispune de dînsul ca și mai înainte. La discuția de la sfat, unde participă și el, Ilie constată cu amărăciune și furie în același timp că e tratat ca și mai înainte de cei bogați: unul dintre chiaburi îl trimite ca și pînă acum să-i cumpere țigări. Este ceea ce declanșează conflictul din sufletul lui Ilie, jignit în aspirațiile sale cele mai scumpe, ceea ce-l va determina să lupte împotriva celor ce voiau să păstreze în gospodăria colectivă vechile relații sociale. Vasile, eroul din „Ferestre întunecate” și nevasta acestuia, nutresc aceleași aspirații către o viață

demnă, unde să nu se mai simtă apăsați de amenințarea rudelor bogate, care pîndesc de după ferestrele întunecate. Este de asemeni deosebit de dramatic drumul lui Vasile către această viață nouă. Eroul are de înfrînt inerția anilor de trudă și de umilinți îndurate din partea verilor bogați. Zguduitoare e scena în care Vasile vede cum vărul său îi palmuește nevasta. Și înțelegem întocmai sentimentul adînc de revoltă și de durere încercat de Vasile în fața unor brute, care la adăpostul averii lor își permit să-l umilească pe cel sărac. Și Mitru, din romanul „Setea” de Titus Popovici, face parte din aceeași categorie de năpăstuiți ca Ilie și Vasile, pe care vechiul regim de exploatare îi trata ca pe niște slugi. E-adevărat, Mitru se comportă adesea în mod anarhic și violent, încercînd să-și facă dreptate singur: îl bate pe Lădoi, chiaburul căruia i-a slujit atîta ani, sau jefuește, laolaltă cu alți consăteni, casa unei boieroaice — crezînd că asta înseamnă revoluție. Dar cită gingășie în gestul lui, cînd nu ia din casa prădată decît o rochie pentru nevastă-sa, care-și dorea de mult așa ceva.

Din aceste cîteva exemple, cărora li s-ar mai putea adăoga altele, am încercat să sugerăm natura dramatismului profund, adevărat, al literaturii realist-socialiste, bazat pe zugrăvirea veridică a conflictelor din viața socială, izvorit din aspectele de conținut ale operei, din esența faptelor zugrăvite.

Goana după efecte „tari”, cultivarea unor așa zise crudități, de dragul crudităților, descrierea amănunțită și căutarea cu orice preț a unor fapte ieșite din comun, deosebite, rupte de conținut, fără vreo altă finalitate decît aceea de a satisface un anume gust învechit și dubios, se face simțită în ultima vreme în unele lucrări de proză. Astfel, în romanul său „O fată din cele multe” Mircea Șerbănescu a căutat să-i dea eroinei sale un destin deosebit. Și este încredințat că i l-a găsit supunînd-o pericolului unui viol. Într-o seară, în parc, pe cînd se plimba cu o prietenă, Jana Diminet, eroina este atacată de doi derbedei. Dar

autorul îi trimite la momentul oportun un salvator, care tocmai „căuta să-și închipuie cum s-ar purta dacă ar fi atacat și se declară mulțumit, când găsi în suflet destule resurse pentru a deveni erou“. Dacă ai pentru o clipă impresia că autorul a renunțat a-i mai crea eroinei un destin „deosebit“ constai mai tirziu că ai greșit. Căci, după ce ciudatul erou are satisfacția de a o „salva“ de la viol, o conduce pe Jana acasă la el (rugînd-o în prealabil de cel puțin șapte ori să aibă încredere) și acolo desăvîrșește de fapt acest viol, care l-a tentat atîta pe scriitor. Ce l-a determinat în fond pe M. Șerbănescu să pregătească eroinei sale o asemenea soartă și crudă și ciudată, decît dorința cu orice preț de a zugrăvi fapte „tari“? Că acesta a fost motivul se poate constata mai departe, urmărind desfășurarea acțiunii romanului. Pentru că în concepția sa Jana Dimineț trebuie să fie o eroină deosebită cu orice preț, scriitorul n-a găsit altceva mai bun, decît să o supună unui viol, să-i creeze apoi tot felul de complexe și o groază permanentă față de copilul pe care-l va naște. Și aceasta pînă în momentul cînd Jana va avea revelația faptului că, în condițiile de pe șantier, în condițiile de azi, a avea un copil din flori nu e o nenorocire ireparabilă. Cîtă risipă de situații dramatice, dar cîtă falsitate în acest dramatism, tocmai pentru că e căutat, introdus în mod artificial. Autorul însă nu procedează așa numai în cazul Janei Dimineț. Să alegem un alt erou: profesorul Iliescu Romeo, care vine în casa coanei Ica Pinte. Acesta este prezentat ca un tip scabros, care toată viața n-a făcut altceva decît să ademenească minore. Cu aceleași gânduri se îndreaptă și față de Jana Dimineț, care slujește la coana Ica în casă, și chiar către fata prietenei sale. Dar, ceea ce e mai ciudat, fata însăși, elevă de cincisprezece ani, cochetează cu acest afeimeiat, care nu-i provoacă, așa cum ar fi și firesc, repulsie.

Tot într-o asemenea goană nesățioasă după fapte de „efect“ ar putea fi încadrată și acțiunea, nu mai puțin stranie, a

lui Grigore Bebei. Dușman de clasă înrăit, Grigore Bebei vrea să lucreze pe cont propriu împotriva regimului. Și, pentru aceasta, călătorește cu trenul, înarmat cu o ghiară de fier, pîlînd din goană sentinelele de pe podurile pe unde trece. Cu cît lux de amănunte este analizată starea sufletească, de o voluptate morbidă, a acestui Bebei, cînd își atacă victimele! E acest amănunt altceva decît expresia aceleiași „teribilism“, care s-ar părea că e oarecum la modă printre unii prozatori?

În ce măsură amănunte de genul celor pomenite mai sus ajută la caracterizarea personajelor? Ca să arăți că Bebei e un dușman înrăit e nevoie să-l pui să atace sentinelele de pe pod, cînd poate, în realitate, el găsește mijloace mult mai periculoase de a lovi în regimul nostru?

Dar să luăm un alt exemplu. Despre orientarea greșită a nuvelei „Echinox“ a lui O. Păscăluță s-a mai discutat și cu alt prilej. Nu vom reveni asupra acestei chestiuni, ci ne vom opri doar asupra aspectelor „scandaloase“, „senzaționale“ care abundă în scrierea lui Păscăluță. Toți eroii sînt pictori sau critici de artă, cu excepția lui Dimitrie Merișor, eroul „pozitiv“ în intenția autorului — dar de fapt foarte discutabil din acest punct de vedere. Impresia pe care ți-o lasă nuvela e aceea că ai nimerit într-o cloacă oribilă, în care singur Dimitrie nu e chiar atît de murdar ca ceilalți. Lascu, prietenul lui Dimitrie este un ratat, un fricos, un laș, care nu face altceva decît să picteze tablouri mediocre, să bea și să se culce cu fete tinere. Cînd află că Aglaia, fata cu care trăise mai înainte, îl iubește pe Merișor, Lascu îi cerșește mila, se umilește și o roagă să vină și pe la el, chiar dacă nu poate renunța la Merișor. Nenciu, despre care Dimitrie spune că nu e pictor, ci numai negustor de tablouri, e stăpînit de aceeași pasiune de a ademeni femeile și fetele tinere. Cînd Marta, soția lui Dimitrie, vine într-o seară la el, „îi arată șiruri întregi de desene înfățișînd trupuri goale de bărbați și femei văzute altfel decît în închipuirea firească, stăpînite de o patimă grea ca otrava și că-

EUGENIA TUDOR

DRAMATISMUL AUTENTIC ȘI EFECTELE „TARI“

Literatura realistă, inspirată din viață, a oglindit totdeauna aspectele esențiale ale realității, conflictele ei specifice. Isvorită din frământările sociale, oglindă a conflictelor ideologice și a pasiunilor ome-nești profunde, această literatură s-a ca-racterizat totdeauna printr-un adevărat și puternic dramatism. Opera lui Shakespeare, a lui Balzac, Tolstoi, Șolohov sau a atîtor mari realiști se caracterizează prin această particularitate distinctă. Faptul e atît de evident încît termenul ca atare — dramatic, dramatism — denumind atît capacitatea de a emoționa a unei opere cît și izvorul ace-stei emoții (suferința umană provenită în mod frecvent din dezacordul între individ și diversele aspecte ale vieții sociale) se confundă cu opera respectivă, caracteri-zînd-o. Se vorbește astfel despre *drama* lui Othelo, a lui Romeo și a Julietei, a Annei Karenina sau a lui Grigorii Melehov. Este faptul pe care-l remarcă G. Ibrăileanu cînd lămurea conținutul și accepția curentă a termenului de roman. Dramatismul este așadar o trăsătură care nu poate lipsi li-teraturii realiste, după cum nu lipsește din viața omului și a societății. Caracterul dramatic al literaturii realiste ține de na-tura intimă a operei, de conținutul ei și e condiționat de concepția scriitorului asu-pra vieții.

Cineva poate ridica aici problema : există oare și un alt dramatism, care nu ține de conținutul operei ?

În măsura în care a existat și există și astăzi o literatură ce tinde să promoveze

cu precădere unele aspecte neesențiale din viață, o literatură în care accentul se pune pe căutarea cu orice preț a unor efecte puternice, dar care sînt de fapt de natură exterioară, se poate vorbi și de un fals dramatism, de un dramatism artificial. Li-teratura realistă și îndeosebi literatura realismului critic a negat adesea, sub o formă sau alta, relațiile din orînduirea burgheză bazate pe exploatare și care duc inevitabil la strivirea individului de către mizeria, monotonia, ori conformismul unei vieți fără orizont și perspectivă. Pentru a ilustra, protestul lor, scriitorii realiști au desvăluit direct aspectele reprobabile din societatea burgheză. Astfel, pentru a ză-grăvi dezgustătoarea și inumana sete de bani a burgheziei, Balzac a scris povestea tristă a unei fete înzestrate, spirituale, ca Eugenie Grandet, dar care, datorită avariției tatălui ei, se va ofili între ziduri mu-cede. Tot datorită aceleiași pasiuni mistui-toare și dorinței de parvenire a celor din jur, moș Goriot va muri ca un cerșetor, iar colonelul Cha-berbert nu va sfîrși altfel. Gustav Flaubert a ales, în „Doamna Bovary“, o altă moda-litate de protest împotriva conformismului societății burgheze, scriind o carte în care eroina principală este o soție adulteră. Se cunoaște scandalul pe care l-a stîrnit car-tea aceasta, acuzată de imoralitate, cît sînge rău a făcut ea societății burgheze, pe care o caracteriza de minune. Insuși Flau-berbert era uluit de efectul puternic pe care D-na Bovary îl provocase în rîndul doam-

nelor din lumea bună: *...femeile mă privesc ca pe o oroare de om. Mi se spune că sînt prea adevărat. Iată fondul indignării. Eu găsesc dimpotrivă că sînt foarte moral și că merit premiul Montyon, deoarece derivă din acest roman un învățămînt limpede...*

Dar tocmai acest „învățămînt limpede“ nu plăcea burgheziei, tocmai caracterul cu adevărat moral al acestei cărți, care dezvăluia atîtea tare ale familiei burgheze. Întreaga poveste a Emmei Bovary e de un dramatism profund și adevărat. Iar atunci cînd, dintr-o falsă pudoare, editorii lui Flaubert au încercat să-i scoată unele scene „indecente“, scriitorul a răspuns cu o superbă indiferență: „puteți face ce vreți romanul va rămîne același, pentru că nu se poate schimba „sîngele „unei cărți.“ Afirmăție cit se poate de adevărată, pentru că Doamna Bovary face parte din operele al căror spirit critic, al căror caracter profund dramatic și uman nu se află numai în anumite pasaje, scene sau episoade, nu ține de detaliile operei, ci de substanța ei, fiind prezent în întreaga țesătură a lucrării.

Că asemenea critici aspre nu conveneau burgheziei, că un asemenea dramatism nu putea provoca decît nemulțumiri, putem să ne convingem cercetînd trecutul nu prea depărtat al literaturii noastre realiste. Se știe cită nemulțumire a provocat „O noapte furtunoasă“ a lui I. L. Caragiale, cite discuții pe tema moralei și a moralității artei, pentru că marele dramaturg a prezentat lipsa de moralitate, ipocrizia și murdăria relațiilor de familie din lumea burgheziei rominești de la începutul secolului; sau cită cerneală a consumat Ion Gramma care, drapat în apărător al domnișoarelor de pension, s-a străduit să dezvăluie caracterul imoral al poeziei lui M. Eminescu; ori, mai aproape de noi, Mihail Sadoveanu nu era acuzat tot de imoralitate pentru că, după părerea unui critic puritan ca H. Sanielevici: „beția, adulterul, prostituția și violența pînă la criminalitate“ ar fi constituit temele povestirilor sale? Cit de falsă era acuzația lui Sanielevici a do-

vedit-o pe deplin G. Ibrăileanu în articolele sale despre M. Sadoveanu.

Acestea sînt „scandaluri“ literare serioase, cu un substrat de clasă. Dar există și altfel de „scandaluri“ literare, care nu au la bază divergențe reale ideologice, ci constituie doar diversiuni spectaculoase. Și futuristii și dadaistii și suprarealiștii și toți decadenții au cultivat scandalul. Dar, pentru aceasta, se întreceau în producerea de elucubrații și pornografii, pretextînd că își manifestă astfel revolta față de societatea burgheză și violentînd doar bunul simț și decența.

Privind pe bună dreptate cu îngăduință aceste manifestări teribiliste, care se opreau la suprafață, îmbrăcînd aspecte pur formale și neatingînd de fapt fondul social al problemelor, burghezia le încuraja și le încurajează și astăzi în Apus. În felul acesta se abate atenția artiștilor de la adevărata revoltă, de la adevăratul ei aspect, care e cel social. Cu această formă de protest, chiar cînd îl respinge de ochii lumii, filistinismul burghez s-a împăcat și se împacă de minune. Pentru că el afișează cel mai riguros puritanism, dar savurează în secret abjecția. Cultivarea cu predilecție a cazurilor patologice, maladive, descrierea în detaliile cele mai respingătoare a actelor fiziologice, a crimelor și asasinatelor este, prin urmare, o orientare care în artă convine burgheziei și ține, în fond, de acel dramatism exterior, inoperant, de care pomeneam mai înainte.

★

Literatura realismului socialist continuă tradiția sănătoasă a realismului. Numeroase opere din literatura sovietică, dacă ar fi să amintim doar pe cele ale lui Șolohov, Fadeev, Alexei Tolstoi, K. Fedin, se caracterizează printr-un fior dramatic deosebit de puternic, izvorît din conflictele sociale și morale. Peisajul nu este altul, din acest punct de vedere, dacă ne referim la literatura noastră de după 23 august.

Analiza celor mai bune opere ale literaturii noastre o dovedește din plin. Ce altceva decît o dramă profundă, umană, este

reia i se supuneau cu plăcere și fără rușine; făpturile închipuite în desene căpătau un filc al lor, aparte, întunecat și molipsitor. Mai întâi nesuferită, stîrnind aproape halucinația, otrava începea să fie primită și să răscolească. Apoi, bineînțeles biruită de „otravă“, o vedem pe Marta, care fusese cu câteva ceasuri înainte siluită de unul Jelescu, de la minister, cum îi cedează lui Nenciu. Acest Jelescu, individ scîrbos, pîrînd a nu avea altă îndeletnicire decît aceea de a silui femeile, este descris cu admirație Martei de către Filipoiu.

„După o jumătate de ceas Jelescu s-a desbrăcat gol și era foarte roșu la față. Au parlamentat astfel vreun sfert de ceas, pentru că Săftița zicea că n-are chef,“ etc. Pînă la urmă aflăm că acest Filipoiu care se desfăta închipuindu-i pe cei din jur în situații scabroase, înnebunește. Intreața atmosferă a cărții este apăsătoare, cleioasă. Personajele sînt stăpînite de sentimentul că nu se pot elibera de viciele pe care le profesează, pentru că așa s-au obișnuit. Lascu e un resemnat, care încearcă să-i explice lui Dimitrie: „Nu dragul meu, nu poți scăpa de porcărie“. Totul e atins de murdărie și chiar Aglaia sau Dimitrie, pe care autorul a încercat să-i scoată curați, apar năclăiți de această atmosferă dizolvantă. Chiar dacă înaintea autorului a stat cumva vreo intenție satirică, ea s-a pierdut, înecată de valul pîcios al existenței murdare pe care o duc personajele nuvelei. Realitatea a ieșit denaturată. Într-o carte care se complace în cultivarea unei morbidity de cea mai îndoielnică speță. Nimic din epoca în care trăim, din suflul ei primenitor și măreț nu răzbate în cartea lui O. Păcăluță.

Dramatismul înălțător al zilelor noastre, viața bogată de astăzi, oamenii de astăzi care oferă scriitorului inepuizabile surse de creație — nu l-au inspirat nici pe Sorin Titel, care altfel vădește talent și putere descriptivă. Ne referim la ultima sa schiță publicată în „Luceafărul“ și intitulată „Iarnă fierbinte“. Aceeași ciudată înclinare către crearea unei atmosfere mor-

bide, cețoase, către cultivarea unui pitoresc de esență maladivă. Schița ne introduce într-o casă de țară, unde o femeie tinăra își alăptează copilul, ascultă infuriată sforăitul bărbatului beat și visează la dragoste. Cum crează Sorin Titel atmosfera exasperantă din casa femeii? Iată cum: alege un verb și, folosindu-l în diverse combinații și variante, crează impresia apăsătoare de pustietate și de putreziciune.

Totul aici „se scurge“ sau „se prelinge“. Astfel, fetița femeii „doarme cu gura deschisă și o șuviță de salivă i se prelinge pe gîtul firav“. Bărbatul sforăie și geme prin somn, iar din bocancii lui, zăpada „se toparse și acum se scurgea pe pătură“. Fetița atinge cu piciorul băltoaca din pat și „atunci apa se scurge pe podea, picurînd monoton“.

Mai tîrziu, intră în casă un băiat tînăr și din pufoaica lui, pe podea „apa se scurgea murdară“. În sobă ard lemne înghețate „și din ele se scurgea o licoare verzuie“. O atmosferă chinuitoare, morbidă, amplificată și de alte imagini: ciorile de pe capacul gol din fața casei, ale cărui ramuri par „niște degete uriașe ale unui schelet“. În această atmosferă a ținut Sorin Titel să sîtueze o idilă. De fapt, nu e vorba de o idilă, ci de un sentiment mai concret și mai puțin delicat decît idila. Privind-o pe femeie cum își alăptează copilul, în ochii tînărului electrician venit să se încălzească se naște, nici mai mult, nici mai puțin, decît „o privire posticioasă“. Lăsînd la o parte faptul că maternitatea nu stîrnește de obicei poftă sexuale, ceea ce este un prim fals psihologic („ochii băiatului se măriseră mult și străluceau dur“), dar asistăm imediat la un al doilea fals tot de factură psihologică: mama încearcă aceleași senzații: „și deodată Ana fu cuprinsă de dorința nebună să sărute gura aceea“ (a băiatului, n.n.). Mai tîrziu, autorul adaugă un moment care putea într-adevăr să constituie motivul unei tulburări a tînărului: e vorba de momentul în care, după ce-i coase cămașa la umăr, femeia își apropie gura ca să rupă ața cu dinții. Dar nu

acesta e momentul care declanșează tulburarea, ci cel dinainte, ceea ce constituie, cum spuneam, un fals.

Nu știu dacă scriind în final: „Ăfară, cerul atirna jos și mînjea cu cenușiu zăpada albă“ — autorul a vrut să pună o concluzie bucății sale. Cert este că după lectura acesteia cititorul rămîne cu un gust amar, nu poate împărtăși concluzia care în intenția autorului se vrea optimistă și primăvăratecă. Cred că ceea ce spunea Ibrăileanu despre o povestire a unui scriitor al nostru se poate aplica perfect și acestei schițe a lui Sorin Titel: *„poetizarea păcatelor omenеști e un defect chiar de estetică, e o slăbiciune a operii de artă, din cauză că autorul ne solicită simpatie pentru un fapt care prin natura lui provoacă antipatie și astfel, în cititor, o impresie se distruge de către cealaltă“*.

Ce spun, de fapt, cititorului nostru aceste „crudități“, aceste fapte „tari“ analizate pînă acum? Care este semnificația lor artistică? După cum se vede, niciuna. Sint ele indispensabile artei realismului socialist? Desigur că nu, mai ales cînd nu îmbogățesc cu nimic o imagine realistă. Iar gesturile gratuite în literatură sint tot atît de inoportune ca și în ori care altă activitate și cititorul le apreciază și le judecă așa cum merită. Ele sint cu atît mai inexplicabile cu cît vin din partea unor scriitori de talent, care au dovedit că știu să creeze în mod realist. Ce altceva, decît un act gratuit, pe linia aceleași căutări a efectelor tari a comis Dumitru Radu Popescu, de pildă, în bucata „Drumuri“ publicată în „Tribuna“ (nr.38 din 20 septembrie 1958)? Eroul schiței e de data asta un nebun. Un tînăr intelectual care, după cum bănuim, a înnebunit pe front. S-ar putea replica: și nebunii pot fi eroi de literatură. Foarte adevărat! Dar cu condiția ca ei să fie necesari în economia lucrării, să sugereze ceva. Și Shakespeare are ațîția nebuni în opera sa, dar ei au rolul de a spune pe nume unor adevăruri care altfel nu puteau fi spuse. Și Gogol s-a ocupat de stările demențiale, dar cu cită forță critică le adresa autocrației țariste. Nebunul lui

D. R. Popescu e un simplu caz patologic și atîta tot. Schița este urmărirea pas cu pas a tuturor manifestărilor boalei, a gîndurilor incoherente și a obsesiilor care bintuiesc mintea nebulului, în drum spre casă. Astfel, mai întîi aflăm ce gîndește el despre un „păduche gras“ pe care-l culge de pe ceafă:

„Ești gras, observă Petre, punînd păduchele în palma stîngă. Ești tare gras, se vede că n-ai postit de loc“, etc. Probabil că autorul consideră un act de mare curaj ridicarea unui păduche la rangul de personaj literar? Da, dacă însăși prezența păduchelui ar fi slujit la sugerarea unei idei artistice. Dar așa D.R. Popescu îl folosește numai pentru că nebulul își exprimă dorința de a-i ridica păduchelui o statuie: Cum ar arăta o asemenea statuie? Iată cum: „Și ca soclu și-aș pune un om culcat pe pămînt cu fața în jos și cu mîinile întinse“, etc. Destul de măgulitor pentru păduche, proiectul acestei statui! Dar nu la fel pentru om. Dacă alegoria ar aparține lui D.R. Popescu ar trebui să protestăm în numele omului, care în felul ăsta ar apărea degradat, înjosit. Dar pentru că ea aparține lui Petre care e nebun, și atîta tot, trecem mai departe fără să considerăm actul scriitorului drept o îndrăzneală. Intîlnind pe drum o babă cu o coasă la spinare (eroului nu-i displac aforismele, dar mai ales nu-i displac autorului, care le cultivă în mod excesiv) nebulul se teme de ea, discută pe două coloane de revistă, lucruri care rezumă aceeași obsesie obositoare a unei minți dezechilibrate. Nebunul o gonește și la urmă sfidează moartea, își bate joc de ea! Iată măcar un act de curaj în schița aceasta, va spune cititorul cu speranța că nu va fi pînă la urmă înșelat în așteptări. Dar cum sfidează nebulul moartea? Nici eroic, nici simplu. Scriitorul ne dezamăgește din nou, servindu-ne o nouă poantă, de data asta de cel mai prost gust. Nebunul întrebă moartea dacă are „țîțe“. Cităm:

— „Ja să-ți văd țîțele, să văd, ai țîțe?
— Du-te dracului, porcule!“

— He, he, auzi vorbă, moartea drăcuie“, etc.

Și tot așa, pe încă două coloane. După cum vedem, nici Moartea nu-i mai spirituală decît nebunul. Ajuns acasă tînărul se culcă și visează din nou Moartea. De data aceasta ea se arată de-a dreptul indecentă. Iși scoate fusta și rămîne cu șoldurile goale în fața lui Petre căruia i se face scîrbă. „— Nu te întoarce cu șoldurile la mine, că-mi vine să vărs. Tare ești spurcată, nici dracu nu cred că s-ar culca cu tine“... După încă vreo cîteva dialoguri de acest fel, eroul moare și schița ia sfîrșit.

Și cititorul se întrebă în mod firesc: „Ei, și? Am auzit biuguielile unui nebun, am văzut o Moarte indecentă și un păduche gras, dar n-am văzut încă ce-a vrut să spună aici D. R. Popescu. Nu neg că există în viață nebuni, ca în schița lui, care gîndesc și vorbesc ca el, ba poate și mai rău, care au viziuni poate mai grotești ca acestea, dar nu înțeleg care este semnificația pe care scriitorul a dat-o faptelor zugrăvite? Care este mesajul pe care vrea să ni-l comunice? Intrucît sugerează păduchele gras și moartea nerușinată și nebunul

vorbăreț din schița lui D. R. Popescu ceva din realitatea de ieri sau de azi?“

Iată întrebări care rămîn fără răspuns după lectura schiței acestui tînăr prozator, care în multe scrieri din volumul „Fugă“ a știut să descrie „orori“ și mai mari, aspecte și mai înfricoșătoare din viață și din război. Să ne amintim „Cutia de conserve“ sau „Europa“, schițe din volumul amintit în care curajul, îndrăzneala nu lipsesc, dar din care nu lipsesc sensul, nici interpretarea realistă, fără de care faptele brute și oribile rămîn inutile trivialități fără ecou artistic.

Cu atît mai regretabilă apare această înclinare către cultivarea predilectă a „cru-dităților“, cu cît le întîlnim uneori și la unii scriitori valoroși, care au îmbogățit literatura noastră cu opere importante.

Aceste manifestări sînt cu atît mai regretabile cu cît literatura lor se bucură de respect și are o mare influență asupra tinerilor. Rîndurile de față au intenționat doar să atragă atenția asupra unei înclinații nesănătoase din care literatura nouă nu are nimic de cîștigat.

B. ELVIN

NIL ȘI CEILALȚI

IN MARGINEA PIESEI LUI GORKI: „MICII BURGHEZI”

„Micii burghezi” este o dramă de la începutul secolului, în care visul unei noi societăți apare ca expresia unei necesități inevitabile. Piesa arată în ce măsură orânduirea burgheză a devenit un mecanism odios. Familia Bessemenovilor ilustrează aceasta. Tatăl, Vasile Vasilievici „mic burghez înstărit, starostele breslei zugravorilor”, fire avară și tiranică ar dori ca lucrurile să meargă în casa lui după legile barbare și ipocrite în care a crescut și el. Patrimoniul moral și intelectual al existenței pe care o duce și pe care vrea s-o permanentizeze, i se înfățișează ca deplin satisfăcător, iar ori ce dorință de înnoire îi apare antirațională și o denunță ca pe un factor de dezagregare. Surd și orb la tot ceea ce se întâmplă în jur, acționează ca și cum pe lume n-ar exista decât el și cei asemeni lui. Abia spre sfârșitul piesei, Bessemenov simte indistinct cutremurul care se apropie, cu un sentiment de alunecare spre nimicire. Acum criza nu mai poate fi negată dar Vasili Vasilievici o prezintă ca un conflict între viață (așa cum o vede el) și ideile „năstrușnice” ale celorlalți. Fiul său Piotr nu mai poate trăi în casa părintească, simte că se sufocă în atmosfera ei saturată de filistinism dar nu are puterea de a se zmulge din cercul ei blestemat. Și astfel această contopire bolnavă cu mediul stătut al familiei e anticipația unei morți morale și a unei trădări. Piotr va prelua într-o bună zi integral concepțiile tatălui. Tatiana, sora lui, se chinuie, a pierdut cîrma vieții, pentru ea viața înseamnă numai îngeunuchere și mutilare lentă. Teterev, chiriașul Besseme-

novilor, un învins al vieții sugrumat de orgoliul neputincioase a încetat de mult să mai lupte. Istoria lui e istoria deprimantă a unui neputincios capabil să înțeleagă, dar nu să și acționeze. În locul visului său: a rămas drojdia aroganței care îi ține loc de viață și în același timp îl apără de vehemența ei brutală dar salutară. Și Tatiana și Teterev și Piotr (într-o măsură) suferă fiindcă simt cum existența li se des-tramă. Știu că așa nu mai pot trăi, dar lă-liziera necunoscutului îngaimă răspunsuri vechi unor întrebări noi și urgente.

Nil, fiul adoptiv al Bessemenovilor este singurul care știe ce vrea și ale cărui aspirații se opun mediului burghez, se ciocnesc de el și se afirmă împotriva lui într-un mod fertil.

Piotr e indignat dar nu răzvrătit, e nemulțumit de împrejurări, dar nu zguduit de ele. El judecă și înțelege lumea în care trăiește, chiar dacă nu cu respectul speriat al mamei sau cu suficiența despotică și pătimașă a tatălui, dar prin prisma unei mentalități deformată. Acest invalid moral vede prost. Se vede prost și fals de altfel în casa Bessemenovilor. Trebuie s-o părăsească pentru a înțelege cu adevărat viața. Nil, mecanicul, e puternic tocmai pentru că a evadat din încercuirea acestei case, și s-a regăsit sub stelele unei lumi vii, profunde, inepuizabile: lumea care muncește, care creează. „Dacă ți-e urît să trăiești așa, îi spune el Tatiane, apucă-te de-o treabă. Cine muncește nu se plictisește”. Iar în altă parte: „Eu știu să mă scutur de tînjala asta și în curînd mă voi scutura de

tot, odată pentru totdeauna. Mă transfer la depou ca montor... m-am săturat să umblu noaptea cu trenul de marfă. De-ar fi cel puțin de pasageri... Cu rapidul, de pildă, să tot spinteci văzduhul! Să-i dai presiune și să zbori ca vântul. Dar așa, te tirăști cu fochistul... ce plictiseală. Îmi place să fiu printre oameni". Nil a descoperit dimensiunea fundamentală a omului: puterea de a crea valori ca singura sa posibilitate de realizare. Freamătul acestei activități fecunde îl integrează într-un echilibru moral și îi insuflă nu numai dorința dar și puterea de a-și construi o viață liberă. Puterea visului său nu stă, numai sau în primul rînd, în intensitatea cu care este resimțit, ci în faptul că se întemeiază pe cunoașterea posibilităților obiective de a fi împlănit. Nil deschide un orizont larg existenței umane ridicîndu-se de la perspectiva mărunță individuală la viziunea amplă a realității obiective și în numele acesteia convertește visul său într-o chemare și într-o obligație, eliminînd descurajarea și pasivitatea, asumîndu-și responsabilități. Visul său e o invitație la acțiune eficientă și de aceea palpită de o forță irezistibilă. „Eu știu că viața este o problemă serioasă, dar nerezolvată. Că pentru rezolvarea ei mi se cere toată puterea și toată capacitatea. Și apoi mai știu că nu sînt un viteaz din basme, sînt numai un om cîștit, sănătos, și cu toate astea spun nu-i nimic! Izbinda va fi a noastră. Și din tot sufletul, din toate puterile am să-mi împlinesc dorința de a pătrunde în miezul vieții, în inima ei... Am s-o frămînt în fel și chip: pe unii am să-i împiedic, pe alții o să-i ajut... Uite, asta e bucuria vieții".

Nil exprimă forța clasei muncitoare. Atitudinea lui față de viață nu e setea mistică de a se confunda extatic cu ea. Nil cheamă gestul capabil să frîngă și să modeleze cerbicia materiei trezind la viață din adîncuri toate frumusețile. „Știi, îmi place grozav munca de fierar. În fața ta ai o masă roșie, informă, încinsă și dușmănoasă. E o plăcere s-o bați cu ciocanul. Te-mproașcă cu scuipatul ei de foc, sfiritor; vrea să-ți ardă ochii, să te orbească,

să te zvirlă cît mai departe de ea. E vie, elastică... Iar tu o lovești cu toată puterea și faci din ea tot ce vrei".

Cîtă deosebire între Nil și Piotr! Piotr este reflexul situației sociale și istorice al clasei de care s-a legat: înstrăinat de tot ce e viu în societate (înainte de toate de muncă), conștient de inutilitatea sa, îngrozit de propriul său destin, fără o rațiune de a exista și de aceea gata să pactizeze cu lumea tatălui său. În timp ce Piotr năzuiește să se împace cu sine însuși căutînd o modalitate de a se înțelege cu Bessemenovii, Nil visează o înnoire socială și umană reală. Comportarea sa nu-i dictată de un interes mărunț, egoist, ci răspunde unor nevoi spirituale mai cuprinzătoare, unor exigențe etice superioare. De aceea nici soluționarea dramelor care frămîntă umanitatea el nu o vede în cadrul îngust și egoist în care o pune și o acceptă Piotr, ca o realizare a unor indivizi izolați, ci a masei, a poporului. Nil aduce pe scenă un nou stil de gîndire, expresia poziției revoluționare a proletariatului. Dacă Piotr se mărginește să cerceteze problemele umane și să le numească dificultăți fără să împărtășească răspunderile care decurg din acțiunea pentru soluționarea lor, Nil sparge marginile strîmte ale contemplației, hotărît să modifice lumea în care omul este o ființă înjosită și părăsită. Problemelor care macină lent și stăruitor pe Piotr, el le dă o înfățișare concretă și clară mutînd accentul de pe speculația stearpă și mincinoasă asupra vieții și idealului uman pe lupta pentru realizarea lui. Construcțiile teoretice pe care le înalță Piotr, el le verifică după gradul lor de eficiență umană. Iar conștiința tragică pe care Piotr o expune, îi apare lui Nil rodul unor abuzive exerciții verbale și semnul unei duplicități.

Cîtă deosebire apoi între Nil și Teterev. Și Teterev e un visător; aspirațiile sale zădărnice de societate i-au încărcat sufletul pînă la refuz. Cînd visul izbucnește din coarda prea mult întinsă a arcului, el trece dincolo de orice scop clar, dus de o mișcare oarbă într-o revoltă îndreptată contra tuturor și contra nimănui, dorind totul în general și nimic în particular. Iar acest vis

fără de obiect seamănă leit cu desperarea. Nil visează însă un țel precis.

Nil e un revoluționar aflat într-o continuă dezvoltare și maturizare. Raporturile dintre exploatați și exploataatori îi apar foarte pregnant. El înțelege că „Drepturile nu se dau, drepturile se iau..“

Piotr, Tatiana, Teterev se autointoxică cu visuri sterpe, înămoliiți în propriile lor resentimente. Nil nu are resentimente. E un revoltat conștient și în mișcarea de simțăminte pe care o comandă o asemenea atitudine el se eliberează.

Visul lui Nil nu-i egoist. El e născut din generozitate. Iar în acțiunea pe care e decis-o ducă se dăruie integral cu tot ceea ce-i aparține. A și învățat primele litere din abecedarul luptei revoluționare. Știe de pildă că noblețea reală se definește prin exigența față de sine, de aceea nu-și tolerează nimic din ceea ce l-ar putea dezonora în proprii săi ochi. Atunci când Bessemenov îl înfruntă, Nil se stăpânește și îi răspunde: „Am trăit deschis întotdeauna și așa voi trăi și de-acum înainte. N-aveți de ce mă muștra și nici de ce vă supăra“. Nil știe apoi că a tăcea înseamnă să lași impresia că nu judeci și că nu dorești nimic, și în unele cazuri înseamnă, în adevăr, o existență trăită în absența oricăror aspirații. De aceea îi replică lui Bessemenov care vrea să-l jignească: „In casa asta și eu sînt stăpîn. De zece ani muncesc și-ți dau tot ce câștig. Aici, uite-aici. (bate cu piciorul în podea și cu o mișcare largă a mîinii arată în jurul său) In toate am pus și eu destulă trudă! Stăpîn e cel ce muncește“.

Seninătatea lui Nil nu-i un optimism aparent, zgomotos, inegal, ci unul profund: Increderea sa în viață e constantă și fermă. „Nu Petrușa, n-ai dreptate, spune el. Să trăiești, chiar fără să fii îndrăgostit, este o îndeletnicire minunată“. Iar în altă parte: „E o mare bucurie să trăiești pe pămînt“. Cît se deosebește acest optimism de buna dispoziție zgomotoasă a lui Teterev, care maschează o dezolare latentă și incurabilă cu înălțări și depreșiuni subite! Sau de liniștea copleșită de lacrimi și grimase! Optimismul lui Nil nu ne surprinde și nu ne bruschează ci ne cucerește prin puterea lui simplă de afirmare. Acest optimism își are rădăcina într-o sensibilitate echilibrată care se deschide cu încredere în fața existenței. In această lume a Bessemenovilor trăind dîrză cu superstițiile ei, în această atmosferă morală tenace, Nil aduce o puritate a cărei forță stă în firesc. Eroul lui Gorki îmbrățișează viața cu o tinerețe nealterată de nici un clișeu, de nici o conveniență, de nici o obișnuință. Totul este simțit direct ca și cum s-ar fi spart cu violență crusta ce acoperea lumea, lăsînd-o deschisă privirii pînă în fibrele ei cele mai intime și mai generoase.

„Micii burghezi“, excepționala piesă a lui Gorki, deșteaptă și astăzi pasionatul nostru interes. Prin nimic nu a devenit desuetă sfera ei de probleme umane. După mai bine de cincizeci de ani de la apariție, e la fel de vie, de nouă și de prezentă în lupta pentru ceea ce Marx numea „Completa redobîndire a omului“.

E. ANTON

SENSURILE REVOLUȚIEI ȘI OPERA LUI ȘOLOHOV

În opera lui Mihail Șolohov, ogîndirea Revoluției, a luptei poporului rus pentru instaurarea orînduirii noi socialiste, ocupă locul de seamă. Stau mărturie în acest sens atît „Povestirile de pe Don“ cunoscute abia anul trecut de publicul nostru cititor, în

traducere romînească, cît și tulburătorul său roman „Pe Donul liniștit“, scrieri ce reprezintă rodul a paisprezece ani de muncă literară. Tema a atras și inspirat fără îndoială și alți scriitori de frunte ai literaturii sovietice, printre care amintim pe Ale-

xei Tolstoi (trilogia „Calvarul“), pe Konstantin Fedin („O vară neobișnuită“), pe Leonid Leonov („Bursucii“), A. Serafimovici („Torrentul de fier“) sau Furmanov („Ceapaev“) și pe încă mulți alții.

Șolohov aduce însă, atît în povestirile scrise foarte de timpuriu (cînd a publicat „Alunița“ avea 19 ani) cit și în romanul „Pe Donul liniștit“ nu numai o viziune originală, relevînd o puternică personalitate artistică, dar și un sector de viață destul de deosebit, cu trăsături specifice: e vorba despre zugrăvirea fărânimii cazace de pe malurile Donului, cu un trai oarecum autonom, păstrătoare înverșunată a unor tradiții obscurantiste și obiceiuri vechi de castă, ceea ce a făcut ca pătrunderea ideilor revoluționare să întîmpine rezistență, ba chiar să constituie un teren favorabil contrarevoluției.

În asemenea condiții lupta pentru izbînda revoluției era foarte grea, ciocnirile de clasă se arătau deosebit de dramatice, iar drumul străbătut de căzăcime pentru înțelegerea sensurilor noii vieți, spinos și întortochiat. E tocmai ceea ce sugerează cu un realism zguduitor povestirile lui Șolohov, și fiecare pagină a romanului său despre războiul civil. Scriitorul a zugrăvit în toată plenitudinea și cruzimea ei această luptă, neocolind aspectele tragice și cu totul neobișnuite pe care ea le îmbracă. Este cunoscutul dragostea profundă a lui Mihail Șolohov pentru adevărul vieții și strădania sa continuă de a-l zugrăvi în scrisul său. Unor cititori care, în așteptarea ultimului volum al romanului „Pe Donul liniștit“, doreau un „sfîrșit fericit“, Șolohov le răspundea: „Scriitorul trebuie să știe să spună cititorului adevărul, oricît de crud ar fi el“. Este un principiu de care Șolohov s-a lăsat călăuzit neîncetat în creația sa. Ori care din aceste drame în miniatură (ne referim la „Povestirile de pe Don“) care de multe ori se termină cu înfrîngerea fizică, cu moartea cazacilor săraci, căzuți victima răzbunării chiaburilor, sau ori care dintre paginile „Donului liniștit“ în care se zugrăvesc luptele îndîrjite dintre roșii și albi exprimă însă un adevăr eroic, optimist: adevărul luptei revoluționare.

Iată de pildă, povestirea „Ciobanul“. Într-un sat căzăcesc, unde Puterea Sovietică e recentă și nu complet stabilită — fiindcă chiaburii s-au strecurat în conducere — e numit un nou cioban, Frol Grigorii, copilul orfan al ciubotarului din sat. Visul lui Grigorii, pe care el îl împărtășește și surorii sale, Dunea, e să strîngă ceva bani și să ajungă în toamnă la oraș ca să învețe carte. „Trebuie să învățăm ca să știm cum să ne cîrmuim republica“, spune el surorii sale. Se întîmplă însă ca molima să intre în turma care-i era încredințată. Băiatul cere președintelui chiabur să aducă veterinarul, însă acesta nu vrea. În obscurantismul în care trăiesc, cazacii cred că pot a-lunga boala cu focuri de armă. După alungarea din soviet a comuniștilor, chiaburii încep între ei o nouă împărțire a pămîntului, asuprind pe cazacii săraci. Inimosul Grigorii scrie despre toate acestea, cu un cărbune pe foi de păpușoi uscat, și trimite ciudatul articol la ziarul comunist din oraș. Articolul apare și chiaburii vin să-i ceară socoteală. Răfuiala e scurtă. Curajosul Grigorii moare străpuns de glonte. Indurerată, Duneatka, sora lui, pleacă din sat. Nu i-a mai rămas de la Grigorii decît cămașa lui zdrențuită și cărțulia lui Lenin din care fratele ei citea adesea. Și i-a mai rămas ceva: visul lui Grigorii, acela de a învăța, pe care ea îl va duce la îndeplinire ca și încrederea nemărginită într-o lume nouă.

Aceeași înclinație dramatică între bogați și cei săraci, care sprijineau politica sovietelor, este zugrăvită în povestirea „Dușman de moarte“. Aici cazacul comunist Efim a ajuns să împartă cătușul în două tabere dușmane: de o parte sărăcimea, de partea cealaltă bogătanii. Aceștia din urmă încearcă să-l intimideze și să-l facă să-și ia lumea în cap, dîndu-i a înțelege că le stînjenește treburile. Dar Efim nu se lasă înfricoșat și-i aruncă pe ușă afară, atunci cînd ei vor să-l mituiască. Dar după ce Efim scrie pentru Dunka, servitoarea bogătanului Ignat, o reclamație, către judecătoria populară, pentru că acesta nu a vrut să-i plătească simbria, răzbunările încep să se arate. Într-o noapte Ignat îi fură finul, în alta omoară niște pui de lup și-i azvîrle în

curtea lui Elim. Lupoaca îi sfîșie oile și vaca. Ignat lucrează mcnit, pe ascuns ca o fiară. Efim nu se sliește să-i arate dușmanului fățiș ura sa: el merge în curtea lui Ignat și în fața acestuia îi omoară ciinele. Ignat încearcă să-l împuște pe Efim, trăgînd cu arma pe fereastra casei acestuia, dar cartușele sînt ude și nu iau foc. În sfîrșit, într-o seară, cînd Efim se întorcea dintr-un cătun apropiat, Ignat și încă doi chiaburi îl pîndesc și-l omoară. Rîtmul precipitat, succesiunea rapidă a faptelor, gradarea lor ascendentă, crearea unei atmosfere adecvate mai ales prin zugrăvirea acelor sugestive tablouri de natură, proprii scrierilor lui Șolohov, sînt calități ce se întrunesc și în povestirea „Dușman de moarte”. Căderea lui Efim, doborît de loviturile de par ale dușmanilor, durerea adîncă a loviturii e sugerată admirabil: „De ce-o fi gheața fierbinte? — îi fulgeră prin gînd”, ca și gîndul amar al morții sale: „Efim văzu lingă mal o tulpină de trestie, pe jumătate frîntă. „Așa m-au frînt și pe mine”... Dar cu tot sfîrșitul tragic al povestirii, ca și în „Ciobanul”, Șolohov a știut să imprime acestor scrieri ale sale o notă optimistă, care răzbate dincolo de faptul sîngeros, de aspectele dureroase, cu ecou zguduitor. Înainte de a muri, Elim își amintește cuvintele pe care i le-au spus tovarășii săi, într-o seară, la o adunare de tineri în sat: „Ține minte, Efim: dacă te-or ucide, or să răsără alți douăzeci de Efimi! Ca în basmul cu vitejii”. Conștiința aceasta a victoriei ineluctabile a luptei înălțătoare pentru dreptate o au și alți eroi comuniști din romanul „Pe Donul liniștit”. O are de pildă Podtiolkov, comandantul detașamentului roșu exterminat cu cruzime de bandede căzăcești, și comunistul Bunciuc, care nu vrea să-și spună numele executorilor săi, o are și revoluționarul Stockman și Ivan Alexeevici Kotlearov, fostul lucrător de la moara bogătașului Mohov.

Înainte de a fi executat Podtiolkov se adresează cazacilor din bandede albe, înfruntîndu-i cu încrederea sa nețărmurită în cauza revoluției: „Credeți voi că dacă ne veți omori, se va isprăvi totul odată cu noi?... Nu! Azi sînteiți la putere, iar miine

o să vă împuște pe voi!... Puterea sovietică se va întinde peste toată Rusia. Țineți minte vorbele mele!”...

Șolohov, fără a înfrumuseța vreodată aspectele reale ale vieții, dimpotrivă, descoperindu-le pînă la capăt în toată amploarea și tragismul lor, a creat chipuri de luptători comuniști memorabili. Autorul a scos în lumină, cu o deosebită pregnanță, frumuseța lor sufletească, omenia lor caldă, învăluitoare, demnitătea lor, care se manifestă în chip deosebit, de la un erou la altul, și în contrast izbitor cu cruzimea sîngeroasă, oarbă a chiaburimii căzăcești. Iată, de pildă, chipul demn în care știe să moară Ivan Alexeevici Kotlearov, căzut pe mîinile cazacilor din satul său, împreună cu alți tovarășii: „Ei fraților, am știut să luptăm, trebuie să știm și să murim cu mîndrie!... Un lucru trebuie să-l ținem minte, pînă la cea din urmă suflare. O singură mîngîiere ne mai rămîne: măcar că pe noi au să ne omoare, tot n-au să ucidă, cu nici un par, Puterea Sovietică!... Comuniști! Fraților! Să murim cu vrednicie, pentru ca dușmanii noștri să nu-și bată joc de noi!”

*
* * *

Atît în „Povestiri” cît și în grandioasa epopee „Pe Donul liniștit”, Șolohov a desvăluit cele mai adînci și dureroase aspecte pe care le-a luat lupta de clasă în vremea războiului civil pe meleagurile Donului. Această ciocnire aprigă pe viață și pe moarte, nu a avut loc doar între cazacii bogați și între cei săraci, ci chiar în sinul acelorași familii. Ideile de echitate socială și morală ale revoluției s-au dovedit mai puternice decît patriarhala orînduire căzăcească. Lupta pentru o societate bazată pe dreptate și adevăr, provoacă conflicte acute, definitive nu numai între prieteni dar chiar între părinții și copiii sau frații aceleiași familii.

Multe dintre „Povestirile de pe Don” sugerează asemenea dramatice ciocniri.

În „Ștricăciunea”, de pildă, conflictul dintre Stepan, feciorul mezin al chiaburului Iacov Alexeevici, devenit comsomolist, și tatăl și fratele său mai mare, este deosebit

de puternic. Șeful familiei este indignat că fecioru-său nu se închină la masă și că nu se mai supune autorității sale părintești. Chiar bătaia pe care i-o dă fratele mai mare, rămîne fără rezultat. Stiopea, nu vrea să renunțe la calitatea de consomolist. Treptat el simte tot mai avan dușmănia și răceala celor din familie. Aceasta însă nu-l cîntește în holărîrea sa. Cînd Iacov Alexeevici nu vrea să-i împrumute lui Prohor, un cazac sărac, boii ca să are, Stiopea intervine pe lîngă tatăl său și e gata să-și sacrifice ziua de sărbătoare ca să-l ajute pe vecinul năpăstuit. Conștiința sa de consomolist, nu-l lasă mai tirziu pe Stiopea să admită declarația mincinoasă a tatălui său, care ascunsese în fața autorităților locale, suprafața adevărată a pămîntului însămițat.

Sinceritatea și curajul băiatului, omenia lui, sînt în contrast uimitor zugrăvite cu spiritul îngust de proprietate și cruzimea tatălui și a fratelui mai mare. Legăturile de sînge invocate atît de adesea de Iacov Alexeevici nu-l împiedică să-și omoare în chip sălbatic feciorul, pe cîmp, cînd crede că acesta i-a vîndut boii.

Altădată, conflictul se desfășoară între tată și feciorii săi cum e în povestirea „Pindarul“.

Brutalitatea sălbatică a tatălui care-și bate nevasta și feciorii îl face pe Mitka să simtă o simpatie și o admirație deosebită pentru Fedea, fratele mai mare care fuge la bolșevici. Pentru că gestul său mărinimos, de a duce pe ascuns mîncare prizonierilor roșii, e descoperit, Mitka fuge de acasă și se tocmrește pindar. Aici îl ascunde pe fratele său rănit, care era căutat de albi. Și pentru că tatăl îi descoperă ascunzătoarea, Mitka nu pregetă să vie în ajutorul fratelui mai mare, omorîndu-și tatăl cu un topor pe care-l avea la îndemină.

În viziunea aspră, dar profund realistă a lui Mihail Șoșohov, Revoluția apare la dimensiunile sale adevărate, ea este acel uriaș foc purificator în care vechile relații și pasiuni dintre oameni se transformă și se modelează după idealul de dreptate socială. Anii războiului civil, ani îndelunghi și grei de ciocniri dureroase în viața și în

conștiința oamenilor din părțile Donului, sînt urmăriți de scriitor cu pasiune, și în amănunțime în povestea tragică a familiei Melehovilor, supusă atîtor structurale schimbări.

La începutul romanului s-ar părea că pentru familia patriarhală a lui Pantelei Procolievici, fost vagmistru în armata țaristă, cu gospodărie așezată, cu feciori gospodari și nurori, pe care le strunește cu biciul sau cu parul cînd îi ies din cuvînt, nimic nu e în stare să-i cîntească unitatea. Și totuși mersul evenimentelor, al revoluției, zguduie totul din temelii. Petre, fratele cel mai mare, este mereu de partea contra-revoluției, mirat de faptul că Grigorii șovăie și e gata să treacă la roșii. Insuși Pantelei Procolievici, al cărui spirit de proprietate toată viața s-a arătat mai puternic decît ori ce alt simțămînt, începe la un moment dat să se clatine în credințele sale. Astfel el refuză să lupte la albi, prefăcîndu-se bolnav, pentru că presimte că aceștia vor pierde lupta. Treptat, treptat, interesul său pentru treburile gospodăriei scade. Grigorii Melehov, fiul cel mai mic, după ce luptă pe front cu nemții și înțelege inutilitatea războiului, după ce e rănit și ascultă vorbele neobișnuite ale fierarului Garanja, își dă seama că ceva din credințele moștenite din familie s-a clătinat. Atras de ideile cele noi, dar neputîndu-se rupe de trecut, Grigorii începe să trăiască tragedia dezrădăcinării, și a izolării individualiste. Odisea tragică a lui Grigorii Melehov, oscilațiile și trecerile sale de la albi la roșii și invers, reprezintă drama profundă a unei întregi pături a cazacilor ce s-au înstrăinat de lupta întregului popor. Într-o discuție aprinsă cu Ivan Alexeevici, ajuns președinte al sovietului în stanița Veșenskaia, după ce roșii ocupă satul (în volumul al 3-lea al romanului), Grigorii Melehov își dezvăluie esența sa puternic individualistă. Întrebat pentru ce a luptat în armata țaristă el răspunde: „Am luptat pentru mine, nu pentru generali. Ca să vorbim drept, inima mea nu-i rabdă nici pe unii nici pe alții“.

— Dar pe cine vrei ?

— Pe nimeni.“

Tragedia aceasta izvorită atît din însingurare, din claustrarea într-o viață individualistă cît și din neîncrederea în Puterea Sovietică a schițat-o scriitorul mai înainte și într-una din povestirile sale, intitulată „Drum strîmb“. Vasca, eroul povestirii, care se lasă copleșit în mod exclusiv de dragostea sa pentru Niurca, uitînd cu totul de frămîntările sociale pe care le trăiesc oamenii din sat, prefigurează ceva din drama lui Grigorii Melehov.

Prăpastia imensă care s-a săpat între Grigorii și Mișka Coșevoi, cazac din același sat, cu care a copilărit și a învățat la școală, este de netrecut. Revoluția i-a luat pe amîndoi în iureșul ei, dar pe cită vreme Mișka Koșevoi a ales calea sigură a luptei pentru popor, Grișa Melehov a rămas undeva, în urmă, și ca un om nehotărît caută zadarnic o a treia cale, care nu există. Cînd Grigorii, ros de îndoieli, se exprimă disprețuitor la adresa unui conducător comunist, față de Mișka Koșevoi, prietenul din copilărie simte dureros dar lucid și intransigent hotarul care-l desparte de acest om nesigur și străin care a devenit Grigorii Melehov. „Cînd am început să stăm de vorbă, eu și Grișka... Sîntem doar de aceeași vîrstă, am învățat impre-

ună la școală, am umblat după fete, îmi era ca un frate... dar cînd a început să îndruge de-ale lui, m-am miniat atîta, încît mi s-a umflat inima în piept și simțeam că s-a făcut cit pepenele. Mai tremură și-acum carnea pe mine... Parcă îmi ia cineva cu sila un lucru la care țin cel mai mult. Parcă mă jefuiește... În acest război nu mai sînt nici cumetri, nici frați“...

Intr-adevăr, atitudinea de mai tîrziu a lui Mișka, ajuns cumnat al lui Grigorii, nu-i desminte cuvintele. Intransigența sa de comunist îl face să pună mai presus decît legăturile de rudenie interesele revoluției și să-și exprime față de autorități neîncrederea într-un om nesigur ca Grigorii.

E aici nu numai zugrăvirea unor noi relații între oameni, din unghiuri de vedere al unei lupte sociale drepte, relații care se stabilesc în iureșul unor fapte singeroase cerînd sacrificii și o tărie de caracter deosebită, dar mai ales suprinderea procesului îndelung și dramatic al plămuirii unei etici deosebite, a eticii revoluționare, caracterizată printr-un înalt umanism, și care și-a găsit în Șolohov, despre care contemporanul său Al. Tolstoi spunea că „a fost plămădit de Octombrie și călit de epoca sovietică“, un artist desăvîrșit.

F. BRUNEA-FOX

BORIS POLEVOI: „IMPRESII DIN AMERICA“*)

„Ați observat că într-o carte de călătorii, care la urma urmei nu trebuie să fie decît un registru de lucruri văzute și auzite, autorul (literat, sau filozof, sau sociolog) se substituie realității, îi impune o fizionomie a sa, travesti-ul luat în valiză, cînd a pornit la drum? Numai reporterul nu-și ia cu sine macheta planetei pe care vrea s-o cunoască. Spre deosebire de ceilalți exploratori, el nu *redescoperă* locuri și oameni prefigurați de acasă, ci îi *descoperă* exact în momentul cînd realitatea lor i s-a oglindit pe retină, s-a proiectat în sensibilitatea sa profesională“.

Cui aparțin cuvintele astea întru lauda reporterului? Unui mare și neastîmpărat vîntură-lume: Egon Ervin Kish. Mi-au venit în minte cînd, isprăvind de citit „Impresiile din America“ ale lui Boris Polevoi, am aflat că pentru acest mare reporter experiența realităților americane nu s-a resorbit în pregătiri prealabile de bibliotecă, ci a început din momentul cînd ochiul lui a intrat în contact direct cu continentul desfășurat investigației sale.

Reportajul e o vocație și o disciplină profesională. Acum vreo două decenii, mi se pare, un ziar parizian de mare tiraj a avut năstrușnica idee să-l transforme pe

*) Ed. Tineretului, 1958.

Jean Cocteau în... reporter. Adică într-un globtrotter modern al informării instantanee, menit să ofere, nu numai profesioniștilor, ci și altor călători cu blok-notes și stilou, un model incomparabil de jurnal de bord, sinteză de erudiție și de inteligență feerică. I s-a dat ca temă celebrul roman al lui Jules Verne, cu condiția de a obține un „timp mai bun“, cum se spune în limbajul sportiv, decît cel realizat de eroul imaginat în expediția sa în jurul pămîntului.

Călătoria întreprinsă de Cocteau de-a lungul a cinci continente, i-a prilejuit un pumn de metafore etnografice, de autografe scrise în fugă pe ilustratele trimise prietenilor, reprezentînd sumedenia de țări felurite, întrezărite în escalele de o clipă. O cărțuie de 130 de pagini a concretizat performanța poetului improvizat ziarist, o cărțuie cît un tablou caleidoscopic al universului grimat însă de fantezia autorului și a vitezei. Din toate însemnările făcute de reporterul ocazional, n-am putut afla exact nici măcar longitudinea și altitudinea piramidelor egiptene, nici măcar adresa fahirului indian care-și exercita boscăria într-o piață din Calcutta. Nu mai vorbim despre lipsa totală a unor date privind coordonatele esențiale ale existenței oamenilor din țările respective.

*

Boris Polevoi a parcurs în 33 de zile 9 milioane 420.670 kilometri pătrați de teritoriu cîți măsoară Statele Unite. Ce splendidă performanță turistică! A extrage însă din acest timp atît de limitat la suprafață, ca dintr-un filon ce-și tănuiește materia prețioasă în adîncime, pepite pentru o carte de 450 de pagini, dense ca documentație, palpitate de viață, ce record de agerime și de pătrundere pentru un reporter!

Ca locomotivele-fulger ce se alimentează în gări din mers, Boris Polevoi a comutat în substanță vie de reportaj viteza unui vast itinerar întocmit ad-hoc de forurile administrative americane, cu cro-

nometru și fișier, pentru delegația de ziarști sovietici invitată să viziteze în toamna lui 1955 țara de dincolo de Ocean. Cum a izbutit Polevoi să domine viteza, pentru a permite ochiului să înregistreze o înfinitate de imagini concrete, clare și sugestive despre oameni și locuri întîlnite înția oară? Cu ceea ce constituie facultățile specifice și deosebite ale reporterului cu adîncă experiență profesională.

Pe acest ziarist reprezentant al „Pravdei“, vioi și modest, sfîtos și oricînd gata de a sta de vorbă cu oamenii simpli, dornici de informare și lămurire, participînd la simpoziuri publice și la conferințe de presă, cu sau fără televiziune, nerefuzînd o invitație la o familie de treabă nesperiata de macchartism, pe acest ziarist l-au cunoscut, cu manifestă simpatie, mulțimile americane. Sub alte aspecte ale personalității sale, ca patriot și cetățean al mării Țări socialiste, mîndru de pașaportul său sovietic, neînfricat și demn la provocările puse la cale de neofasciști, l-au cunoscut și reprezentanții oficialității din S.U.A. În călătoria făcută de-a lungul și de-a latul Americii, conform unui itinerar organizat sub deziva „frumos și interesant“ — li s-a refuzat ziaristilor sovietici: 1. — să ia contact cu muncitorii în centrele industriale sau să vadă în ce condiții de viață trăiesc; 2. — să viziteze un sat indian; 3. — să se întrețină cu conducătorii statului american, așa cum gazetarii americani s-au întreținut cînd au fost în Uniunea Sovietică cu conducătorii de seamă sovietici. Toate acestea nu l-au împiedicat însă pe reporter să *vadă*.

Dar despre ceea ce a văzut Polevoi în S.U.A., despre nenumăratele mărturii de simpatie ale populației americane față de delegația de ziarști sovietici, comunicate prin fel de fel de dovezi admirabile, — sute de scrisori, invitații, daruri modeste — e mai util, pentru cititori, să recurgă direct la carte. Vor avea astfel prilejul să afle multe lucruri interesante despre realitățile americane atît de „sui generis“ unele, despre omul de rînd, atît de frămîntat de problema pîinii condiționate de marele imperativ al păcii, dornic de a

trăi în relații de prietenie și bună înțelegere cu toate popoarele, între el și care urzitorii războiului atomic au pus o barieră cumplită, despre New-Yorkul cu traficul său trepidant și mirajul publicitar al reclamelor luminoase în timpul nopții, despre Clevelandul uzinelor Ford, cu acea satanică „bandă rulantă“, din care s-a inspirat Chaplin pentru „Timpuri noi“, despre Arizona, cu preerii și cow-boys, cu acel Grand Canion, imensă stepă despăcată de mii și uriașe crăpături. Apoi despre San Francisco, Hollywood, despre parcul copiilor realizat de Disney după poveștile sale ilustrate, sau Lake City, curioasa feudă a mormonilor, înființată de pionierii de la începutul veacului trecut, condusă de „profeți“, codificată pe cele mai austere comandamente biblice. De asemeni cit de evocatoare sînt paginile închinatăe „molocanilor“, sectă a rușilor stabiliți de multe decenii în America. În sfîrșit despre fabrici, sgrîie-nori, despre Wall-street, cartierul nesăbuitelor speculații financiare, și despre imensele edificii ale ziarelor de tiraj...

Dar în afară de aceste imagini autentice, cititorul are prilejul să facă cunoștință cu cel care le-a înregistrat. Cu îndemnarea și talentul unui reporter experimentat, care scrutează realitățile cu un ochi înțelegător, cu bonomie și humor cînd e cazul, cu ironie mușcătoare alte ori. Polevoi nu e un cronicar sgrîiecit în cuvinte, un colecționar de curiozități minore, caleidoscopice, anecdotice — scumpe scriitorilor de „jurnale“. E un ziarist pentru care reportajul constituie o temă ce trebuie argumentată cu fapte, susținută de idei luminoase, temeinice și convingătoare, emanate dintr-o inteligență ascuțită. Cele 33 de zile de peregrinări în Statele Unite reprezintă tot atîtea substanțiale reportaje, scrise de Polevoi în fiecare noapte, la hotelul unde ar fi trebuit să se odihnească pentru a-și recupera energia cheltuită în atîtea ceasuri de încordare diurnă. Nu pot încheia aceste rînduri, decît aducînd un omagiu de reporter, reporterului care se pune cu atît entuziasm în slujba vieții și a păcii între popoare.

ST. CAZIMIR

PE BARICADELE POEZIEI

— DEMIAN BEDNÎI: „VERSURI ALESE“ —

Volumul poartă un titlu destul de comun, care nu vrea să exprime altceva decît caracterul antologic al culegerii. Doar coperta de un roșu aprins îți îngăduie să presimți, te ispitește să verifici. Deschizi cartea și, pe măsură ce înaintezi în lectură, o impresie apare, se întărește, devine certitudine: nu e un simplu volum de versuri, fie ele chiar „alese“. E cronică poetică a peste trei decenii de istorie contemporană.

Creația lui Demian Bednii nu poate fi desprinsă de uriașele frămîntări care au pregătit o soartă nouă Rusiei și lumii întregi.

Poetul va înțelege fără multă zăbavă că în ajunul marilor înclăștări o atitudine

contemplativă e de neîngăduit. Cum spune el: „Mult îmi plăcea odată șoapta serii, / In ceas de-amurg, sub geana primăverii, / Cînd ceru-și lua veșmintul aurit, / Acum chemări de bronz am îndrăgit, / Alarme tulburînd unda tăcerii“. Poezia a fost scrisă în 1911; de atunci datează colaborarea lui Bednii la zărele muncitorești. Cu un an mai tîrziu, el va deveni membru al Partidului Bolșevic și colaborator statornic al „Pravdei“ — de la primul număr al acesteia. Erau anii cînd din bezna reacțiunii stolpîniste prindeau să mijcească zărele viitorului. Erau anii creșterii impetuoase a noului avînt revoluționar.

Evenimentele de seamă ale acestei pe-

rioadă și-au găsit în Bednii cronicarul pasionat, principal și combativ, înzestrat cu un talent viguros și multiplu. Grevele și demonstrațiile muncitorilor din ce în ce mai puternice, procesul de radicalizare a maselor țărănimii sărace, represiunile sîngeroase ale țarismului — iată împrejurările care se impun atenției lui Bednii și fac obiectul poeziei sale.

Dornic să asigure versurilor lui eficiența maximă, poetul se consacră aproape în întregime satirei politice, fabula devenind specia sa favorită. Motivul inițial a fost desigur acela de a străbate prin rigorile cenzurii țariste. Mai intervine și o altă cauză. Bednii își dedica scrierile celor mai largi mase ale poporului muncitor. Și este cunoscută predilecția maselor pentru adevărurile înfățișate în haina pildei, a povestirii cu tîlc. Înțelegînd perfect aceste înclinații și preferințe, Bednii crează o poezie didactică în sensul cel mai bun al cuvîntului: străină de orice dascăleală plicticoasă, dar extrem de bogată în învățămînte. O trăsătură inovatoare a fabulelor sale o reprezintă caracterul foarte transparent al alegoriei. Aluzia la persoane și evenimente poate fi deslușită adesea, fără concursul notelor explicative. Iar actualitatea strofelor prin care Bednii demască demagogia partidelor burgheze și aceea — mai periculoasă — a social-reformiștilor n-a suferit nici o eclipsă.

Importanța operei lui Bednii pentru cauza revoluției ce se pregătea n-a întîrziat să capete o strălucită recunoaștere. Lenin, aflat în exil, îi semnala lui Gorki, într-o scrisoare din mai 1913, fabulele lui Demian Bednii, îi recomanda să le citească și îi cerea părerea asupra lor¹⁾. „Mi-a subliniat adeseori, cu insistență, însemnătatea agitatorică a operei lui Demian Bednii“²⁾ — va nota mai tîrziu Gorki, vorbind despre Lenin.

Izbucnirea Marii Revoluții îl găsește pe poet la postul său. El dăruiește maselor înflăcărâte cîntece de luptă, printre care

cu o forță extraordinară răsună „Marseill-eza comunistă“. Versurile lui Bednii, pășind cot la cot cu ostașii de frunte ai revoluției, capătă o irezistibilă cadență de marș: „**Ridicați-vă! Foc fiți, urgie! / Înainte, armată de jar! / Pentru ultima, grea bătălie, / Intăriți strînsul front Proletar! / La arme cu toți, să sfărîmăm jugul greu! / La arme, cu elan și credință! / La moarte sau la biruință, / Nainte! Și mai dirz! Mereu!**“.

În anii războiului civil, Bednii se află neconținut printre soldații Armatei Roșii, „trăind pe front asalt după asalt“. Activitatea sa creatoare devine de-a dreptul prodigioasă. Ea se concentrează acum asupra marșului și a cîntecului de mase — genuri îndrăgite în chip deosebit de ostași.

Incheierea victorioasă a războiului civil marchează începutul unei noi perioade în viața statului sovietic: aceea a construcției pașnice, a refacerii economice, a făuririi bazelor socialismului. În fața noilor sarcini, Bednii manifestă avîntul și promtitudinea ce l-au caracterizat întotdeauna. În ritmul viu al cîntecelor sale se împletesc lozincile arzătoare ale partidului, care căluzesc efortul constructiv al maselor: „**Cu arma-n mînă, toți ereții — / Vrăjmașii cruzi — i-am alungat. / Prin muncă să redăm azi vieții/ Rusia, comunistul stat**“ („Binecuvîntare“).

Atenția lui Bednii se îndreaptă cu precădere către figurile oamenilor simpli, constructori ai socialismului. Poetul salută cu entuziasm mlădițele modeste, dar pline de vigoare ale noului care „își șește ca o apă vie“. Niște versuri ale sale sînt dedicate unei femei care — prima la ea în sat — a părăsit lectura ceaslovului în favoarea unei reviste agrotehnice. O altă poezie — poate cea mai frumoasă din volum („Tracțiunea“) — este un adevărat imn închinat unui comunist de rînd, care muncește pe brînci, nu se dă înlături de la nici o sarcină obștească, înfruntă cu dirzenie toate greutățile: muncitorul feroviar Emelian Dimitrenko. „E bogat, negreșit“, spune despre el poetul, și ne face să simțim efectiv bogăția sufletească fără

¹⁾ „Lenin despre cultură și artă“, pag. 492

²⁾ Op. cit., pag. 613

asemuire a omului simplu, care își închină eforturile construirii noii orînduirii.

Pe linia unor preocupări anterioare, Bednii continuă și în noile împrejurări creația sa în domeniul satiric, îmbrățișînd o mare varietate de specii: fabula, epigrama, parodia, pamphletul, foiletonul versificat. În poeziile de acest tip, care adesea au ca punct de plecare o știre citată din presă, Bednii fixează atitudinea sa în legătură cu evenimentele curente, îndeosebi cele de ordin internațional. Glasul poetului se ridică împotriva imperialismului prădalnic și agresiv, împotriva vlăstarului său — fascismul, împotriva uneltirilor de război. Străbate prin aceste versuri ale lui Bednii o nepotolită minie, o mare îndrîjire, a cărei natură specifică o definește poetul însuși, autointitulîndu-se: „**Mujicul acesta de obîrșie cumplită**“ sau altundeva: „**Demian Bednii, țărănoii dracului**“.

De aceeași natură specifică se cuvine să legăm tonul obișnuit al poeziei lui Bednii, căreia îi este propriu umorul de factură populară, în care întîlnim frecvent întorsături dialectale (traducerea izbutită a lui Geo Dumitrescu menține această atmosferă stilistică prin termeni ca: brava, mulțămim, aista, lucrî slobod, ghizuină, etc.) și se întrefeș proverbele, zicalele: „**Să n-ai hodină / Cit nu-i năpîrca praf și tină!**“. „**Avem noi bardă pentru gîtul lui**“ ș.a. Sînt și acestea dovezi în legătură cu modul cum a știut poetul să-și respecte profesia de credință: „**Mi-e dragă forma vie, clară, / Pe struna-nregului popor, / Calc drum bătătorit de țară / Și scriu în graiul tuturor**“.

În anii Marelui Război pentru Apărarea

Patriei Sovietice, versurile lui Demian Bednii îmbracă din nou haină ostășească. Poetul îndeamnă la luptă, glorifică eroismul celor de pe front și din spatele frontului, însuflă tuturor încrederea în izbîndă: „**Vom da 'napoi dușmanul. Cred în poporul meu / Cu o nezdruincată și veșnică putere**“. Bednii a încetat din viață la 25 mai 1945, după ce înălțase victoriei „**frenetic imn de slavă**“.

* * *

Poetul s-a numit, în actele de stare civilă, Efim Alexeevici Pridorov. Demian Bednii, Demian Săracul, era personajul uneia din bucățile sale: un țaran neînduplecat, simbol al răzvrătirii maselor asuprite. În asemenea măsură s-a identificat poetul cu suferințele și aspirațiile eroului său, încît nu i-a mai rămas decît să-i împrumute și numele. În acest chip original s-a pecetluit legămîntul definitiv al lui Bednii cu poporul său: „**Popor iubit, ce lupfi și-nduri, / Mi-e scumpă doar măsura-ți dreaptă, / Cea mai deplină-ntre măsuri**...“

Creația lui Bednii oferă poezilor noștri un prilej de fecundă meditație în legătură cu rosturile artei lor. Ea este o invitație concretă la îmbrățișarea vie a temelor actualității, la eficiență, la combativitate principială. Despre versurile lui Demian Bednii, Maiakovski nota în „Cum se fac versurile?“, următoarele: „comandă socială actuală, just înțeleasă, urmărirea precisă a unui scop — conform cerințelor muncitorilor și țărănilor...“ Ce elogiu mai înalt i-am putea aduce poetului?

GEO ȘERBAN

LIRICA VEREI INBER

Al doilea volum al Operelor alese din creația Verei Inber este, în întregime, rezervat poeziei. Cunoscută pînă acum doar parțial, activitatea poetică a scriitoarei sovietice impune prin amploare, cît și prin

varietatea și bogăția vibrației lirice. Succesiunea cronologică a versurilor face clar procesul de maturizare și de împlinire a unei personalități poetice distincte. Evoluția Verei Inber — de la lirismul intim al

versurilor din tinerețe, datînd încă din anii premergători Revoluției, pînă la expresia intens-dramatică a marilor sentimente colective din versurile dăltuite în timpul blocajului Leningradului — urmează o traectorie ascendentă. Progresul se evidențiază pe măsură ce orizontul poetei devine tot mai cuprinzător, depășind faza inițială limitată la sugestia unor stări afective trecătoare și la înregistrarea ușoară a senzațiilor de moment.

Este în poeziile acestei prime faze o emoție reală, dar mult rarefiată și care abia așteaptă să fie valorificată. Instanțenele grațioase sînt uneori reduse la simplul exercițiu al corespondențelor simbolice :

**Au și trecut viticultorii cu coșurile pline,
S-au strîns dovleci copți de prin grădini.
Și primul fum, ca mierea de albine,
La orașeni s-a-nvolburat peste cămine.**

**Vinturile văzduhului de toamnă, domoale,
Duc jîpete de păsări călătoare...**

**În zile ca acestea poți, se pare,
Să-făurești sublimul cu mijloacele banale.**

Inzestrată pe lîngă sensibilitate și cu multă fantezie, poeta își face un deliciu din a descoperi potențele poetice ale banalului. Ea încearcă să descifreze misterii universului, recurgînd la morcov, la ceapă, la castraveți și pepeni topotani, într-o manieră care-l amintește pe Voronca al nostru. Bine-înțeles, totul este tratat cu un humor puțin deghizat, pe care traducătorul — Virgil Teodorescu — a știut să-l evidențieze printr-un metaforism savuros („Peste noianul mugurilor verzi“ și, mai ales, „Cărbunele“).

Lirica Verei Inber cîștigă în densitate pe măsură ce poeta se pătrunde de aspirațiile poporului eliberat de Revoluție, pornit să-și făurească o viață nouă. Fără a renunța la înclinația proprie spre interiorizare, poeta atinge acum coarde sufletești complexe, a căror rezonanță este incomparabil mai profundă și mai durabilă. Locul aspectelor fugitive îl iau, de astă dată, evenimentele capitale încrustate în memorie după ce au fost trăite cu pasiune.

Memoria moartă este solicitată pentru a face sensibilă măreția lui Octombrie ori impunătoarea existență a lui Lenin. Este și un mijloc de a filtra evenimentul, de a-l comunica în surdina, lucru care convine temperamentului declarat anti-retoric al Verei Inber („Nu-mi fac din patos sabie și scut“). Aceasta implică o deosebită capacitate de concentrare, în sprijinul căreia poeta aduce darul plasticității de la început remarcată. Astfel dorul de Moscova — care este numai o parte a mîndriei patriotice specifice omului sovietic, mîndrie ce-și află expresia pasionată în multe din creațiile poetei — se caracterizează plastic prin amănunte ale vieții. Dezvoltată la un potențial superior, dispoziția de altă dată pentru valorile poetice ale banalului devine în faza maturității un adevărat talent de a descoperi și releva poezia cotidianului, semnificațiile sale larg generalizatoare. O izbită ilustrare a acestor virtuți oferă poezia „Moscova în Norvegia“, cu elocvența-i schimbare de planuri și asociații îndrăznețe menite să traducă înălțătorul sentiment al solidarității muncitorești internaționale.

Se produce nu numai o reevaluare a mijloacelor artistice de care poeta dispune și o revitalizare a sensibilității. Tematica majoră a poeziei de maturitate a Verei Inber rezultă din trăirea intensă a prezentului, marcată prin trecerea de la contemplație la participare. Un poem ca „O stea deasupra lumii“, expresie a dragostei nețărmurite pentru Patria Socialistă, reflectă conștiința acestei participări la înfăptuirea unor realizări mărețe care trezesc respectul și admirația întregii omeniri. Nu produce nici o mirare că, în asemenea condiții, tristețea îmbătrînirii, altădată motiv de melancolizare, poate fi convertită în substanță poetică tonică :

**Tu strofa mea, revarsă-te discret —
De e ceva măreț sub soare,
E coeficientul acțiunii binefăcătoare
A tristeții asupra unui suflet de poet.**

**Îmbătrînești, generație-a mea ? Fie și-așa !
După planul și soarta obștească,**

**Pentru socialism poți obliga
Chiar și tristețea să muncească.**

(traducere de H. Grănescu)

În două creații de largă respirație — „Drumul apei” și „Meridianul din Pulkovo” — poeta și-a investit toate resursele, obținând mai ales în al doilea caz, realizările cele mai reprezentative. „Drumul apei” este o suită de poeme, având o temă comună, însă destul de precisă pentru a nu permite divagații. Compoziția scontează pe efectul contrastant dintre înățășarea sumbră a ținuturilor arse de secetă și privescerea înfloritoare oferită de locurile pe unde oameni sovietici au construit marele canal Fergana învingând vitregia naturii. În zugrăvirea ținuturilor secetoase, poeta asociază imaginea asupririi colonialiste care sporește mizeria poporului iranian. Sînt versuri cu un accent anti-imperialist viguros. Devin și mai convingătoare aceste versuri prin confruntare cu acelea închinatelor faptelor oamenilor sovietici, care muncesc liberi pentru fericirea

lor, urmînd drumul arătat de Partid. Călăuș poem „Meridianul din Pulkovo” reprezintă echivalentul poetic al „asediului”, jurnal din timpul luptei locuitorilor Leningradului împotriva invadatorilor fasciști. Ca și în „Asediul”, în „Meridianul din Pulkovo” Vera Inber exprimă grandoarea celor ce au rezistat blocadei, neclințiți în convingerea că victoria finală va fi de partea lor. Convingerea aceasta traduce forța umanismului socialist, a omului educat în spiritul dragostei pentru cuceririle Revoluției, știind să apere cu prețul celor mai mari jertfe Patria atacată. În chip simbolic, poemul acesta constituie un elogiu adus nu numai orașului erou, ci și omului sovietic, demnității, fermității și îndrăznelii revoluționare.

O poezie care este capabilă să transmită asemenea sentimente nobile își are asigurată calea spre inimile unui mare număr de cititori. Traducerea volumului recent publicat prelungeste această cale și pe meleagurile noastre, unde Vera Inber și-a cucerit mai dinainte încă prietenii statornice și admirații îndreptățite.

LA ANIVERSAREA LUI IORGU IORDAN

Sărbătorirea academicianului Iorgu Iordan — care a împlinit în ziua de 30 septembrie 1958 vârsta de 70 de ani — reprezintă un omagiu bine meritat opiniei noastre publice pentru unul din slujitorii cei mai harnici și cei mai devotați ai științei românești.

Personalitatea academicianului Iorgu Iordan — care timp de cincizeci de ani și-a consacrat întreaga energie activității științifice și didactice — este binecunoscută atât în țară cât și peste hotare. Impozantul volum omagial de aproape o mie de pagini — alcătuit din peste o sută douăzeci lucrări științifice scrise atât de foștii elevi și colegi cât și de oamenii de știință străini, mărturisesc — alături de tabula gratulorie din fruntea cărții — prestigiul considerabil de care se bucură savantul român.

Dar sărbătoritul de astăzi nu este numai un mare savant. Participarea la mișcarea antifascistă dinainte de eliberare, lungă și asidua activitate în cadrul organizațiilor obștești după 23 August, au desvăluit în savantul cu renume un mare patriot, un mare cetățean, pentru care minuțioasa migălire a textelor, munca îndelungă de bibliotecă și de cabinet, atât de absorbantă pentru unii filologi nu a dus la o îndepărtare de viață, la o îngustare a orizontului.

Născut în anul răscoalelor țărănești, în 1888, Iorgu Iordan s-a dedicat de timpuriu filologiei române la Facultatea de Litere de la Iași, unde i-a avut profesori și apoi colegi pe Al. Philippide și pe D. Ibrăileanu. Cercetător exhaustiv al limbilor romanice pe care le cunoaște în toate tainele lor, el aduce în tratarea problemelor atât aportul unui bun teoretician cât și familiarizarea cu specificul tradițiilor orale și a literaturilor respective. Lucrarea sa „Introducere în studiul lingvisticii romanice” editată atât în țară cât și în străinătate, reprezintă o operă fundamentală în materie.

Alături de filologia romanică, Iorgu Iordan este un bun cunoscător al slavisticii precum și al filologiei germanice.

Toate acestea i-au îngăduit să aducă în tratarea problemelor limbii române o contribuție de cea mai mare importanță, fără de care nu s-ar putea închipui dezvoltarea lingvisticii românești. „Gramatica limbii române” (București, 1937), Stilistica limbii române (București, 1944), Limba română actuală, O gramatică a greșelilor (Ian. 1943) sau „Limba română contemporană” alături de studiile de toponomastică îmbină istorismul cu actualitatea, leagă teoria de practica nemijlocită a limbii vorbite, clarifică fenomene lingvistice în plină desfășurare vădind un observator atent și viu al realităților sociale din jurul său.

În acest sens, acad. Iorgu Iordan s-a ocupat și de limba operelor literare. Preocupările sale în direcția esteticii lingvistice, lucrări ca „Limba eroilor lui Caragiale”, „Limba lui Eminescu”, „Limba lui Creangă” dovedesc nu numai experiența unui filolog, ci și

o excelentă cunoaștere a fenomenului literar, care cercetează limba ca un element constitutiv în sistemul operei literare.

Mai puțin cunoscut, pedagogul Iorgu Iordan a croit o pîrtie trainică în universitatea romînească. Cine i-a fost student, nu va putea să uite ținuta obiectivă, rigurozitatea și precizia, spiritul critic, bună credința care caracterizau expunerile sale rostite jără poză, modestia și meticulozitatea unui mare și adevărat savant.

La a 70-a aniversare a sa, Partidul și Guvernul i-au acordat înalta distincție 'Steaua Republicii Populare Romîne clasa I-a. Această prețuire consacră odată mai mult prestigiul și autoritatea de care se bucură savantul român. Viața Romînească se alătură din toată inima omagiului unanîm al opiniei publice.

V. R.

LA AL 100-lea NUMĂR AL REVISTEI „STEAUA“

De curînd, „Steaua“ a împlinit 100 de numere. Dorim cu acest prilej colectioului redacțional noi succese și-i transmitem salutul nostru tovărășesc.

Adăugate celor cincizeci de numere ale „Almanahului literar“, o sută de numere ale revistei lunare din Cluj „Steaua“ — apărută în 1954 odată cu trecerea spre o nouă etapă calitativă a șostului Almanah — înseamnă un efort perseverent, continuu, care n-a întîrziat să dea rezultate remarcabile. Unul din meritele cele mai însemnate ale revistei de la Cluj este acela de a fi stimulat creația originală, de a fi făcut cunoscut pe tot întinsul țării o serie întreagă de talente noi, care au adus un aport substanțial în dezvoltarea literaturii noastre.

Înscriindu-se în tradiția intelectuală atît de bogată pe care și-a creat-o Clujul, revista „Steaua“ a reușit să devină un for reprezentativ al noii vieți culturale din Ardeal, depășind dintru început îngustimile caracteristice vechilor reviste provinciale.

Avînd în raza atenției întregul front literar, „Steaua“ are menirea de a aduce o contribuție proprie la crearea unei literaturi realist-socialiste, de a fi o tribună a luptei pentru socialism și pentru făurirea unei culturi noi. An de an, revista și-a îmbogățit sumarul cîștigînd în profunzime prin includerea preocupărilor de ordin artistic (muzică, teatru) și de ordin științific, prin atragerea în cercul colaboratorilor a unor personalități de prestigiu. Revista are merite și în ceea ce privește strîngerea prieteniei frățești cu scriitori aparținînd naționalităților conlocuitoare, în special cea maghiară, a cărei activitate culturală în

condițiile democrației populare cunoaște un deosebit avînt. Revista a publicat de asemenea traduceri din literatura universală, recenzii, etc. „Steaua“ s-a impus de la început printr-o fizionomie deosebită, printr-un conținut viu și variat.

„Viața Romînească“ transmite colectioului de redacție al Stelei salutul ei călduros și-i urează noi succese în realizarea obiectivului fundamental comun: crearea unei literaturi realist-socialiste pătrunse de spirit de partid. Apreciînd rezultatele obținute, nu putem totodată să nu amintim de faptul că în lunile din urmă revista a fost criticată în repetate rînduri atît în legătură cu unele lucrări literare pe care le-a publicat cît și pentru unele materiale de critică și istorie literară. Chiar numărul festiv, care prezintă mai aleș în sectorul de proză un material interesant și lucrări reușite pe teme actuale, nu este scutit de unele erori și lipsuri; unele poezii evazioniste sau pur și simplu dulcege, tocirea spiritului autocritic în materialele de bilanț, concepute în spirit apologetic. Desigur însă că redacția revistei „Steaua“ are în colectivul ei precum și în largul cerc de colaboratori aparținînd tuturor generațiilor, suficiente resurse pentru a înlătura aceste lipsuri și a păși cu și mai mare hotărîre pe drumul literaturii pătrunse de spirit de partid, combătînd cu fermitate influențele ideologiei burgheze și înmulțind succesele sale tîe pînă acum. Ti urăm revistei clujene de care ne leagă idealul comun al făuririi unei culturi noi, socialiste, viață lungă și noi realizări pe drumul luminos al creației militante.

Redacția

CARNET TEATRAL

Două piese la Teatrul Muncitoresc C. F. R.:
„Răzeșii lui Bogdan” de E. Maței și „Napolî, orașul milionarilor”
de Eduardo de Filippo

În ultimul timp au apărut câteva opere inspirate din viața răzeșilor. Mîndria urmașilor țaranilor liberi, care în urma presiunii economice a capitalismului și-au pierdut de fapt pămînturile și drepturile continuînd însă să se agațe cu disperare de vechiul mit al „răzășiei” poate forma obiectul unor povestiri tragice (cum este „La răzeși” de V. Em. Galan) dar și obiectul unei comedii. Este cazul piesei lui E. Maței „Răzeșii lui Bogdan”.

Piesa suferă desigur de unele deficiențe serioase, în primul rînd de construcție. Intriga este îmbucătățită, fiecare act nu reia firul dramatic al actului anterior și se prezintă „într-o bucată”, așa în cit la un moment dat ai impresia unei suite de piese într-un act. Totuși există o dominanță și aceasta este fringerea șovăielilor răzeșilor înainte de intrarea în gospodăria colectivă; actele succesive apar astfel ca o frescă a satului de răzeși într-un moment crucial al existenței sale: înainte de a porni pe drumul colectivizării.

Localizată în mediul răzășesc, tema nu oferă numai un plus de „pitoresc”. Mîndria stimulată de sentimentul vechimii este aptă să contribuie la sporirea dramatismului acțiunii. Însă datele fundamentale rămîn aceleași și este meritul lui E. Maței de a fi înțeles aceasta.

În fața noastră ni se perindă locuitorii unui sat cu o structură predominantă de mijlocași, la care sentimentul proprietății, intensificat de mîndria răzășească se luptă cu teama ca vremurile apuse ale boierilor împilatori să nu se întoarcă.

Aceste vremuri nu se întorc. Însă se întoarce fostul vechil al moșierului (interpretat de N. Sireteanu). El se împotrivesc — într-un fel cam prea lipsit de eficacitate — perspectivei unei noi vieți, execută o „vendettă” cam arbitrară, riscîndu-și pielea aproape gratuit. Această întîmplare grăbește (puțin cam artificial) desnodămîntul. Puterea exemplului — a gospodăriei colective din satul vecin — și problemele complexe legate de popularizarea exemplului pozitiv ar fi trebuit să joace în piesă un rol mai mare.

Rămîne însă în picioare zugrăvirea veridică a năzuințelor țărănimii de a scăpa în sfîrșit de sărăcie, problema, „urnirii” masei către o viață mai bună. Șovăielile mijlocașilor, frămîntările diferitelor familii sînt motivate psihologic cu veridicitate. Ni se prezintă o întregă gamă a impulsurilor contradictorii care pot ține în loc un mijlocaș și prin acest mijloc ni se sugerează multiplicitatea problemelor pe care le pune colectivizarea. Sentimentul proprietății se ascunde după tot felul de obiceiuri, de superstiții și datini.

Calitatea principală a acestei fresce dramatice este *autenticitatea*. În primul rînd autenticitatea dialogului: oamenii vorbesc într-o limbă firească, moldovenească fără artificii și fără ostentație. Dialogul este viu și, păstrînd proporțiile, se poate spune că este

uneori „spumos“, întotdeauna hazliu, fără Deh! și fără Hm! În al doilea rînd, trebuie remarcată calitatea teatrală a dialogului, o calitate cu atît mai însemnată cu cît nu se regăsește prea frecvent în piesele noastre cu temă țărănească.

În al treilea rînd, autenticitatea (acuma de data aceasta cu rezerve) caracterelor. Piesa nu se distinge printr-o psihologie aprofundată, viața spirituală a eroilor nu este redată în complexitate, scriitorul caricaturizează uneori excesiv (mai ales contradicțiile de natură „familială“ din actul II), utilizează uneori efecte exterioare dînd în parte și o rezolvare din afara conflictului (Agresiunea fostului vechil joacă astfel din punct de vedere al conflictului de bază al piesei rolul unui *deus ex machina*). Însă oamenii sînt veridici cu psihologia lor specifică, cu mîndria ușor ridiculă și satul cu răzeși trăiește pe scenă cu frămîntările și cu reacțiile lui autentice. Demn de remarcat este că aceste frămîntări au fost înțelese foarte bine de actorii teatrului muncitoresc C.F.R. care au contribuit din plin la reușita spectacolului. Scenele de la poarta „jităriei“ devenită un fel de „agora“ a satului sînt interpretate cu un ascuțit simț al nuanțelor. Regizorul spectacolului — Horea Popescu — se dovedește încă odată un bun realizator de atmosferă. Colea Răutu a reușit să scoată în relief profilul unui erou pozitiv, activistul Vasilache, deși textul îi oferea puține posibilități. În schimb, atît Ernest Maței (chiaburul Porsî) cît și N. Sireteanu (fostul vătăf) nu au avut cum să depășească caracterul liniar și schematic al unor roluri care ar fi trebuit să fie centrale în țesătura dramatică a piesei. Neli Ștefănescu-Nicolau în rolul unei îndrăcite neveste de mijlocăș cu motive simple însă „temeinice“ de a oscila, a dominat literalmente actul doi făcînd din rolul ei o adevărată „bucată de brăvură“.

În rezumat „Răzeșii lui Bogdan“, manifestînd o întreagă gamă de deficiențe specifice debutului, oferă o serie de profiluri — sau numai schițe de profil, — din lumea unui sat moldovean de astăzi. Iar entuziasmul cu care teatrul din Giulești a interpretat această piesă a unui coleg ne demonstrează din nou că avem în față o excelentă echipă pentru interpretarea repertoriului contemporan. Aplauzele cu care publicul bucureștean a salutat la scenă deschisă replicile piesei, ne sugerează succesul pe care l-ar putea avea această piesă prezentată pe scena căminelor culturale, în satele noastre.

★

Eduardo de Filippo se prezintă în fața spectatorilor noștri cu a treia piesă în ultima stagiune. E vorba de cea mai „neorealistică“ dintre ele: „Napoli, orașul milionarilor“ sau mai corect „Napoli, milionar“. Este o piesă care sintetizează oarecum calitățile și deficiențele autorului, remarcabilul său simț scenic, dragostea pentru oamenii „de jos“, pentru umiliții și ofensații vieții citadine din sudul Italiei (mai precis: învinșii, ratații), protestul înăbușit față de mecanica vieții sociale, poezia vieții cotidiene și un deznodămint melodramatic de multe ori salutar, scenic, însă uneori agasant și ieftin.

În piesa de față este vorba de transformarea familiei tramvaistului Genarro într-un cuib de speculanți (acțiunea se petrece în timpul celui de-al doilea război mondial și după aceea), transformare care are loc în ciuda opoziției îndrînjite a capului familiei, Genarro: tramvaist, pensionar al statului, muritor de foame, arestat, deportat, prizonier de război și unul din numeroșii „inadaptabili“ ai Italiei „la ora americană“. Humorul și spiritul zeflemist al autorului se exercită din plin împotriva profitorilor, îmbogățitorilor de război, împotriva tuturor naivilor care au așteptat de la ocupația americană „raii pe pămînt“.

Tot ceea ce intră în sfera dramelor cotidiene este transpus cu acuratețe iar sentimentul de firesc, de autenticitate este covârșitor ca de altfel în mai toate piesele lui Eduardo de Filippo. Autorul nu evită burlescul, și acesta se înserează foarte bine în țesătura piesei sale. Piesa evoluează, spumoasă și colorată, ici hazlie, ici melancolică și duioasă ca o canțonetă napolitană.

Dar aceasta definește și limitele lui Eduardo de Filippo: o asemenea piesă nu este și nu poate fi mai mult decît o canțonetă. Căci ideea cîinței, a justiției imanente care plu-

tește asupra speculanților, pedepsirea aceasta exemplară gen „à voleur-voleur et demi“, convertirea peste noapte la o concepție samariteană a solidarității omenești — convertire neveridică care contrastează izbitor cu transformarea treptată a soției lui Genarro dintr-o femeie casnică cu necazuri într-o speculantă lipsită de milă — toate aceste elemente excesive, melodramatice, sînt puțin convingătoare și distonează cu cadrul piesei și cu ceea ce se întîmplă în deosebi în lumea capitalistă.

În piesele lui Filippo ferestrele sînt larg deschise spre viața cotidiană a maselor, spre durerile și frămîntările ei de fiecare zi. Și tocmai de aceea absența celor „patruzeci la sută“, a elementelor înaintate, a oamenilor care se opun activ este cu atît mai izbitoră. Desigur, în Genarro, noi întrezărim pe viitorul adversar al orînduirii capitaliste. Însă gîndiți-vă ce-ar însemna „cronicile“ lui Vasco Pratolini fără lupta antifascistă, fără acțiunea curajoasă a celor mai hotărîți „copii ai străzii“. Dar să nu cerem autorului ceea ce nu ne poate da.

Acestea fiind zise, trebuie din nou să remarcăm omogenitatea echipei din Giulești care a reușit să creeze alături de un bun „stil țărănesc“ — așa cum am văzut mai sus — și un tot atît de reușit spirit „foburian“. (vezi „Domnișoara Nastasia“). În „Napoli, milionar“ regia nu a fost însă întotdeauna bine inspirată, ca de pildă în ultimul act cînd elementele melodramatice ale piesei sînt violent scoase în relief, factura spumoasă și verva amabilă cedînd locul tragediei, Genarro căpătînd aere de milionar iar „căința“ generală subliniată cu ostentație. Inchipuiți-vă „Titanic, vals“ cu o atmosferă specifică dramelor lui Ibsen.

*

Teatrul Municipal: „Sfînta Ioana“, piesă în trei acte de G. Bernard Shaw.

Dramaturgia lui Shaw se înserează într-un moment de cotitură a literaturii europene, în momentul în care apar la orizont zorii literaturii socialiste. Fără a fi ajuns încă la socialismul științific, creația lui Shaw se așează — așa cum au demonstrat recent istoriografii sovietici — la izvoarele a ceea ce într-o etapă superioară, ulterioară, va fi realismul socialist.

Este de aceea firesc ca astăzi creația lui Shaw să fi atras atenția teatrelor noastre. Cu mult timp în urmă, ea l-a preocupat și pe Camil Petrescu asupra căruia unele din piesele dramaturgului irlandez au exercitat o trainică și rodnică influență. Despre „Sfînta Ioana“ autorul lui Danton scria: „Valoarea imensă a operei lui B. Shaw stă în aceea că a creat o Ioană adevărată, profund umană, dumnezească numai prin nevinovăția ei. Este poate singura dată cînd acest mare ironist, crează un suflet mare, și drama care îl interesa era lupta unui suflet împotriva stringențelor legale. Numai așa are sens gestul Ioanei de a semna actul de pocăință și mai cu seamă numai așa are sens ruperea acestui act cînd vede că el nu-i aduce libertatea. O sfîntă nu ar fi avut nevoie de această libertate, ci dimpotrivă ar fi căutat să se închidă fie și numai într-o mînăstire. De altminteri orice s-ar spune Ioana a condus armate, a cîștigat bătălii“.

Aceste rînduri scrise trei ani după premiera piesei (1923) sintetizează exact semnificația majoră a „Sfîntei Ioana“ în ansamblul operei lui Shaw. G.B.S. spulberă mitul, nu ridiculizîndu-l, caricaturizînd sau reducînd evenimentul la nivelul burlescului, ci dezvoltîndu-i adevărata perspectivă, condiționarea istorică. Pe această bază ne prezintă ipoteza psihologică, cea mai verosimilă, cea mai apropiată de evenimentul istoric „așa cum de fapt s-a întîmplat“. Spre deosebire de istoria lui Cezar și a Cleopatrei sau de aventura lui Napoleon din „Omul destinului“, în piesa de față faptul istoric nu este numai un pretext, o trambulină pentru expunerea propriei filozofii, așa cum se crede uneori, ci interesul autorului merge către interpretarea veridică, către explicația istorico-științifică. „Sfînta Ioana“ este piesa istorică a lui Shaw, cea mai apropiată de o concepție științifică

asupra istoriei. De aceia — și aceasta este important din punct de vedere estetic — ea este și cea mai profundă, cea mai plină de semnificații filozofice.

Tragedia Ioanei, această tinărată fată de 19 ani, este într-un anumit fel tipică pentru o anumită etapă a istoriei, o chintesență a evului mediu, a fanatismului ideilor abstracte, o demascare a logicii funeste după care se conduc tribunalele instituite împotriva libertății. Piesa lui Shaw se înscrie atît împotriva interpretărilor existențialiste contemporane, cit și împotriva concepției protestante a tragediei „Ioanei d'Arc”. „Ceea ce este tragic în moartea Ioanei — pretind existențialiștii creștini (Gabriel Marcel) — este faptul că această moarte se datorește nu unor criminali ci unor oameni care au crezut că exprimă prin actele lor zelul și devotamentul loial față de credință”. Polonezul Widzyski care a scris recent o dramă consacrată Ioanei d'Arc și publicată în revista lunară „La Pologne”, prelinde și el că esența tragediei Ioanei constă în faptul că ea a fost condamnată în numele ideilor, la care ținea și pentru care lupta. Aici este de semnalat că în locul unei viziuni marxiste a înțelegerii clare a mobilurilor materiale, a luptei de clasă, ni se propune o viziune echivocă, o ambiguitate fundamentală care șterge deosebirea între asupriți și asupritori, între călăi și victimă. Bernard Shaw aduce însă tragedia pe pămînt arătînd că în spatele „devoțiunii pentru marea idee” a episcopului Cauchon sau a arhiepiscopului primat se găsesc interese materiale foarte concrete care fac biserica feudală să se alăture forțelor „laice” aristocratice reacționare. În ceea ce privește fecioara din Domremy, acțiunea ei corespunde năzuințelor micii burghezii rurale și a maselor largi ale țărănimii care vedeau în unificarea țării și în regalitate un sprijin împotriva exploatării feudale. Alții — de data aceasta catolici „ortodoxi” — referindu-se la „victoria postumă” a Ioanei, trecută în 1920 printre sfinții bisericii, în urma unui edict al Papei — afirmă că epilogul istoriei Ioanei este fericit din moment ce ideile ei au învins. Însă Bernard Shaw înțelege să dea — într-un chip foarte spiritual — un alt epilog — arătînd cum în 1920, în momentul canonizării ei, lumea capitalistă ar fi respins cu ipocrizie ceea ce de fapt se ascundea în spatele acestei „reabilitări postume”: nonconformismul eroinei, dorința ei de a scutura jugul claselor de sus. Concepția asupra egalității și a superiorității morale a celor ce muncesc, sperie și astăzi „înalta societate” britanică (după cum o demonstrează disputa în jurul școlilor comunale. Și astăzi burghezia britanică este îngrozită la ideea că oamenii de jos ar putea guverna țara și ar putea intra în școlile selecționate pentru nobilime.)

Și mai este încă ceva, de fapt lucrul cel mai important. Shaw nu este un adept al cultului personalității și el o readuce pe Ioana la scara muritorilor de rînd, arătînd că toate miracolele ei sînt în ultimă instanță opera vitejiei și eroismului maselor. Piesa arată limpede că în momentul în care Ioana pierde sprijinul soldaților ea nu mai înseamnă nimic și nici un Dumnezeu n-o mai poate ajuta.

În acest sens, reducînd supraoamenii la scara umană, piesa lui Shaw reprezintă și astăzi un pamilet împotriva credulității bigote, împotriva speculării superstițiilor și a înscenărilor spectaculoase, de tipul Maglavit sau Lourdes. Acest aspect al problemei este foarte clar în piesă și anti-miraculosul lui Shaw lovește din plin în doctrina „omului providențial”, doctrină, care, bîntuie astăzi din nefericire chiar în țara lui Descartes. Din păcate, caietul-program „select” pe care ni-l pune la dispoziție Teatrul Municipal, cu valoroase date istorice și detalii asupra epocii, omite în mare măsură aceste „detalii”.

Nu însă regia și interpretarea spectacolului, care s-au dovedit la înălțime.

Înțelegînd că piesa nu este mister medieval, regizorul Liviu Ciulei a scos în evidență tot ceea ce relevă condițiile materiale ale dramei, cadrul social. Mizeria materială a nobililor scăpătați, mizerie care explică alăturarea lor la cauza unificării naționale este sugestiv prezentată în actul I — „Castelul lui Robert de Beaudricourt”. În contrast cu aceasta, luxul și distincția amabilă a contelui Wawrick, excelent interpretat de M. Sep-

tilici demască conținutul de clasă al războiului „sfânt“ purtat de englezi și anumite „permanențe“ ale politicii guvernelor britanice în ultimele veacuri.

În rolul Ioanei d'Arc, Clody Berthola rupe cu o tradiție instaurată în deosebi de teatrul francez (Ludmila Pitöeff) și prezintă fecioara din Domremy nu ca pe o divinitate, ca pe o sfință, ci ca pe o adevărată față din popor. Nu candoaie eterată, ci un om cinstit, conștient de ceea ce urmărește. Vocea are inflexiunile nevinovăției, privirea e pură însă nu există nici un nimb. Încă o realizare a acestei artiste de clasă, variată în nuanțe și care ne cucerește în această piesă.

Procesul este excelent pus în scenă, cu un simț deosebit de acut al nuanțelor. Fory Etterle ne prezintă un prelat subtil și fanatic, N. Botez un arhiepiscop de Reims, om de stat și vulpe șireată mai mult decît slujitor al domnului, — Mihai Basta relevă din plin ținuta imbecilă a unui Courcelles, în timp ce G. Măruță crează figura de neuitat a marchizului de Wawrick. În rolul capelanului englez, St. Ciubotărașu are o realizare într-adevăr shawiană, știut fiind că tocmai această specie de englezi șovini, ipocriți, ridiculi în căința și credința lor nestrămutată în superioritatea rasei anglosaxone a constituit dintotdeauna obiectul atacurilor lui Shaw (vezi și *Britanicus* din „Cezar și Cleopatra“).

Un spectacol, pe care fără îndoială l-ar fi salutat și autorul lui „Danton“.

Horia Bratu

SÎNT „DE BAZĂ“ ACESTE ARGUMENTE?

Un articol apărut în *Scrisul Bănățean* nr. 6/1958 poartă titlul categoric și definitiv „Argumente de bază“, capabil să sugereze pe lingă o prea liniștită conștiință de sine a autorului său (asta se mai întîmplă, nu e grav), promisiunea unei intervenții riguroase și principiale în dezbaterea problemelor literare de actualitate. Iată, ne-am zis, un articol care atacă dintr-o dată fondul problemei, fără inutiile oculuri, fără menajamente și precauții. Pe măsură însă ce înaintam în lectura articolului semnat de N. Ciobanu simțeam că lipsește totuși ceva, pe undeva. Lipseau argumentele de bază, tocmai cele de bază. Calitatea prin care articolul făgăduia de la bun început să impresioneze: rigoarea argumentației — întîrzia să se arate. Despre ce e vorba în articolul „Argumente de bază“? Despre orice, despre T o t. Cunoașteți probabil genul. Dar să nu exagerăm: în general pare să fie vorba despre literatură. A rezuma un asemenea articol e o misiune grea, dar frumoasă.

*

* *

„Fervoarea“ discuțiilor literare din ultima vreme își află explicația, ne spune autorul „și într-o cauză ca să zicem așa, de natură intrinsecă, a acestui fenomen artistic sub raportul evoluției lui istorice.“ Cauza „de natură intrinsecă“ pare să fie aceea că literatura noastră „a trecut de multă vreme de faza copilăriei și a adolescenței“. Treccm mai departe deși mărturisim că n-am priceput prea bine de ce această cauză este „de natură intrinsecă“.

Pentru explicarea maturității de care face dovadă literatura noastră e invocat „un lucru deosebit de semnificativ“ (observați că, în spiritul titlului, autorul continuă să-și pună singur note, cînd e vorba să-și atribuie un calificativ o face fără zgîrcenie) „...și anume, problema cu caracter de lege funcțională a noutății în literatură (și în genere în artă) se confundă — divizîndu-se, cu înseși cele două direcții principale ale istoriei artei moderne: cu realismul și cu antirealismul, acesta din urmă, concretizat în numeroasele-i variante“. Formularea ar putea fi acceptată, totuși așa cum se prezintă comportă cîteva precizări: a) dacă ținem cu tot dinadinsul la avantajele unei expresii logice.

putem afirma că „o problemă“ are „caracter de lege“? b) este „noutatea“ o lege „funcțională“ a literaturii? c) în ce fel se „divide“ o problemă? d) în ce fel se „confundă“ o lege „funcțională“ cu cele două direcții principale ale istoriei artei moderne, etc.? e) Cum se poate confunda un „lucru semnificativ“, o „problemă“ sau o „lege funcțională“ cu realismul și cu antirealismul în același timp?

„Convingerea protagoniștilor antirealismului că noutatea în artă poate fi satisfăcută prin aplecarea cu precădere asupra formei își are explicația și în eroarea fundamentală a ignorării funcției de bază a artei: cunoașterea.“ Ar fi de întrebare dacă a) „aplecarea cu precădere asupra formei“ nu reprezintă cumva o definiție cam sumară, și oarecum inexactă a antirealismului „concretizat în numeroasele variante“? b) Cunoașterea e oare „eroarea fundamentală a ignorării funcției de bază a artei“? Cunoașterea e o eroare și încă fundamentală? Sau a vrut criticul să spună altceva? Nimeni nu cred să-l fi împiedicat.

Pentru a defini noutatea literaturii criticul apelează la Tolstoi, citează de Tolstoi, nimerind din greșeală o frază în care marele scriitor atribuie conceptului de *nou* o valoare etică religioasă, înțelesul unui factor de „desăvârșire morală“ în sens creștin („Dar unde e noul, merit să împingă înainte societatea, să-i dezvăluie lipsurile, să-i deschidă ochii asupra unei noi căi către desăvârșirea morală?“) Criticul pare să fie preocupat de caracterizarea noutății revoluționare a literaturii realismului socialist. Printre argumentele „de bază“ aduse în demonstrarea acestui caracter nou și revoluționar, trebuie să înscrinem și „argumentul“ religios? Celelalte argumente s-au terminat? Nu, mai sînt argumentele, să le zicem cantitative: „Noutatea în artă și prin aceasta și originalitatea rezidă în plusul de observare a realității pe care creatorul este capabil să-l realizeze“. Cu alte cuvinte, problema noutății literaturii noastre se rezolvă nu în conținutul inedit de viață, nu în noutatea viziunii revoluționare asupra realității, ci pur și simplu într-un „plus de observare a realității“; e o simplă chestiune de aritmetică. Că această afirmație nu e o eroare accidentală, ci rezultatul unei convingeri senine, deducem și din aceea că autorul neîncrăzător în puterea de concentrare a cititorului său, stăruie, atrage din nou atenția că „valabilitatea scrierilor acestor autori, trebuie să arătăm, rezidă de fapt în conținutul lor autentic, realist, în sporul de cunoaștere a realității umane din vremea noastră“. Față de „conținutul autentic realist“ (care, fiindcă veni vorba, e propriu și creației valabile a trecutului) realismul socialist aduce într-adevăr un „spor“ și un „plus“, însă altceva, mai mult decît un „plus de observare“, mai mult decît „un spor de cunoaștere“. Pare-se însă că aceste „plusuri“ reale nu interesează pe autorul articolului. E și firesc, dacă ne gândim că atenția sa e concentrată în exclusivitate asupra unor argumente numite, nu știm de ce, argumente „de bază“. Să nu-l tulburăm din efortul cerut de o asemenea concentrare și să urmărim mai departe chipul cum se înlătuiesc argumentele. Deși logica acestor înlănțuiri e deocamdată ascunsă. După ce subliniază „necesitatea aplecării tuturor forșelor creatoare la glasul epocii“ (chiar așa: „aplecarea forșelor creatoare“?), autorul se oprește mai pe larg asupra următoarei probleme: istoria este „un element implicat“ ori „unul explicat“ al literaturii? Punctul de vedere al lui N. Ciobanu în această chestiune e următorul: istoria este „element implicat“. Nimic nu-l va putea cînti de aici înainte din această hotărîre. Mărturisește că acele opere în care istoria nu este „implicată“, ci din păcate „explicată“ îi produc un sentiment de insatisfacție. Lucru la urma urmelor foarte posibil. Mai ales că se află la îndemîna sa un „argument de bază“ concretizat de astădată într-un proverb. „Cînd citești astfel de cărți îți amintești din păcate de proverbul cu grădinarul căruiia țirgoveșul îi vinde pepeni“. Ne nedumirește un lucru: de ce „din păcate“? În definitiv nu e niciodată păcat să ne amintim de un proverb.

Citînd, mai departe o frază din volumul „Scrieri din trecut“ de Mihai Ralea, criticul o supune unei operații extrem de simple: o „mută“ în „sfera realismului socia-

list". Cităm : „mutînd ideea în sfera realismului socialist, cred că pot fi puse în evidență cîteva aspecte revelatorii..." Ceea ce urmează trebuie să spunem că n-are nici un fel de legătură cu fraza citată, chiar dacă o „mutăm" în sfera realismului socialist. „Mutată" de critic în altă sferă, ideea devine de nerecunoscut, prilejuind o foarte originală „împărțire a marilor creatori în două grupe : o „grupă" ar cultiva „psihologicul", reprezentativ în acest sens fiind Dostoievski ; a doua „grupă" ar cultiva „socialul" avînd ca scriitor caracteristic pe Tolstoi. Lăsăm deoparte faptul că această împărțire a rolurilor nu numai că e simplistă dar nu corespunde adevărului nici în linii foarte generale : forța incomparabilă a lui Dostoievski e manifestă în opere ca „Frații Karamazov", „Umiliți și obidiți", „Crimă și pedeapsă", prin excelență mari romane sociale ; cît despre Tolstoi, e mai mult decît probabil că n-are rival ca putere de pătrundere și caracterizare a psihologiei umane. Autorul „Argumentelor de bază" consideră că pentru întia oară, realismul socialist face să fuzioneze „socialul" și „psihologicul", că această „fuziune" n-ar fi caracteristică literaturii lui Tolstoi și Dostoievski. Există desigur scriitori preocupați mai stăruitor de viața sufletească și alții a căror operă e copleșitor dominată de acțiunea, ca să zicem așa — *directă* a marilor mișcări sociale. În definitiv, această distincție e posibilă și în cadrul realismului socialist. În „Infrîngerea" lui Fadeev pe primul plan stă mișcarea psihologică a eroului, pe cînd „Pe Donul liniștit" ne introduce direct în fureșul unei colosale înfruntări sociale. Dacă însă criticul se referă la altceva, și anume la raportul specific existent între elementul social și cel psihologic, în cadrul realismului socialist, la modul *specific* de fuziune a acestor două elemente, problema e ceva mai complexă și pentru a o clarifica, e absolut necesară intervenția *argumentelor lor de bază*, inexistente în articolul lui N. Ciobanu.

I. S.

PREZENȚĂ ÎN ACTUALITATE

După o peregrinare de cîteva ani în domeniul traducerilor și al literaturii de inspirație istorică, reapariția prozatorului Eusebiu Camilar în publicațiile noastre cu cîteva schițe de actualitate, „Zîmbetul", „Ochiu", este bine venită, cu atît mai mult cu cît ele abordează o tematică veche și totuși mereu nouă : aceea a luptei împotriva războiului.

În schița „Zîmbetul" apărută în nr. 1 al revistei „Luceașărul" autorul „Negurei" reconstituie cu binecunoscutu-i talent evocator, un crimpei din drama ostașilor purtați într-un război nedrept. O mîndă de soldați răzleșiți de unitate, peregrinează printr-un peisaj dezolant, pustiu, în care singura prezență e viscolul turbat și șuterul ucigător al gloanțelor. Unica senzație a oamenilor e foamea, iar unica lor dorință aceea de a ajunge acasă. Dintre coși ostașii care o pornesc în pribegie rămîn să-și continue exodul, căutînd cu înfrigurare drumul spre țară, doar doi. La un moment dat acestora li se alătură un cîine stingher și flămînd. La început oamenii îl confundă cu un lup. Speriat de gloanțe, cîinele se apropie gudurîndu-se de ei. Oamenii îl gonesc dar cîinele îi urmează cu încăpăținare. De fapt toată schița este un zguduitor dialog interior, care are loc în sufletul unuia dintre eroi, provocat de înfățișarea jalnică a cîinului fără stăpîn, de dorința lui, deși e alungat mereu, de a fi primit să meargă alături de oameni. Ideea principală, care se degajă din această schiță este aceea că războiul a răpit oamenii zîmbetul și le-a împietrit inima, știrbind astfel frumusețea vieții : -- „Hai înmoaie-ți odată inima. Arată-ți zîmbetul, arată-ți-l odată, căci nu pot trăi fără zîmbetul omului ! Nu înțelegi măcar atita lucru ?"

„Ochiu" e un fragment dintr-o lucrare mai amplă, apărută tot în „Luceașărul" (nr. 5/1958). Textul aduce acelaș mesaj respingînd și acuzînd războiul de agresiune ca

pe o crimă ce sfărimă viețile oamenilor sau le schilodește mintea. In fața unor ofițeri superiori, constituiți în tribunal militar, este adus un sergent cu termen redus care a dezertat de pe front. Omul suferă de o obsesie chinuitoare, vorbește mereu de ochii morților de pe cimpul de luptă: „Atunci, domnule președinte, la adunarea morților m-am uitat pe rînd în ochii lor. Sufletele potopitoare le mai stăpîneau în lumini, întrebîndu-mă cu înspăimîntătoare impulare:

— Pentru ce?”

Prin vibrația lor adinc omenească, schițele amintite semnaleză prezența în actualitatea literară cea mai arzătoare a unuia din prozatorii noștri de valoare.

E. T.

ANECDOTIC ȘI ESENȚIAL

Reporter și povestitor înzestrat, Fănuș Neagu dovedește mereu pasiune pentru problemele actualității. Numai că din păcate două din lucrările sale au stîrnit nedumeriri legitime. Ne vom opri mai pe larg asupra acestor schițe, pentru că fiecare în parte ridică probleme de loc lipsite de importanță, cu implicații și în scrisul conștraților săi de generație.

Să vedem despre ce este vorba în prima lucrare. Ne aflăm într-un oraș lingă Dunăre, pe una din străzile apropiate cimitirului Sf. Constantin. Într-o bună zi localul unei foste simigerii începe să fie renovat, pentru deschiderea unei florării particulare. Proaspătul patron Marțian Pop, avusese crescătorie de șoareci albi la Brăila. Frizerul din colțul străzii, Andrei Tutulan, merge să-l cunoască pe noul său vecin, despre care cineva îi spusese că-i va fi concurent și are surpriza să recunoască în el pe fostul său maior din timpul războiului. Incîntat, îl invită insistent la masă, îi oferă serviciile fiului său adoptiv, ba mai mult, îl ajută să comită o faptă nu tocmai cinstită. Inlesnește dispariția copilului minor al unei femei ce intențase acțiune de dovedire a paternității împotriva lui Marțian Pop. Are muștrări de conștiință și este profund tulburat atunci cînd vede că mama își caută disperată copilul. Ajuns acasă, află că propriii său fiu primise o corecție corporală din partea paznicului de la cimitir. Motivul: fostul maior îl trimitea să fure flori de pe mormînte pentru a le putea vinde în magazinul său. Faptul îl revoltă. Conjugînd purtarea reprobabilă a patronului florar cu o amintire tragică din timpul războiului, Tutulan are subit revelația faptului că respectivul s-a făcut vinovat atunci de crimă împotriva umanității. De aceea merge hotărît să dea pe față la tribunal, nelegiuirea. Am reprodus poate prea amănunțit fabulația acestei schițe, dar am vrut ca toată lumea să ia cunoștință de subțirimea și inconsistența acestui pseudo-conflict. Fănuș Neagu a intenționat să surprindă aici procesul suflatesc al unui mic burghez cinstit, care atunci cînd își dă seama de pericolul social reprezentat de un individ ca Marțian Pop, nu se face complicele faptelor sale și îl demască imediat.

Să vedem în ce măsură a realizat această intenție. Mai întîi subiectul nu-l servește de loc din pricină că însumează un șir de întîmplări cu totul lipsite de semnificație. Autorul insistă disproporționat asupra unor detalii fără importanță, minore: vorbește despre suica maiorului, prezintă cu lux de amănunte masa oferită de Tutulan, insistă penibil asupra întîlnirii dintre Tutulan și femeia ce intențase proces maiorului, ca pînă la urmă să „rezolve” problema propriu zisă neașteptat de facil.

Tablourile de viață descrise de autor sînt dispersate reprezentînd mai mult însăilări de fapte anodine ce nu deținesc în nici un fel profilul personajelor. Justificarea actelor eroilor rămîne deficitară. Tutulan dacă e un om cinstit din moment ce știe că Marțian Pop se făcuse vinovat de crime de război, de ce nu-l dă pe față de la bun început? Este ridicol să credem că la aceasta îl decid cele două întîmplări minore și cam

neverosimile, la care participă. Mai întâi, Marțian Pop și avocatul său, vulpoi bătrîn, știau că lipsa uneia din părți în proces, nu duce în mod automat la cîștigarea cauzei de către cel prezent, așa că nu aveau de ce să recurgă la această manevră nedibace, iar celălalt fapt, trimiterea copilului la cimitir ca să jure flori, apare mai de grabă grotesc decît ticălos.

În ultimă instanță, deci, toate cele spuse de Fănuș Neagu nu aduc nimic pregnant și convingător în defînirea unui caracter odios, și nici nu reușesc să dea sentimentul unui proces de creștere al conștiinței cetățenești. Așa stînd lucrurile, autorul a scris o povestire banală, netipică, care nu aduce un conflict semnificativ pentru realitatea zilelor noastre. Pericolul alunecării într-o literatură anodină a faptelor oarecari, lipsite de semnificații adînci, îl pîndește pe autor.

Cealaltă povestire, „Proprietar a noua parte” vrea să surprindă momentul trecerii unui tînăr colectivist spre o înțelegere superioară a sensului vieții. Mai precis, intenționează să ne dea imaginea rezultatelor goanei după inavușire și a rămășițelor mentalității de mic-proprietar. Numai că și aici faptele sînt diluate, se insistă asupra unor episoade secundare, iar esențialul: schimbarea de atitudine a tînărului colectivist nu se explică în nici un fel. Altercația dintre Lie Drăcilă și prietenul său nu e verosimil să ducă la o cotitură atît de bruscă și hotărîtă în felul lui de a fi. Prea îndărătnic, prea dîrz în apărarea venitului său personal, eroul schișei nu e de crezut că poate face un asemenea salt, de la o stare de spirit la alta. Confuzia plutește deasupra acestei schișe, unde descoperim aceeași lipsă de selecție a anecdotului de esențial, lipsă care duce la escamotarea momentelor hotărîtoare din evoluția eroilor.

Autorul celor două schișe nu este un prozator lipsit de talent. De aceea avem tot dreptul să-i cerem să nu se lase antrenat pe panta scrisului facil.

I. N.

VARIANTĂ NEREUȘITĂ SAU CUM S-A PĂCĂLIT O EDITURĂ

Pentru cititorii volumului de povestiri al lui Mihail Pop „Cerule era plin de stele” publicat la ESPLA, cartea: „La vest de Majorca”, tipărită sub auspiciile colecției „Cutezătorii” a Editurii Tineretului, nu reprezintă ceva nou. „La vest de Majorca” este o reluare a povestirii „Contrabandă” din volumul citat. Să fi adus oare autorul modificări structurale care să justifice republicarea lucrării într-o altă editură? Prima variantă nara aventura tristă a unui tînăr de 18 ani. Obsedat de mirajul mărilor și oceanelor, de misterul călătoriilor, tînărul se îmbarcă pe un vas care aduce în timpul războiului civil din Spania, prin contrabandă, arme pentru fasciști. Inspirație fatală! Vasul este reperat și echipajul se vede pus în situația de a-l scufunda pentru a scăpa de judecată și închisoare.

A doua variantă aduce înainte de toate o modificare... a proporțiilor: numărul paginilor crește de peste 10 ori. Sporul se realizează pe seama lărgirii capitolelor existente în prima variantă.

S-ar părea că autorul s-a străduit să îmbogățească și psihologia vechilor eroi. Astfel, în ce-l privește pe eroul principal, aflăm noi motive care-l îndeamnă să plece în călătorie: „Li era teamă (tînărului n.n.) că niciodată nu va scăpa de casele ei dărăpănate (ale Constanței n.n.) cu zidurile coșcovite de soarele arzător al verii și pline de umezeala pătrunzătoare a lungilor, nesfîrșitelor zile de toamnă și iarnă încețoșată. O ura (e iarăși vorba de Constanța) pentru că totul era la fel azi cum fusese ieri. Aceeași mizerie, același miros acru de leșie și de lături de rufe murdare, nesfîrșitul chin al mamei și mereu neînvinga lui dorință de a o scăpa de truda amară”. Merită într-adevăr remarcată strădania autorului de a adăuga predispoziției spre aventură, aceste noi

date psihologice — repulsia față de orașul natal monoton, mizeria cotidiană, truda mamei, etc.

Deasemenea pe parcursul acțiunii Mihail Radu Pop aduce modificări numelor eroilor. Pe tânăr îl chema Ion Ahmăroaie. Patronimicul a fost modificat în Amaru. În această a doua variantă a vechii povestiri Amaru nu mai termină școala, ci e numai în clasa a III-a. Fochistul care se numea cu totul ambiguu Barba-Carol, primește o coloratură mai precisă acum prin numele, cu totul adecvat: Barba Năstase. Secundul vasului era în prima variantă român și avea simpatie pentru republicanii spanioli. În „La vest de Majorca“ el capătă origine italiană și profesează un fascism fanatic. Capitolele noi prilejuiesc autorului introducerea unor personaje care nu apăreau în prima versiune: deklasatul Manole, omul căpitanului de vas și comunistul Șincu.

Manole are rolul de a face și mai odioasă viața de pe vas: el e o brută înfiorătoare în al cărei zîmbet Amaru citește dorința de a ucide. Pe vasele de contrabandiști se întîlnesc de obicei asemenea figuri lombroziene!

Cît privește apariția lui Șincu, s-ar putea obiecta că el nu-și merită titlul de comunist. Contrar trăsăturilor unui comunist, Șincu nu își dă osteneala să înțeleagă oamenii, îi privește ca pe o masă nediferențiată. „Toți (s.n.) sînt niște oameni fără conștiință, fără credință în vreo lege“, afirmă Șincu despre echipaj. „Este o adunătură — (din care, excluzînd pe căpitan și pe Manole, nu mai rămîne nimic pentru că în carte nu mai e prezentată nici o altă figură n.n.) de epave ale societății. Nu știu unde am mai întîlnit expresia asta (!) dar este cea mai nimerită (!!) Cred că pe corăbiile de pirați nu ar fi putut exista oameni mai răi ca pe „Madonna“. În discuțiile cu alți comuniști, el demonstrează că nu poate face nimic pe vas, ca apoi să avem surpriza că anunță că a înfrînt ori ce obstacole și a avariat în proporție de optzeci la sută un transport de muniții, că a făcut impracticabile cîteva sute de arme automate dintr-un alt transport! Or, întreaga existență a lui Șincu pe vas se face simțită într-un singur caz, cînd trimite o lovitură bine plasată în bărbia lui Manole. În rest, Șincu se lamentează „Sînt un om de nimic“. Despre viața lui, într-adevăr, nu ni se spune nici un cuvînt. Nu cunoaștem precedente, nu știm ce gîndește eroul... Și cu toate acestea autorul vrea să ne convingă cum că Șincu exercită o înfrîngere foarte mare asupra tînărului erou al cărții. Fascinat de talentul cu care Șincu aplică pumni, Amaru capătă numaidecît o atitudine comunistă și se schimbă fundamental, renunțînd la aventuri sterile. Schimbarea aceasta e cam ciudată și mai ales cam de necrezut! Pentru că e greu de presupus că băiatul, plecat de dorul aventurii și al banilor, în cîteva zile numai să fi ajuns să renunțe și la una și la alta, acceptînd o misiune pentru îndeplinirea căreia risca să-și piardă viața.

Dar dacă autorul n-ar fi povestit asemenea „transformări“, n-ar mai fi fost necesară apariția lui Șincu. Și la Șincu nu putea renunța. Altfel ce noutate ar fi adus cartea?

Iată dar cum dezvoltînd la maximum (mai mult în întindere decît în profunzime) capitolele existente și neintroducînd decît prea puține lucruri noi, povestirea a pierdut și spontaneitatea cîtă o avea în prima ei formă.

După toate aceste constatări nu înțelegi cum e cu puțință ca un autor să se coboare la asemenea procedee și o editură să se lase atît de ușor păcălită.

I. N.

TEXT ȘI ILUSTRAȚII

A ilustra un text literar într-o revistă, înseamnă — după cum se știe — a exprima într-o formă plastică un conținut de idei strîns legat de conținutul de idei al textului. Mai mult, o ilustrație poate îmbogăți textul, adăugînd în noile forme plastice

un plus de claritate și expresivitate formei literare. Toate acestea sînt adevărate în sfera ideală, practic însă nu de puține ori ilustrația sărăcește lucrarea beletristică ori chiar îi diformează sensurile. Sînt mai multe explicații. Există cazuri cînd ilustratorul n-a înțeles sensul textului sau viziunea lui față de realitate nu corespunde viziunii scriitorului. Trebuie să adaug că lipsa de seriozitate și de răspundere în problemele ilustrației pot fi cauza falsificării inconștiente a creației literare atunci cînd respectivul ilustrator se plasează la periferia rolului său de artist, ducîndu-și munca pe linia minimului efort: ornamentarea textului cu „ceva“ desenat sau înveselirea paginii cu „altceva“ decît literele.

Alt caz, e repetarea inutilă a ideilor din text prin ilustrație, și care reprezintă incapacitatea ilustratorului de a se zisa și de a lărgi conținutul operei beletristice. Acest ilustrator se va opri la „pomii înfloriți“, la „norii de pe cer“ pe care îi va repeta ca pe un refren al textului, fără să transpună artistic, într-o viziune proprie, primăvara despre care vrea să vorbească textul, ceea ce duce la platitudine, la ilustrație fotografică. Adevărul ne obligă însă să spunem că întîlnim și exemple fericite în care ideile textului își găsesc cea mai sugestivă formă plastică sau chiar adaugă sensuri noi scrierii, arătînd că desenatorul s-a situat pe o poziție justă, pătrunzînd sensurile cele mai adînci ale textului.

Cercetînd cîteva reviste literare din ultimele luni, ne-am oprit la cîteva ilustrații care confirmă — credem — cele afirmate mai sus.

Astfel, în „Gazeta literară“ Nr. 38/58, la textul lui Victor Vintu care urmărește să redea avîntul muncii învățătorilor și al medicilor în Țara Moșilor, desenul, deși de bună calitate, poate fi cel mult încadrat cu titlul: „Tristețea de a fi școlar“, sau „Amintiri din școală“, sau „Biața învățătoare“. Recunosc că nu e ușor să plasticizezi o idee, că nu e ușor să redai, convingător, în alb și negru, avîntul și munca din zilele noastre. Totuși, e de datoria noastră să semnalăm momentul în care desenul se depărtează de text, îl interpretează greșit, dă o falsă idee asupra conținutului.

Munca unei tinere brigadiere este luminos redată într-un desen al lui C. Osorovitz. Linia și concepția grafică servesc sensului optimist pe care îl dă autorul lucrării sale. Dar acest portret ne pare forțat, preconcept. De ce oare? Pentru că brigadiera pare a trăi pe alte meleaguri decît ale noastre. Figura acestei fete se apropie mai degrabă de figurile stilizate ale basoreliefurilor egiptene, sau chiar a frumuseților tahitiene pictate de Gauguin.

Desenul, frumos lucrat, se dovedește a fi, la o privire mai atentă, o abstracțiune prezentînd accente ale estefismului, lipsit de contingență cu realitatea. De aci impresia de neautentic în reprezentarea grafică a brigadierei. Lipsa de unitate dintre conținutul care ar fi trebuit să fie al desenului și forma lui căutată, duce la o evadare din real.

În „Luceafărul“ Nr. 3/958, a apărut o interpretare a figurii lui Sahia care nu corespunde imaginii pe care ne-am făcut-o asupra luptătorului social și scriitorului comunist, așa cum apare el din operele sale. O față chinuită, o privire abătută, în care nu regăsim nici acuitatea sensibilității sale, nici luminosul echilibru dintre gîndire și faptă. În acest desen, întîlnim exprimat mai degrabă regretul pentru scriitorul dispărut prea de timpuriu, decît admirația pentru luptătorul comunist. Dinpotrivă, imaginea pe care ne-o dă pictorița Medy Dinu despre acelaș Sahia ni se pare mult mai aproape de adevăr și mult mai bine realizată artistic. Într-o interpretare plină de afecțiune, Medy Dinu a reușit să ne sugereze înaltele însușiri morale ale scriitorului militant.

Desenul care însoțește poezia lui Mihaș Beniuc („Contemporanul“ din 22 august), folosește ingenioase suprapuneri pe text. Linia desenului e hotărîtă și se potrivește versului dinamic al poetului. Totuși, imaginea luminoasă a socialismului, așa cum ne apare din versurile autorului, este întunecată prin îngrămădeala de personaje, a căror expresie oscilează între încăpăținare și nelămurire. Nici de astă dată ilustrația nu a izbutit să redea cu precizie ideea care l-a condus pe poet.

Ideia de „Pace“ din desenul Floricăi Cordescu („Luceafărul“. Nr. 2/958), ca să dăm un singur exemplu, reușește să convingă și să se impună, tocmai prin vioiciune, prin claritate și dinamism. Ilustrația, în cazul acesta, a izbutit să animeze pagina. Titlul a prins viață. Ilustratorul s-a dovedit, în acest caz, cel mai fidel intrepriet al poetului.

Ioana Olteș

„CE SE ÎNTÂMPLĂ CU LOGICA?“...

Robert Kemp, membru al Academiei franceze, răspunzând mai de mult unei anchete inițiată de revista „Carrefour“ privind problemele culturii franceze, lansa patetica întrebare: „Ce se întâmplă cu logica?“. Eminentul publicist și cronicar dramatic semnala ca un fenomen dintre cele mai îngrijorătoare abdicarea unora dintre intelectuali de la pozițiile raționalismului, repudierea de către unii oameni de cultură francezi a tradițiilor iluministe ale enciclopediștilor.

Procesul degradării culturii burgheze influențează puternic concepțiile și orientarea unor scriitori ispitiți de mirajul unei literaturi „non-cognitive“, iremediabil ermetică și ilogică, dar tocmai de aceea frenetic aplaudată de snobii estetizanți. Nu este oare semnificativ că unul dintre poeții tineri, intens lăudat de critici și prin aceasta devenit în scurt timp notoriu — e vorba de Jaques Bens, al cărui volum de versuri „Cintec trăit“ a apărut nu de mult la „Gallimard“ — se lamentează astfel într-unul din cele mai lăudate poeme ale plachetei sale: „Rămîn câteodată fără să spun ceva/ Crăpînd de plictiseală, asudînd de teamă/ amănunțînd cu amărăciune/ nebuna alcătuire care este ființa mea“.

Această mărturisire nu trebuie să ne surprindă. Jaques Bens se călăuzește după pilda maestrilor săi și dacă aceștia cultivă o poezie a dezabuzării, nocivă și dezumanizată, este explicabilă atitudinea adoptată de poeții tineri. Un scriitor vîrstnic și prețuit, cum este Jules Supervielle dă în acest sens un regretabil exemplu. Sub semnătura sa a văzut lumina tiparului un articol-confesiune ce deschide numărul din mai a.c. al lui „Nouvelle nouvelle Revue française“, articol cu răsunet, judecînd după numeroasele comentarii ce le-a stîrnit în cele mai diverse medii și cercuri artistice.

Jules Supervielle teoretizează necesitatea eliberării din „chingile logicii“, folosul de ordin estetic pe care actul liric l-ar obține din anularea reflexivității, cultivarea iraționalismului fiind considerată ca o ipostază viabilă și, în esență, cea mai sigură dovadă a „elevării“ estetice.

După cum se poate vedea, nu ne găsim în fața unor idei ce revendică meritul noutății. Surprinde însă faptul că un poet de prestigiu ca Jules Supervielle se așează pe aceleași poziții cu exponenții artei absconse, aducînd în sprijinul notațiilor sale experiența propriei creații, nu odată pozitivă. Pentru cine cunoaște și prețuiește mesajul ei de finută umanistă, opiniile teoretice ale poetului apar ca o concesie dureroasă făcută ermetismului evazionist și iraționalismului: „Mi se întâmplă — declară Supervielle — să-mi spun că poet e acela care își caută rațiunea dar se teme să o găsească“. Și mai departe: „Dacă o găsește a încetat să mai fie poet pentru-a deveni logician, prozator, un oarecare (observați nuanța de dispreț — n.n.) ce se folosește de abstracțiuni, pentru a se exprima“.

Dezvoltîndu-și considerațiile maligne, Supervielle afirmă în continuare: „... (poetul) trebuie să inventeze un univers pe placul lui, pe măsura lui subiectivă. Ori tot ceea ce îi pare demn de atenție e atras de magnetismul său lăuntric și dispare în el, egoism cu atît mai crud cu cît îl privează pe poet de cele mai frumoase bucurii ale lumii exterioare pentru plăsmuiri ce adesea îl nemulțumesc“. Numai cei ce încearcă un

sentiment de ostilitate față de realitatea timpului nostru mai pot face azi apologia subiectivismului și a claustrării egotiste.

Ce propune Supervielle conștrărilor mai tineri cu privire la trăirea în actualitate? „Trăiesc în contratimp. Când se produce un eveniment mă mulțumesc să-l înregistrez sec, mașinal. Las pe mai târziu grija de a lua cunoștință de dînsul, de a-l trăi poetic“.

Cînd cunoaștem istoria zilelor agitate prin care trece Franța ne putem da seama că asemenea confesii nu slujesc țelurilor artei majore. Ele seamănă mai de grabă cu un glas de sirenă ce încearcă să adoarmă conștiința tinerilor scriitori. Este desigur pozitiv că o serie de scriitori francezi de prestigiu urmează astăzi un alt drum: al realismului, în respectul tradițiilor umaniste și democratice și ni se pare îmbucurător să-i putem număra printre aceștia pe Louis Aragon, Robert Merle, Roger Vaillant, Pierre Paraf, Jacques Madaule, Arthur Adamov, Vercors, ș.a. Ei se opun prin scrisul lor tendinței de a promova o literatură anistorică și dezumanizată. Totuși literatura nocivă își face loc, se insinuiază prin diverse canale cu sprijinul radioului și al acelor publicații de specialitate care sub aparența detașării de orice contingență politică fac pe de-a-ntregul jocul politicii culturale a capitalismului. Pervortirea morală și sterilizarea sufletească sînt caracteristicile ei.

Astfel pledoaria pentru apolitism merge cîteodată mină în mină cu „noul existențialism“ ca formă evoluată a celui mai exacerbat egotism. În numărul din iulie a.c. al publicației „Nouvelle nouvelle Revue française“, filosoful Maurice Blanchot comentează sub titlul „Pasiunea indiferenței“ lucrarea lui André Gorz „Trădătorul“, prefătată de Jean Paul Sartre.

Blanchot a încredințat paginilor revistei un adevărat studiu, iar din cele scrise de dînsul pricepem că și Sartre n-a dat la iveală un simplu cuvînt introductiv ci un adevărat manifest al concepțiilor sale actuale despre raportul individ-societate, individ-istorie.

Gorz este un kafkian al zilelor noastre sedus de teoria „trăirii autonome a eului“. Blanchot explicîndu-și titlul eseului, afirmă că „indiferența“ nu e în cazul de față o trăsătură de caracter sau o atitudine ideologică și e cu totul neimportant „să aflăm dacă ea constituie drama individului de care ne ocupăm, sau adevărul vieții lui; ea nu e o aptitudine cît o dispoziție spre neutralism“. Așa dar, ne aflăm pe terenul unei justificări a indiferenței umane și sociale, hrănită nu din abulie ci mai de grabă din conceptele individualismului existențialist.

În definitiv ce tratează lucrarea lui Gorz? O spune fără înconjur Blanchot și într-un limbaj greu inteligibil: „Cartea lui Gorz este cîntarea rece, ordonată, pasionată și străină de perspectivele depărtate.. a hotărîrii de a se impersonaliza“. „Ceea ce vorbește deci în această carte este o voce falsă, actuală și totuși anacronică care este a necesității de rostire, oricît ar fi ea de imitativă, de nepăsătoare și de neutră, în limba străină, ciudată, prin care psihanaliza ne-a învățat.. să ne descoperim propriile noastre începuturi în noi și în inima noastră“.

„Concluzia? Trebuie „să ne întoarcem în noi înșine și să ignorăm restul! deoarece atari experimente ne scot din banalitate și „ne învață să fim nihilști“ (?)

Și în vreme ce Bernard Eschesseriaux, Bourbon Busset și alții ne dau lungi istorii împănate cu violuri, aventuri onirice, tentative de asasinat și insatisfacții erotice, o parte a criticii literare este ea însăși cîștigată de ideile iraționalismului și ale gratuității estetizante.

Cel mai proaspăt aderent la această tendință a „non-reflexivității“, cum o numește Wurmser, este tînărul critic Charles Juliet. Universitar de dată recentă, — el s-a impus prin cîteva studii despre trinitatea Jules Lemaitre-Lanson-Thibaudet ce i-au cîștigat simpatia și bunele aprecieri ale specialiștilor. În ultima vreme a părăsit calea istoriografică

și a abordat aspecte ale literaturii contemporane. În numărul din iulie-august 1958 în „Les lettres nouvelles” semnează un studiu sub titlul „Reverzy sau vîltoarea neînțînței”.

Criticul întreprinde o lungă analiză a romanului „Le Corridor”, tipărit în primăvara acestui an, evocînd aspecte din scrierile anterioare ale lui Reverzy cu scopul de a reliefa cîteva din coordonatele prozei acestuia. Sînt puse în discuție și romanele „Piața neliniștilor” și „Pasajul”, încît putem spune că Juliet realizează — după cum afirmă singur — o mică monografie a unuia dintre autorii reprezentativi ai literaturii franceze actuale.

Însă articolul cît și aplicațiile lui aruncă o lumină curioasă asupra opticii comentatorului cît și a operei comentate. Fîndcă iată ce spune Juliet: „Plecînd din domeniul liniștii pentru a crea, scriitorul trebuie să împlinească propria-i moarte. El trebuie să se sinucidă prin scris și înainte de a scrie, pentru ca să poată plămui. La Reverzy totul se petrece ca și cum obiectul ar interioriza subiectul și l-ar nimici în el însuși...”

Pentru ca Reverzy să ajungă la „liniștea vorbitoare” sînt necesare cîteva metamorfoze, critică avînd satisfacția să înregistreze cîteva. Prima, ar fi după opinia sa, următoarea: „Funcția anulatoare (?) a limbajului are proprietatea să nimicească „ceea ce el reprezintă” (?!?). Foarte neclar și perfect absurd! A doua cerință are în vedere caracterul liniștii „componentă complementară a limbii”. În acest sens este citat William Saroyan a cărui „teză” este îmbrățișată de Juliet cu entuziasm: „Nu scrieți cu cuvinte, scrieți cu liniște (écrivez avec du silence)”. Prin urmare, proclamă Juliet, „avem nevoie de un conținut irealizat, sustras oricărei noțiuni”.

După ce sînt instituite comparații — unele revelatoare — cu lucrările marchizului de Sade, cu cele ale lui Joyce și Kafka aflăm că în recenta sa carte „Le Corridor”, Reverzy „suprimă tot ce este susceptibil de evoluție: personajele, intriga, pe scurt tot ce constituie dinamica scrierii”. Devine limpede că romanul acesta e într-adevăr o carte „inedită” de vreme ce Juliet ne lămurește imediat: „Le Corridor” întrunește cîteva personaje văduvite de orice sentiment uman, reduse la aparențe, lipsite de trecut și viitor. Omul pradă lucrurilor neînsuflețite este făptura devenită obiect, fără conștiință și fără memorie”.

Charles Juliet aplaudă filozofia lui Reverzy și descoperă în caracteristicile literaturii lui: exaltarea morții, indiferența și pasivitatea în fața suferinței, neliniștea existențialistă și tentația narcoticelor „singurul fundament posibil al „fînței umane”.

Literatura franceză de azi cunoaște și propagă și alte speranțe. Foarte recent Louis Aragon a publicat romanul său „Săptămîna sfîntă” care este prin temă un roman istoric dar bogat în implicații actuale, în aluzii la evenimente contemporane. În prefață autorul a scris printre altele: „Nu poți face roman istoric, adică nu poți dialoga cu trecutul dovedind nepăsare față de prezent și cu altul mai puțin fără conștiința unui scop”. Romanul lui Robert Merle „Vittoria, prințesă de Orsini” închinat luptelor pentru libertate ale carbonarilor, evocările lui Pierre Paraf despre Romain Rolland, Henri Barbusse și Jean Jaurès, poemele lui Vercors, comediele lui Arthur Adamov — toate laolaltă fac să răsune idealul progresist al umanității, afirmă încrederea lor în viitorul luminos al Franței.

În ce-l privește pe Charles Juliet și comparații, este regretabil că preferința lor se îndreaptă spre „nostalgia ultimei speranțe” opțiunea acestora fiind aceea a deznădejdei morbide și destrămării interioare. Probabil că este singura speranță ce a mai rămas lumii din care fac cu toții parte.

H. Zalis

M. SADOVEANU: „FRĂȚII IDERI“ *)

„Frații Ideri“ depășește înțelesul curent acordat romanului ca specie. Această carte are o respirație poetică și o gravitate epică ce o așează printre operele cu o fizionomie deosebită.

Deși peste datele cunoscute din cronicari și documente cu greu se mai putea trece, Sadoveanu a trăit parcă actul revelației epocii lui Ștefan cel Mare, în toată autenticitatea și bogăția detaliilor ei. Uimește pur și simplu intuiția profundă și siguranța scriitorului în informație, fiindu-i cunoscute toate cîte au fost și s-au întîmplat atunci: codrii prin care domnul a vinat bourul, drumurile pe care se preumbla alaiul domnesc și pe care era adusă prizonieră Voichița, unde erau taberile de luptă, la ce chibzuia domnul cînd se retrăgea singur, și ce anume vorbea cu norodul etc.

„Frații Ideri“ este epopeea cea des plătuită în trecutul literaturii, opera al cărei pivot principal e lupta pentru apărarea pămîntului și pentru păstrarea independenței în fața valului turcesc, eroismul poporului român.

Cîntul lui Ștefan este în același timp și cîntul Moldovii întregi. Domnul și poporul apar, din cele trei romane, ca o unitate, încît cultul profesat de scriitor se împarte între cel ce a condus și s-a sprijinit pe masele țărănești și poporul care a luptat sub conducerea unui domn înțelept pentru apărarea libertății Moldovei. E momentul

istoric caracteristic comentat de altfel și de Marx, informat din Bălcescu, în care domnul simte în fărînimea răzeșă o forță pe care o poate întrebuița pentru a-și menține puterea, restrîngînd drepturile și pretențiile boierilor. M. Sadoveanu are o viziune romantică asupra lui Ștefan, cu puncte de plecare în eposul popular. Gloria lui Ștefan nu i-o determină numai acțiunile belicoase și domnul nu este un militar care și-a cucerit celebritatea exclusiv pe cîmpul de bătaie. Ștefan, apropiat de norod, este întîi de toate un moldovean care gîndește și simte ca un răzeș, a cărui conștiință e preocupată de soarta țării și a cărei existență nu poate fi inchipuită în afara istoriei Moldovei. Ștefan, ajuns domn, nu va duce politica clasei boierești de sărăcire a țărănimii, de asuprire a țării față de turci, din care cauză el nu mai este văzut de popor ca un boier ajuns în scaun prin viclenii și lingușiri, ci ca un moldovean care trebuie să apere țara. Frații Ideri, feciorii comisului Manole Păr Negru, feciorii rostelui Căliman, oștenii din tabere, răzeșii de prin sate, poporeni strînși la hramuri și țărgoveții îl însoțesc și îl apără pentru că îl simt al lor, îl slujesc cu loialitate, îl înconjură cu prietenie, îi ascultă poveștile cu smerenie, îl urmează la vînătoare ca soți credincioși.

Renumele lui Ștefan nu provine de pe urmele unei armate de mercenari, ci îl aduce masa de țărani chemați la luptă și uniți cu domnitorul într-o singură voință, de a nu lăsa pămîntul țării cotropit — și

*) M. Sadoveanu: Opere, vol. XIII, E.S.P.L.A., 1958.

acest impuls anulează planurile Porții. În timp ce Iderii, și cu ei întreg norodul, strămută de la un an la altul locul de luptă cu dușmanii, boierii umblă cu piri, urzesc comploturi, se pun în slujba dușmanului.

Oamenii măriei sale nu sînt numai Iderii și feciorii starostelui ci toate neamurile de răzeși care, ca și aceștia, au de apărut pămînturile lor și pămîntul țării, la un loc cu domnul. După cum am zis, figura lui Ștefan apare zugrăvită în spiritul eroului popular dar adăugîndu-i-se elemente noi din propria viziune a lui Sadoveanu. Vitejia lui Ștefan ține bunăoară de domeniul miracolului. Starea țării e mărturia unei prosperități nemăitîlnite în trecut. De cînd Ștefan cirmuește, toate rînduiele au intrat în matca lor, nedreptățile au dispărut, drumurile sînt libere și negustorii își pot aduce în liniște mărfurile. Pămîntul e mai darnic, livezile fac poame de rămin în crengi, din prisăci mierea se strînge în poloboace, iar ceara se cară cu carele. Firea întregă e cuprinsă de ideia fecundității și abundenței ca-ntr-o geografie paradisiacă.

Pe măsură ce se întinde țalma lui Ștefan, se afirmă și vitejia Iderilor. Feciorii comisului Manole se nasc, cresc și mor în această domnie care parcă nu va avea sfîrșit, împinzesc țara cu numele poreclă al comisului, au o istorie care se întrepătrunde cu aceea a domnului. Iderul cel mic, căruia i se dedică primul volum, e o proiectare în afară a personalității lui Ștefan, viața desfășurîndu-i-se între aventura romantică și datoria către curte, făcută cu o abnegație totală. Ionuț e al doilea protagonist al ciclului epopeic, după Ștefan, și pe parcursul acțiunii cei doi eroi își alternează primul loc în mersul evenimentelor. Narația vieții lui Ionuț și a celorlalți Ideri e spusă de scriitor într-o frazare lirică rar întîlnită, cîntîndu-le cu solemnitate legendara lor existență. Simion are în grijă grajdurile domnești, unde e păstrat calul cel alb purtător domnului de izbîndă în bătălii, Nicodim călugărit la Neamț pentru a ispăși păcatul unei dragoste, înseamnă pe ceaslov domnia lui Ștefan, dorul de

viața laică punîndu-l din cînd în cînd pe drumuri spre casă, ori vreo răbujnire a tinereții făcîndu-l să se asocieze celorlalți frați în diferite aventuri. Ionuț e sufletul acestei familii ramificate pe întinderea Moldovii. El pricinuieste spaimă Ilișaftei, din pricina firii lui nesăbuite, cutreeră cu frații săi Polonia pentru a răpi pe Marușca, are curaj să străbată împărăția turcească ca să spioneze pregătirile războinice. De numele lui Ionuț și al domnului se leagă toate peripeziile și se țese intriga romanelor, deschizîndu-se toate căile de evocare ale țării de altă dată. Curtea domnească ca și casa comisului, viața din taberile de luptă, romanul eroic al voevodului și cel erotic al Iderilor tineri, viclenia boierilor, viața poporului pînă în detaliile care i-ar scăpa și unui martor contemporan, nimic nu scapă scriitorului. Comisul Manole, bătrînul așezat, ținînd socotelile grajdurilor și ale casei sale, supus poruncilor de la Curte, Ilișafța — unul dintre personajele cele mai îndrăgite, vorbărețe, cicălitoare dar cu un suflet bun, meșteră în pregătirea bucatelor și tubitoare peste măsură a copiilor ei —, starostele Căliman cu cei doi feciori ca niște matahale, care se pierd totuși în fața domnului dar în luptă lovesc în turci ca în sălbătăciuni, părințele Amfilohie, înțeleptul Curții, mătușa Chiajna, sofiile voevodului, nurorile Ilișaftei, trimiși diplomatici, figuri de boieri, de țărani, de oșteni, lasă impresia că în roman pătrunde toată lumea Moldovii de altă dată. Oamenii își aduc cu ei obiceiuri, deprinderi, credințe, dînd prin diversitatea sufletească un tablou unic demn de această epocă vitejească. Sadoveanu reface într-o atmosferă de suavă poezie imaginea trecutului național într-unul dintre momentele sale cele mai semnificative, ale cărui coordonate se leagă de vremurile noastre. Evident, patriotismul și convingerile democratice ale scriitorului, se vor limpezi la flacăra concepției clasei muncitoare și vor urca pe treapta cea mai înaltă a înțelegerii istorice în romanul „Nicoară Potcoavă”. Dar tocmai legătura lui Sadoveanu cu trecutul

țării și cu năzuințele vii ale maselor populare explică poziția cetățenească pe care s-a situat scriitorul în creația sa imediat după 23 August. În „Frații Ideri” Sadoveanu povestește și cîntă alternativ ca bătrînii povestitori care narau și își interpretau muzical opera, într-o nesfîrșită inspi-

rație, istoria plină de lupte și de suferințe a poporului. Istoria Moldovei se află topită aci și putem spune eufemistic că o vom cunoaște, citind-o ori declamînd-o, după cum istoria Eladei se învîța scîndîndu-se metrii poeziei lui Homer.

M. Bucur.

EUGEN FRUNZĂ: „LIBERI ȘI STĂPÎNI” *)

Eugen Frunză s-a dovedit întotdeauna un neobosit cronicar al evenimentelor pe care le trăim. Adeziunea înflăcărată la actualitate a fost însă considerată de unii critici literari drept unica însușire a liricii sale. Subliniindu-se participarea directă la lupta poporului nostru, se insinua, în același timp, că realizarea literară ar rămîne datorare ideii pe care o slujea, că poetul nu ar fi înzestrat cu forța necesară traducerii în vers a unei trăiri intense. De la caracterizări de felul acesta, pînă la parodii de un gust îndoielnic, estetismul nu a neglijat nici o armă pentru a nega, în fond, talentul poetului.

Vom încerca să schițăm, în rîndurile ce urmează, coordonatele care definesc creația lui Eugen Frunză, așa cum sînt ele accentuate de versurile cuprinse în „Liberi și stăpîni”. Apărută cu aproape doi ani în urmă, cartea nu s-a bucurat de atenția meritată din partea criticii. Socoțim, de-aceea, că intervenția noastră nu e tardivă.

S-a constatat în mai multe rînduri că Eugen Frunză e un poet al izbucnirilor tumultuoase, patetice. Dar, de cele mai multe ori, nu s-au enunțat toate consecințele acestui fapt. Solicitat de frămîntările contemporaneității, poetul simte că datoria sa nu se limitează la consemnarea evenimentelor cărora le e martor, ci participă la ele în mod nemijlocit: „Eu, unul, slujesc la bine și greu / sub steagul de purpur / al veacului meu. Și-mi place-o fărîmă / de suflet să pun / în tot ce se naște / mai drept și mai bun...”

În această direcție, mărturisită progra-

matic de poet, trebuie căutată realizarea creației sale. Ea corespunde unei tendințe remarcate încă de la apariția numelui poetului în literatura noastră. Legătura această cu actualitatea constituie una din trăsăturile majore ale liricii lui Frunză și deschide o perspectivă largă asupra versurilor sale.

Avîntîndu-se în domenii inedite pentru lirica noastră, poetul caută să descifreze semnificații noi în fapte obișnuite la prima vedere, relieșîndu-le șarmecul ascuns. În străduința aceasta de a afla în minereul brut, pe deasupra căruia privirile altora lunecă nepăsătoare, bobul de metal prețios, stă una din caracteristicile creației lui Eugen Frunză. Poetul nu ezită să versifice subiectele unor articole de ziar, dacă are certitudinea că ele cuprind o semnificație deosebită. Chiar dacă nu izbutește întotdeauna transpunerea pe plan poetic, chiar dacă prozaismele se prezintă încă uneori ca o zgură pe care n-a reușit s-o înlătore, încercarea poetului e vrednică de laudă. Într-un cuvînt, face apel la orice subiect despre care crede că ar sublinia cu și mai multă tărie înrolarea sa hotărîtă în rîndurile literaturii partinice. Exprimînd direct entuziasmul marilor realizări ale clasei muncitoare și ura împotriva dușmanilor, poetul a creat numeroase versuri remarcabile. Într-un poem intitulat „Cuvîntul”, Eugen Frunză găsește cîteva definiții sugestive cuvîntului „comunist”:

„Cuvîntul care zguduie și cheamă
Și-nalță și îl mîngîie pe om...”

Cuvîntul care noaptea o răstoarnă

*) Ed. Tineretului

Din milenaru-i tron, cuvîntul zi
Ce din istorii urcă spre-a trezi
Planetele, cu sunete de goarnă“.

Alteori, imaginea capătă semnificații de simbol:

„Și de-aș orbi, ca Orion orbitul
Frînge-mi-aș noaptea cea grea:
Orb, aș porni să privesc răsăritul,
Pînă ce iar l-aș vedea“.

(„Ca și Orion“)

Simbolul se comunică de la început, dezvoltându-și întregul conținut de idei. Frunză nu recurge la imagini originale cu orice preț. Preocuparea lui se îndreaptă spre afirmarea limpede a unei idei, spre împlinirea rolului educativ al poeziei. Dragostea aceasta pentru claritate duce la formularea, cîteodată chiar într-un mod abrupt, a unei credințe fundamentale: triumful comunismului și prăbușirea inevitabilă a dușmanilor săi.

În această afirmare deschisă, înflăcărată a crezului revoluționar, unii n-au văzut decît retorism. Dar nu s-a arătat că un temperament vulcanic, cum e acela al lui Frunză, e îndemnat să facă apel la toate resursele emoționale ale cuvîntului. Versul lui va suna aspru, direct, fără ornamente inutile:

„Nu-s călău, v-o spun, tovarăși
Dar îmi vine, cînd mă-nfurii,
S-o înec în smoala urii,
S-o învii și s-o-nec iarăși“.

(„Licheluța“)

Vehemența aceasta nu crează prin ea însăși poezie. E foarte adevărat. Dar e tot atît de adevărat, că, dacă uneori Eugen Frunză păcătuiește în această direcție, adesea nu se oprește la simplul enunț versificat al unor adevăruri. Poeme ca „Inima“, „Bardul“, „Amurg“, „Pentru tine“, pentru a ne opri numai la cîteva exemple, se împlinesc într-o formă poetică plină de culoare. Ele demonstrează joga de egocentrism a poetului, veșnica preocupare pentru o idee mare, cu valoare generală.

„Culmi de jăratec... Amurg...
Nourii pletele-și flutură,
Brazilii de soare se scutură,
Molcom izvoarele curg...“

Acestei reverii, relatată într-o respirație întretăiată, parcă, de emoție, îi urmează o concluzie plină de substanță:

„Baremi atît de-aș putea:
Scurt cît amurgul, văratecul,
Țării să-i dăruj jăratecul
Și să mă sting pentru ea...“

(„Amurg“)

Întoarcerea permanentă spre punctul inițial al poeziei lui Frunză: dragostea pentru patrie, pentru oamenii ei, e caracteristică pentru lirica volumului. Ea nu amenință să fie obositoare, atîta vreme cît nu devine manieră. Din păcate, modalitatea aceasta se repetă, devenind uneori o tratare deliberat rațională a subiectelor lirice.

Eugen Frunză e înzestrat cu fiorul poetic apt să atingă și teme din cele mai gingașe: dragostea pentru femeia iubită. În acest domeniu, deloc neglijabil în creația sa, se remarcă același temperament tumultuos care transformă chiar și sentimentele cele mai delicate în strigăt și gest patetic. Cînd însă poetul ține cu tot dinadinsul să reliefeze acest temperament, ajunge la formulări generale, fără culoare personală:

„Măsoară trenu-n depărtări ogoarele
Și flutură stîrnind prelung ecou;
Și la semnalu-i, parcă, evul nou
Și-anunță triumfal pe zare soarele...“

(„Tren prin Bărăgan“)

Forța satirică a poetului, demonstrată din nou și în acest volum prin numeroase poezii din ciclul „Avansați înainte“, e prejudiciată de o lipsă de invenție a epitețelor. Frunză rămîne adesea la aceleași definiții ale dușmanului: lupi, vipere, ficare. Limitarea la procedee utilizate într-o măsură prea mare duce la decalajul evident dintre unele poeme ale lui Frunză și cea mai mare parte a creației lui, interesantă

focmai prin noutate și prin precizia cu care lovește în dușmani.

Numai pornind de aici, de la valoarea agitatorică a poeziei sale, se poate analiza cu sorși de izbîndă legătura dintre versurile sale și lupta clasei muncitoare de la noi.

Rindurile de față vor numai să cheme atenția criticii asupra unei poezii care trebuie privită cu mai multă grijă ca pînă acum și, în orice caz, fără prejudecăți estetizante.

Dan Grigorescu

ION ISTRATI: „DIN NEAGRA ȚĂRĂNIE“*)

Scritorii moldoveni au dovedit o evidentă înclinare către literatura de evocare. Pe urmele lui Creangă ei au evocat satul de odinioară și munții Neamțului, mănăstirile Moldovei, copilăria și tîrgul Iașilor încărcat de istorie și fremătînd de viață culturală. Ion Istrati nu face excepție. Ultimul său volum, „Din neagra țărănie“, este pe de-a întregul o evocare caldă și emoționantă a satului moldovean dintre cele două războaie.

Alba Dorohoiilor în care și-a petrecut copilăria Ion Istrati era „un sat anonim, cu țărani plugari puștinei la stare, strîntorași, apăsași și croiși de gîrbaci și cu nevoi așa cum erau odată, cu felurite focuri de amăruri care curgeau puhoi la fiește-care, izîndu-le în calea lor ograda, înecîndu-le casa și întunecîndu-le inima“. Un sat ca cele mai multe din Moldova de odinioară, înconjurat de dealuri, învecinat cu o pădure, un rîu sau măcar un iaz, nu departe de un tîrgușor unde se vînd bucatele și se cumpără uneori cele de trebuință, avînd la hotar, pe coastă sau în vale, moșia boierească stăpînită de un necunoscut mereu călător și pus pe petreceri.

Volumul deși e o evocare, păstrează o epică a lui, gîtuită ce-i drept pe alocuri, dar vizibilă și cu suficientă forță de ordonare și organizare a faptelor. Sintem de fapt înaintea unei autobiografii. Autorul înzestrat cu reale virtuți de povestitor, nu exprimă nostalgia după zilele chinutei copilării, ci își cercetează amintirile pentru a înșăfișa îndurerat drumul greu și umilitor pe care a trebuit să-l străbată spre a ajun-

ge „din neagra țărănie“ la liceul din Dorohoi. E drumul cunoscut și al altor fii de țărani pentru care școala însemna poarta izbăvirii, speranța în sfîrșitul mizeriei. („Poate îi avea noroc ca măcar tu din tot neamul nostru, mergînd la școală, să pui piciorul în pragul soartei“).

Țăranii, mereu înglodați în datorii, mînau primăvara, de dinapoia plugului, doi cai costelivi cu care arau fișia de pămînt căpătat la împrumut. Ieseau la prășit și apoi la secerat, adunînd spre toamnă cîțiva saci subțiatici de porumb și secară care abia ajungeau pînă-n postul paștelui. Femeile munceau deopotrivă cu bărbații, avînd în plus grija gospodăriei. Nășteau pe cîmp, îndurau sudalma vîtașului și a jandarmului, își țineau copiii, în vremea lucrului, pe țarină, ostoiindu-le pipetele cu un moțoc de pînză în care puneau pușină piine de secară împănată cu o șărimă de zahăr. Se hrăneau, toți, primăvara și vara cu pir, urzici, grîușor, zdrele, lobodă și leuștean iar iarna, cu te miri ce. Carnea nu apărea pe masa lor cu anii și coceau, odată pe lună, piinea săracului, piinea de secară. („Și mîncam și noi acolo, vorba nu știu căruia, răbdări prăjite și, în afară de asta, frigeam necazuri, pîrleam supărări, făceam ochi dulci hazului, înghițeam noduri, ne puneam poșta-n cui, ne lingeam pe buze și pe urmă ne scobeam în dinși, rupînd cite un beșigaș din coada măturii“). Și cumva parcă pentru întregirea tabloului intervine figura obsesivă a receptorului (un Jupuitu mai prompt și mai arțăgos) care apare necentenit pentru a încasa foncialul (e foncierea din Moromeșii), datoria la bancă, impozitele și tot soiul de dări, umplînd lite-

*) E.S.P.L.A., 1958.

ralmente satul de plinsetul aceloră căroră le punea sechestru pe lucrurile din casă.

Nică, eroul cărții, e un copil isteț, piriuri și niciodată satul. O păzește, cînd sînt părinții la lucru, pe soru-sa Ileana învelită „într-un oghelaș cușul dintr-o casincă, ori o bertă pe care n-o mai putea îmbrobodî nici ciuma pădurii”, merge, cînd devine mai mărișor, cu tata la arat și la seceră, e premiant la școală, dar nu poate urma liceul pentru că n-are ce încălța în picioare. Scena țirgului din Darabani la care familia întreagă vine să vîndă secara ca „să facă bani” pentru bocancii lui Nică și eșecul acestei încercări din cauza crizei e de un tragism emoționant.

„Din neagra țărănie” descinde, în linie directă, din „Amintirile” lui Creangă. Un umor sănătos, popular colorează epica, reducînd la dimensiunile obișnuitului marile drame. Intîmplările văzute cu ochiul de copil al lui Nică capătă parcă o notă firească. Copilul povestește dezinvolt despre zbulciumul părinților mereu în căutare de soluții pentru procurarea hranei, despre sechestrarea vacii pentru neplata impozitului, despre vînderea unei părți din lot, amestecînd toate acestea simplu și nevinnovat, fără gradație și ierarhie cu păfaniile de la scaldă Bașeului și disputele cu Mărișă lui Mirăuși, Nică al lui Ruschi, Amilinoai Toader și Voiniceasa Gheorghe.

Universul lui Ion Istrati e plin de vitalitate. Ca toți țărani, personajele sale fac mereu cîte ceva, nu pot sta locului. Scriitorul le surprinde mereu în mișcare. Mama „nu sta locului cum nu sta apa Prutului: toată ziua umbla zup-zup de ici-colo, pînă cădea din picioare”, șața Tica aleargă tot timpul după plocoane și ajutoare. Roțreasca, învățătoarea, pășește „fuguța” zgribulită de frig spre școală sau spre casele oamenilor iar gîndul îi zboară la învățătorul din Lupeni. Nică n-are astîmpăr, merge în pădure după hribi și pe niști după pir, învață cu un fel de foame mărturisită („la școală, auzi?” îl sfătuiă mama), mîndă vaca la cireadă și se joacă pe imaș unde face șotii. În general oamenii sînt — cum ne previne scriitorul — „jăratîc la treabă”.

Chiar și personajele negative au dinamica lor. Perceptorul, însoțit de doi jandarmi și un guard, umblă transpirînd prin curțile oamenilor, strigînd, ameninșînd și sechestrînd. Domnul Ușă — chiaburul — vorbește ore în șir, doar, doar îl va convinge pe țăranul aflat la strîmtoare să-i vîndă o parte din pămînt. Revizorul școlar se plimbă nervos prin clasă și pune elevilor întrebări meșteșugite, sperînd în răspunsuri care ar putea-o compromite pe învățătoare. Iar mătusa Anica, slobodă la gură, împunge cu vorba, țipă și clevețește cu plăcere și spor.

Ca bun gospodar, autorul știe să prețuiască produsele muncii și uneltele cu care se muncește. Respiră din volum un fel de fervoare nestăvilită de a spune obiectelor pe nume și a le indica folosul. Obiectele sînt oarecum nu descrise, ci enumerate. Și tot de această latură ține enumerarea felurilor de mîncare, a florilor, a fructelor și chiar a buruienii (știroutan) capabile să vindece radical „greșealele” fetelor care „nu-și știu păzi cinstea”. Merele sînt „de cele domnești și de cele voievodești: gurguiete și trotușe, păsățele și țigănci”, prunele, „avrame și goldane și bardace și stă-nigele și curcudușe și ungurești și popești” iar perele „șifa caprii din cele ce se topeșc în gură ca untul, sintiliești din cele devreme și ghindăoane, murgi și pergamute, iernatice și tărtăcuțe ori trăsuitoare”. Cojocarul satului, Rufullea, coase mintene și mintenașe, pieptărițe și cușme, gulere de blăni și căptușește jachete și blăni, dosuri la căciuli și petice”. La nevoie devine și cizmar știînd „să bată o pingică, să repare o căpută la ciubotă, să prindă un petec la vreun papuc, ori să pună niște jbranșuri la virfurile bofinilor și niște potcoave la călcîie”. E detaliat înșăfișat procesul vopsitului primitiv, în casă, cu boiuri vegetale și modalitatea de preparare a laptelui de buhai, a jușei și chiar a mămăligii. Toate acestea sînt însă spuse rar, înflorit, cu un ton aproape didactic lășînd să se întrevadă o autentică mîndrie țărănească.

Paginile cărții lui Ion Istrati au o poezie cuceritoare, evidentă chiar și în capitolele mai... prozaice. Piese de folclor (din păcate nu întotdeauna asimilate și cu un roșt bine

justificat în narațiune) dau vo'umului specificitate și culoare. O limbă moldovenească frumoasă, curată și atrăgătoare, a unui povestitor hitru și disimulat — care amintește mereu de Creangă — conferă istorisirii mult farmec. Volumul — un succes în crea-

ția scriitorului — se citește cu plăcere și interes, solicitându-l pe cititor mereu la comparații între bezna trecutului și realitățile prezentului socialist.

Z. Ornea

G. CIPRIAN: „MĂSCĂRICI ȘI MÎZGĂLICI”*)

Acum 30 de ani, Camil Petrescu, director al unei reviste literare unde se publica scena finală din actul doi al piesei „Omul cu mîrjoaga”, însoțea fragmentul cu următoarele rînduri: „De ani de zile se știe că vigurosul societar al Teatrului Național, G. Ciprian, se pasionează pentru literatură. Foarte obișnuit cu cercurile literare și foarte iubit pentru gluma lui francă și tăioasă, și-a anunțat într-o zi prietenii că lucrează la „o piesă formidabilă”. Și era adevărat. „Omul cu mîrjoaga” a fost cel mai mare succes al Naționalului în acest an...”

Ciprian nu a dezmințit această prezentare care avea un caracter de previziune, și în scurtă vreme deveni autorul unui roman, al unor schițe („Cutia cu maimuțe”), în plus al pieselor „Capul de rățoi”, „Nae Niculae” și, în colaborare cu Ion Luca, al dramei „Iuda”.

Nu e locul să arătăm aici, care din preocupările lui Ciprian, scriitor și slujitor al scenei, atîrnă mai greu în balanță. Cert este că elogurile lui Camil Petrescu nu au fost spuse din simplă amabilitate ori de circumstanță, ele înmulțindu-se neconținut, sub tot alte și alte semnături.

Un actor de talia lui Ciprian era în drept, ca la un popas al vîrstei, să întreprindă o retrospectivă a vieții teatrale de la noi. „Măscărici și mîzgălici”, în ciuda titlului, este o carte ce ține de memorialistică în deplinul sens al cuvîntului. Pasionatul de teatru, cercetătorul literar, găsesc în ea un belșug de date, un furnicar de nume, de la cele mai celebre, străine sau autohtone, pînă la minusculele apariții în lumina rampei. Dragostea manifestată față

de conștrați, nu e fariseism. Autorul chiar cînd le arată slăbiciunile vorbește cu o reală afecțiune. După cum însuși ne mărturisește, nu a putut vorbi despre toți, la fel, pentru că nici oamenii nu sînt pe-o formă creiați de natură.

Evocarea este încălzită de venerația cu care sînt amintiți înaintașii. Există nume ilustre din istoria teatrului românesc, peste care se coboară tot mai deasă negura uitării. Oricîtă strălucire le-a încununat fruntea, tot mai rar se vorbește, bunăoară, de Nicu Poenaru care ar fi cîntat, precum ni se pune, mai bine chiar de cît Leonard în „Vinzătorul de păsări”. Dar Murgeanu, fermecătorul Romeo? Dar Achilz Popescu, Tina Barbu, Cazimir Belest (cel mai sirguincios elev al lui Nottara), Alexandrina Alexandrescu, Vasile Leonescu, Ștefan Velelescu, Frosa Popescu (inspiratoarea poeziei lui Eminescu „La o artistă”), Constantin Radovici și multe alte celebrități? Ciprian le readeuce în memorie pios și emoționat: „Cu mare pioșenie și sfîntă admirație mă descopăr în fața celui mai înzestrat dintre corifeii trecutei generații. Au fost mari cei mai mu'ți dintre ei, dar în rolurile de țărani și boieri romîni, Ion Petrescu aducea cu sine nu numai tipul și graiul neaoș, dar țira parcă după sine și glia, florile de cîmp, aerul de munte, vîntul și nămeții...”

Cel mai frumos omagiu, poate nicăieri exprimat ca în amintirile acestea, i se aduce memoriei lui Nottara.

Dacă vrei să găsești un nume din cei mai îndepărtați ani de teatru și pînă astăzi, căutați-l în proaspătul compendiu al lui Ciprian.

*) E.S.P.L.A., 1958.

Ciudățeniile meseriei de actor, ne sînt scoase la lumină, uneori cu umor, altădată prin persiflarea subțire, sau prin notația critică. De pildă atunci cînd ni se spune că Aristide Demetriade a fost mare în Hamlet, dar a avut un eșec lamentabil într-un rol secundar din „Nora” lui Ibsen. Povestea seamănă cu pășania lui Barba-Roza care s-a înecat în pîrîu... Sau, dacă în opinia curentă, Iancu Brezeanu e considerat neîntrecut în Ion din „Năpasta” lui Caragiale, aici se emite o altă părere: „...despre Brezeanu în Ion Nebunul plouau elogiile ca grindina. Și totuși cît de de parte era această creație a lui Brezeanu, de poetica înruchipare a lui George Folescu, în acelaș rol, în impresionanta operă muzicală a lui Sabin Drăgoi.

Brezeanu cînta, Folescu juca!”

Autorul vădește însușiri alese de portretist. Multe pagini din amintirile lui Ciprian cuceresc prin simplitatea lor, viu întreținută de un stil natural, fără urmă de prețiozitate.

Unele pasaje însă, mai cu seamă la început, sînt false, goale de poezie. În deosebi, vremea copilăriei este chemată în amintire greoi și cu un umor sărac.

G. Ciprian a fost, din anii liceului, bun prieten cu Urmuz, pe care suprarrealiștii l-au revendicat mai tîrziu ca un strămoș al lor. Textele absurde fabricate de ei nu meritau să fie reînviute. Fîrsește că autorul nu putea să nu depene amintiri comune cu ale amicului său de boemă. Dar acesta devine un pretext ca volumul „Măscărici și Mizgălici” să constituie o retipărire deghizată a plachetei „Urmuz” (colecția editurii „Unu”, 1930). Ce interes pot prezenta pentru cititorii de azi absurditatea unor texte „Pîlnia lui Stamate”, „Ismail și Turnavitu”, „Algazy et Grummer” sau incoherenta fabuă ce le încheie?

Completările acestea constituie partea de umbră a volumului care altfel se citește cu o reală plăcere.

Petre Pascu

VALERIU RÎPEANU: „GEORGE MIHAIL ZAMFIRESCU” *

Tînărul critic Valeriu Rîpeanu, cunoscut ca exeget al operei lui George Mihail-Zamfirescu prin edițiile de teatru și proză, apărute anul trecut sub îngrijirea și cu comentariile sale, ne oferă acum și o „schită monografică”, cum și-o intitulează modest, asupra autorului „Maidanului cu dragoste”.

Personalitatea scriitorului este definită prin raportarea directă și permanentă la caracteristicile și atmosfera epocii în care s-a afirmat. Opera lui George-Mihail Zamfirescu este înțeleasă astfel în funcție de condițiile social-politice și economice ale perioadei dintre cele două războaie mondiale, de aspectul general al literaturii noastre din acea vreme, caracterizată prin lupta dintre realism și antirea ism.

Cum era și firesc, spațiul cel mai întins al studiului este consacrat celor două lu-

crări fundamentale ale lui George-Mihail Zamfirescu „Maidanul cu dragoste” și „Domnișoara Nastasia”. Autorul spulberă ideea acreditată de critica burgheză că George-Mihail Zamfirescu este un scriitor licențios. Combătînd această teză, care avea tot interesul să-l depărteze pe scriitor de cititori, pentru a nu se pătrunde în sensurile sociale adinci ale scrierilor sale, Valeriu Rîpeanu demonstrează convingător că George-Mihail Zamfirescu este, în fond, un scriitor realist, preocupat de destinul oamenilor în întunecata orînduire burgheză, un scriitor însușit de înalte idealuri de umanitate și de justiție socială. Semnificația majoră a romanului „Maidanul cu dragoste” este subliniată de Valeriu Rîpeanu cu claritate: „Zamfirescu a întreprins o vastă monografie cu adinci implicații. Prin numeroasele destine care-și împletesc existențele în acest infern de din-

*) E.S.P.L.A. 1958.

colo de barieră, autorul a intenționat, și în mare măsură a reușit, să dea imaginea procesului deucidere fizică și morală a oamenilor de la marginea orașului într-o societate strîmb alcătuită. Pentru că variatele planuri ale cărții surprind, sub multipla ei înfățișare, monstrozitatea unei orînduiri care mutilează și ucide de timpuriu sufletele”.

„Domnișoara Nastasia” este considerată, pe drept cuvînt, ca o mărturie dramatică, impresionantă, a luptei oamenilor din „subsolul societății” pentru cîștigarea unei existențe noi, luminoase, pentru depășirea mediului meschin în care au fost condamnați pe nedrept să trăiască.

O paralelă, judicios și prudent alcătuită, între Caragiale și George-Mihail Zamfirescu, servește lui Valeriu Rîpeanu pentru a demonstra că autorul „Maidanului cu dragoste” și al „Domnișoarei Nastasia” nu a văzut în mahala copia slută a „Centrului”, ci periferia orașului, ca mediu cu grave și serioase probleme social-umane. Autorul studiului argumentează că George-Mihail Zamfirescu nu a căutat în „Periferie” excrescența „centrului” sau pitorescul, ci oameni cu idealuri curate, cu năzuinți demne, care se luptă aprig pentru a nu cădea strivii de condiții mizere ale existenței lor. Valeriu Rîpeanu relevă noutatea viziunii lui George-Mihail Zamfirescu, interesul și dragostea lui pentru peisajul moral și social al cartierelor periferice, din care se vor inspira și pictori ca Luchian sau muzicieni ca Teodor Rogalski și Mihail Iora.

Analizînd opera lui G. M. Zamfirescu, Valeriu Rîpeanu procedează în general obiectiv, dînd dovadă de discernămint critic. Supunînd textul scrierilor respective unui exhmen atent, evidențiază limitele lui George-Mihail Zamfirescu, indicînd și totodată dezaprobînd naturalismul care viciază unele pasaje din „Maidanul cu dragoste” sau scrieri ca „Sfînta mare nerușinare” și „Cîntecul destinelor”, precum și grotescul unor scene din „Domnișoara Nastasia”. La fel procedează și cînd discută lucrările slabe, lipsite de semnificație ale

lui George-Mihail Zamfirescu, cum sînt „Madona cu trandafiri”, „G. R. 8” sau „Adonis”.

În unele cazuri însă, autorul nu mai dă dovadă de aceeași obiectivitate. De pildă, vorbind despre influențele exercitate asupra lui George Mihail-Zamfirescu în perioada începuturilor sale literare, Valeriu Rîpeanu subliniază drept „cea mai profundă și fascinantă înriurare” pe cea a simbolistilor. Autorul studiuului nu discută însă decît unilateral despre această influență. Arată, e drept, că George-Mihail Zamfirescu va da glas, în cei cîțiva ani de poezie, unei probleme majore ca aceea a căutării sensurilor existenței umane, caracteristică unor poeți simbolști, dar nu are o atitudine critică față de celelalte aspecte ale înriurilor simboliste — cultivarea abstracțiunilor, jocul în sine al imaginilor — prezente și la George-Mihail Zamfirescu. Mai ales nu urmărește gradul în care acestea s-au perpetuat, sub felurite ipostaze, în opera ulterioară a scriitorului.

Discutînd primul volum al lui George Mihail-Zamfirescu „Flamura albă”, Valeriu Rîpeanu conchide anticipativ că unul din leit-motivele operei scriitorului ar fi acela al suferinței ca factor regenerativ de viață. Trece însă foarte repede peste această afirmație, specificînd numai, în paragraful imediat următor, că împăcarea cu ideea suferinței și a morții „arată vădite influențe dostoevskiene”. Autorul studiului pare a subscrie și el la această teorie fatalistă a continuei suferințe, ca mijloc purificator, pe care o susține George Mihail-Zamfirescu, deoarece o reia și în analiza piesei „Sam”. Cînd discută „Bariera”, autorul studiului se limitează la considerații formale. Scrierea respectivă, e drept, are o valoare scăzută în ansamblul operei lui George-Mihail Zamfirescu, constituind doar o ciornă în vederea unei lucrări mai vaste asupra mediului periferic al capitalei din primele decenii ale veacului nostru. În ciuda acestor deficiențe și a unor elemente naturaliste, pe care Valeriu Rîpeanu le relevă, ea este totuși interesantă pentru conținutul de idei, pentru tendințele pe care le

afirmă, aducînd mărturii mai ales asupra manifestației muncitorești de la 13 decembrie 1918, și asupra reprimării ei sîngeroase de către uneltele aparatului de stat burghez.

În studiul său, Valeriu Rîpeanu a aduș la lumină și a organizat sistematic o serie întregă de lucruri noi, puțin cunoscute. Într-un singur loc ni se pare că greșește și anume cînd afirmă că „Asociația tinerilor scriitori romîni”, înființată de George Mihail-Zamfirescu în 1920, este „prima și

unica înjghebare de acest fel”. Să nu uităm însă că „societatea scriitorilor romîni”, întemeiată la 28 aprilie 1908, s-a născut din inițiativa tinerilor scriitori din acea vreme, în frunte cu Em. Girleanu, Șt. O. Iosif și D. Anghel, și că la început trebuia să poarte titlul de „Societatea scriitorilor romîni tineri” sau „Asociația scriitorilor romîni tineri”.

Teodor Virgolici

— din țară —

CRITICA DIN „TRIBUNA” (numerele 35, 36, 37, 38/958)

„Tribuna” se pare că asimilează mai dificil decît alte reviste cerințele cele mai actuale și mai stringente ale contemporaneității, cerinți majore care sînt restrînse de-obicei nejustificat la domeniul strict beletristic. În aceeași măsură ca și poezia sau proza, critica e datoare să răspundă la ceea ce se cheamă comandă socială. Într-un articol redacțional apărut mai de mult, „Tribuna” își recunoștea greșeala de a nu fi publicat articole de sinteză asupra literaturii noi, de a nu fi militat suficient de activ pentru apărarea principiilor realismului socialist. În același timp și în același articol, revista își manifesta dorința firească de a înlătura aceste lipsuri considerabile. Sîntem convingși că revista își va îndrepta greșeala. Certitudinea o desprindem din tendința continuă a revistei de a-și îmbunătăți conținutul, deși, după cum am spus, într-un ritm cam prea domol.

Cronica literară. Cea mai competentă și mai judicioasă, mai obiectivă și mai „la obiect” (cum se spune cu un termen uzat) ni se pare a lui Radu Enescu. În numerele pe care le avem în față, e drept, nu există decît o singură cronică semnată de Radu Enescu (la volumul „Porțile de aur” de Al. Andrișoiu), dar și aceasta, precum și activitatea mai veche, ne îndreptățește să-l considerăm drept unul dintre cronicarii de viitor ai revistei. În cronică la „Porțile de aur”, el încearcă o deșinire de structură a poeziei lui Andrișoiu, precum și o situație în plan evolutiv a ultimului volum. Alături de calitățile bine interceptate (spontanei-

tatea, patosul, vigoarea și capacitatea agitatorică), cronicarul deșinește cu exactitate și deșiciențele poetului: „În primul rînd Al. Andrișoiu nu a reușit să-și formeze în suficientă măsură spontaneitatea și fluența înăscută a talentului său. Ceea ce uneori duce la facilitate. Fantezia sa verbală incontestabilă se substituie cîteodată fluxului afectiv autentic, scontînd efecte de sonoritate pur exterioară. Poezia sa este o poezie de substanță intelectuală, cîteodată însă amenințată de pericolele discursivității și prozaismului”. Fără a se lăsa acaparat de ispita denunțării acestor defecte, cronicarul știe să-și măsoare judecata, corect și sigur, indicînd cu precizie calitățile certe ale talentatului poet.

Cronica lui Ion Lungu la volumul „Pagini critice” de Mihail Petroveanu (nu „Pagini... critice” cum se intitulează, cu maliție neîntemeiată, cronică din „Tribuna”) cuprinde observații judicioase. De pildă aceea care combate opinia lui M. Petroveanu potrivit căreia eroii lui Petru Dumitriu, reprezentanți ai claselor reacționare, au un destin tragic.

Dar cronicarul „Tribunei” e pornit să distingă aproape numai ceea ce este greșit în activitatea de peste zece ani a unui cronicar cu calități incontestabile. Să poți sub semnul celor trei puncte peiorative din titlul cronicii, întreaga activitate de cronicar a lui Mihail Petroveanu înseamnă să nu fii seamă de sensul ei fundamental, de caracterul ei militant, combativ, să fii amăgît de ideea că unele deșiciențe, chiar în

interpretare, pot fi date drept tare structurale. Pentru a-și susține afirmațiile neobiective, I. Lungu recurge și la unele mici inexactități. Despre articolul „O conversație”, care deschide volumul, cronicarul „Tribunei” spune: „Scris în 1958, articolul nu e lipsit însă și de unele confuzii... Combătînd, de exemplu, rezistența dogmatică față de nou, autorul nu se ridică totodată și împotriva revizionismului. Vorbește chiar de necesitatea „stimulării curentelor” în cadrul literaturii realist-socialiste”.

Articolul lui M. Petroveanu e scris însă nu în 1958, dată care se află notată chiar la sfîrșitul lui („15 noiembrie 1956”) și a apărut, tot în 1956, în presă, ceea ce nu scuză evident insuficiențele conținutului, dar nu îndreptățește o situare a lui falsă.

Cronica semnată tot de I. Lungu la cartea lui Ion Istrati „Din neagra țărănie” este în general, bună. Supără insistența exagerată de a-l apropia pe Istrati de Creangă. Nicolae Mărgeanu, care analizează (în numărul 38) „Sub arșița verii” de Letiția Papu, se dedă la atacuri exagerate împotriva scriitoarei, atacuri susținute de un ton incompatibil cu sobrietatea ce se cere unei cronici literare. Între altele, cronicarul propune să se creeze o mașină electronică menită să supună cărțile unui examen de lizibilitate. „Romanul de care ne ocupăm aici — „Sub arșița verii” de Letiția Papu — cu siguranță că n-ar fi reușit să păcălească mașina așa cum, din păcate, a păcălit Editura de Stat pentru Literatură și Artă”. Cartea este într-adevăr slabă și lipsurile ei sînt evidente. Dar aceasta nu justifică tonul violent, îndreptat totuși împotriva unei scriitoare înzestrată și, mai ales, bineintenționată. N. Mărgeanu e și el scriitor și n-ar fi prea încntat să i se analizeze cărțile la nivelul la care „operează” el însuși.

Articole de actualitate. Al. Jelebeanu cere, pe bună dreptate, o dezbateră despre stilurile poeziei actuale (Fie ca „Tribuna”, în care a apărut invitația poetului timișorean, să ratifice această cerere îndreptățită). Eugen Simion discută în două articole succesive poezia tinerilor, descoperind reale abateri de la realismul-socialist în unele poezii de la „Gazeta literară”, „Viața Românească”, „Steaua” ..., „Tinărul scriitor” și omițînd tot atît de reale abateri de la realismul socialist manifestate în poeziile din „Tribuna”. Ca linie generală, principială, articolul este just. Ion Lungu, pornind de la o povestire a lui Francisc Munteanu publicată în „Gazeta literară”, aplică o pecete asupra întregii creații a prozatorului: impresionism și subiectivism. Schița e poate discutabilă, dar eticheta generală nu e nici ea mai puțin discutabilă.

Articole de istorie literară. Șerban Cioculescu care a scris un frumos și emoționant articol despre Vlăhuță (nr. 36) și unde scriitorul e privit ca un creator legat profund de destinul poporului său, a publicat (în nr. 35) și un articol cu caracter strict tehnic, despre stilul lui Dimitrie Cantemir, articol în care sînt neglijate criteriile esteticii marxiste, analiza făcîndu-se la suprafața și în afara conținutului. Este interesant că se cercetează și activitatea de cronicar dramatic a lui Caragiale, după aceea a lui Eminescu (Al. Căprariu). Revista nu publică însă și articole de principiu, în care să se ia în discuție modurile și sensurile preluării moștenirii literare, iar în ceea ce privește dezbateră amplă a problemelor realismului socialist, „Tribuna” n-a devenit încă o „tribună”.

D.S.

„TEATRUL” nr. 8/1958

Revista „Teatrul” a fost supusă în ultima vreme unei aspre și îndreptățite critici. Comentînd învătămintele consfă-

tuirii oamenilor de teatru, articolul editorial se referă în spirit autocritic la „marile și multele greșeli ale revistei, a cărei pre-

zență în viața teatrului nostru din ultimii doi ani a fost, prin conținutul ei, prin optica ei, prin felul cum aborda fenomenul teatral, ca și prin manieră și stil, mai curînd o piedică decît un sprijin, mai degrabă un mijloc de durată decît de orientare". *Multă vreme revista a ignorat conținutul politic al sarcinilor sale în cadrul vieții noastre teatrale, a subapreciat însemnătatea repertoriului contemporan, a făcut serioase concesii mentalității „academice”, rupte de realitatea zilelor noastre, a dovedit o atitudine absentă și împăciuitoare față de pericolul ideologiei burgheze, a cultivat în paginile ei un limbaj prețios și inconsistent, care reflecta sărăcia de idei, lipsa de claritate ideologică, lipsa de combativitate.*

Lichidarea acestei orientări greșite cere desigur eforturi mari, susținute și îndelungate. Ar fi prematur să apreciem rezultatul unor asemenea eforturi. Totuși, încă de pe acum, pot fi semnalate unele rezultate parțiale obținute de colectivul redacțional și de colaboratori în lupta pentru lichidarea greșelilor și îmbunătățirea ideologică și artistică a revistei.

Ultimul număr prezintă într-adevăr un aspect mai viu, mai interesant, mai apropiat de cerințele actualității. După ce multă vreme a desconsiderat însemnătatea repertoriului original și în genere a „textului”, așînd în schimb un interes cu mult prea zgomotos pentru spectacol ca atare, revista începe să acorde, cum e firesc, o atenție primordială textului dramatic, publicînd articole cu caracter de generalizare despre literatura dramatică de actualitate. Rubrica „Valori realist-socialiste în dramă” găzduiește în acest număr un interesant articol al criticului Dumitru Micu cu privire la teatrul lui Aurel Baranga. Articolul apreciază călduros realizarea comediei „Mielul turbat” și a dramei „Anii negri” și formulează în același timp obiecții argumentate la adresa piesei „Rețeta fericirii”, care prezintă unele manifestări de „defăi-

mare a realității din zilele noastre”. Articolul ni s-a părut mai puțin izbit în cercarea de a stabili conturul propriu al personalității lui Aurel Baranga în cadrul literaturii noastre. („Autor cu viziuni personale îndrăznețe, explorator al unor tărîmuri necercetate” — caracterizarea ni s-a părut vagă, insuficientă).

Un articol cu preocupări de sinteză semnează și Dumitru Solomon: Drama cu temă patriotică, o cercetare atentă a materialului existent în legătură cu această problemă. E semnificativ că atributul de „dramă patriotică” e acordat nu atît lucrărilor cu caracter istoric, referitoare la epoci ale trecutului mai mult sau mai puțin îndepărtat, ci în primul rînd operelor inspirate de lupta revoluționară a Partidului, de însurecția de la 23 august. Articolul se resimte însă de o anumită ostentație în a discuta aspectul strict „artistic” al dramelor patriotice, semnalînd izbituri și eșecuri în acest sens. Piesa lui Liviu Bratoloveanu „Zile de februarie” e apreciată astfel pentru „reconstituirea atmosferei”, și pentru „mișcarea mulțimei”.

În acțiunea de combatere a infiltrațiilor ideologice străine (acțiune cu totul deficitară pînă acum în paginile revistei) se înscrie articolul „De ce dibuiri și echi-vocuri?” de Mira Iosif, scris pe marginea unei anchete a revistei Tribuna. Articolul comentează în mod critic și alte aspecte greșite ale anchetei, decît cele semnalate pînă astăzi în presa noastră. Pe aceeași linie se înscriu și însemnările lui Radu Lupan «„Soluția” mistică în drama apusului».

O rubrică interesantă și binevenită care cuprinde scurte articole combative, fîntînd un efect imediat, este rubrica „Semnalăm”. Deocamdată rubrica are în vedere unele aspecte negative ale spectacolelor de estradă și circ. Ar fi de dorit ca această rubrică să cuprindă și aspecte mai importante, centrale ale activității artistice din

țara noastră. „Cronica“ abordează probleme de conținut ale spectacolelor. În realizarea scenică a piesei lui Gorki „Dușmanii“, e recomandată valorificarea deplină a patosului revoluționar gorkian. („Pe alocuri în desfășurarea spectacolului ai mai degrabă impresia că asigși la un

spectacol Cehov și nu la cea mai viguroasă dintre piesele revoluționare ale lui Gorki). E de așteptat ca inaugurarea stagiunii de toamnă (care, după cum se anunță, va aduce în scenă piese cu conținut actual) să determine o activizare sporită a revistei.

L. S.

— de peste hotare —

„TEATR“ nr. 6—10/1958

Revista publică în fiecare număr cite o piesă originală. De aceea cercetarea ei pe o perioadă de câteva luni, poate duce la concluzii pline de interes asupra ultimelor producții ale dramaturgiei sovietice, atât sub raport tematic, cât și al problemelor artistice care preocupă pe scriitorii.

Vom insista în primul rind asupra piesei în patru acte „Iată eu merg“ de Gheorghe Berezko (publicată în nr. 10) deoarece aceasta are o temă de strictă actualitate. Conflictul ascuțit care stă la baza acestei piese, în care se combate egoismul și carerismul, dovedește că criticarea unor denaturări negativiste care s-au manifestat la un moment dat în dramaturgia sovietică, n-a însemnat de fel abandonarea combativității în favoarea idilismului. Teatrul sovietic își menține prestigiul de tribună a educației cetățenești, în care fenomenele negative sînt aspru condamnate, însă nu de pe o poziție capitulară, panicardă, ci într-un mod ferm, într-un mod în care factorul pozitiv, specific orînduirii sovietice, se face simțit cu vigoare. Din acest punct de vedere, piesa lui Berezko e extrem de instructivă. Deși a luat parte la lupta pentru socialism, în perioada colectivizării, Gleb Martinov, astăzi candidat în științele economice, s-a descompus moralicește, devenind un carerist și-un egoist, care vede peste tot intrigi și mașinațiuni meschine. Alături de el, soția lui, Marina, a trăit mulți ani nefericită. Fiul său, din prima căsătorie, cu reale calități, e un fel de ra-

tat, care nu și-a găsit locul în societate. Multă lume crede că Martinov poate fi salvat. Un prieten vechi cu care activase mai de mult, Orehov, organizator de partid pe un mare șantier de construcții, fiind în trecere prin localitate, încearcă să-i dea o mîină de ajutor. Dar rătăcirea lui Martinov e prea mare, iar influența negativă asupra familiei sale nu poate fi anihilată decît prin măsuri radicale. Așa cum zice Orehov: „Acum nu tu trebuiești salvat, ci ceilalți trebuie salvați de tine“. Aceasta e atitudinea aspră, intransigentă a întregii opinii publice din localitate. Oamenilor sovietici le e străin egoismul. Soția lui Martinov, copiii săi de-acum oameni mari, prietenii și cunoștințele apropiate au cu totul alte concepții și vin în conflict cu acest om. Din această cauză, piesa aceasta cu un atât de ascuțit tăis critic, nu alunecă în negativism, adică într-o prezentare denaturată a realității.

Drama eroică a scriitorului armean Gurghen Borian, intitulată „Sub același acoperiș“ (Nr. 6), cit și tragedia scriitorului cazah Muhtar Auezov, — „Entlik-Kebek“ (nr. 9) — ne îndreptălesc să afirmăm că în dramaturgia sovietică tînde să se încetățenească un nou gen dramatic, alături de cele tradiționale, pe care l-am putea denumi: tragedie sau dramă optimistă, după clasică lucrare a lui Vs. Vișneovski, care, după cum se poate vedea acum a constituit nu o operă izolată, ci punctul de plecare al unei întregi tendințe în teatrul sovietic.

Tragedia eroică, asemenea celei antice, e un fragment de epopee, dar în același timp, se deosebește de aceasta, prin orientarea ei optimistă, datorită unei perspective istorice, de neîncelat progres, în dezvoltarea umanității. Cele două opere dramatice, citate mai sus, îndreptățesc asemenea afirmație. Drama eroică a lui Borian are la bază conflictul dintre doi frați, unul comunist și celălalt contrarevoluționar, în timpul războiului civil, în anul 1920. Această ciocnire în familie este însă amplificată, în așa fel încît pe scenă se joacă de fapt soarta întregii Armenii. Caracterul eroic al dramei este susținut și prin stilul ei avîntat și plin de patos.

Tragedia „Enlik-Kebek“, intitulată după numele eroilor săi principali, pare pînă la un moment dat o reeditare a tragediei lui Romeo și a Julietei. Intr-adevăr, aici ca și dincolo, e vorba de doi tineri care deși aparțin unor colectivități vrăjmașe se îndrăgostesc unul de altul și se căsătoresc.

Scriitorul cazah, însă, dă o concluzie cu totul nouă acestui subiect tradițional. Conducătorul tribului la care se adăpostiseră cei doi îndrăgostiți, îi abandonează fără luptă în mâinile vrăjmașului, pe baza unei

înțelegeri secrete cu căpetenia adversă. Enlik și Kebek, îmbrățișați, mor cu trupurile străpunse de săgețile invadatorilor. Concluzia acestei tragedii e de o mare forță generalizatoare, întrucît se arată că semănătorii de ură, nu sînt oamenii din popor ci reprezentanții claselor asupritoare. Moartea celor doi tineri se ridică la o valoare de simbol, în ultima replică rostită de acînul Abîz: „Se va spune: i-a omorît poporul. Nu, nu poporul i-a omorît, fiindcă nu pot fi numiți popor acei oameni întunecați, însetați de sînge. Nu numărul crează spiritul poporului. Poporul sîntem noi, aceia în care trăiește flacăra lui, în care se naște lumina ce arată calea spre viitor... Iată cine-i poporul!... Vor trece anii. Va fi uitat numele groaznic al lui Kenghirbai (n.n. căpetenia unuia din triburi) va dispărea din amintire numele întunecat al lui Espembet (n.n. cealaltă căpetenie): vor pieri ca umbra umbrei vieții noastre întunecate. Dar numele lui Kebek și al lui Enlik vor străluci veșnic în fața poporului, ca două stele pe bolta cerească. Căci iubirea este mai puternică decît ura“.

V. Nic.

„NOUVELLE NOUVELLE REVUE FRANÇAISE“ - august 1958

Apariția, în cursul acestei veri, la München, a unei ediții în trei volume a operei lui Nietzsche, sub îngrijirea profesorului și editorului Karl Schlechta este înțipinată în numărul din august al revistei „Nouvelle nouvelle Revue Française“ printr-un întins și entuziast comentariu al lui Maurice Blanchot.

Insemnările și aprecierile criticului francez atribuite cercetărilor prof. Schlechta o valoare revelatoare. Ceea ce formează permanent obiectul discuției lui Blanchot este imaginea nouă, diametral opusă celei cunoscută, și care își propune să aducă la cunoștință nu opera sumbrului și paradoxalului gînditor de la Roeken, șilozof al anti-umanismului brutal, cu o influență atît de

funestă asupra climatului spiritual din patrie sa, ci „aportul lui Nietzsche la cauza evoluției“ (!?)

Investigațiile lui Schlechta tind să evidențieze existența unor „imixțiuni interesate și tendențioase“ în manuscrisele inedite ale lui Nietzsche, încredințate tiparului după moartea sa. Aceste ingerințe ar fi fost săvîrșite de sora scriitorului care a deformat — spune Schlechta — unele texte fundamentale a căror reconstituire exactă după ciorne și referințe epistolare abia recenta ediție a întreprins-o. Astfel este cazul cu „Voința de putere“ al cărei cuprins nu corespunde cu proiectul autorului, întrucît volumul s-a însumat din diverse extrase și fragmente reunite în disprețul cronologiei.

Deci, remarcă Karl Schlechta și odată cu el și Maurice Blanchot, această scriere, așa cum a apărut, nu putea avea semnificația cunoscută de vreme ce se constituie din reflecții răzlețe, izolate din diverse contexte și gândite în afara unei destinații, a unei finalități unitare. La fel s-a întâmplat și cu întocmirea cărții „Așa a vorbit Zarathustra”. Sora lui Nietzsche a procedat și în acest caz la fel de arbitrar. Ea și-a dat seama că e nevoie de ani pentru a pune ordine în grămada de manuscrise și a stabili legături între ele pe criterii științifice. Atunci, fiindcă megalomană, ea a mistificat editurile încredinându-le scrieri, după expresia lui Blanchot, „fără acoperire”.

Sînt însă aceste modificări, la care se adaugă unele de ordin lexical, iar altele, puține, strict grafologice, în măsură să corecteze substanțial sensul filozofiei lui Nietzsche? Cînd Blanchot enumeră factorii ce conferă din perspectiva noii ediții greutate specifică „aportului lui Nietzsche la cauza evoluției” — pentru cine examinează cu discernămint critic explicațiile sale devine și mai limpede că Nietzsche rămîne același, că el ne obligă să-l vedem și mai accentuat ca promotor al regresului civilizației.

În primul rînd Blanchot trece cu vederea că nu există un hiatus între ultimele lucrări ale lui Nietzsche și prima parte a activității sale și că deși el a parcurs un drum evolutiv, filozofia sa rămîne pătrunsă de la un capăt la celălalt de morala de clasă a capitalismului. Franz Mehring, cunoscutul critic marxist german, îl caracteriza astfel: „La școala lui Schopenhauer s-a format Nietzsche, discipol credincios atît prin ocările adresate lui Hegel, cit și prin conștiința de clasă burgheză numai că, mergînd în pas cu vremea, el nu a mai aninat cununii de laur pe fruntea rentei burgheze filistine, ci pe aceea a marelui capital exploataitor.”¹⁾

Să presupunem — prin absurd! — că ultimele două lucrări „Voință de putere” și „Așa a vorbit Zarathustra” nu-l reprezintă,

sînt prin esența lor străine de sensul, de mesajul filozofiei lui Nietzsche. Să vedem, atunci, dacă în restul lucrărilor sale vom găsi temeuri pentru ca, la o confruntare cu aserțiunile lui Blanchot („Nietzsche n-a promovat limbajul imperativ al violenței”, „Experiența centrală a gândirii lui este degradarea omului”, „Resimțea o durere aproape fizică în fața precarității condiției umane în capitalism”, „Accepta cu sinceritate progresul...” etc.), Nietzsche, cel din „Dincolo de bine și rău”, „Critica modernității”, „Istoria tragediei grecești”, ne va mai apare în aceeași lumină trandafirică.

Ca filozof al sistemului capitalist, intrat pe făgașul imperialismului, Nietzsche s-a dovedit consecvent un dușman al progresului, resimțind o vie antipatie pentru acele mișcări sociale ce deschid orizonturi mai largi dezvoltării istorice a umanității. Despre Revoluția franceză de la 1789, scria: „...a fost o farsă sinistă și, privită mai de aproape, inutilă”. Conceptul nietzschean al supraomului, ca și cultul energiei vitale, reprezintă o doctrină din care s-a revendicat pe de-antregul fascismul. Ideia de supraom se lega organic cu aceea de ierarhie, castele dominante fiind cele destinate să crească oameni fericiți de „principiile absurde, stupide ale egalității”. Nu observa tot el, în spiritul aceleași averșiuni: „Ciudata mărginire a dezvoltării omenescii provine din aceea că cel mai bine se transmite instinctul de turmă al supunerii în detrimentul artei de a porunci”? Și cine își permite să critice sistemul care ar promova supraomeni? Evident „spiritele libere, în realitate sclavi și scribi elocvenți ai gustului democratic, spirite neliniștite și superficiale pînă la ridicol, în primul rînd prin tendința lor fundamentală de a vedea în formele vechii societăți cauza tuturor mizeriilor și eșecurilor omenescii”¹⁾

În 1890, deci cu zece ani înainte de apariția ultimelor scrieri, Nietzsche face apologia proprietății private și a exploatații și aruncă discreditul asupra celor ce luptă

¹⁾ Franz Mehring: *Pagini de critică*, E.S.P.L.A. 1958, pag. 177.

¹⁾ Franz Mehring: *Pagini de critică*, E.S.P.L.A., 1958, pag. 119.

ca ele să fie lichidate : „Pretutindeni domnește acum, deghizat pînă și în forme științifice, entuziasmul pentru viitoare stări sociale, cică lipsite de orice „caracter de exploatare“ : — toate acestea însă sună în urechi ca și cum s-ar promite a se inventa o viață care ar renunța la orice funcție organică“ („Dincolo de bine și rău“, pag. 227 și urm.). Această viziune negativă asupra evoluției și legilor dezvoltării sociale, se conjugă cu ideea turmei autonome, stăpînită de sentimentul inevitabilității opresiunii : „Cu riscul de a nemulțumi urechi candidе, susțin : egoismul face parte din esența sufletului nobil. Sufletul nobil acceptă această stare de fapt a egoismului energiilor conducătoare fără să-și pună întrebări și fără un sentiment de duritate, constrîngere, silnicie, ci ca ceva ce-și are temeiul în străvechea lege a lucrurilor“.

Teoria fixismului, a conservatorismului se conjugă la Nietzsche cu critica statului parlamentar de tip liberal, cu critica democrației în genere și a instituțiilor ei, ca o expresie unificată în sistemul gândirii lui Nietzsche a negării valorilor umane create în condițiile libertății : „Instituțiile noastre nu mai valorează nimic ; asupra acestui lucru toată lumea este de acord. Totuși greșeala nu le aparține lor, ci nouă. Toate instinctele din care au crescut instituțiile fiind pierdute, acestea la rîndul lor ne scapă, pentru că noi nu ne mai adaptăm acestor instituții. Democratismul a fost întotdeauna forma de descompunere a puterii organizatorice ; încă în „Menschliches, Allzumenschliches“ — am caracterizat democrația modernă și paleativele ei, de genul imperiului german, ca fiind forme de decadență a statului. Pentru ca să existe instituții este necesar să existe un mod de voință, un instinct de imperativ antiliberal pînă la răutate, o voință de tradiție, de autoritate, de responsabilitate stabilită pentru secole, de solidaritate, înlănțuită în trecut și în viitor, în infinitum. Cînd există

o asemenea voință se întemeiază ceva de genul imperium Romanum.“

Întîlnim în acest lung citat îndemnul la lichidarea democrației, la intronarea unei ordini autoritare de tip fascist. Toate acestea în lucrări ce aparțin orientării caracteristice lui Nietzsche, atitudinii sale permanente. Din citatele reproduse aici se vede limpede cît de departe a fost Nietzsche prin sensul general al filozofiei lui de „cauza evoluției, a progresului uman“, merit pe care Blanchot i-l atribuie cu totul arbitrar.

Și acum să ne întoarcem la ceea ce, cu atîta entuziasm, Blanchot numește, vorbind despre Nietzsche, „repudierea capitalismului“. Pornind de la o critică romantică a racilelor societății burgheze, Nietzsche în „reforma pozitivă a lumii“ despre care vorbește în „Voință de putere“ nu face să transpară aspirația spre justiție sau puritate morală, el cade în elogierea imperialismului, pe care îl consideră ca pe un stadiu fortifiant al vechii orînduirii. Nu-l recomandă oare, tot el, ca singurul în stare a deveni „rapace fără compasiunea debilului și aspru fără înspăimîntătoarea sentimentalitate creștină“ ? Nietzsche disprețuia capitalismul nu fiindcă descifra ceva mai bun în viitor, cît pentru că acesta era prea slab dezvoltat spre a naște supraoameni, structuri dominante, „Cesari cu suflet de Christ“. În asemenea principii, hitlerismul și fascismul au aflat ulterior, baza lor ideologică, rațiuni pentru actele lor agresive și criminale.

Ediția lui Karl Schlechta, nu modifică, prin urmare, cu nimic din esența lucrurilor. Intenției exprimate de a-l prezenta pe Nietzsche într-o lumină favorabilă, rectificările de ordin istoriografic îi aduc un sprijin firav. Maurice Blanchot împărtășește convingerea că a sosit momentul pentru a scoate definitiv opera lui Nietzsche din „zodia unor nefericite răstălmăciri“. Are desigur dreptate cînd afirmă net : „gîndirea sa răspunde preocupărilor noastre“, în

măsura în care are în vedere preocupările lui Adenauer pentru militarizarea Germaniei sau ale lui de Gaulle îndreptate în spre fascizarea Franței. În ce ne privește respingem interpretările blajine ce îl disculpă pe Nietzsche de răspunderea crimelor făptuite în numele principiilor sale filozo-

ifice. Gindirea sa a servit întotdeauna reacțiunii și fascismului și de aceea ori câte încercări ar face Blanchot sau alții spre a repune în circulație ideile lui Nietzsche, rezultatele se vor solda invariabil cu un eșec.

H. Zalis

„NEUE DEUTSCHE LITERATUR“ nr. 8/1958

Revista publică o relatare asupra dezbaterilor Conferinței teoretice din 6—8 iunie 1958 inițiată de organizația de bază a Partidului Socialist Unit German a Uniunii Scriitorilor din R.D.G. Conferința a analizat problemele actuale ale dezvoltării literaturii socialiste germane, insistând asupra trăsăturilor ei realist-socialiste și asupra necesității combaterii tendințelor revizioniste. Au fost clarificate direcțiile de dezvoltare ale literaturii noi din R.D.G. și au fost supuse unei cercetări critice concepții greșite, de natură revizioniste, manifestate în lucrările lui György Lukacs și ale altor esteticieni și critici literari. Rapoartele principale au fost prezentate de Johann Rudolph și Max Zimmering.

Din rapoarte și din discuții s-au schițat etapele importante ale luptei pentru realism socialist în literatura germană. Inceputurile unei literaturi socialiste germane datează încă din anii de după primul război mondial. O dezvoltare puternică a literaturii socialiste s-a produs însă după anul 1945, anul înfringerii definitive a armatelor hitleriste. Asupra acestei dezvoltări, o înrîurire hotărâtoare a exercitat-o literatura sovietică. Operele scriitorilor sovietici, exprimînd umanismul profund al lumii socialiste, au devenit exemple de urmat pentru generația nouă de scriitori din R.D.G.

Dezvoltarea literaturii socialiste contemporane trebuie studiată în raport cu dezvoltarea economică și politică a Republicii. Ea este rezultatul luptelor de clasă, al efortului de construcție socialistă, de cucerire a supremației pe tărîm ideologic-cultural. După înființarea R.D.G.-ului, re-

cerea țării a adus noi sarcini artistice iar clasa muncitoare victorioasă a revendicat dreptul legitim la creație. După Conferința a 2-a a P.S.U.G. (1952) care a pus pe ordinea zilei construirea socialismului, în literatura germană formele epice au fost cultivate cu precădere. În această perioadă se iau măsurile decisive pentru realizarea unei influențe educativ-artistice asupra noilor straturi de cititori. P.S.U.G. duce o luptă necontenită împotriva concepțiilor burgheze; dezvoltarea politică și artistică pe drumul spre socialism nu mai poate fi oprită. Mulți scriitori tineri se îndreaptă spre temele actualității, tratează problemele și conflictele ivite în uzine, pe ogoare și în mine. Se remarcă între acestia: Hans Jürgen Steinmann, Günther Görlich, Hermann Otto, Martin Viertel, Erich Köhler ș. a. Mari succese au obținut scriitorii eminenți din generația mai veche ca: Ana Seghers, Willi Bredel, Hans Marchwitza, Johannes R. Becher. Alții arată încă o reținere, desigur pentru că trebuie un oarecare timp pentru a depăși domeniul temelor specifice experienței lor de viață — evenimentele din vremea luptei antifasciste înainte, în timpul și după al doilea război mondial. Ei sînt chemați să se îndrepte însă spre temele contemporane: ridicarea ordinii fără clase și exploatare, formarea omului nou.

Referatele și discuțiile au accentuat iarăși vechiul postulat al necesității legăturii scriitorului cu viața. Locul scriitorului este acolo unde pulsează munca milioanei de oameni simpli, în mijlocul marelui proces al transformărilor socialiste. Nu pot aspira

la o creație autentică, viguroasă, socialistă, decît acei scriitori, care cu mijloacele lor artistice participă direct la realizarea marilor idealuri ale poporului. Cei pe care îi interesează în primul rînd faima literară, cochetînd în acest scop chiar cu estetica burgheză sau cei care își calculează dinainte onorariul, îndeplinind sarcinile creației după criteriile mercantile nu merită să facă parte din detașamentul literaturii socialiste.

Dezvoltarea literaturii socialiste e o oglindă fidelă a lupte'or de clasă și a străduințelor pentru transformarea socialistă a societății. Ea reflectă totodată acțiunea consecventă a partidului pentru victoria realismului socialist. Partidul cere neîncetat scriitorilor ca în operele lor de un înalt nivel artistic să descrie noua înfățișare a oamenilor, așa cum apare ea în opera de construcție socialistă. Partidul folosește munca de convingere, bazată pe fermitatea de principii și nu tute'a meschină. Victoria realismului socialist nu poate fi decretată, ea trebuie să fie rezultatul unui proces larg. Toți participanții la dezbateri au subliniat că un criteriu esențial al apartenenței la realismul socialist este legătura scriitorului cu viața clasei muncitoare.

Muncitorii care au luat cuvîntul în cadrul Consfăturii au înfățișat scriitorilor aspecte din viața uzinelor, întâmplări și conflicte care ar putea forma subiecte excelente de opere literare. Unii scriitori au acceptat chiar în cadrul ședinței invitația de a locui un timp mai îndelungat pe diferite șantiere de producție. Scriitorul Erwin Strittmatter care de multă vreme s-a decis să participe zi cu zi la activitatea unei gospodării colective, a împărtășit colegilor săi cîte ceva din bogata experiență literară cîștigată cu această ocazie. La întrebările pe care le-au pus odată cîțiva scriitori, cum de a putut scrie Balzac în cabinete închise, cu stuurile trase, el a răspuns: „Balzac a trăit în lumea pe care a descris-o și, s-ar putea adăuga că acela care pune astfel de întrebări, trăiește și astăzi în lumea lui Balzac“.

Despre începuturile și drumul ascendent al literaturii proletar-revoluționare și tot-

odată despre poziția negativistă, revizionistă a lui Gyorgy Lukacs au vorbit Bredel, Marchwitza, Koplowitz, Abusch și Kurella. Precursorii literaturii socialiste de astăzi, muncitorii ridicați la conștiința de clasă, comuniști ca Bredel, Marchwitza, Grünberg, Weinert, Wolf, firește că puteau să ofere imediat creații de talia clasicilor sau a marilor scriitori burghezi. Literatura tînără socialistă s-a ciocnit de greutățile inerente oricărui început. Ori tocmai aici s-a vădit eroarea lui Lukacs. El a măsurat aceste lucrări („Marat, prietenul poporului“ și „Fabrica de mașini N. et K.“ de Bredel, „Ruhrul care arde“ de Grünberg, „Furtună la Essen“ de Marchwitza, etc.) cu dimensiunile date de operele marilor autori clasici, le-a disprețuit după cum de altfel desconsideră și astăzi literatura socialistă contemporană. Evidențierea tezelor dubioase ale lui Lukacs nu se face acum pentru întia oară; și în trecut au avut loc dispute principiale cu Lukacs, dar din lipsa unei linii ferme ele nu au dus la rezultate satisfăcătoare. Între timp lucrările lui de istorie și critică literară au fost editate mai departe, fără să fie reconsiderate în lumina criticii marxiste. El era chiar socotit marxist ceea ce de fapt n-a fost niciodată. O lămurire clară și serioasă a fost inițiată abia de partid, care a scos la iveală marile greșeli ale lui Lukacs. Din studiul lui cunoscut „Drumul burghezului și drumul muncitorului spre literatură“, reiese că el n-a înțeles niciodată literatura socialistă, conținutul ei de clasă, calitatea ei istorică nouă.

Wolfgang Heise a vorbit despre rădăcinile opiniilor estetice revizioniste ale lui Lukacs. Lukacs n-a făcut deosebire între democrația burgheză și democrația socialistă. Iar în accepția dată de el noțiunii de realism se șterg granițele de clasă și se contestă treapta calitativ superioară a literaturii socialiste.

Abusch a remarcat că Lukacs n-a sesizat schimbările istoriei. Frontul comun între antifasciștii burghezi și cei socialiști, posibil pe timpul lui Hitler, astăzi nu mai există. Teoria lui despre realism face con-

cesii oportuniste fostului aliat burghez. Lukacs scrie în lucrarea sa „Schiza unei istorii a literaturii germane mai noi”, că el consideră literatura socialistă actuală ca literatură de reportaje, care nu va atinge niciodată acel nivel înalt, ca să poată interesa pe cititori, fie ei chiar muncitori. Tot atât de negativistă este și poziția lui față de literatura sovietică. Discursul ținut în fața Academiei din Budapesta în care a manifestat tendințe acute revizioniste și comportarea lui rușinoasă în zilele contra-revoluției ungare demonstrează cu prisosință că Lukacs a pierdut, ba chiar a trădat perspectiva socialistă. Acestea n-au fost decât verigile unui lanț continuu. Lukacs a încercat în fond revizuirea tezelor leniniste spre a le concilia cu anacronicele principii ale esteticii burgheze. Dezbaterile au arătat că pericolul pe care-l reprezintă revizionismul în teoria literaturii pentru dezvoltarea literaturii socialiste nu trebuie subestimat.

S-a mai subliniat de către unii vorbitori importanța coeziunii ideologice între scriitori și critici, toți având de susținut o cauză comună în cadrul politicii partidului. Concluziile Discuției au fost trase de Alfred Kurella, care a arătat că ezitățile, greșelile și concesiile făcute reacțiunii fiind supuse unei aspre critici, scriitorii se pot încadra acum mai conștient în marele proces al transformării țării lor — în lupta pentru victoria socialismului.

Comparată cu alte consfătuiri anterioare — consfătuirea aceasta — deși s-a denumit teoretică — a avut rezultate extrem de practice. Atât prin rapoartele prezentate cit și prin discuțiile care au urmat, au fost elucidate probleme importante de creație. Revista elogiază atmosfera sănătoasă, combativă și optimistă, a consfăturii, care a permis dezbateri atât de fructuoase pentru viitorul literaturii socialiste germane.

D. Ludovic

„E S P R I T“

ROMANUL „ABSTRACT“

Ultimul număr al revistei *Esprit* e consacrat „noului roman”, „romanului contemporan” sau „abstract”, ultimă expresie a literaturii occidentale decadente. Acesta fără să se fi constituit propriu zis într-o „școală” (există altele romane „noi” cîși romancierii există) prezintă, cu toată diversitatea sa, unele caractere mai generale. Pe lângă articole care și propun să analizeze aceste caractere comune, numărul special transcrie extrase din presa literară a ultimilor ani, privitoare la zece scriitori considerați reprezentativi pentru romanul „nou”, precum și profesiile de credință ale scriitorilor înșiși. -

E caracteristică lipsa de entuziasm a comentatorilor, tradusă mai mult în tonul, în textul subînțeles decît în formulări critice foarte explicite. Se constată o realitate nu prea încântătoare, fără a se indica totuși un remediu, o perspectivă ori, cel puțin, o explicație. Urmărind comentariile,

chiar și pe cele favorabile, cititorul obiectiv, deprins să respecte marea tradiție realistă a romanului francez, va avea imaginea foarte precisă și palpabilă a degradării și impasului, imaginea unei crize tot mai adînci. Romanul „abstract” e poate expresia-limită, cea mai disperată a refuzului realității, a dezinteresului total pentru umanitatea reală, pentru problematica serioasă și gravă a epocii contemporane. E o îndrăjită și penibilă sfidare a „tradiției” în tot ce are aceasta cu adevărat coplesitor, durabil, grandios. „Ceea ce izbește în operele de altfel foarte diferite ale lui Alain Robbe Grillet, Michel Butor și Nathalie Sarraute e distanțarea în raport cu ceea ce e trăit, un fel de pudoare față de imediat. Viața așa cum este, conflictele psihologice... pe scurt, tot ce constituie obișnuitul conținut romanesc a dispărut” (J. Howlett). Refuzul formelor „tradiționale”, bine, dar ce înțeles are pentru noua „școală” termenul

tradițional? Dincolo de „anume forme” refuzul înțește conținutul real și viziunea realistă proprii „vechilor” romancierii, conținut revelat în „caractere”, în „personaje”, în tipuri umane memorabile care concentrează tendințele și aspirațiile epocii. Personajul concentrează cu maximum de intensitate în operele „clasice” pasiunile și situațiile caracteristice. Nu poate fi vorba de „personaje” în romanele lui Nathalie Sarraute, de pildă, orientate spre ceea ce „precede sentimentul sau pasiunea, situația sau atitudinea; ceea ce există dar încă nu are un nume”, ceea ce e anterior „intențiilor și mobilelor”.

Asistăm în fond la o distrugere a formelor și substanței „romanești”, căreia i se substituie vagul, impalpabilul abstract. Materiei reale și „constituite” i se preferă „aluzia, tatonarea aproximațiilor”.

Proclamarea „refuzului” nu trebuie să iluzioneze. Sintem departe de acel „refuz” al realității, care decurge firesc din viziunea riguros critică a romancierilor realiști. Romanul „tradițional” presupunea dincolo de critică și negare, dincolo de refuzul anumitor forme de viață — o încredere în om, o certitudine, afirmând un optimism fundamental, corolar al contactului sănătos cu viața. „Refuzul” noilor romancierii exprimă dimpotrivă o neîncredere funciară în viață, decretând imposibilitatea noastră de a cunoaște realitatea.

Realismul lui Balzac și în genere al romancierilor secolului 19 e „naiv” și „căduc” pentru exponenții noii școli decadente. Pentru ei istoria e „anecdotală” și n-are ce căuta într-o literatură serioasă. „Acțiunea” e de aceea refuzată: dispăre cu totul ca în Gelozia lui Allain Robbe Grillet ori devine mișcare „pură” ca în romanele lui Cayrol. Oricât ar vorbi teoreticienii romanului abstract de caducitatea „formelor”, e ușor de întrevăzut că felul lor înțește mai departe, altceva decît o nevinovată substituție de procedee. „Noul roman — remarcă un comentator — pune „între paranteze” preocupările psihologice, morale sau ideologice care dădeau romanului tradițional perspectiva sa, adincimea sa”. Orice „angajare”

decît aceea strict literară e refuzată. „Opera își găsește sensul în ea însăși, ea este propriul său scop”.

În loc de a preciza tendințele și perspectiva realității, romanul abstract urmărește să „deconcerteze” prin aceea că „se lipsește de semnificațiile care servesc în chip obișnuit puncte de reper cititorului”. De fapt încetează să mai fie roman: „căutînd în el însuși propriul său scop — și nu într-un „mesaj” ideologic sau moral — noul roman se prezintă ca un fel de reflecție asupra romanului...” Calificarea de antiroman nu e deloc improprie pentru această specie confuză și abstractă, mediocră, neviabilă, străină de marile sensuri care sortesc romanul clasic realist unei existențe nepieritoare.

Calificarea de roman „ascetic” dat deasemeni acestei specii sterile nu e nici ea improprie și furnizează un termen de adecvat contrast în raport cu splendida vitalitate a romanului realist. E desigur „ascetic” prin renunțările sale, prin alura sa vagă, „purificată” de orice contact cu marile probleme, speranțe și certitudini ale iumii actuale. „S-a spus despre un autor contemporan că a scris romane de „laborator”. Termenul este just dacă renunțăm la intenția răuvoitoare care-l animă” (Dina Dreyfus). Am zice altfel: termenul este just, dacă-l vidăm de posibilul său sens pozitiv, echivalîndu-l cu o lucrare artificială, opusă vieții. Care sînt renunțările, mijloacele de „purificare” ce îndreptățesc calificativul de ascetic dat „noului” roman? În genere romanul renunță la „tot ce ar putea constitui o seducție pentru sensibilitate” — se spune într-un articol — în sensul că:

1) renunță la elementul „romanesco”, la propria sa specificitate și condiție de existență.

2) renunță să fie operă de artă, „neglijază frumusețea intrinsecă a formei”. Nu se adresează gustului și nici unei forme de sensibilitate estetică: „Sfera romanului este aceea a sensului, nicidecum a sensibilului”.

3) renunță la determinarea spațială și temporală, proprie romanului realist.

4) renunță la „seriosul” situației istorice (deși respinge și cerința de „a amuza”). „Renunță de a fi reflexiv lumii contemporane, al conflictelor reale care opun pe oameni.” Acestea sînt dimensiunile romanului abstract și purificat de „imixtiunea” realului, a vieții concrete, a psihologiei individuale și sociale. „Purificat radical de orice amestec străin de ținta sa proprie”, romanul încetează în fapt de a exista ca roman. Substanța de totdeauna, condiția vitalității romanului o constituie doar tocmai acele elemente de viață, psihologie și ideologie, de a căror „imixtiune” se ferește „noua” școală. Cum arată — practic — un roman abstract? Cîteva sumare vești despre romanele lui Marguerite Duras: „eroii clasici vorbesc... cei ai lui Marguerite Duras fac numai zgomot... acolo unde limbajul este distrus, caracterele și acțiunea sînt deosemeni⁴ distruse”. „Nu mai există real acolo unde umanul este distrus” (Marguerite Duras și „romanul abstract”). Spațiul romanelor lui Balzac, Stendhal, Tolstoi, Dostoevski era cîmpul social nemărginit; spațiul ideal al romanelor abstracte este: plaja.

Cine scrie și pentru cine sînt scrise asemenea romane? „Astăzi romancierul rămîne un burghez. Numai că e un burghez care nu mai crede în misiunea burgheziei, fără să fi găsit altă credință” — observă destul de lucid un critic francez. „Și publicul său este făcut din burghezi care nu mai cred în ei înșiși în puterea lor, în universalitatea acestei puteri... Sînt romane ale decadentei burgheze...”

„Noutatea” urmărită de romanul „ascetic” e iluzorie. Opoziția sa față de forme

„tradiționale” e iluzorie. Nici o inovație e respinsă doar o anumită „tradiție”, tradiția realistă; dar oroarea de „vetust” dispăre cînd e vorba să fie acceptată tradiția anti-realistă și anti-socială, adică acea tradiție care într-adevăr s-a învechit, care într-adevăr e „anacronică”. E semnificativ că anacronismul tradiției anti-realiste nu stînjenește pe romancierii „noi”. Ideia unei arte „pure”, a unei literaturi „purificate” de contactul cu viața concretă, ferită de imixtiunea realului — această idee prezentată ca o inovație de ultimă oră e în realitate foarte „veche”, și demult „anacronică”. Dar monotonia și caracterul vetust al acestei idei nu supără pe teoreticienii „noutății” radicale. O dovadă în plus că bătălia dintre nou și vechi nu se desfășoară în zonele abstractului. În determinarea conținutului real al acestor noțiuni, decisivă rămîne poziția ideologică. E ușor de stabilit adevărata poziție ideologică și socială care determină în cazul romanului abstract înțelesul noțiunii de „noutate radicală”. Chiar oroarea de „ideologie” are o semnificație ideologică foarte precisă. E neînțelegerea și teama provocate de o anumită ideologie, expresie a forțelor înaintate și revoluționare ale societății.

Oricum, pe fondul gravelor evenimente care frămîntă Franța contemporană, idealurile „ascetice” și „abstracte” ale școlii „refuzului” sînt precis derizorii. Dacă poate fi vorba de un refuz, nu e decît refuzul cel puțin naiv (ei ironizează „naivitatea” protagoniștilor romanului realist!) al oricărui responsabilități.

L. R.